

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

2020-YL-059

**LATİN AMERİKA'DA ENTEGRASYON ÇABALARI:
AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ**

HAZIRLAYAN

Cemre Çağla ATAMER

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP

AYDIN-2020

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Cemre Çağla ATAMER tarafından hazırlanan “Latin Amerika’da Entegrasyon Çabaları: Avrupa Birliği ile Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı tez, .../.../2020 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi, Ebru GENÇALP	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	
Üye	Doç. Dr. Elif YENEROĞLU	Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi, Barış GÜRSOY	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarihsayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

İmzası

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz bir şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

22/06/2020

Cemre Çağla ATAMER

ÖZET

LATİN AMERİKA'DA ENTEGRASYON ÇABALARI: AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Cemre Çağla ATAMER

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP

2020, XIV + 196 sayfa + 9 Tablo + 2 Harita + 5 Ek

Küreselleşme sosyal, kültürel, siyasi ve daha birçok alanı etkilemektedir. Bu çalışmada, küreselleşme ile bölgeselleşme arasındaki ilgiye değinerek Latin Amerika entegrasyon örneklerini analiz etmek amaçlanmıştır. Ekonomik entegrasyon kuramı ve sosyal inşacı yaklaşımdan yararlanılarak LAFTA/LAIA, CAN, MERCOSUR, ALBA, CARIFTA/CARICOM, OAOP/SICA örgütleri ele alınmış, Latin Amerika entegrasyon örnekleri Avrupa Birliği ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği, dünyadaki çeşitli bölgesel entegrasyon girişimlerine olduğu gibi Latin Amerika entegrasyonlarına da örnek teşkil eden bir entegrasyon süreci olarak pek çok açıdan ele alınmıştır. Bu bağlamda ekonomik entegrasyon kuramı kapsamında entegrasyonun ne olduğu, başarı şartları, aşamaları ve etkileri gibi unsurlar ile sosyal inşacı yaklaşım kapsamında kimlik, norm, kural, dil, aktör, yapı ve söylem gibi unsurlar ele alınmıştır. Bu yaklaşım kullanılarak ve söz konusu süreçlerin incelenmesi, benzer ve farklı yönlerinin saptanması ile Latin Amerika ülkelerinin entegrasyonda Avrupa Birliği'ne kıyasla ne noktada olduğu araştırılmıştır. Bu iki bölge ele alınırken tarihlerinin ve bugünlerinin dramatik bir şekilde farklı olduğu göz önünde bulundurulmuş ve vurgulanmıştır. Aşılması gereken pek çok zorluğa rağmen Latin Amerika entegrasyon girişimlerinin, potansiyeli sayesinde özellikle taraf olan ülkeler için yararlı olacağı öngörülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Avrupa Birliği, Latin Amerika, Ekonomik Entegrasyon Kuramı, Sosyal İnşacı Yaklaşım.

ABSTRACT

INTEGRATION EFFORTS IN LATIN AMERICA: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH EUROPEAN UNION

Cemre Çağla ATAMER

MSc Thesis at International Relations

Supervisor: Dr. Lecturer. Member of Ebru GENÇALP

2020, XIV + 196 pages + 9 Tables + 2 Maps + 5 Appendices

Globalization is effecting social, cultural, political and many other areas. In this study, with addressing the correlation between globalization and regionalization, analysing the Latin American integration examples is aimed. Benefiting via economic integration theory and social constructivist approach, LAFTA/LAIA, CAN, MERCOSUR, ALBA, CARIFTA/CARICOM, CACM/SICA are addressed, and comparison between Latin American integration examples and European Union has been attempted.

European Union, as an exemplary integration process for Latin American integrations as it is for various regional integration efforts in the world, has been analysed in many different perspectives. In this context while discussing the factors such as what integration is, conditions of its success, its stages and effects within the scope of economic integration theory, factors such as identity, norm, rule, language, agent, structure and discourse have been discussed within the scope of social constructivist approach. Through using this aspect and examining aforementioned processes, identifying their similarities and differences, it has been researched that at what point Latin American countries are integration-wise, when it is compared with European Union. When studying these two regions, their drastically different history and current situation have been considered and emphasized. Despite many obstacles to overcome, it has been foreseen that Latin American integration efforts will be beneficial especially for participant countries. thanks to its potential.

KEYWORDS: European Union, Latin America, Economic Integration Theory, Social Constructivist Approach.

ÖNSÖZ

Bir yanda dünya savaşlarının en şiddetli yaşandığı bir bölgeden güçlü Avrupa ideallerini iş birliği yoluyla gerçekleştirmeyi hedeflemiş Avrupa, öte yandan sömürgecilik yıllarına takiben ekonomik, siyasal ve sosyal alanda oluşan olumsuz deneyimlerinden ve bağımlılıklarından silkenmek isteyen bir Latin Amerika vardır. Tarihlerinde sömüren ve sömürülen ilişkisi yatan bu iki bölge, bu çalışmada entegrasyonlarıyla ilişkili olarak sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma yapılırken özellikle Latin Amerika entegrasyonları hakkında Türkçe ve de İngilizce olarak güncel kaynakların çok yaygın olmadığı görülmüş ve pek çok kez ulaşılmaması istenilen bilgilerin İspanyolca veya Portekizce olarak mevcut bulunması da çalışmanın zorluklarından olmuştur. Fakat bu durum teşvik eden ve daha fazla araştırmaya iten bir etmen olmuştur. Dolayısıyla tez yazım süreci araştırarak öğrenmenin, engeller ile karşılaşıldığında aşabilmenin verdiği mutluluğun kaynağı olmuştur.

Öncelikle hem lisans ve hem de yüksek lisans öğrenimim boyunca olduğu gibi bu tez sürecinde de yardımı, anlayışı ve yönlendirmesi ile bana sabrını ve desteğini gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP'e saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Belirtmeliyim ki kendisinin danışmanım olmasını büyük bir şans olarak değerlendiriyorum. Öte yandan geriye dönüp baktığımda eğitim hayatımın en bilgilendirici yıllarını yaşadığım Adnan Menderes Üniversitesi'nde, bu süreç boyunca keyifle derslerini dinlediğim tüm öğretim üyelerine de teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak eğitimime devam etmemi her zaman destekleyen ve özellikle tez yazma sürecinde anlayışını, sabrını ve sevgisini esirmeyen annem Hilal PAMUKÇU başta olmak üzere, maddi manevi olarak tüm eğitim hayatımı destekleyen ablam Didem ATAMER, abim Mustafa ATAMER'e ve tüm aileme minnettarlıklarımı sunarım. Biliyorum ki bildiğim her şeyi sizin desteğinize borçluyum. Bu süreçte bana moral olan, yapabileceğime olan inancım bitse de bana inanmaya devam eden arkadaşlarım Aycan ÇELEBİ ve Zeynep BALKAN'a da sevgilerimi iletiyorum.

Cemre Çağla ATAMER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar/HARİTALAR/EKLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	5
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE EKONOMİK ENTEGRASYON KURAMI.....	5
1.1. Uluslararası Örgütlerin Ortaya Çıkışı.....	5
1.1.1. Kavram Olarak Uluslararası Örgütler.....	5
1.1.2. Düşünsel ve Tarihsel Arka Plan.....	6
1.1.2.1. Westfalya öncesi dönem.....	6
1.1.2.2. Westfalya sonrası dönem.....	9
1.1.2.3. 19. yüzyılda uluslararası örgütlenmeler.....	12
1.1.2.4. 20. yüzyılda uluslararası örgütlenmeler.....	16
1.2. Küreselleşme ve Bölgeselleşme.....	19
1.3. Entegrasyon Kavramı ve Ekonomik Entegrasyon Kuramı.....	24
1.3.1. Kavramsal Tanım.....	24
1.3.2. Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları.....	30
1.3.2.1. Serbest ticaret bölgesi.....	31
1.3.2.2. Gümrük birliği.....	31
1.3.2.3. Ortak pazar.....	32

1.3.2.4. Ekonomik birlik.....	32
2. BÖLÜM.....	34
2. AVRUPA'DA SİYASİ VE EKONOMİK ENTEGRASYON.....	34
2.1. Avrupa'da Entegrasyonun Düşünsel Temelleri.....	34
2.2. Avrupa'da Ekonomik ve Siyasi Entegrasyonun Tarihsel Gelişimi.....	42
2.3. Sosyal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Entegrasyonu.....	60
2.3.1. Sosyal İnşacılık.....	60
2.3.2. Sosyal İnşacılık Çerçevesinde Uluslararası Örgütler.....	64
2.3.3. Sosyal İnşacılık Bağlamında Avrupa Entegrasyonu.....	66
3. BÖLÜM.....	72
3. LATİN AMERİKA VE ENTEGRASYON ÇABALARI.....	72
3.1. Sömürgecilik Döneminden Bağımsızlığa Latin Amerika.....	72
3.2. Bağımsızlıktan 20. Yüzyıla Latin Amerika.....	84
3.3. Latin Amerika'da Entegrasyonun Temelleri ve Dinamikleri.....	94
3.3.1. Düşünsel Temeller.....	94
3.3.2. Latin Amerika'da Entegrasyona Yönelik Girişimler.....	101
3.3.2.1. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği ve Latin Amerika Entegrasyon Birliği.....	101
3.3.2.2. And Milletler Topluluğu.....	103
3.3.2.3. Güney Amerika Ortak Pazarı.....	106
3.3.2.4. Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif.....	108
3.3.2.5. Orta Amerika ve Karayipler.....	110
3.3.3. Sosyal İnşacılık Bağlamında Latin Amerika Entegrasyonları.....	115
3.4. Latin Amerika'daki Entegrasyon Girişimlerinin Avrupa Birliği ile Karşılaştırılması.....	125
3.4.1. Kurumsal Bağlamda.....	125
3.4.2. Ekonomik Entegrasyon Kuramı Bağlamında.....	139

3.4.2. Sosyal İnşacı Yaklaşım Bağlamında.....	151
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	155
5. KAYNAKLAR.....	165
6. EKLER.....	191
ÖZGEÇMİŞ	196



TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1.: Maastricht Antlaşması Çerçevesinde AB'nin Üç Sütununun Kapsadığı Konular.....	52
Tablo 2.2.: Bölge İçi Ticaret Payı: AB.....	57
Tablo 3.1.: Bölge İçi Ticaret Payı: LAIA.....	103
Tablo 3.2.: Bölge İçi Ticaret Payı: CAN.....	105
Tablo 3.3.: Bölge İçi Ticaret Payı: MERCOSUR.....	107
Tablo 3.4.: Bölge İçi Ticaret Payı: ALBA.....	110
Tablo 3.5.: Bölge İçi Ticaret Payı: OAOP/SICA.....	112
Tablo 3.6.: Bölge İçi Ticaret Payı: CARICOM.....	114
Tablo 3.7.: Kurumsal Yapı Bakımından AB ve Latin Amerika Entegrasyonları.....	126

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 3.1.: Latin Amerika Neresidir?	73
Harita 3.2.: 1674'te Latin Amerika'da Kolonileşme.....	76

EKLER DİZİNİ

Ek 1.: Latin Amerika Ülkelerinin Bağımsızlık Tarihleri ve Bağımsızlıkta Sonra Oluşturulmuş Yapılanmalar	191
Ek 2.: Latin Amerika Entegrasyonlarının Kesişimi.....	192
Ek 3.: Latin Amerika Entegrasyonlarının Harita Üzerinde Gösterimi.....	193
Ek 4.: Euro Bölgesi AB Ülkeleri.....	194
Ek 5.: AB'nin Genişlemesi.....	195

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİA	: Avrupa Birliği İşleyişi Hakkında Antlaşma
ADÖ	: Amerika Devletleri Örgütü
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKP	: Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri
ALBA	: Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif
ALBA-TCP	: Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif-Halkların Ticaret Antlaşması
ALAI	: Latin Amerika Bilgi Ajansı
ALER	: Latin Amerika Popüler Eğitim ve İletişim Birliği
ALIDES	: Orta Amerika'nın Sürdürülebilir Gelişimi için Birlik
APS	: Avrupa Para Sistemi
ARF	: Andean Rezerv Fonu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CABAI	: Orta Amerika Ülkeleri Ekonomik Entegrasyon Bankası
CAN	: And Milletler Topluluğu
CARICOM	: Karayipler Topluluğu
CARIFTA	: Karayip Serbest Ticaret Birliği
CDB	: Karayip Kalkınma Bankası
CDF	: Karayip Kalkınma Fonu

DGGM	: Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi
ECHO	: Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları
ECLAC	: Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu
EFSF	: Avrupa Finansal İstikrar Fonu
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
EPP	: Paraguay Halk Ordusu
ESDF	: Ekonomik ve Sosyal Danışmanlık Formu
ESM	: Avrupa İstikrar Mekanizması
EUROTOM	: Avrupa Atom Enerji Topluluğu
FARC	: Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri
FCINA	: Amerika'mızın Entegrasyonu İçin İletişim Forumu
FOCEM	: Güney Amerika Ortak Pazarı Yapısal Uyum Fonu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISI	: İthal İkameci Sanayileşme
KTPK	: Karayip Topluluğu Parlamenterler Kongresi
LAFTA	: Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği
LAIA	: Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu
LFAR	: Latin Amerika Rezerv Fonu
MERCOSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı
MÖ	: Milattan Önce
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OAOP	: Orta Amerika Ortak Pazarı

ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OPG	: Ortak Pazar Grubu
OPK	: Ortak Pazar Konseyi
Parlacen	: Orta Amerika Parlamentosu
Parlasur	: Güney Amerika Ortak Pazarı Parlamentosu
PL	: Latin Basın
SGP	: İstikrar ve Büyüme Paketi
SICA	: Orta Amerika Entegrasyon Sistemi
SL	: Aydınlik Yol
STB	: Serbest Ticaret Bölgesi
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNILA	: Latin Amerika Entegrasyonu Federal Üniversitesi

GİRİŞ

Tarih boyunca dünyayı etkisi altına alan ve değiştiren çeşitli olaylar ve süreçler olmuştur. Küreselleşme ise çağımızın dinamiklerini belirleyen temel süreçtir. İlk olarak 1961 yılında kullanılan küreselleşme kavramı farklı tanımlara sahiptir (Scholte, 2000, 43). Örneğin karşılıklı bağımlılığın derinleşmesi ve etkileşimin artması (Cohn, 2002: 417); her türlü değer ve birikimin sınırları açması (Arıboğan, 1996: 256); dünya meselelerinin meçhul ve başa çıkılamaz hale gelmesi (Bauman, 1998: 59) küreselleşme olarak tanımlanmıştır. Öte yandan küreselleşme dünyanın giderek iç içe geçme süreci, bir “entegrasyon” sistemi olarak da görölmektedir (Friedman, 2000: 7-17). Bu açıdan küreselleşmenin devletlerin ulusaldan bölgesel kurumlara geçmesine yol açtığı ileri sürölmektedir. Çünkü küreselleşme ve bölgeselleşme aynı sürecin iki yüzüdür (Bauman, 1998: 69).

Milattan önceki çağlarda örneklerine rastlanabilen örgütlenmeler, entegrasyonun çatısını oluşturmaktadır. Uluslararası örgütler bölgesel ya da küresel ölçekte olabilen, siyasal, ekonomik, kültürel çeşitli konular ile ilgilenen nitelikte olabilir. Entegrasyonlar ise bu örgütler aracılığı ile var olabilir, gelişebilir veya büyüyebilir.

Bu çalışma İkinci Dünya Savaşı sonrasında oldukça ilgi gören bölgesel entegrasyon konusuna eğilmektedir. Her ne kadar entegrasyon coğrafi olarak yakın olan ölkelere özgü olmayabilirse de coğrafi de dahil olmak üzere kültürel, sosyal vb. yakınlık unsurları entegrasyon içerisinde değerlendirilmektedir. Öte yandan bu çalışmada odak noktası olan entegrasyonlar da bölgesel niteliktedir. Çalışmada odaklanılan bölgesel entegrasyonlar Avrupa Birliği (AB), Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA)/Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAIA), And Milletler Topluluğu (CAN), Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Latin Amerika için Bolivarcı Alternatif (ALBA), Karayip Serbest Ticaret Birliği (CARIFTA)/Karayip Ortak Pazarı (CARICOM), ve Orta Amerika Ortak Pazarı (OAOP)/Orta Amerika Entegrasyon Sistemi'dir (SICA). Latin Amerika için seçilen bu altı örgüt hem Latin Amerika'nın farklı ölkelerini barındırarak bölgeyi kapsadığından hem de Latin Amerika entegrasyon girişimlerinin çeşitliliğini ortaya koyduklarından seçilmiştir. Böylelikle Latin Amerika ölkelerinin ideolojik, yapısal ya da etki olarak farklılıklar gösteren entegrasyon girişimlerinin özü anlaşılabilir olacaktır.

Kavram olarak Avrupa ve Avrupalı olma Aydınlanma Çağı öncesi dönemde Hıristiyanlık ile bütünleşmiş, Batı ve Hıristiyan olgularına uygarlığı temsil eden bir üstünlük atfedilmiştir (İnanç, 2004: 41-46). Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı benimsemesi, Yunan mitolojisi ile Hıristiyan mitolojisinin birleşmesine, böylelikle Avrupa'nın kültürel bir anlam içermeye başlamasını sağlamıştır (Yurdusev, 1997: 33). Avrupa kimliği ve fikri özellikle Batı-Hıristiyanlık-Avrupa bağlarının Aydınlanma Çağı ile sekülerleşmesi Avrupa entegrasyonunun temellerini atmış, ona yön vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra öncelikle Avrupa'da barışın sağlanması ve nüfusu azalmış, ekonomik açıdan tükenmiş Avrupa'nın "yeniden doğuşu" hedefiyle AB'nin temelleri atılmıştır. AB bugün üyelerinden ayrı bir yasal kişiliği olan, uluslararası pek çok konuda aktif, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda her geçen gün kendini geliştirmeye ve öncü olmaya çalışan bir hal almıştır. AB'nin başarısı dünya genelinde pek çok entegrasyon girişimi için ilham kaynağı ve model olmuştur.

Diğer taraftan Latin Amerika, 1492'de Kristof Kolomb'un Amerika kıtasına ayak basmasıyla başlayan yaklaşık üç yüz yıllık sömürge döneminin ardından, bağımsızlıklarını çoğunlukla İspanya ve Portekiz'den kazanan ülkelerden oluşmaktadır. Latin Amerika teriminin bilinen ilk kullanımı Fransız iktisatçı ve siyaset adamı Michel Chevalier'in yazılarında görülmüştür (Holloway, 2008: 4-5). Coğrafi bir konum olmanın ötesinde dil, kültür ve tarih bağlamlarında tanımlanabilen Latin Amerika'nın hangi ülkeleri kapsadığı ve kapsamadığı konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bağımsızlık mücadeleleri ile filizlenmeye başlayan entegrasyon düşüncesi BM bünyesinde kurulan Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu (ECLAC) Müdürü ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) Genel Sekreteri Prebisch ile ivme kazanmış ve 1950'lerde somut hale gelmeye başlamıştır. Latin Amerika'da entegrasyon girişimleri genellikle bağımsızlığı koruma, güvenliği sağlama ve çeşitli sorunları çözmek için bir yol olarak görülmüştür.

Bu çalışmada Latin Amerika entegrasyon süreçlerini ve varılan noktayı saptamak amacıyla AB ile karşılaştırmalı bir analiz sunulmaktadır. AB'nin başarılı yönleriyle çoğu entegrasyona örnek teşkil etmesi dışında, çeşitli Latin Amerika entegrasyonlarında doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkisi bulunduğundan karşılaştırma yapılması analiz için uygun görülmektedir. Analiz, sosyal inşacı yaklaşım ve ekonomik entegrasyon kuramı çerçevesinde yapılmaya çalışılarak sınırları belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sistematikleştirilen ekonomik entegrasyon kuramı, entegrasyonların somut yönlerine ışık tutmak için yararlıken 1980'lerde karşımıza çıkan sosyal inşacı yaklaşım ise Uluslararası

İlişkilerde dönemin hâkim teorilerinin baskın rolüne meydan okuyarak sosyolojik, tarihi ve pratik bir form ile entegrasyonun başka dinamiklerine ışık tutmak adına yararlıdır. Bu nedenle bu iki çerçevenin kullanımı, ele alınan entegrasyonların daha derinden anlaşılması ve açıklanmasına yardımcıdır. Bu yöntemler ile varılmak istenilen, Avrupa ülkelerinin iş birliğinde geldiği nokta olan AB referans alınarak Latin Amerika ülkeleri arasında gerçekleşmiş ve/veya gerçekleştirilmek istenen ekonomik, sosyal yahut siyasal iş birliği adımlarının günümüzde ne noktada olduğunu saptamaktır. Bunu yaparken bu iki bölgenin farklılıkları göz önüne alınmakta ve vurgulanmaktadır. Çünkü bu farklılıklar henüz AB kadar bütünleşik bir etki ve güçte olmayan ama güçlü bir aktör olma potansiyeli olan Latin Amerika entegrasyonlarının bu potansiyele neden sahip olduğunu ve/veya henüz neden olamadığını açıklamada yardımcı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada “Ekonomik entegrasyon kuramı ve sosyal inşacı yaklaşım açısından AB ve Latin Amerika entegrasyonları nasıl değerlendirilmiştir? AB ölçüt olarak alındığında Latin Amerika entegrasyonlarının başarı durumu nedir? Latin Amerika entegrasyonları katılımcı ülkeler açısından fayda sağlamış mıdır? Latin Amerika’da entegrasyon süreçlerini olumlu ve olumsuz etkileyen unsurlar nelerdir?” sorularının yanıtlarına ışık tutmak amaçlanmaktadır.

“Uluslararası İlişkiler Disiplini Bağlamında Uluslararası Örgütlerin Ortaya Çıkışı ve Ekonomik Entegrasyon Kuramı” başlıklı birinci bölüm, uluslararası örgütlerin düşünsel tarihine ve tarihteki örneklerine kronolojik bir yaklaşımla değinerek başlamaktadır. Bunun nedeni Latin Amerika ve Avrupa entegrasyonlarını karşılaştırmadan önce bu entegrasyon yapılarını oluşturan tarihi süreci anlamaktır. Daha sonra günümüz dünyasını her açıdan etkisi altına almış küreselleşme ve küreselleşme kavramı ile alakalı olarak bölgeselleşme incelenmektedir. Karşılıklı bir etkinin söz konusu olduğu bu iki olgu ekonomiden sosyal dinamiklere kişileri, devletleri ve örgütlenmeleri şekillendiren ve bunlardan etkilenen bir yapıdadır. Bu bölümde son olarak tezin kuramsal çerçevelerinden biri olan ekonomik entegrasyon kuramı incelenmektedir. Bir iktisat teorisi olan ekonomik entegrasyon kuramı 1940’lı yıllardan bu yana, bölgesel ya da küresel boyutta devletlerin birlik kurmalarını ele almaktadır.

“Avrupa’da Siyasi ve Ekonomik Entegrasyon” başlıklı ikinci bölüm, Avrupa’da entegrasyonun düşünsel temellerini ve tarihsel gelişimini inceleyerek başlamaktadır. Aydınlanma Çağı’ndan İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçte Giambattista Vico,

Voltaire, Kant ve Aristide Briand gibi pek çok ismin Avrupa'ya ve Avrupa entegrasyonuna dair görüşleri kronolojik olarak incelenerek Avrupa entegrasyonunun temellerine odaklanılmıştır. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze, Avrupa entegrasyonu çerçevesinde atılan adımlar incelenmektedir. Tezin kuramsal bir diğer çerçevesi olan sosyal inşacı yaklaşım da ikinci bölümde ele alınarak Avrupa entegrasyonu sosyal inşacı yaklaşıma göre değerlendirilmektedir.

“Latin Amerika ve Entegrasyon Çabaları” başlıklı üçüncü bölüm, Latin Amerika tarihini ve Latin Amerika entegrasyonunun düşünsel temellerini inceleyerek başlamakta ve bölgede entegrasyona yönelik girişimleri ele alarak devam etmektedir. Sömürgecilik dönemi ile başlayan bu inceleme bağımsızlık mücadeleleri ile filizlenen Latin Amerika birlik fikrinin dinamiklerine eğilmektedir. Ardından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra atılan adımlar ve kurulan entegrasyon örnekleri incelenmektedir. Bu bölümde son olarak Latin Amerika entegrasyonları ve Avrupa entegrasyonu ekonomik entegrasyon kuramına ve sosyal inşacı yaklaşıma göre analiz edilmektedir. Bu sayede karşılaştırmalı bir perspektif sunulması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE EKONOMİK ENTEGRASYON KURAMI

1.1. Uluslararası Örgütlerin Ortaya Çıkışı

1.1.1. Kavram Olarak Uluslararası Örgütler

Sosyal Bilimler alanında kullanılan kavramlar farklı bakış açılarıyla yapılan birden çok tanıma sahiptir. Uluslararası örgütler kavramının da farklı bakış açılarıyla yapılmış çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bu kavramın 1860'ların sonunda literatüre girdiği düşünülmektedir. James Lorimer tarafından yayımlarında kullanılan kavram, zamanla farklı dillere çevrildiğinden 20. yüzyılın başlarında akademik çevrelerce tanındık olamaya başlamıştır. Fakat kavramın yaygın kabulü ve kullanımı ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur (Groom, 2012: 5-6). Kavramın İngilizce karşılığı olan international ve organization kelimelerine ayrı ayrı bakıldığında; international “milletler arasında var olan, gerçekleşen veya yürütülen” (Oxford Dictionaries, T.Y.) olarak, organization “düzenli bir şekilde ortak bir amaç için çalışan bir grup insan” (Cambridge Dictionary, T.Y.) olarak tanımlanmaktadır. Bu kelimelerin birlikte kullanımıyla oluşan kavram ise hukuksal, işlevsel, siyasi ve çeşitli bağlamlarda tanımlanmıştır. Örneğin uluslararası rejimler ile uluslararası örgütler arasındaki ayrımı vurgulamak isteyen bir tanım rejimlerin mülteciler, çevre gibi belli konularla bağlantılı olduğunu, örgütlerin ise aynı anda birçok farklı alanla ilgilenebileceğini belirtmiştir. Bu amaçla “uluslararası örgütler, toplu veya tüzel aktörler olan uluslararası sosyal kuruluşlardır ve uluslararası ilişkilerdeki birçok konuyu ele alabilirler.” tanımına yer vermiştir (Groom, 2012: 5-6).

1975 Viyana Sözleşmesi uluslararası örgütü hükümetlerarası örgüt şeklinde tanımlayarak hukuki bağlamda bir uluslararası örgütün temel unsurunu devlet olarak ele almıştır (United Nations, 2005: 3). Öte yandan siyasi bağlamda da devlet eksenli tanımlara yer verilmiştir. Buna örnek olarak Anthony Judge'nın uluslararası örgütleri çeşitli maddeler ile tanımlaması verilebilir. Bu maddeler kısaca; uluslararası olma amacı güderek en az üç

devletten oluşması, oy verme hakkının belli bir devletin tekelinde olmaması, anayasası kapsamında resmi bir yapısının olması ve düzenli olarak resmi makamlar için seçimlerin yapılması, bütçeye katkı sağlanması, diğer aktörler ile bağımsız bir şekilde ilişki kurabilmesi şeklindedir (Anthony Judge'den aktaran Archer, 2001: 30). Birden fazla tanımın bir nevi birleştirilmesi ile yapılmış bir tanım ise “egemen devletler arasında küresel veya bölgesel ölçekte genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda iş birliği sağlamak için kurulan çeşitli yapılara, mekanizmalara ve süreçlere sahip tüzel kişiliktir” şeklindedir ve uluslararası örgütlerin hükümetler arası niteliği vurgulanmaktadır (Davut, 2012:19). Jan Klabbers ise “devletler arası bir antlaşma ile devletler tarafından kurulan, üyeleri devletler olan, üyelerinden ayrı bir hukuki kişiliği olan” olmak üzere bu üç özelliği kullanmıştır (Jan Klabbers'den aktaran Hurd, 2011: 16).

Uluslararası örgütlerin işlevleri ekseninde yapılan “Uluslararası kuruluşlar, uluslararası seviyede faaliyette bulunan, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren ama devlet niteliği taşımayan örgütlerdir.” bu tanımda uluslararası örgütler hukuken kendine özgü bir niteliği olan, birçok yetkisi olmasının yanı sıra bir devletin sahip olduğu niteliğe sahip olmayan bir yapı olarak anlaşılabilir (Rıdvan, 2012: 44).

Uluslararası örgütler coğrafi kapsamına, amacına ve statüsüne bakılarak sınıflandırılmaktadır. Coğrafi kapsam, Birleşmiş Milletler (BM) gibi tüm dünya devletlerine açık bir yapıyla evrensel nitelikte veya AB gibi sınırlı coğrafya ile kısıtlı bir yapıyla bölgesel nitelikte olabilir. Örgütün amacı barış, güvenlik gibi genel kapsamlı ya da kültür, ekonomi gibi belli bir konu üzerine odaklı olabilir. Statüden kasıt ise örgütün eşgüdüm (koordinasyon) sağlayıcı mı yoksa ulusüstü bir nitelikte olup olmadığı ile alakadır (Pazarıcı, 2012: 186).

1.1.2. Düşünsel ve Tarihsel Arka Plan

1.1.2.1. Westfalya öncesi dönem

1648 Westfalya Barışı, uluslararası ilişkilerin başladığı tarih olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni Westfalya ile “merkezi devlet” ya da “modern devlet” anlayışının ortaya çıkmasıdır. Bu anlayış ile uluslararası ilişkilerin en önemli aktörlerinden olan devlet egemendir. Belirlenmiş sınırları içerisinde, devlet, en üst otoritedir. Uluslararası örgütlerin de en önemli süjesi, 1648 yılından sonra, devlet olmuştur (Pearson ve Rochester, 1984: 37). Bu

nedenle uluslararası örgütlerin gelişiminde Westfalya Barışı düşünsel ve tarihsel süreci etkilemiştir.

1648 Westfalya Antlaşması 1618-1648 arasında yapılan 30 Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan ve devletlerarası ilişkilerin yönünü değiştiren bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Avrupa'da düzen Katolik lider Papa ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu eksenin dönerken savaşlardan sonra Papa'nın bu gücü bertaraf edilmiş ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu dağınık bir yapı haline gelmiştir. Din savaşları olarak da nitelendirilen 30 Yıl Savaşları'nın yaşanmasında, mutlak monarşisini sağlamlaştırmış Fransa'nın Papalık ile çıkarlarının ters düşmesinin de etkisi olmuştur. Katolik olan Fransa 13. Louis dönemine denk gelen 30 Yıl Savaşları sırasında Papalık ile çıkarları ters düştüğünden Almanya'daki Protestanları destekleyerek papalığın gücünü kırmayı hedeflemiştir. Öte yandan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Almanya'daki Katolikleri desteklemiş böylece Avrupa'da bir kutuplaşma olmuştur. İspanya, Danimarka, İsveç gibi ülkelerin de dahil olmasıyla savaşların etkisi artmıştır. Bu durum savaşlar sonunda düzenlenen konferansın önemini arttırmıştır. Daha önce düzenlenmiş konferanslar dini nitelikteyken bu konferansta devlet, iktidar gibi konulara odaklanılmıştır. Öyle ki Papalık temsilcisi dinlenmemiş, konferans sonucunda hazırlanan antlaşma Papa'ya imzalatılmamıştır. Anlaşmanın pek çok neticesi olmuştur; Avrupa açısından savaşan dinlerin resmen tanınması, egemenlik ilkesinin edinilmesi ve Fransa'nın başat güç haline gelmesi en önemli sonuçlardandır. Bağımsız ve özgür devletlerden oluşan Avrupa'da Katoliklik, Protestanlık, Kalvenizm'in resmen tanınması, barış ideaları kuran dönem yazarları için önemli bir gelişme ve dayanak noktasıdır. "Westfalya Barışı" tek başına Avrupa düzenini birden ve kökten değiştirmiş demek doğru değildir fakat bu sürecin mihenk taşı olmuştur (Sander, 2003: 98-101).

Westfalya öncesi dönemde modern örgütlenmelerin ilk temelleri milattan önce yapılmaya başlanan antlaşmalardır. Bu antlaşmalar ile kurulan yapılar uluslararası örgütlenme tarihinin arka planını oluşturan bir parçasıdır.

Emine (1957) tarafından çevrilen Homeros'un eserinde M.Ö. 9. yüzyıla dair aktarılan bilgilere göre bölgedeki pek çok krallık Troya Savaşı ile karşı karşıya gelmiştir. Eserde geçen "Bu ara Sarpedon, öfkeyle, tanrısız Hektor'a çıkıştı: -Hektor, ... Şehri ordusuz, müttefiksiz, kendi başına, kardeşlerin ve kayınlarıyla tutabileceğini mi sanıyorsun?... Yalnız biz, müttefikler, kavga ediyoruz. Ben işte çok uzaktan gelen müttefikinizim; ..." satırları bize

Likyalı Prens Sarpedon'un Truva Kralı Hektor'un müttefiki olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Troya Savaşı vesilesi ile müttefiklikler kurulmuş, askeri nitelikte bir örgüt modeli oluşturulmuş denilebilir.

M.Ö. 400'lü yılların sonlarına doğru Pers tehlikesine karşı Helen Birliği oluşturan Yunan kent devletleri bir yandan aralarında barış ilan etmiş bir yandan da düşmana karşı birlikte mücadele edeceklerini bildirmişlerdir. Kurallara uymayan tarafların cezası ise tahrip ile karşı karşıya kalmak ve mallarına el konulmak olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan Helen Birliği hem askeri hem siyasi bir örgütlenme biçimi olagelmış hem de bir yaptırım mekanizması niteliğindedir (Mansel, 2014: 290-291). Helen Birliği'nde askeri liderlik başlarda güçlü asker devleti olan Sparta'nın sorumluluğundadır fakat denizler üzerinde hakimiyet kurmanın giderek önemli olmasıyla daha iyi bir donanmaya sahip olan Atina bu sorumluluğu üzerine almıştır. Atina, askeri liderlik konumuna sahip olduktan sonra Attika-Delos Deniz Birliği'ni kurmuştur. Birliğin gayesi Perslere karşı sürekli hazır olacak bir donanmanın bulundurulması ile şehirlerin korunmasıdır. Birliğe giren şehirler asker vermek ile mükelleftir, asker veremeyen şehirler ise para vermelidir. Birliğin ayrıca her şehrin askeri gücüne oranla temsil edildiği bir meclisi bulunmakta ve bu meclis toplanarak kararlar alınmaktadır. Birlik içinde Atina, hegemonik bir güç haline gelmeye başlamış ve bu durum Peleponnes Savaşı'na yol açmıştır (Mansel, 2014: 309-327).

Roma Cumhuriyeti de tarih öncesi örgütlenmelere verilen örneklerindedir. Roma'nın İtalya'da Latium olarak adlandırılan bölgeye yerleşmesinden Cumhuriyet rejimine geçmesi dönemleri anlaşmalarla doludur ve bunlar Roma'nın kuruluş tarihini oluşturmuştur. Buna örnek olarak Cumhuriyetten önce Yedi Tepeler Roma'sı olarak adlandırılan dönemde köylerin federatif bir Roma'yı meydana getirmesi yahut Sabinler denilen toplulukla birleşmesi; Cumhuriyetten sonra ise Latin İttifakı, Hernic İttifakı, Ceare İttifakı gibi anlaşmalarla genel çerçevede anlaşmazlıkların barış yolu ile çözümü ve Roma'nın tehlikeleri bertaraf etme girişimleri verilebilir (Demircioğlu, 1998: 34-80).

14. yüzyıldan itibaren verilen eserler uluslararası ilişkilerin düşünsel tarihinin oluşumunun bir parçasıdır. Bu eserler genel çerçevede barışı sağlama amacıyla çeşitli yapılar öngören tasarılarıdır. Tüm dünya ülkelerini kapsayan bir tasarının dile getirildiği *De Monarchia*, Dante tarafından 1310-1313 yıllarında yazılmış ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu öncülüğünde evrensel bir imparatorluk kurulmasını öngörmüştür. Dante diğer

hükümdarların bu yapı içinde Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlılık göstermesi ile barışın sağlanabileceğini söylemiştir. Öte yandan Dante ile aynı dönemde yaşamış Pierre Dubois, 1305'te yayımlanan *De Recuperatione Sanctae Terrae (Kutsal Toprakların Kurtuluşu)* adlı eserinde sadece Avrupalı Hıristiyan hükümdarları kapsayan federasyon tipi bir yapı öne sürmüştür. Bu yapı dahilinde ortak bir ordu ve uyuşmazlıkların çözüleceği bir de meclisten söz eden Dubois, en üst yetkinin Papa olmasını savunmuştur. Verilen bu öncül eserlerden yaklaşık 300 yıl sonra, Emeric Cruse'nin 1623'te yayımlanan *La Nouveau Cyné (Yeni Cynée)* adlı eserinde, tarafsız bir şehirde kurulacak olan sürekli bir meclis tahayyül etmiştir. Meclis Osmanlı, Çin, İran gibi devletler de dahil olmak üzere tüm devletlerden temsilciler barındıran ve uyuşmazlıkların çözüldüğü bir yapıdadır. Öte yandan Duc de Sully'nin 1638'de yayımlanan *Grand Dessein (Büyük Özlem)* adlı eserinde yeniden bir Hıristiyan ve Avrupalı vurgusu ile yapılan bir tasarı kaleme alınmıştır. Sully'nin tahayyülünde Avrupa'nın on beş devlet arasında bölüştürülmesi ve uyuşmazlıkların çözüme ulaştırılacağı bir meclisi olan federatif bir düzen vardır. Bu düzende Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya başta olmak üzere harici unsurlar dışlanmıştır (Gönlübol, 2002: 503-504 ve Meray, 1977: 261-262).

1.1.2.2. Westfalya sonrası dönem

1648 Westfalya Barışı'ndan 19. yüzyıla değin uluslararası örgütlerin gelişimi, değişen uluslararası sistem çizgisinde devam etmiştir. Westfalya'dan sonra verilen eserlerden olan ve William Penn tarafından 1693'te kaleme alınan *Essay Toward Present and Future Peace of Europe (Avrupa'da Şimdiki ve Gelecekteki Barışa İlişkin Deneme)* adlı çalışmada hukuk kurallarına dayanan bir "Avrupa Parlamentosu" ile barışın tahsisi öngörülmüştür. Eğer isterlerse Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'nın da temsil edileceği bu yapıda Penn, hangi devletin kaç temsilci ve kaç oy sayısına sahip olması gerektiğine dair önerileri de yer almıştır (Gönlübol, 2002: 504 ve Meray, 1977: 262).

Bu dönemde güçlenen ve sınırlarını genişletme amacı güden Fransa'nın, İspanya Kralı'nın vesayetinde yer alması Avrupa güç dengelerini derinden etkileyecek bir ortam oluşturmuştur. Bunun üzerine İngiltere, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Felemenkler "Büyük İttifak" ile Fransa'yı duraklatma amacı gütmüşlerdir. 18. yüzyıl işte bu güç dengelerini korumak adına verilen İspanya Veraset Savaşları ile başlamıştır. Savaş sonunda imzalanan ve zaman zaman "modern dünyanın kurulduğu antlaşma" olarak adlandırılan

Utrecht Antlaşması ile Fransa'nın etkisi yok edilemese de sınırlandırılmıştır. Bu antlaşma ile İspanya toprakları taraflarca paylaşılarak Avrupa'da güç dengeleri yeniden yapılandırılmıştır. Öyle ki zaten güçlü bir devlet olan İngiltere iyice güçlenmiş, daha önceleri etkisi olmayan bazı küçük devletler önemli konumlar elde ederek devam eden yılların siyasi tarihini şekillendiren aktörler haline gelmiştir (Sander, 2003: 105-112).

Avrupa'nın savaştan çıkmaya başladığı bu dönem barış önerileri için iyi bir zaman olmuş ve Charles Irénés Castel de Saint-Pierre (Abbé de Saint-Pierre) 1712 yılında yayımladığı *Memories Pour Rendre La Paix Perpetuelle en Europe (Avrupa'da Barışı Sürekli Kılma Konusunda Muhtıra)* adlı eseri ile bu amaca hizmet etmiştir. Saint-Pierre'ye göre barışı sağlamanın yolu sadece Avrupa'nın Hıristiyan devletlerini kapsayan bir birlik ile mümkündür. Bu birlik içinde savaşlar yasaklanacak, savaş sadece ortak düşman seçilene karşı birlikle yapılacaktır. Felsefeleri ile sonraki dönem örgütlenmelere esin kaynağı olan pek çok isimden biri de Immanuel Kant'tır. Kant 1795'te yayımlanan *Zum Ewigen Frieden (Ebedi Barış)* adlı çalışmasında hukuk ilkelerine dayanan evrensel bir birlik tahayyül etmiştir. Federasyon tipi bu birliğin, adım adım ilerleyerek savaşı önleme adına hamleler geliştirmesi gereklidir. Tüm bu çalışmalar, genel çerçevede devletler arası anlaşmaların yapılmasını, meclis kurulmasını, temsil hakkı verilmesini, savaşa karşı ortak tavrın benimsenmesini önererek evrensel ya da bölgesel örgütlenme tarihine yön veren unsurlardan olmuştur (Gönlübol, 2002: 505 ve Meray, 1977: 262-263).

Utrecht Barışı sonrasında Avrupa'da güç mücadeleleri devam etmiştir. Fransız İhtilali dönemine yaklaşırken gerçekleşen Yedi Yıl Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurulan ittifaklar, Çarlık Rusya'nın Avrupa'daki etkisinin güçlenmesi gibi pek çok olay yaşanmıştır. Uluslararası alanda yaşanan bu olaylar da Fransız İhtilali'nin nedenlerinden olmuştur. İç isyan olarak başlayan bu ihtilalin sonuçları evrenseldir.

Fransız İhtilali'nin ardından gelen Jakoben rejimi ile Fransa'nın iç buhranı artmıştır. Böyle bir ortamda başarılı bir general olan Napolyon Bonapart, Avusturya ile yapılan savaşları kazanmış, Fransa'nın topraklarını genişleten barış antlaşmalarına imza atmıştır. Ünü halk arasında yayılırken Fransız iktidarı üzerindeki gücü artmıştır. Napolyon bu dönemde Fransız İhtilali düşüncelerinin yayılmasına da neden olmuştur. Düşmanlarını bir bir saf dışı bırakan Napolyon için sıra İngiltere'ye geldiğinde, Mısır'ı işgale girişmiştir. Napolyon'un Mısır'da ve genel anlamda Ortadoğu'da etkili olması sebebiyle İngiltere'nin yanı sıra Rusya

ve Osmanlı İmparatorluğu da Fransa'dan rahatsız olmuştur. 1799'da Napolyon askeri bir darbe ile Fransa'da yönetimi ele geçirmiştir. Fransa'ya karşı kurulan koalisyonlar ya koalisyon devletleri arasında anlaşmazlıklardan ya da savaşlarda Fransa'ya yenilmelerinden dolayı başarısız olmuştur. Sonunda Fransa'ya karşı Prusya liderliğinde birleşen Almanya dahil üzere Avusturya, Rusya, İspanyol milliyetçileri ile birleşen İngiltere'den oluşan Altıncı Koalisyon başarılı olmuştur. Fransa'nın 1795'ten önceki sınırlarına çekilene kadar savaşacaklarını beyan eden ittifaklar yapmışlardır. Sonunda Napolyon'u ağır bozguna uğratan koalisyon devletleri modern örgütler tarihinin başlangıcı olarak nitelendirilebilecek olan 1815 Viyana Kongresi'ni düzenlemişlerdir (Armaoğlu: 2013: 56-92).

Viyana Kongresi ile restorasyon çalışmalarına girişen devletlerin amacı, bozulmuş Avrupa haritasını düzeltirken eski rejimi güçlendirmektir. Avrupa Uyumuna da denilen bu dönemde, Almanya ve İtalyan birliklerinin temelleri atılırken Napolyon'un Avrupa genelinde yaydığı Fransız İhtilali görüşleri engellenmeye çalışılarak imparatorluk rejimleri güçlendirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda önce Kutsal Bağlaşma yapılarak Hıristiyanlığın tekrar devletlerarası ilişkilerin merkezine alınması hedeflenmiştir. Bir bildiri niteliğindeki Kutsal Bağlaşma'ya Papa, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu hariç tüm Avrupa devletleri katılmıştır. Avrupa'nın bekası için bir adım daha ileri gitmek amaçlandığından İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında Dörtlü Bağlaşma imzalanmıştır. Viyana Kongresi vesilesi ile yapılmış olan bu antlaşma, modern uluslararası örgütlerin ilk örneklerinden olmuştur. Öyle ki devrimci fikirleri önlemek ve din vurgusunu pekiştirme amaçlarının yanı sıra Avrupa barışı için yapılması gerekenleri görüşmek üzere belli sürelerde toplanması amaçlanmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen istenen eski Avrupa ve kalıcı barış dönemi uzun sürmemiştir. 1830-1848 Devrimleri olarak bilinen dönem patlak verdiğinde, eski rejimi arzulayan imparatorlar, burjuvanın geri döndürülemez gelişimine ve milliyetçilik, liberalizm gibi yeni ideolojilerin insanlar arasında yarattığı etkilere tanık olmuşlardır (Sarıca, 1980: 97-119).

Bu devrimler genel hatları ile monarşi, feodalizm gibi var olagelmiş unsurların son yüzyıl içerisinde oluşmuş liberalizm ve milliyetçilik unsurları ile çatışmasıdır. Sonuç olarak Avrupa'da bazı değişikliklere neden olmuştur. Örneğin Fransa'da 1848 sonrası kısa süreli bir Cumhuriyet Dönemi yaşanmış, 1830'lu yıllarda İngiltere'ye ulaşan devrim dalgası burjuvazi lehine yasaların çıkmasını sağlamış, Germen Konfederasyonu'nda "Alman Birliği" düşünceleri ulusalcı bir çizgide hızlanmış, aynı şekilde İtalya'da da ulusalcı düşünceler

oluşmuş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda Macarların bağımsızlık talepleri sonuçsuz kalsa da Viyana düzeninin en sıkı savunucusu olan Metternich'in ülkeyi terk etmesine yol açmıştır. Devrimler genel olarak bastırılmış olsa da etkisi sürmüştür. Zira 1870'te İtalyan Birliği, 1871'de ise Germen Konfederasyonu'nun parçası olan Prusya'nın Başbakanı Bismarck öncülüğünde Alman Birliği sağlanmış ve Avrupa'da güç dengeleri köklü bir değişim yaşamıştır (Sander, 2003:183-223).

1.1.2.3. 19. yüzyılda uluslararası örgütlenmeler

19. yüzyılda ekonomik, sosyal, siyasal gibi çeşitli nitelikler taşıyan pek çok örgütlenme kurulmuştur. Ren ve Tuna Nehirleri'nde ulaşımın düzenlenmesi için kurulan örgüt bunlara örnektir. *Commission Centrale pour la Navigation du Rhin (Ren Seyrüsefer Merkez Komisyonu)*, kısaca Ren Komisyonu, Napolyon'un işgal döneminde nehrin tüm kontrolünü ele geçirmesi sonucu tehdit edilen ekonominin bir daha sekteye uğramaması ve nehir üzerinde yaşanan anlaşmazlıkların çözümü adına 1815 Viyana Kongresi kapsamında kurulmuştur. Ren Komisyonu kıyı devletlerin temsilcileri vasıtası ile sadece kıyısı bulunan devletlerin nehri müşterek kullanımını öngörmüştür. *Commission Européenne du Regime du Danube (Tuna Rejimi Avrupa Komisyonu)* Rusya'nın Tuna Nehri üzerinde kurduğu üstünlüğe bir nevi karşı çıkış temellerinde kurulmuştur. Büyük bölümü uzun süredir Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde olan nehirde, Osmanlı İmparatorluğu'nun hem yaptığı ticaret antlaşmaları hem de kaybettiği topraklar nedeniyle Rus etkisinin artması, diğer Avrupa devletlerince hoş karşılanmamıştır (Ataöv, 1960: 30-36). Böylelikle 1854 yılında kurulan komisyon, ilişkileri ve nehrin kullanımını düzenlemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak her iki yapılanmada da nehrin kullanım yetkileri nehre kıyısı olan devletlere bırakılmıştır.

Yine bu yüzyılda irdelenen bir başka konu Türk Boğazları'nın durumu olmuştur. Öyle ki asırlardır Osmanlı İmparatorluğu'nun tam yetkiye sahip olduğu boğazlar, Duraklama Dönemi ile imtiyazlara tabi tutularak ve toprak kayıplarıyla Ruslar başta olmak üzere başka devletlerin etkisi altına girmiştir. Fakat Hünkâr İskelesi Antlaşması ile Rusya tartışılmaz bir üstünlük sağlamış ve dolayısıyla bu durum Avrupa devletlerinin tepkisini çekmiştir. Bu paralelde 1841 Londra Sözleşmesi Avusturya, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Prusya arasında imzalanmıştır. Takip eden yıllarda boğazların durumu değişmeye devam etmiştir. 1922 Lozan Konferansları ile kurulan Boğazlar Komisyonu, boğazları milletlerarası

hale getirmiştir. Bu durum Boğazlar Komisyonu'nun kaldırıldığı ve yetkilerin Türk Cumhuriyeti'ne verildiği 1936 yılına kadar sürmüştür (Lütem, 1956: 422-468).

Öte yandan *Asociation Géedésique Internationale (Uluslararası Jeodezi Birliği)* 1864'de Berlin'de on devletin katıldığı bir konferans ile kurulmuştur (Bilsel, 1936: 393). Dünyanın şekli ve yüzölçümü, yer çekimi gibi konular hakkında bilgileri arttırmak amacıyla kurulan birlikte bütçe, üye devlet tarafından sağlanmış ve çoğu karar oybirliği ile alınmıştır (Ataöv, 1960: 33,40,45). *Union Telegraphique Internationale (Uluslararası Telgraf Birliği)* ise telgrafın icadının ardından bazı devletlerin kendi aralarında yapmış oldukları antlaşmaları bütünleştirme amacıyla 1865 yılında Paris'te yirmi devletin katıldığı bir konferans ile kurulmuş, ilerleyen zamanda tüm Avrupa, bir kısım Asya ve Afrika coğrafyalarına kadar genişlemiştir (Bilsel, 1936: 372-373). 1874'te yirmi iki ülkenin katılımıyla Bern'de gerçekleştirilen toplantı ile *Universal Postal Union* ya da ilk adıyla *Union générale des postes (Uluslararası/Evrensel Posta Birliği)* kurulmuş, posta gönderimde ortak kaideler koyulmuş ve yaklaşık yarım asır sonra Amerika ve Avrupa kıtalarının tümü, Afrika ve Asya kıtalarının büyük bir kısmını içine alan evrensel bir örgüt haline gelmiştir (Bilsel, 1936: 370-373). Bunların dışında, bu dönemde kurulmuş ve teknik amaçlı olarak nitelendirilebilecek diğer örgütlenmeler; Demiryolları Birliği, Sınai Mülkiyet Birliği, Güzel Sanatlar Mülkiyet Birliği'dir.

Siyasi ve ekonomik nitelikli, dönemin ilk örgütlenmelerinde ise *Deutsches Bund (Germen Konfederasyonu)* ve *Zolverein (Alman Gümrük Birliği)* yapılarına bakmak gerekir. Öncelikle belirtmek gerekir ki konfederasyon “egemen devletler topluluğu” dur, bu bakımdan konfederasyon, federasyon gibi “devlet kişiliğine” sahip değildir. Taraf devletlerin yapmış olduğu anlaşmalarca verilmiş yetkileri kullanan konfederatif yapıların genelde bir anayasası ya da yaptırım sağlayacak organları yoktur, alınan kararların uygulanması son tahlilde taraf devletlerin tasarrufundadır. 1815 Viyana Kongresi ile kurulan, otuz sekiz devleti¹ kapsayan Germen Konfederasyonu, ortak çıkarlara uygun olarak tehditler karşısında yardımlaşma ve aralarındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümü temelinde kurulmuştur. Konfederasyon'un savaş ve barış ilan etme, temsilci yollama ve kabul etme gibi yetkileri mevcuttur. 1828 yılında

¹Germen Konfederasyonu 1 İmparatorluk (Avusturya), 5 Krallık (Prusya, Bavyera, Hanovra, Saks, Vürtemberg) başta olmak üzere 8 Grand-Dükalık, 10 Dükalık, 10 Prenslik ve 4 serbest şehirden meydana gelmiştir. Konfederasyon tanımında belirtilenenin aksine bir anayasaya sahip olmuştur.

Prusya liderliğinde kurulan Alman Gümrük Birliği ile ticaret ve gümrük alanı birleştirilmiştir (Ateş, 2012: 53-54). Viyana Düzeni çerçevesinde, imparatorlukların güçlendirilmesi amaçlandığından, Avusturya İmparatorluğu konfederasyon içinde üst mevki sahibidir fakat Prusya'nın gümrük birliğindeki egemen konumu onun güçlenmesini sağlamıştır (Özbilen, 2011: 705). 1866 yılında Prusya'nın Avusturya'ya saldırması ve kazanması sonucunda imzalanan Prag Antlaşması ile konfederasyon feshedilmiştir. Böylece 1867'de gümrük birliğindeki konumunun da sayesinde, Prusya'nın ön planda olduğu ve Alman Birliği'nden önceki son adım olan *Norddeutscher Bund (Kuzey Almanya Konfederasyonu)* kurulmuştur (Lütem, 1956: 125-128).

Ekonomik nitelikli bir başka birlik olan *Union Monétaire Latine (Latin Para Birliği)* İsviçre, İtalya, Belçika ve Fransa'nın katılımlarıyla 1865'te Paris'te yapılan toplantıda kurulmuştur. Birliğin amacı farklı ayarlarda basılan paranın uyumlu hale getirilmesi, standartlar belirleyerek bu standartlara uygun para basımının sağlanması ve standartlara uygun basılan paranın taraf ülkelerce kabul edilmesidir. Kararların alınmasında oybirliği esas alınmıştır. 1867'de yapılan toplantıda, yirmi devlet mevcuttur fakat yukarıda sayılan dört ülke alınan kararlarda daha çok söz sahibi olmuştur. Zaman içerisinde yaşanan fiyat dalgalanmaları neticesinde Birlik, 1876'da bir komisyon kurma kararı almış ve bu komisyon paranın değer kaybının nedenlerini araştırmakla görevlendirilmiştir (Ataöv, 1960: 34-44).

Dönemin siyasi nitelikli girişimine ise *Lahey Konferansları* örnek gösterilebilir. Lahey Konferansları 19. yüzyılın başlarından beri silahsızlanma ve çatışmaların barışçıl çözümü çağrılarında bulunan Rus Çar'ı vesilesiyle 1889 ve 1907 yılında gerçekleştirilen ve özünde bağlayıcı, etkin kararların alınmadığı toplantılardır (Bennet, 1991: 194,195). Nitekim silahlanma yarışı ve nihayetinde gelen Birinci Dünya Savaşı bunun göstergesidir. Çok taraflı müzakere niteliğindeki görüşmeler bir örgütlenme meydana getirmemiş olsa da Milletler Cemiyeti ve BM'nin hukuki temellerine, savaş ve kullanılan silahlara ilişkin kurallar konusunda katkı sağlamıştır (Ateş, 2012: 53). Çar II. Nikolas öncülüğünde yirmi altı ülkenin katılımı ile yapılan ilk konferans, silahların azaltılması konusunda başarısız olsa da kara savaşı, zehirli ve boğucu gazların kullanımı, savaş mahkumları gibi konularda sözleşmeler imzalanmıştır. Çar II. Nikolas ve Başkan Roosevelt önderliğinde kırk dört ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen ikinci konferans ise denizde ve karada yapılan savaşlara ilişkin birçok yasa ile tarafsız ülkelerin savaş zamanındaki hakları gibi konularda yenilikler üretmiştir (Gibson, 1991: 18). Sonuç olarak Lahey Konferansları zor koşulların iyileştirilmesine olanak sağlamış,

ülkelerin ilk büyük parlamenter toplantısıdır ve devletlerarası hukuk adına büyük önem taşımaktadır.

Sivil nitelikli örgütlenmelerden *The International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)*² uluslararası örgütten ziyade, İsviçre vatandaşlarının oluşturduğu özel bir komite niteliğinde başlamıştır. Cenevreli iş adamı olan Henri Dunant'ın, 1859 Solferino Muharebesi'nde şahit olduğu kötü koşullardan etkilenmesi neticesinde, savaş sırasında ve sonrasında yaşanan kötü insani koşulları önleyebilecek hiçbir yasa ya da kurumun olmaması üzerine girişimde bulunması ile başlamıştır. 1864'te Cenevre'de toplanan ülkeler, insani koşulların gözetildiği çeşitli antlaşmalar imzalamıştır (Gibson, 1991: 17-19). Yine sivil nitelikli olan Siyonist³ örgütlenmeler de bu dönemde kurulmuştur. Örgütlenme hareketleri 19. yüzyılın son döneminde, Rusya'da gerçekleşen pogromlar nedeniyle, bir doktor olan Pinsker'in düşünceleri öncülüğünde kurulmuştur. Zamanla sayıları 138'i bulan ve *Hovevei Zion (Siyon Aşıkları)* olarak adlandırılan bu dernekler gerçekleştirdikleri toplantılar sonucunda bu dernekleri bir örgüt haline getirmeye karar vermişlerdir. Örgütün temel kuruluş gayesi Yahudilerin maddi sorunlarına çözüm bulmak ve Filistin'deki Yahudiler de dahil olmak üzere maddi yardım faaliyetlerinde bulunmaktır. Öte yandan Siyonizm'in en önemli temsilcilerinden Herzl'in öncülüğünde 1897'de toplanan 1. Siyonist Kongre neticesinde güçlü Siyonist bir örgüt kurulmuştur. Bu örgütün temel amacı, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak olmuştur. Başkanı Herzl olan ve merkezi Viyana'da bulunan örgütün, yirmi kişiden oluşan ve siyaseti yürütmekle sorumlu bir komitesi, mahalli örgütleri, iktisadi politikalardan sorumlu bir bankası vardır (Öke, 2013: 28-45).

19. yüzyıl ulaşım, ekonomi gibi çeşitli alanlarda kolektif düzenlemelere ihtiyaç duyulmaya başlanan bir dönem olmuştur. Dünya gerek teknolojik gerekse sosyal olarak dönüşmeye başlamıştır. Devletlerin izledikleri yollar da değişen uluslararası sisteme uyumlu

²Kızılhaç günümüzde 80 ayrı ülkede 16 binden fazla çalışanıyla silahlı çatışmalardan ve şiddetten etkilenen insanlara hizmet vermektedir. Uluslararası Kızılhaç Komitesini hakkında daha fazla bilgi için; <https://www.icrc.org/en>

³ Siyonizm, ilkçağlardan beri kullanılan Siyon (Kudüs) kelime kökünden gelmektedir. Siyasal bir anlam kazanması ise 19. yüzyılın sonlarında Nathan Birnbaum tarafından kullanılması ile olmuştur. Bu tarihten sonra Yahudi milliyetçilerince Filistin'e geri dönme anlamını kazanmıştır.

hale gelmeye başlamıştır. Bu değişim 20. yüzyılda daha kuvvetli bir şekilde kendini göstermiştir.

1.1.2.4. 20. yüzyılda uluslararası örgütlenmeler

20. yüzyıla gelindiğinde Rusya'dan Çin'e, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) dünyanın dört bir tarafı ayaklanmalar, reformlar ve devrimlere tanık olmuştur. Devletler bloklaşmakta ve uzlaşılamayan çıkar çatışmaları baş göstermiştir. Bu dönemde sanayinin ileri olduğu İngiltere başta olmak üzere yeni pazar ve ham madde arayışı içinde olan devletler ve birliğini tamamlamış Alman ve İtalyan devletlerinin uluslararası rekabete girme istekleri mevcuttur ve milliyetçilik akımları etkisini korumaktadır. Rusya ve Avusturya arasında Balkanlar üzerindeki çıkar çatışması nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu bundan doğrudan etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç, bunun gibi dinamikleri içermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'te İngiltere, Rusya, Fransa ve Sırbistan (ve daha sonra İtalya, Yunanistan, Portekiz) ülkelerinin oluşturduğu İtilaf Devletleri, Almanya ve Avusturya-Macaristan (ve daha sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan) ülkelerinin oluşturduğu İttifak Devletleri savaşın taraflarını oluşturmuştur. Pek çok sonucu ve etkisi olan bu savaşın uluslararası örgütler açısından en önemli sonucu Milletler Cemiyeti'nin oluşturulmasıdır. Modern örgütlenme tarihine büyük katkı sağlamış olan Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başka bir dünya savaşının yaşanmaması amacıyla kurulmuştur. Ancak sonraki yıllarda yaşanacak olan İkinci Dünya Savaşı, Cemiyetin başarısızlığını ortaya koymuştur.

1918'de savaşın bitmesinden sonra galip İtilaf Devletleri'nin çıkarına hizmet eden Serves, Neuilliy, Saint-Germain, Trianon Versailles Antlaşmaları gibi anlaşmalar imzalanmıştır. Son tahlilde düzenlenen Paris Barış Konferansları ışığında, yine galip devletlerin düzenlerini yansıtacak şekilde, Milletler Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Fakat bu örgütün düşünsel temeli ABD Başkanı Woodrow Wilson'un adıyla özdeşleşmiş 14 ilkesine⁴ dayanmaktadır. Liberal akım temelinde kurulduğu iddia edilebilecek Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı'na kadar aktif kalmıştır.

⁴Bu ilkeler "Barış görüşmeleri kamuoyuna açık olarak yapılmalı ve görüşmeler sonunda varılacak antlaşmanın hükümleri de yine açık olmalıdır. Gizli antlaşmalara son verilmelidir. Denizlerin, karasuları dışında kalan bölümleri, uluslararası antlaşmaların gerektirdiği özel durumlar dışında savaşta ve barışta herkesin özgür ve serbest kullanımına açık olmalıdır. Ekonomik engeller olabildiğince kaldırılmalı, ticaret serbestisi ve fırsat

Cemiyet'in yapısına bakıldığında daimî üyeleri İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya olan yürütme makamı Konsey, üyeler arası eşit temsil ilkesinin geçerli olduğu Genel Kurul, Konseye ve Kurula yardımcı nitelikte bir Genel Sekreterlik ve buna bağlı çalışma örgütleri bulunmaktadır (Rüma, 2014: 380-82). Uluslararası alanda evrensel nitelikli ilk örgütlenme sayılan Milletler Cemiyeti bünyesinde altmış üye barındırmıştır (Kocaoğlu, 1993: 179). Galip devletler ekseninde yapılandırılmış olsa da bu devletler arasında var olan uyuşmazlıklar ve kuruluş amacına tam hizmet edememesi, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığının nedenleri olarak gösterilmiştir. Ayrıca Wilson'un Milletler Cemiyeti'nin fikir dayanaklarından biri olmasına rağmen ABD'nin, anlaşmaların ülke senatosundan geçmemesi nedeniyle, Milletler Cemiyeti'ne üye olmaması, Milletler Cemiyeti'ni önemli bir dayanağından yoksun bırakmıştır (Üstün, 1993: 83).

İki savaş arası dönemde yaşanan ekonomik buhran küresel boyutta olmuştur. İtalya'da Mussolini ve Almanya'da Hitler yükselmeye başlamıştır. İktidara gelmesinden itibaren güçlü bir ordu inşa etmeye girişen Hitler'in 1939'da Polonya'yı işgali İkinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştır. Savaşın Mihver Devletleri İtalya, Almanya ve Japonya bir yanda Müttefik Devletleri Fransa, Birleşik Krallık ve daha sonra ABD ve Sovyetler Birliği öte yanda 1945 yılına kadar bu savaşı sürdürmüştür. Savaşın en sıcak olduğu 1941'de BM örgütünün kurulma çalışmaları başlamıştır. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş açtığı ve böylece Sovyetlerin Müttefikler safında savaşa girdiği bu yılda ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill bir araya gelerek Sovyetler Birliği'ne yardım yapılmasına karar vermiştir. Öte yandan iki ülke milli politikalarının ilkelerini beyan ettikleri Atlantik Demeci bildirisini

eşitliği sağlanmalıdır. Ulusların silahlanması, iç güvenliğin gerektirdiği en alt düzeylerde olmalı, bu konuda yeterli garantilerin verilmesi sağlanmalıdır. Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır. İşgal altındaki Rus toprakları boşaltılarak, Ruslara kendi kurumlarını seçme hakkının tanınması sağlanmalı ve onlara istedikleri/gereksinim duydukları her türlü yardım yapılmalıdır. Belçika toprakları boşaltılmalı ve bu devletin ulusal egemenliği yeniden kurulmalıdır. 1871'de Almanya'ya geçen Alsace-Lorraine, Fransa'ya iade edilmelidir. İtalya'nın sınırları ulusal esaslara göre yeniden çizilmelidir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişmeleri sağlanmalıdır. Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılmalı, Sırbistan'ın denize çıkışı sağlanmalıdır. Tarihsel savları ve ulusal bağları dikkate alınarak çizilecek sınırları içinde Balkan devletlerinin dostça ilişkiler kurmaları sağlanmalı, siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile toprak bütünlükleri uluslararası güvence altına alınmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir. Polonyalıların yaşadığı topraklarda, denize açılımı olan, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmış bir Polonya Devleti kurulmalıdır. Özel antlaşmalarla, küçük, büyük tüm devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslar birliği kurulmalıdır." şeklindedir (Kaymaz, 2007: 150-151).

yayımlanmıştır. Bu demeç 1942’de Birleşmiş Milletler Demeci olarak adlandırılmış ve Almanya’ya karşı savaşı yirmi altı devletçe imzalanmıştır. Böylece BM için ilk adım atılmıştır (Armaoğlu, 2013: 467). 1944 yılına gelindiğinde Müttefikler arasında yapılan Dumbarton Oaks Görüşmeleri ile savaştan sonra kurulacak bir uluslararası örgüt için öneriler oluşturulmuştur. Bu öneriler barışı koruma amacıyla dört temel organ (Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Sekretarya ve Divan) oluşturulmasını içermiştir (Bennet, 1991: 76-77). Dumbarton Oaks Önerileri 1945’te elli devletin katılımı ile gerçekleştirilen San Francisco Konferansı’nda gözden geçirilip düzenlenerek Birleşmiş Milletler Antlaşması oluşturulmuş ve BM hukuken kurulmuştur (Başgut, 1995: 9). Elli bir kurucu üyesi olan BM, 1945 yılından itibaren genişleyerek bugün 193 üyeye ulaşmıştır. Örgüt uluslararası barışı, güvenliği ve insan haklarını korumayı, ülkeler arası eşitliği ve iş birliğini kolaylaştırmayı ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır (Goldstein ve Pevehouse, 2012: 236-237).

BM’nin, bir tanesi 1994’te çalışmalarına son vermiş olmak üzere, altı temel organı bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi, veto hakkına sahip beş daimî üyesi⁵ ve ayrıca on geçici üyesi bulunan, uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla sorumlu, kararları bağlayıcı nitelikte bir organdır. Genel Kurul ise tüm üyelerin temsil edildiği, güvenlik ve örgüt bütçesi gibi konularda tavsiye niteliğinde kararların alındığı, Güvenlik Konseyi’nin yetersiz veya etkisiz kaldığı durumlarda harekete geçen organdır. Genel Sekreterlik, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin beş yılda bir seçildiği, BM programlarını yöneten ve politikalarını uygulayan bürokratik bir organdır. Barışa ve güvenliğe yönelik tehditleri tanımlayıp Güvenlik Konseyi’nin dikkatine sunma yetkisine sahiptir (Pease, 2012: 112-118).

Bu organlar güvenlik ve örgütün politikaları bazlı yapılardır. Öte yandan basit tanımlama ile refahın arttırılmasından sorumlu Ekonomik ve Sosyal Konsey de bulunmaktadır. Bugün elli dört üyesi bulunan Ekonomik ve Sosyal Konsey sağlık, eğitim, nüfus, çevre ve daha birçok konuda tartışma, araştırma ve raporlama çalışmaları yapmaktadır. Devletler tarafından getirilen anlaşmazlıklara bakan bir Uluslararası Adalet Divanı bulunmaktadır. On beş hâkimden oluşan Adalet Divanı, bir anlaşmazlığın tarafı olan devletlerin getirdiği davalara bakmaktadır. Son olarak 1994 yılında çalışmalarına son verilen Vesayet Konseyi, BM’nin kendini yönetemeyen ve yetersiz kalan yerlerin gözetimi ve denetiminden sorumlu organı olmuştur. Eski sistemde manda himayesinde yer alan bölgelerin

⁵ABD, Rusya, Fransa, Birleşik Krallık ve Çin.

siyasi, sosyal, ekonomik vb. konularda yeterli seviyeye ulaşıncaya kadar vasi devletlerin sorumluluğuna girmesi konusunu ele alan organ olmuştur (Bennet, 1991: 102-109).

Uluslararası örgütlere Homeros'tan Dante'ye, Westfalya'dan Kant'a, Viyana'dan Lahey'e ve BM'nin kuruluşuna değin gelişmiş ve dönüşmüştür. Günümüzde var olan tüm örgütlerin bugününü şekillendiren etkenlerden biri de izlenilen bu tarihi yol olmuştur. M.Ö. yapılan antlaşmalar ile temelleri atılan uluslararası örgütler, savaşta müttefik ilişkileri kuran bir işlevdeyken savaşı önlemeyi amaçlayan, barışı ve güvenliği koruyan kurumlara dönüşmüştür. Bu süreçte gerek düşünürlerin gerekse uluslararası alanda değişen ekonomik, sosyal ve siyasal dinamiklerin etkisi olmuştur. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde insanoğlu uzaya çıkmış, günler süren yolculukları saatlere indirgemiş, dünya bilgisayar ve internet çağına girmiştir. Marshall McLuhan'ın deyimiyle dünya "küresel bir köy"⁶ haline dönüşerek devletler arasındaki ilişkilerden, günlük yaşamımıza kadar değişmiştir.

1.2. Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Uluslararası alanda sıkça karşımıza çıkan küreselleşme ve bölgesellik kavramları karşılıklı etkileşim içinde olan, birbirini etkileyen unsurlardır. Bir yandan küreselleşmenin bölgeselliği kısıtladığı iddia edilirken öte yandan küreselleşme baskısının devletlerin ulusaldan bölgesel kurumlara geçmesine yol açtığı ileri sürülmektedir. Küreselleşmenin bölgeselliğe yol açtığı iddia edilir çünkü küreselleşme, rekabetin yoğunluğu ve kapsamını arttırarak devletlerin bölgesel örgütlenmelere yönelir. Bölgesel örgütlenmelere yönelen devletlerin amacı rekabet gücünü arttırmaktır (Cohn, 2002: 276). Küreselleşme ortamında tek başına rekabet etmekte güçlük çeken devletlerin bölgesel yapılanmalara yöneleceği görüşü bir anlamda küreselleşmenin bölgeselliği doğurduğunu ifade etmektedir (Karluk, 2014: 9). Bu iki kavramı bir noktada birleştiren küreselliğin eşit olmayan kapasite dağılımıdır. Bölgeselleşme ile bu eşitsizliğin giderilebileceği ve küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamında kapasitelerini birleştiren devletlerin yarışın içinde aktif hale gelebileceği öne sürülmektedir.

⁶"The Global Village" terimi Marshall McLuhan tarafından 1960'larda gelişmiş teknoloji ile dünyanın asla bir köyden daha büyük bir yer olamayacağını belirtmek için kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (1962) ve *Understanding Media: the Extension of the Man* (1964)

Birbirleriyle bağlantılı olarak ele alınabilecek bu iki kavram, özellikle ekonomik açıdan, imparatorlukların yıkılmasıyla etkisini hissettirmeye başlamıştır. Geniş imparatorluklar parçalanarak genellikle daha küçük bağımsız devletler meydana getirirken gelişmekte olan alanların pazar ihtiyacı artmıştır. Devletler siyasi açıdan sınırlarını koruma arzusunun devam ettiren ekonomik açıdan alanlarını genişletmeyi istemiştir (Ertürk, 2002: 13). Devletlerin pazar arayışı küreselleşme ve bölgesellik olgularının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bir yandan, Soğuk Savaş'ın bitimiyle bağlantılı kavramlar olan demokratikleşme ve liberal kapitalizm dünya politik ekonomisiyle bağdaşarak küreselleşme denilen durumu oluşturduğu savunulmuştur (Bennet ve Oliver, 2002: 274). Buna göre Soğuk Savaş'ın bitmesi küreselleşmenin coğrafi kapsamını genişletmiş ve onu "küresel" boyuta taşımıştır. Soğuk Savaş bariyerlerini yıkan bir işlev görek önce kapalı olan alanların küresel kültür, iletişim gibi unsurlar ile daha entegre hale getirmiştir (Clark, 2001: 643). Küreselleşme bu bakımdan Soğuk Savaş sisteminin yerini alan bir unsurdur. Soğuk Savaş bir "ayrım" sistemi iken küreselleşme bir "entegrasyon" sistemidir, dünyanın giderek iç içe geçmiş bir yer haline gelme sürecidir (Friedman, 2000: 7-17). Öte yandan küreselleşmenin ilk dalgası 1492⁷ olarak da ifade edilebilmektedir (Sankınç, 2001: 17). Soğuk Savaş'ın bitimiyle kapitalizmin güçlenmesinin yanı sıra küreselleşmeyi doğurduğu ifade edilen başka unsurlarda mevcuttur. Örneğin rasyonalist düşünce ile dünyanın bir bütün olarak ele alınması ve edinilen rasyonel bilginin sınırı aşan niteliği küreselleşmenin nedenlerinden sayılmaktadır. Buna ek olarak ulaşım, iletişim vb. alanlardaki teknolojik buluşlar da bir neden olarak gösterilmektedir (Scholte, 2000: 106).

Zygmunt Bauman'a (1998: 1-2) göre herkes için küreselleşme dünyanın zorlu kaderi ve geri döndürülemez sürecidir. Hepimizi aynı şekilde ve ölçüde etkilediğinden herkes küreselleşmiştir. Küreselleşme birleştirdiği kadar bölmektedir, bölüme neden olan şeyler ile kürede birliği sağlayan şeyler özdeştir. Bauman (1998: 59-69) küreselleşme fikrinden gelen en derin anlamın dünya meselelerinin meçhul, başa çıkılamaz ve kendiliğinden hareket eden karakterini vurgulamakta ve onu "Yeni Bir Dünya Düzensizliği"⁸ olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme yapmak istenilen ya da umulan ile alakalı değildir. Hepimize ne olduğu ile

⁷Noam Chomsky'e göre Amerika Kıtasının keşif tarihi olan 1492 küreselleşmenin ilk istilasidir, bu bakımdan sömürgecilik ile küreselleşme kavramları arasında bağlantı kurmuştur.

⁸Bauman burada siyaset bilimci Ken Jowitt'in "Yeni Bir Dünya Düzensizliği" kitabını kastetmektedir. Kitap Leninist rejimlerin siyasal yozlaşması, yok olması, oldukça sarsıcı mirasını ve sıra dışı karakterlerini tanımlayan ve yorumlayan bir dizi denemeden oluşmaktadır.

alakalıdır. Ona göre entegrasyon ve bölünme, küreselleşme ve bölgeselleşme birbirlerini tamamlayıcı süreçlerdir. Dahası aynı sürecin iki yüzüdür.

Küreselleşme kavramının kökü olan “küre” sözcüğü ilk olarak dünyanın yuvarlak olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. 1890’lardan itibaren ise “küresel” sözcüğü dünyanın yuvarlak olduğunu vurgulama amacının yanı sıra tüm dünya bağlamında kullanılmaya başlamıştır. Daha sonra “küreselleşmek ve küresellik” sözcükleri 1940’lardan sonra akademik eserlerde kullanılmıştır. “Küreselleşme” ise ilk olarak 1961 yılında karşımıza çıkmıştır (Scholte, 2000: 43). Küreselleşmenin varlığı daha önceki dönemlerde gözlemlenen bir olgu olmasına rağmen yakın dönemde gelişen ileri teknoloji, iletişim ve ulaşım olanakları küreselleşmeyi hiç olmadığı kadar hızlandıran etkenler olarak sayılmaktadır. Küreselleşme dünya genelinde toplumlar ve devletler arasında karşılıklı bağımlılığın derinleşmesi - etkileşimin artması- ve genişlemesi -daha geniş coğrafi alanlara ulaşması- sürecidir (Cohn, 2002: 417). Küreselleşme “... her türlü değer ve birikimin devletsel sınırları aşarak, dünya çapında yaygınlaşması...” ve her alana hızla etki etmesidir (Arıboğan, 1996: 256). Ekonomik açıdan küreselleşmenin dış ticaret ve yatırım akışını liberalleştirdiği söylenilmektedir. Elbette ki küreselleşme ekonomik olabileceği gibi politik, sosyal, kültürel alanlarda gözlemlenebilir, bazı değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması sürecin bir parçasıdır (Karluk, 2014: 4). Farklı kavramlar ile bağlantılı kullanılan küreselleşme “kapitalizmin bir aşaması” ya da “modernizmin son aşaması” olarak ifade edilebilmekte ve “küresel olma süreci” ile tanımlanabilmektedir. Pek çok şekilde tanımlanan bu kavram en çok şu beş kavram ile özdeşleştirilmektedir; *uluslararasılaşma*, *serbestleşme*, *evrenselleştirme*, *batılılaşma* ve *sınırsızlaşma*. Uluslararasılaşma, küresel devletler arasındaki sınırları aşan ilişkileri tarif eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Küreselleşme bu bağlamda uluslararası alışverişin ve bağımlılığın artmasını ifade etmektedir. Serbestleşme bağlamında ise küreselleşme, hükümetlerin koydukları kısıtlamaların kaldırılma sürecini ifade etmektedir. Batılılaşma bağlamında küreselleşme, kapitalizm, rasyonalizm, endüstrileşme gibi modern sosyal yapıların dünyaya yayılması olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısında bir yandan batılılaşma ile modernleşme arasında paralellik kurulurken diğer yandan küreselleşme ile emperyalizm bağdaştırılmaktadır. Sınırsızlaşma bağlamında ise küreselleşme, coğrafyanın yeniden düzenlenişi olarak görülmektedir. Sosyal alan artık mesafelerin ve sınırların ötesine geçmiştir (Scholte, 2000: 15,16).

Küreselleşme kendisi ile bağdaştırılan her kavramı ya da bu kavramların bir kısmını içerebilmektedir. Çünkü bu kavramlar birbirleri ile etkileşim içindedir ve birbirini şekillendirme özelliğine sahiptir. Ancak küreselleşmenin farklı kavramlar ile bağdaştırılması ve tanımlanması ona yöneltilen soruları arttırmakta, bu sorulara verilen cevaplar da farklılaşmaktadır. Küreselleşme ile ilgili “bir süreklilik mi değişim mi?”, “insanları tek tipleştirme mi farklılaştırma mı?”, “özgürleştirir mi köleleştirir mi?”, “güvenlikleştirir mi tehlikeleştirir mi?” gibi pek çok soru sorulmaktadır. Küreselleşme etkisinin artmasıyla toplulukların daha az milliyetçi hale geldiği (Linklater, 2001: 619) ve uluslararası sistemin başat aktörü olarak bahsedilen devletlerin rolünün azaldığı tartışılmaktadır. Buna göre küreselleşme devletlerin varlığını ortadan kaldırmamakta fakat küreselleşmiş devletlerin⁹ artmasına yol açmaktadır. Devletin doğasındaki bu değişim uluslararası sistemin değişimine neden olur çünkü sistem, küreselleşmiş devlete uygun hale gelmektedir (Clark, 2001: 645-646). Uluslararası sistem devletler, hükümetlerarası örgütler, hükümet dışı örgütler, küresel şirketler vb. birçok aktörün karşılıklı etkileşiminden doğan bir küresel sistem haline gelmiştir (Arıboğan, 1996: 75).

Öte yandan bölgesellik temelde coğrafi bir yakınlık ifade etmektedir fakat coğrafi bölgelerin değişken ve geçişken bir yapısı vardır. Bu nedenle bölgesellik kültürel, ekonomik, politik ya da örgütsel bağlılığı da içerir (Cohn, 2002: 275). Ortak kimlik, kültür ve tarih bu girişimlerde etkin faktörlerdir (Ateş, 2013: 74). Ekonomik bağlamda ise ülkelerin ekonomik krizlere, dalgalanmalara karşı kendi ekonomilerini korumak için iş birliğine giderek karşılıklı yarar ve kazanç sağlama amacına hizmet etmektedir (Keyman, 2015: 512).

Bölgesellik argümanı ise genel anlamda komşu olan küçük bir grup devlet arasında yapılanmaya gidilmesidir. Gelenek ve değerlerin homojenliğinin onları bölgeselliğe yönelttiği iddia edilir çünkü daha az sayıda ülkenin politik, ekonomik ve sosyal entegrasyonu küresel boyuttan daha kolaydır. Ayrıca yerel tehditlerin bölgesel düzeydeki bir yönetim tarafından daha etkili bir şekilde ele alınacağı savunulmaktadır. Fakat bu argümanlara karşılık olarak küresel boyutta birçok problemin varlığı ve bu problemlerin bölgesel çabalar ile çözülemeyeceği ve bölgelere göre değişen kaynak dağılımının eşitsizliği vurgulanmaktadır

⁹Küreselleşmiş devletler küreselleşmeyi destekleyen ve etkisinin güçlenmesine katkı sağlayan devletlerdir. Bu katkı iç pazarını açmasıyla, ticareti serbestleştirilmesiyle ya da küresel kültür unsurlarıyla yüksek bir etkileşim kurmasıyla olabilir.

(Bennet ve Oliver, 2002: 237-238). Ortak ihtiyaç ve sorunların varlığı, çözüm arayışı bölgeselleşmenin nedenlerindedir. Devletler daha güvenli bir şekilde faaliyet yürütmek istediğinden bölgesel yapılanmalar kurabilmektedir. Çevre ülkeler ile bölgesel yapılanmalar kurmak özellikle o ülkenin çevresini sabitleştirme çabasıdır (Schiff ve Winters, 2003: 10).

17. yüzyıldan bu yana gözlemleyebileceğimiz bölgesellik girişimleri modern anlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkili olmaya başlamıştır. Bölgesel düzeyde iş birliğini geliştirmek için çalışılan bir süreçtir. Buna göre birinci dalga bölgesellik 1950-1980 yılları arasındaki dönemdir ve dünyaya yayılması özellikle Avrupa içindeki gelişmeler sayesinde olmuştur. Sovyetler Birliği, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya ve Macaristan arasında imzalanan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi Antlaşması, 1957 Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve 1960 Avrupa Serbest Ticaret Birliği birinci dalgayı oluşturan bazı girişimlerdir (Cohn, 2002: 277). Ekonomik motive sahip olsa da ilk dalga bölgeselliğin aslında güvenlik ihtiyacından doğduğu aktarılmaktadır (Ateş, 2013: 67). 1980'lerin sonlarında başlayan ikinci dalga bölgesellikte Avrupa'da derinleşen ve genişleyen entegrasyonun etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte ilk dalgada Avrupa dışında başarı yakalayamayan bölgesellik, Avrupa dışındaki bölgelerde de sağlamlaşmaya başlamıştır (Cohn, 2002: 278).

Bölgesellik siyasi protokoller, resmi projeler vb. unsurlar ile iş birliğini geliştirme çabalarının sürecini ifade ederken bölgeselleşme belirli amaçlar için iş birliğinin yapılmasıdır. Bölgeselleşmenin somut örnekleri ise bölgesel düzeyde gerçekleştirilen sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ya da güvenlik motifleriyle kurulmuş uluslararası örgütlerdir. Düzey olarak 3 bölgeselleşme sayılabilir; (1) Bölgesel İş Birliği, (2) Bölgesel Bütünleşme, (3) Bölgesel Birlik. Bölgesel iş birliği gevşek bir yapıda olup bir örgütlenme ya da anlaşma ortaya çıkarmayabilir, ortak bir bildiri ile de olabilir (Ateş, 2013: 69-79). Bölgesel bütünleşme sıklıkla ekonomi-ticaret alanında rastlanılan, bir antlaşması bulunan ve kalıcı olması planlanan türdür. Bölgesel birlik ise bir siyasi birliği, içte ve dışta ortak politikalar benimsemeyi ifade etmektedir.

Günümüzde bölgeselleşme, özellikle ekonomi alanında sık sık rastlanan bir olgu olarak ekonomik entegrasyon kuramı ile bağlantı içindedir. Ekonomik entegrasyonun büyük bir bölümünü içeren bölgeselleşme bu teori çerçevesinde gözlemlenmektedir.

1.3. Entegrasyon Kavramı ve Ekonomik Entegrasyon Kuramı

1.3.1. Kavramsal Tanım

Uluslararası İlişkiler pek çok farklı konuyu kapsayan ve farklı disiplinlerle etkileşim içinde olan bir disiplindir. Kuramlar, her bilim dalında olduğu gibi, sosyal bilimlerde de önemli bir yer tutmakta ve farklı açılardan değerlendirilmektedir. Örneğin Waltz kuramların, belirli davranış ya da olguya ilişkin yasaların hazırlanması veya birikimi olduğunu ifade etmiştir (Waltz, 1979: 2). Waltz'a göre kuramlar yasaları açıklar ve neyin ne ile nasıl bağlantılı olduğunu gösterir (Waltz, 1976: 6-12). Öte yandan Hollis ve Smith, kuramın üç temel görevi olduğunu belirtir; ayırım yapmak, genellemek ve bağlamak (Hollis ve Smith, 1991: 61). Butterfield ve Wight kuramların, güç dengesi gibi kavramların kullanımını analiz ettiğini ve açıklamaya çalıştığını ifade etmektedir (Burchill ve Linklater, 2005: 11).

Kuramlar açıklayıcı, normatif ve yapıcı nitelikte olabilir. Açıklayıcı türde bir kuram olayları birbiri ardına gelen olaylar ışığında bağlantılar, açıklar ya da belli elementlerin rolünü tespit etmeye yönelik açıklamalar yapabilir (Kurki ve Wight, 2013: 27). Normatif kuramlarda, örneğin ütopyan olarak adlandırılan türde, toplumun tekrardan nasıl düzenleneceğine ilişkin modeller kurulmaktadır (Kurki ve Wight, 2013: 28). Yapıcı kuramlar kuramın, kuramsallaştırma sürecinin kendisi olduğunu söyleyerek insanların dünyayı nasıl bildikleri hakkındaki epistemolojik iddiaları ve dünyanın neyden meydana geldiği konusundaki ontolojik iddiaları analiz etmektedir (Burchill ve Linklater, 2005: 12). Kuramların açıklayıcı, normatif ve yapıcı niteliğinin dışında dördüncü bir niteliğinin olduğunu 20. yüzyılda Karl Popper öne sürmüştür. Bir bilim felsefecisi olan Popper'ın yanlışlanabilirlik olarak adlandırılan ilkesine göre hiçbir kuram hiçbir zaman doğrulanamaz ve kuramlar ancak yanlışlanabilir niteliktedir. Yanlışlanabilirlik ilkesine göre kuramlar, evrensel ilişkiler hakkında, henüz yanlışlanmamış hipotezlerdir (Theory: Conception in the Social Sciences, 2001: 15641).

Bir iktisat teorisi olan ekonomik entegrasyon kuramı ise bölgesel ya da küresel boyutta devletlerin birlik kurlmalarını ele almaktadır. Türkçeye bütünleşme olarak çevrilen entegrasyon kelimesi Latince *Integratio* kökünden gelmekte olup bütünün içinde birleştirmek anlamına gelmektedir (Entegrasyon, 1990: 445). Entegrasyon kavramının ilk kez, parçaları bütün haline getirme bağlamında kullanımı 1620 yılına dayanmaktadır (Machlup, 1979: 1).

Sanayi alanında işletmelerin birleşmesini ifade etme amaçlı kullanılarak iktisat literatürüne giren kavram, 1940'lerden sonra günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır (Machlup, 1979: 3). Ekonomik entegrasyon kuramının gelişimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir (Robson, 1972: 9). Teorinin filizlendiği ilk yıllar iki dünya savaşından çıkmış ülkelerin ekonomik çökkünlük yaşadığı da yıllardır. Ekonomik kalkınmanın büyük önem arz ettiği bu yıllarda kırk dört ülkenin ekonomiyi düzeltmek için 1944 yılında toplanarak (Bretton Woods) çeşitli ekonomik iş birliği ve entegrasyonun önünü açması, teorinin gelişmesinin nedenlerinden olmuştur. *Milletlerarası Para Fonu* (IMF) ve *Milletlerarası İmar ve Kalkındırma Bankası* (IBRD) bu toplantı ile kurulan kurumlardandır. Bu kurumlar uluslararası ticareti geliştirme, zarar gören ekonomilere yardım gibi gayelere sahiptir. Bunun yanı sıra *Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması* (G.A.T.T) ve *İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı* da (O.E.C.D) yine istihdam seviyesinin arttırılması, ticaretin geliştirilmesi gibi amaçlar taşımaktadır (Manisalı, 1971: 141-144). Ekonomi alanında kurulan bu kurumlar teorinin hem gelişmesine hem de daha fazla ilgi görmesine olanak sağlamıştır.

Ekonomik entegrasyon çeşitli tanımlara sahiptir. Örneğin 1954 yılında kavramı ilk tanımlayanlardan biri olan Jan Tinbergen'e göre uluslararası ekonomik iş birliğinin en iyi seviyeye çıkarılması ekonomik entegrasyondur. Tinbergen negatif entegrasyon-pozitif entegrasyon şeklinde bir sınıflama yapmıştır. Buna göre negatif entegrasyonda denetleyici ve sınırlayıcı unsurların kaldırılıp daha serbest bir şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, pozitif entegrasyonda ise uluslar üstü bir kurumun varlığı ile bağlayıcı politikaların sınırlarında faaliyetlerin yapılması söz konusudur. Alanın teorisyenleri, pozitif entegrasyonu, gerçekleşmesi daha zor olarak yorumlanmaktadır çünkü bu yaklaşımda devletler bir takım egemenlik haklarını devreder (Yardımcı, 2014: 19-20).

El-Agraa ekonomik entegrasyonu, en az iki katılımcı millet arasında iş birliği ve koordinasyon yoluyla tüm ticaret engellerinin kaldırılması olarak tanımlamıştır (El-Agraa, 2001: 1). Bu tanımda malların ve hizmetlerin yanı sıra üretim faktörlerinin de serbest dolaşımı kastedilmiştir (Jovanovic, 2014: 7-8).

Balassa'ya göre ise ekonomik entegrasyon bir süreç ve gelinen noktadır. Süreçtir çünkü farklı devletlere ait ekonomik birlikler arasındaki ayrımcılığın yıkılmasına neden olur. Gelinek noktasıdır çünkü ulusal ekonomiler arasında ayrımcılığın yokluğudur. Balassa ayrıca entegrasyon ile iş birliği arasındaki ayrımında yapılması gerektiğini söylemektedir. Buna göre

ayırım hem nitel hem niceldir. İş birliği, ayrımcılığın azaltılmasını amaçlayan eylemler içerirken ekonomik entegrasyon süreci, bazı ayrımcılık biçimlerinin bastırılmasını gerektiren önlemleri içermektedir (Balassa, 1969: 1-2).

Ekonomik entegrasyon kuramının gelişimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Jacop Viner ile başlamıştır. Jacob Viner'den önceki dönemde Adam Smith'in düşünceleri bu kuramın temeli niteliğini taşımaktadır. Derin (2011: 444-765) tarafından çevrilen Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği adlı serisinde, malların belli ülkeler arasında serbest dolaşımından söz edilmiş, özellikle Siyasal Ekonomi Sistemleri Üzerine başlıklı bölümde, malların ülkeye engelsiz girişinin bir nevi yarar-zarar analizi yapılmış ve dönemin bazı ticaret anlaşmalarına değinilmiştir. Viner öncesi dönemde ekonomik entegrasyon bir düşünce niteliğinde kalmıştır. Viner düşünceleriyle hem kuramın öncüsü olmuş hem de kuramı iktisat teorilerinin merkezine yaklaştırmıştır.

Birleşmeyi gümrük birlikleri teorisi ile açıklama gayesinde olan Viner, 1950 yılındaki eseriyle ekonomik entegrasyonun statik etkisini, gümrük birliklerinde refahın nasıl artacağına analizini yapmıştır. Bu bağlamda ortaya attığı “ticaret yaratma, ticaret saptırma” kavramlarını kullanmıştır. Birliklerin üretim üzerindeki etkisine odaklanan Viner'e göre, bir bölgede ticaret duvarlarının kaldırılması ve dış ülkelere karşı ortak tarife uygulanması, yani gümrük birliğinin kurulması, gümrük birliği içindeki ülkelerin ticaretini geliştirir. Ticaretin gelişmesi ile refahı artan gümrük birlikleri ticaret yaratan etkiye sahiptir. Öte yandan bölge içi ticaret daha avantajlı olduğundan bölge içi ticaret gelişirken bölge dışı ticaret olumsuz etkilenir ve bölge dışına yapılan ticaret daralır. Bu durumda refah azalmakta ve ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmaktadır. Ticaret yaratıcı durumda birliğe dahil ülkeler yüksek maliyet ile ürettikleri ürünleri ile uğraşmak yerine birlik içinde bu ürünleri verimli şekilde üreten ülkeden alır. Dolayısıyla ticaret yaratan etki hem alan hem satan ülke için yararlıdır ve refahı artırma potansiyeli taşımaktadır. Ticaret saptırıcı durum ise en verimli üreticinin birlik dışında kalması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Birlik içindeki ülkeler bir ürünü daha az verimli şekilde üreten birlik içindeki ülkeden almak durumunda kalmakta ve bu durum refahı azaltabilmektedir. Viner bu noktada şu tespiti yapmaktadır; eğer gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi ticaret saptırıcı etkisinden büyükse verimliliği arttıran ve refah yükselten etkisi vardır. Tam tersi durum söz konusuysa gümrük birlikleri dünya refahını azaltmaktadır. Ticaret saptırıcı etki, en verimli devlet ya da devletlerin birlik içine alınması ile veya

verimlilik zarar görmeyecek şekilde yapılan düzenlemeler ile en verimli devlet ya da devletler ile ticaretin devamının sağlanması ile önlenebilmektedir (Seyidoğlu, 2003: 206-207).

Viner, teorisini geliştirirken üretim etkilerini göz önüne alan ve tüketimi sabit tutan bir bakış açısına sahiptir. Meade, Lipsey ve Lancaster gibi iktisatçılar, örneğin tüketim etkilerini de ekleyerek, Viner 'in teorisini geliştirilmiştir. Tüketim etkisini teorinin içine alan iktisatçılar bir malın fiyatının değişimine göre tüketim miktarının ters orantılı olarak değişeceğini ve bu değişimlerin üretim etkisi kadar refahı etkilediğini belirtmektedirler. Örneğin aynı yahut birbirine ikame olan ürünü üreten üç ülkeyi ele aldığımızda; ticaretin serbest olduğu durumda bu ürünün iç piyasadaki ve uluslararası arası alandaki fiyatları aynı olur ve bu *pareto optimumu*, en iyi şartların gerçekleşmesidir. Eğer ülkelerden biri gümrük vergisi uygularsa, diğer iki ülkenin malının fiyatı gümrük koyan ülkenin piyasasında yükselir ve gümrük koyan ülkenin yerli malı tercih edilir. Eğer iki ülke arasında bir gümrük birliği oluşturulursa, bu iki ülke, mallarını uluslararası fiyatla aralarında dengelemektedir. Bu durum üçüncü ülke açısından negatif etki yaratmaktadır. Ele alınan üç ülke arasında iki ülkenin gümrük birliği kurduğu durum ikinci en iyi teori olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan tüketimin olumlu ve olumsuz etkisi de söz konudur. Olumlu tüketim etkisi, ticaret yaratıcı durumda meydana gelmektedir. Olumlu tüketim etkisinde bir mal daha verimli devletten alındığı için malın fiyatı alan ülkede ucuzlamakta ve tüketimi artmaktadır. Olumsuz tüketim etkisi, ticaret saptırıcı durumda meydana gelmektedir. Olumsuz tüketim etkisinde birlik dışında kalan verimli üretici yerine birlik içindeki daha verimsiz olan ülkeden alınan malın fiyatı nispi olarak artmakta ve tüketim düşmektedir (Karluk, 1998: 219-223).

Viner'in gümrük birliklerinin statik etkisi tezi dışında bir de birliklerin dinamik etkileri tezi vardır. Dinamik etkiler Kindleberger'in 1960'larda yayımlanan eserine göre şu şekilde sıralanabilir; (1) iç pazarın genişlemesiyle maliyetleri azaltma olanağı, (2) rekabet, (3) yatırımlara teşvik. İlkinde kastedilen gümrük birliği içindeki ülkelerin aynı malın farklı çeşitlerini üretmek yerine bir tanesinde uzmanlaşmasıdır. Yani her ülke bir ürünün fazlaca çeşitlerini üretmek yerine sadece bir türünde en iyi üretimini yapar, böylece bir ürünü en kaliteli seviyede, genişleyen bir iç pazarda daha fazla üretir ve maliyetini düşürür. İkincisinde ise gümrük birliği bölgelerindeki üreticilerin rekabetinin artması yahut rekabetin azalması kastedilmektedir. Şöyle ki bir ülkenin gümrük birliğine katılması o ülke içinde küçük işletmelerin büyük işletmeler halinde birleşmesine, bir ürünün piyasasında hâkim olanı rekabet etmeye ve gücünün kısıtlanmasına, daha düşük maliyet ile üretmeye iter. Yahut küçük

işletmeler büyük şirketlere evrilemez ve sonuç üretimin azalıp işsizliğin artması olur. Bu rekabetin rekabeti ortadan kaldırmasıdır ve bu durum belli başlı üreticilerin tekelleşmesi ile sonuçlanabilmektedir. Son olarak yatırımların seviyesine ve dağılışına etki olur. Seviye bakımından üç tür etki vardır. İlki gümrük birliği dışında kalan tarafların rekabette saf dışı kalmamak adına birlik içinde doğrudan yatırımlarını arttırması yoluyla, burada üretim yapmayı tercih etme ihtimalidir. İkincisi birlik içindeki ülkelerin ithalat-ihracat oranına bağlı olarak gerçekleşendir. Öyle ki ihracatı artan bir ülkede yatırımlar artabilir, fakat ithalat artmışsa bu tam tersi etki yaratabilir. Son olarak yatırım verimliliği arttırmak amacıyla teknolojik alanda olabilir. Yatırımların dağılışı fiyatların nispi değişimine göre yani nispi fiyatı artan ürünlerin lehine değişir. Şöyle ki bölge içinde ürünler ek ödemeye tabii tutulmadığından bir yatırımcı, yatırımını, nispi fiyatı birlik ülkesi bir ülkede artmış üründen yana kullanabilir. Ayrıca ihracatçı bir ülke, ticaret serbest olduğundan, ulaştırma masraflarını azaltmak amacıyla birlik içinde kendine daha yakın olan ülkeye ihracat yapmayı tercih edebilmektedir (Yalkın, 1972: 186-189).

Dinamik etkilerin bu geleneksel etkileri büyüyen pazarın imkanlarına dayandırılmaktadır ve başka şekilde de ifade edilebilir. Buna göre ülkelerin pazarlarını birleştirmeleri *ölçek ekonomilerinden* faydalanmalarını sağlar. Ölçek ekonomileri bir firmanın ya da sanayi dalının değişimlerden, yeniliklerden yahut dışarda oluşan maliyet düşürücü etkenlerden faydalanarak verimliliğini, kazançlarını arttırmasıdır. Ölçek ekonomileri içsel ve dışsal olarak ayrılmaktadır. *İçsel ölçek ekonomiler* söz konusu firmanın yahut içinde bulunduğu sanayi dalının içinde gerçekleşen değişiklikler ve yenilikler sebebiyle fayda sağlamasıdır. Bu yolla fayda sağlayan firma ölçeğe göre azalan maliyet ya da ölçeğe göre artan verim ile karşılaşır; daha az girdi ile daha çok çıktı yahut girdilerin katsayısı değişmemek kaydıyla artan girdi ile daha fazla çıktı elde eder. Öte yanda içsel ölçek ekonomileri diğer firma ve sanayi dallarında *dışsal ekonomilerin* oluşumuna neden olur. Bu bir üreticinin başka bir üreticiye karşılıksız olarak fayda ya da zarar sağlaması olarak da tanımlanır. Örneğin bir teknoloji firmasının buluşu içsel bir faktör olarak kendisini etkilemesinin yanında eğer başka bir sanayi dalında etkiye sahipse bir dışsal ekonomi oluşmuştur (Karluk, 1998: 226-230).

Geleneksel olarak ikinci dinamik etki *rekabetin artmasıdır*. Buna göre birlik olmadığında üreticilerin büyüme hızı yavaştır ve ticaret engellerinin arkasına sığınır fakat birlik içine girildiğinde üreticiler birlik içindeki eşdeğer veya üstün üreticiler ile yarışabilmek

için daha verimli olmak zorunda kalır. Birlik içinde rekabetin kaybedilmemesi için daha etkili ve büyük firmaların yarışı kısıtlamamasına dikkat edilmelidir. Üçüncü etki *yatırımların canlanması*dır. Buna göre geniş bir pazarda oluşan rekabet ortamından yararlanmak amacıyla özellikle birlik dışında kalanlar bölgedeki yatırımların artmasına sebep olmaktadır (Salvatore, 2012: 175).

1970 ve 1980'li yıllara gelindiğinde ise entegrasyon teorilerine yeni bakış açıları getirilmeye çalışılmıştır. Bu “Yeni Ekonomik Entegrasyon Teorisi” nezdinde ekonomik entegrasyonun üç etkisi vardır. Bunlar; (1) yer seçim etkisi, (2) kaynak dağılımı etkisi, (3) büyüme etkisidir. İlk etki entegrasyonun endüstriyel faaliyetlere ve gelir seviyesine etkisini açıklar. Bu konuda Baldwin'in (Yeni Yer Seçim Teorisi) tezine göre entegrasyonun ilk safhalarında ekonomik faaliyetler belli yerlerde toplanacak ve ülkeler arasında gelir farklılaşacak fakat süreç tamamlanınca bu eşitsizlik ortadan kalkacaktır. İkinci etki temelde rekabetin ve mal çeşitliliğinin artacağını söylemektedir. Ülkenin yerli üreticileri açısından oluşabilecek dezavantajlardansa firma sayısının artması ile piyasa alanlarının düşmesinin rekabeti artacağını ve malların çeşitlenmesi ile de refahın artacağı öne sürülmektedir. Ayrıca rekabetin artması nedeniyle karın düşmesi ve firma sayısında azalmanın yeniden yapılanma etkisi olduğu öne sürülmektedir. Küçük firmaların piyasadan çekilmesi olasıdır. Öyle ki geriye kalan firmalar artık daha geniş ölçekte üretim yapma imkanına sahiptir. Yani piyasanın büyük ölçekli şirketlerden oluşan bir yapıya dönüşmesi kaynak dağılımını etkilemektedir. Son olarak büyüme etkisi parasal sermaye, teknoloji ve insan gücünde yaşanabilecek değişimleri kasteder. Buna göre ya birlik içindeki ülkelere üye olmayanlardan birliğe sermaye akışı görülür ya da birlik içi sermaye artışı ile birlik ülkelerinin refahı artar. Büyüme; kaynak dağılımı, bilgi akışı, artan mal çeşitliliği gibi unsurların birleşimi ile sağlanır. Belirtmek gerekir ki bu tezler aslında bu dönem oluşmuş yeni dış ticaret teorilerinin ekonomik entegrasyon kuramına yansımalarıdır (Akkoyunlu Wigley, 2013: 119-137).

Ekonomik entegrasyon doğası gereği daha iyi koşullara ulaşmayı içinde barındırır, bu yapı içindeki ülkeler ya da bu yapıları oluşturmak isteyen ülkelerin refah seviyelerini arttırma amacı kendiliğindedir. Bunun olabilmesi ise elbette entegrasyonun başarısına bağlıdır. Entegrasyonun başarı şartları ise şu şekildedir; (1) Ekonomik dengeler: Entegrasyona taraf ülkelerin kalkınma düzeyleri birbirine yakın olmalıdır. (2) Yakınlık: Taraf ülkelerin ulaşım ve haberleşme altyapıları sağlam olmalıdır. Yakınlık, ticaret masrafını en aza indirme açısından bölgesel yakınlığı ifade edebileceği gibi ticaret ulaşım ağlarını da kastedmektedir. Temelde

her üyenin rahatlıkla ve en az masrafla ticaretinin mümkün olması gerekir. (3) Kurumlar: Birlik içinde ticaret, ödemeler, döviz kurları gibi tüm ekonomik faaliyetleri ve politikaları içeren unsurlar hakkında bilgi veren, denetleyen, kontrol eden ve ihtiyaç anında bu alanlarda oluşabilecek problemleri çözmek üzere kurumların oluşturulması gerekir. (4) Uyumlaştırma: Bu madde özellikle ulusal ekonomi politikalarında üye ülkelerin benzeşmesini kasteder. Daha ideal bir uyumlaşma ise kurumlarla mümkün gözüktüğünden üyelerin egemenlikleri etkilenebilir. Çünkü ulusal ekonomi politikalarının uyumlaştırılması faiz oranlarından var olan ekonomik sisteme kadar uzanan unsurların en azından çatışmamasını, bir diğerini olumsuz etkilememesini gerektirmektedir. (5) Tamamlayıcılık: Bu, birlik içinde birbirinden farklı sektörlerde verimli üretim yapabilen ülkelerin gerekliliğini ifade etmektedir. Entegrasyon teorisinde önemli yeri olan rekabetin sağlanabilmesi için gerekli koşullardandır çünkü birlik içinde fiyat ve kalite bakımından birbirine denk verimlilikte ülkelerin rekabet etmesi olası değildir. Dolayısıyla maksimum fayda ancak üyelerin yapboz gibi birbirini tamamlayıcı ticari unsurları ile mümkündür. (6) Ortaklık: Bu, birlik içerisinde üyelerin birer takım oyuncusu olduğunu kasteder. Yani bir açıdan kazanç da zarar da bütüne düşünülmelidir. Bu nedenle üyeler arasında oluşan ekonomik olarak gerileme gibi farklılıklara, diğer üyelerce yardım edilmelidir. Diğer bir açıdan ise üyelerin temsil ettikleri şeylerin bütününe kasteder. Yani ülkeler arasında bulunan sosyal, siyasal ve hatta dinsel uçurumlar entegrasyonun başarısı nezdinde negatif etkiye sahip olabilir (Ertürk, 2002: 137-144 ve Yardımcı, 2014: 45-47).

1.3.2. Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları

Ekonomik entegrasyonun aşamaları ya da türleri olarak adlandırılan bütünleşme çeşitleri teorisyenden teorisyene farklılık göstermektedir. Örneğin iktisadi iş birliği bir ekonomik entegrasyondan ziyade bir ön süreç niteliğinde yorumlanmaktadır. Buna göre iş birliği ile entegrasyonu ayıran farklar vardır. Entegrasyonda uluslarüstü bir yapının olması, entegrasyonun ekonomik yapılarda değişiklikler meydana getirmesi ve entegrasyon sürecinin genellikle bir bölgenin oluşumuna yol açması bu farklılıklardan bazılarıdır (Ertürk, 2002: 45). Entegrasyon ile iş birliği arasında bir ayrıma gidilmiş olsa da iki kavram arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Yardımcı, 2014: 20). Burada dört ekonomik entegrasyon safhası üzerinde durulmaktadır. Dar bir kapsamdan geniş kapsama bu safhalar; serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birliktir.

1.3.2.1. Serbest ticaret bölgesi

En sık rastlanan entegrasyon biçimi olan Serbest Ticaret Bölgesi (STB) bir grup ülkenin, antlaşmalar yoluyla aralarındaki ticaret tarifelerini kaldırmasıdır. Her ülke, taraf olmayan ülkelere karşı uygulayacakları ticaret politikalarında tam egemendir. Yapılan antlaşmalar taraf olmayan ülkelere dair standartlaştırılmış bir kota yahut vergi koymaz, her ülke diğer her bir ülkeye karşı gümrük tarifelerini belirlemede özgürdür. Bu tür bir entegrasyon içinde ülkelerin tüm malları kapsanacağı gibi tercihe bağlı ürünler de olabilir (Appleyard, 1995: 321-322).

En dar kapsamlı entegrasyon aşaması olan STB'ler, ülkelere esneklik sağlamaktadır. Bu bakımdan STB bazı olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Örneğin STB içinde ülkelerin bölge dışına uyguladığı tarifeler farklılaşabildiğinden bölge dışındaki ülke, kendisine en düşük tarife uygulayan ülke üzerinden ürünlerini bölgeye ihraç etmektedir. Bölge dışından ithal ürünü alan, STB içindeki ülke ise diğer STB içindeki ülkelere bu ürünü tarife olmaksızın satmaktadır. Bu durumda, STB içinde kar sağlayan tek ülke ithalat yapan ülkedir. Çünkü vergi gelirini bir tek o almaktadır. Öte yandan STB menşei kurallarına sahip olduğunda bölge dışı ülkelerin ihracatını engellemektedir. Bu durum bir yandan ticaret sapmasına yol açma diğer yandan bölge içi ticareti geliştirme olasılığını doğurmaktadır (Yardımcı, 2014: 22-23). Bu entegrasyon türüne Norveç, İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ülkelerinin taraf olduğu Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) örnek olarak verilebilir.

1.3.2.2. Gümrük birliği

Gümrük birliği, tüm tarifelerin taraf ülkeler arasında kaldırıldığı ve taraf olmayan ülkelere karşı ortak ticaret politikalarının benimsendiği bir türdür, taraf ülkeler taraf olmayan ülkeler ile yapılan ticaret antlaşmaları görüşmelerinde bir davranır (Appleyard, 1995: 321-322). Bu bakımdan gümrük birlikleri STB'lere göre daha derin bir entegrasyon aşamasıdır. Yukarıda değinildiği gibi gümrük birliği, Viner'in çalışmalarıyla, ekonomik entegrasyonun temelini oluşturmuş ve *ikinci en iyi*¹⁰ durum olmuştur. Gümrük birliğinin *ikinci en iyi* olarak

¹⁰*Birinci en iyi*, Smith'in öncüllüğünü ettiği ve herkes için serbest ticaret durumunu ifade ederken *ikinci en iyi*, Viner'in öncüllüğünü ettiği ve tercihli ticaret antlaşmaları durumunu ifade etmektedir.

nitelendirilmesinin nedeni STB’de olduğu gibi ticaret sapmasına yol açma ihtimalidir. Özellikle en verimli üreticinin birlik dışında kalması ticaret sapmasına yol açabilmektedir (Yardımcı, 2014: 24). Alman devletleri arasında kurulan Zollverein; Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin oluşturdukları Benelux, gümrük birliğine verilebilecek örneklerdendir (Ertürk, 2002: 47).

1.3.2.3. Ortak pazar

Ortak pazar, taraflar arasındaki tarifelerin kaldırıldığı, taraf olmayan ülkeler ile ticaret ilişkilerinde ortaklığın sağlandığı bir entegrasyon aşamasıdır. Bu özelliklerine ek olarak ortak pazarda tüm unsurların hareketi serbesttir. Bu bakımdan sadece ürünler değil iş gücü ve paranın dolaşımı önündeki engellerde kaldırılır (Appleyard, 1995: 321-322). Ortak pazar gümrük birliğine göre daha bağlayıcı ve derin bir özelliktedir. Ticaretin uyumlaştırılmasını gerektiren bir entegrasyon aşamadır. Bugün AB haline gelmiş AET (1957) ve CARICOM, ortak pazara verilebilecek örneklerdendir (Yardımcı, 2014: 27).

1.3.2.4. Ekonomik birlik

Ekonomik birlik, ekonomik entegrasyonların en kapsamlı olanıdır. Ortak pazarın tüm özelliklerini kapsayan bu entegrasyon, ek olarak tarafların ekonomik kurumlarının birleşmesini ve ekonomi politikalarının koordine edilmesini kapsar. Bu genellikle kararları bağlayıcı olan ulusüstü kurumların kurulması aracılığı ile gerçekleştirilir. Bu bakımdan ülkelerin ekonomi politikaları bağlamında egemenliklerinden en çok taviz verdikleri entegrasyon aşamasıdır (Appleyard, 1995: 321-322). Ekonomik birlik, üyelerinin, ulusal politikalarını uyumlaştırmasını gerektirmektedir. Uyumlaştırma hem yapısal sorunları çözmeye hem de uygulanması gereken ilkelere yöneliktir. Bu uyumlaştırma politikaları taşıma sektöründen parasal dengelere kadar pek çok alanı kapsayabilmektedir. Ekonomik birlik derin bir uyumlaştırma gerektiğinden kültürel, tarihi vb. ortak paydaları bulunan ülkeler arasında daha kolay gerçekleşeceği tartışılmaktadır (Ertürk, 2002: 47-48).

Günümüzde ekonomik entegrasyon türlerine hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler arasında sıkça rastlanmaktadır. Ülkeler ekonomik entegrasyon içine girerken farklı motivasyonlarla hareket edebilirler. Bir ekonomik entegrasyon içine girerken gelişmiş ülkeler rakipleri karşısında refah seviyelerini korumayı, gelişmekte olan ülkeler ise imkân ve kabiliyetlerini birleştirerek eksikliklerini gidermeyi amaçlayabilmektedirler (Entegrasyon,

1990: 444). Değinilen ekonomik entegrasyon eşitleri sırasıyla olmak durumunda ya da ekonomik birliği amaçlamak zorunda değildir. lkeler bir araya gelip adım adım ilerlemeyi veya rneğin, STB oluşturup ileri gitmemeyi tercih edebilir. Fakat ekonomik entegrasyonun siyasi bir birliğe yol açacağı taştırılmaktadır. Buna göre ekonomi politikaların giderek bir hale getirilmesi, siyasi uzlaşmayı beraberinde getirebilir. Tarihte siyasi bütünlük ile sonuçlanan ekonomik entegrasyona örnek olarak Zolverein verilmektedir. Siyasi bütünleşme sağlanan bir ekonomik entegrasyon çeşidi güncel olarak bulunmamaktadır (Ertürk, 2002: 48).



İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA'DA SİYASİ VE EKONOMİK ENTEGRASYON

2.1. Avrupa'da Entegrasyonun Düşünsel Temelleri

Avrupa (Europa) coğrafi ve/veya kültürel anlam taşıyan bir kavram olarak günümüzde pek çok ülkeyi barındıran bir alandır. Bu kavramın epistemolojik kökeni Yunan mitolojisine dayanmakta ve Fenike Kralı Phoniks'in kızı olan prensese verilen isimdir. Tarih boyunca prenses Europa figürlerine Girit'ten Roma'ya, İngiltere'ye ve Bizans'a kadar rastlanmıştır. Bu bakımdan Europa bir aidiyeti ifade etmiştir (Dedeoğlu, 2003: 20). Bu aidiyet bugün "Avrupa Kimliği" olarak adlandırılabilir kavramın temelini oluşturmuştur. Fakat bu kimlik görece yeni bir kavramdır çünkü bir alan ve değerler bütünü olarak Avrupa'nın sınırları farklılaşmıştır.

Antik dönemde medeniyeti ifade eden Yunan uygarlığına göre Yunan olmayan her şey barbardır ve Avrupa sadece bir coğrafi alan olarak Batı kavramının güdümü altında yer almıştır. Batı ise ilk olarak Doğu Akdeniz'i ifade eden ama özünde bilinmeyen bir batı okyanusunda bulunan cennetin merkezi anlamını içeren bir inançtır. Bu dönemlerde Avrupa terimi kullanılagelse de "Avrupalılar" terimi nadiren kullanılmış, Avrupalılar, Frenkler ya da Romalılar olarak adlandırılmıştır. Roma İmparatorluğu ve Romalı olmak ise Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hıristiyan olmak ile ilişkilidir. Avrupa kimliğinin şekillenmesinde etkili olan Hıristiyanlık, Eski Roma İmparatorluğunun bir kısmının Batı kavramı, diğer kısmının Doğu kavramı ile ilişkilendirilmesi vasıtasıyla oluşmuştur. Çünkü zamanla Hıristiyan dünya için Batı ile Avrupa kavramı özdeşleşmiş ve Avrupa ile Doğu arasında bir çatışma anlayışı gelişmiştir. Avrupa fikri bu süreçler ile kültürel bir anlam kazanmaya başlamıştır (İnaç, 2004: 30-37). Fakat hem Yunanlılar hem de Romalılar kuvvetli bir Avrupa kimliği duygusuna sahip olmamıştır (İnaç, 2005: 31). Hıristiyanlık ile modern dönem öncesinde Avrupa kelimesinin coğrafya parçasının ötesinde bir değer kazanması, Hıristiyanlıkta Nuh'un oğullarından gelen üçlü bölünme ile ilişkilidir. Nuh'un oğullarından Yasef Avrupalıların, San Asyalıların, Ham Afrikalıların babasıdır ve Yasef diğerlerinden üstün bir niteliktedir. Bu inanış Yunan mitolojisiyle birleşince Avrupa'nın söz konusu kültürel anlam ifade etmeye

başlaması gerçekleşmiştir. Bu noktadan itibaren Avrupa, Hıristiyan Ülkesi ile özleşmiştir (Yurdusev, 1997: 33).

İslam'ın doğuşu ve yayılması ile Avrupa-Hıristiyan Ülkesi bağlantısı artmış, İslam Avrupa'nın "ötekisi" olarak algılanması ile de Avrupa'ya atfedilen değer daha da belirginleşmiştir (Yurdusev, 1997: 34). Bu doğrultuda İslam medeniyetinin İspanya'ya kadar ulaştığı dönemde Hıristiyanlık, Avrupa'nın "ötekine" karşı iş birliği yapmasını sağlayan etken olmuştur (Dedeoğlu, 2003 :23). Bu "ötekinin" oluşması özellikle 732'de Müslüman ordusunun yenilmesi ile olmuştur. Çünkü bu tarih ile İslam, Batı'da, dolayısıyla Avrupa'da düşmanı sembolize eden bir kimlik haline gelmiştir (İnanç, 2004: 38).

Avrupa için "öteki" bir tek İslam dünyası ile sınırlı olmamıştır. Bu tarihlerde Viking ve Macarlar ile de mücadele içinde olan Avrupa için Hıristiyan olmayan dünya yekten bir "öteki" olmuştur. Zamanla kuzeydeki kabilelerin Hıristiyan olmasıyla Avrupa Baltık'a doğru ilerlemiştir. Bu ilerleyiş ile Hıristiyan dünyası Baltık Denizi'nden Karadeniz'e uzanan bir yer haline gelmiştir. Bu sınırın oluşması ile Batı *Batılılaşmaya*, Doğu ise *Doğululaşmaya* başlamıştır. Bu bağlamda Batı ve Hıristiyan olgularına uygarlığı temsil eden bir üstünlük atfedilmiştir. Hıristiyanlık, Avrupa ve Avrupalı olma ile bütünleşmiştir. Buna rağmen Avrupa bütünleşmiş bir kültürü ifade etmemiştir. Orta Çağ'da Avrupa'daki kimliğini Avrupalılık değil Hıristiyanlık şekillendirmiştir. Bu dönemde Avrupa'da kültürel birliği geliştiren en mühim olay Haçlı Seferleri olmuştur (Yurdusev, 1997: 36). Avrupa'nın sadece dini bir bütünlüğü temsil eden anlamdan çıkması ise onun sekülerleşmesi ile gerçekleşmiştir (İnanç, 2004: 41-46).

Avrupa kavramı, Avrupa fikri ve Avrupa kimliğinin şekillenme süreci ile onu şekillendiren öğeleri, Avrupa entegrasyonunu oluşturan düşünsel temelleri de etkilemiştir. Batı-Hıristiyanlık-Avrupa bağlarının Aydınlanma ile sekülerleşmesi bu entegrasyona yön vermiştir. Belirtmek gerekir ki Hıristiyanlıktan tam bir ayrılışın hiçbir zaman gerçekleşmediği ve Hıristiyanlığın Avrupa'nın tanımında her zaman var olduğu belirtilmektedir. Aydınlanma ile Avrupa'nın sadece, Hıristiyanlığın seküler bir şekli haline geldiği ileri sürmektedir (İnanç, 2005: 94). Bu bağlamla Aydınlanma Çağı'nda Avrupa entegrasyonunu etkileyen düşünceler önem taşımaktadır. "Akıl Çağı" olarak adlandırılan bu dönemde akıl, diğer tüm insani unsurların önüne konulmuştur. Bu bakımdan rasyonalist bakış açısının etkin olduğu bir dönemdir (Çığman vd., 2006: 623).

Giambattista Vico (1668-1744), genellikle Aydınlanma düşüncesi dışında sayılan fakat fikirleriyle gelişmekte olan Avrupa geleneğine etki eden yazarlardan olmuştur. Vico'nun düşünce tarihinin en önemli eserlerinden olan *Yeni Bilim* adlı kitabında tarih bir bilim olarak ele alınmış ve ilkeleri saptanmıştır. Bu kitaptaki tarih anlayışı genel ve evrenseldir (Önal, 2007). Geniş bir bakış açısı kullanan Vico, Alfredo Ricco tarafından faşist düşüncenin kökleri içinde bile sayılmıştır (Tüfekçi, 2006: 223). Kitap, Hıristiyanlığı ve Hıristiyan Avrupa'yı yücelten ve milli duygulara atıfta bulunan bir üsluptadır (Alatlı, 2016: 816-821). Bu kitapta Vico'nun Avrupa ideası bir tür konfederasyonu çağırır. O “Burada, aristokrasilerin karakteristiği olan kaygı dolu şüphelerin içine girdiği aristokratik devletlere biçim vermiş olan, ister sürekli isterse geçici olsun cemiyetler halinde birleşen egemen güçleri gözlemeliyiz (Alatlı, 2016: 273- 1025). Böylece, bu oluşum [konfederasyon] sivil devletlerin son biçimi olduğundan..., ilk şehirlerde, egemen düzenlerde, birleşmiş egemen aile kralları olan babalardan oluşan aristokrasilerin biçimi olmuş olmalıdır. Çünkü bu, her şeyin kendisiyle başladığı ve son bulduğu ilklerin tabiatıdır.” diyerek ulusların birleştiği, aristokratik düzende bir yapı hayal etmiştir (Önal, 2007: 494).

Charles-Louis de Secondat Baron de Montesquieu (1689-1755) siyasal ve toplumsal adaletsizlik gibi konuları ele alan liberalizmin önemli teorisyenlerinden biridir. Fikirleri kölelik karşıtı, özgürlükçü ve din ile devlet işlerinin ayrılması çevresinde gelişmiştir. Ayrıca Montesquieu, güçler ayrılığı ve doğa yasalarına bağlı olan bir yönetim ideasından bahsetmiştir (Alpagut, 2018: 359-360). En önemli eserlerinden biri olan *Kanunların Ruhu Üzerine* kitabında hem üç çeşit hükümetin¹¹ gerekleri ve özelliklerini hem de örneğin Çin, Japonya gibi farklı coğrafyalarda bu hükümet çeşitlerinin nasıl uygulandığını kaleme almıştır. Bu eserde Montesquieu, var olan herhangi bir sistemin ne olduğunu ve nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Örneğin “Cumhuriyette, yönetim yetkisi tüm milletin elinde olursa buna *Demokrasi* denir. Yönetim yetkisi milletin bir kısmının elinde olursa buna da *Aristokrasi* denir... Egemenliği elinde bulunduran millet layıkıyla yapabileceği her şeyi bizzat kendisi yapmalı; layıkıyla yapamayacağı şeyi de temsilcilerine yaptırmalı.” yazarak tanıma ve olması gereken bir kritere vurgu yapmıştır (Baldaş, 2014: 49-50). Bunların dışında Montesquieu eserinde kölelik, kadın, ticaret gibi pek çok konuyu incelemiştir.

¹¹Cumhuriyet, saltanat ve despotluk.

Voltaire din, barış, Avrupa gibi konularda eserler vererek onu hem şekillendiren hem de durumunu anlatan bir düşünür olmuştur. Kalıcı barış üzerine yazdığı bir denemesinde "... İnsanlara barışı getirmenin tek yolu onları ayıran tüm dogmaların yok edilmesi ve onları birleştirecek gerçekliğin restore edilmesi ile olur. Bu tür barış hayal olmaktan uzaktır..." diyerek dogmalara karşı bir tavır ortaya koymuştur (Kende, 1989: 940). Öte yandan Voltaire Doğulu ile Avrupalı arasındaki pek çok farkın olduğunu vurgulamış, biz ve onlar diyerek bu ayrımın altını çizmiştir. *Evrensel Tarih Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde "... Bizimle onlar arasında her şey farklı; din, polis, hükümet, gelenek, yemek, giyim, yazım, ifade ve düşünme şekli." diyerek farklılıkların altını çizen bir Avrupa tanımı oluşturmuştur (Wolff, 1995: 940). Voltaire Avrupa'yı tanımlarken onu coğrafi bir anlamdan ziyade bir uygarlık olarak tanımlamıştır (Pocock, 2002: 62). "... Avrupa'nın Hıristiyan bölümü büyük bir cumhuriyetin kimi monarşi, kimi karışık, kimi aristokratik... olan farklı devletlere bölünmüş hali olarak değerlendirilebilir; ama hepsi birbirine benzer, farklı mezheplere ayrıldığı halde aynı dini temellere sahip, aynı kamusal ve politik eşitlik prensiplerini benimsiyor ki bunlar dünyanın geri kalanı için bilinmeyen değerler" diyerek Avrupa'nın birliğine vurgu yapmıştır (Fleming, 2011: 11).

Voltaire ve Montesquieu Britanya'yı yücelten görüşleri ile bir payda da buluşmuştur. Britanya'nın ticaret imparatorluğu ve basın özgürlüğü gibi özelliklerini örnek göstermişlerdir. Siyasal sistem açısından ise Voltaire Montesquieu'nun görüşüne katılmamıştır çünkü Montesquieu, Britanya siyasal sisteminin başarıyla Fransa'ya uygulanabileceğini düşünmüş, Voltaire ise her devletin kendi tarihinin ve şartlarının siyasal sistemlerini oluşturduğunu öne sürmüştür (Alpagut, 2018: 361).

Rousseau (1712-1778), bir Aydınlanma düşünürü olmasına rağmen genellikle ilk Romantik olarak lanse edilen ve çağdaşlarından, özellikle Voltaire'den, çok farklı görüşleri olan bir düşünür olmuştur (Çığman vd., 2006: 654-660). En önemli eserlerinden olan *Toplum Sözleşmesi* "İnsan özgür doğar ve her yerde zincire vurulur" sözleriyle başlayarak insanların çıkarları gereği özgürlüklerini kısıtladıklarını dile getirmiştir (Rousseau, 1964). Bu kısıtlama iktidar, sosyal veya ekonomik unsurların etkisinden doğmaktadır. Ona göre doğal yaşama döneminde kısıtlama yoktur çünkü bir insanın diğerleri üzerinde doğal bir otoritesi bulunmamaktadır (Rousseau, 1964: 170-73). Rousseau'ya göre meşru otoritenin kaynağı sözleşmelere dayanır. Bu sözleşmeler bireyin özgürlüğünü koruyacak şekilde olmalıdır çünkü insan özgürlüğünden feragat ettiğinde özünden feragat etmiş olur (Rousseau, 1964: 175).

Egemenliğin krallardan ya da Tanrı'dan gelmediğini, özgürlüğe yönelik ortak arayıştan kaynaklandığını söylemiştir (Alpagut, 2018: 367). Yönetenler egemenliğin aracılardır (Göze, 2000: 206). Rousseau'ya göre çözümler ancak yönetilenlerin çıkarları doğrultusunda tanımlandığı takdirde etkili olabilir.

Faydacılık akımının kurucularından olan Jeremy Bentham (1748-1832) hükümet ve hukuk alanında reformcu bir bakış açısına sahip olmuştur (Strauss ve Cropsey, 1972: 679). *Yasa ve Ahlakın İlkeleri* eseri ile faydacı politik teorinin temellerini atan Bentham, ilk bölümde insanlığın iki egemen gücün yönetimi altında olduğunu ve bu iki gücün ne yapmamız gerektiğine ve ne yapacağımıza karar verdiğini belirtir; acı ve zevk¹² (Bentham, 1961: 17). Bu yaklaşımı ile Bentham psikoloji odaklı bir politik teori çizmiş, zaman ve mekâna göre değişmeden açıkça anlaşılabilen bir insan doğası anlayışını, bu politik teoride öne çıkarmıştır (Strauss ve Cropsey, 1972: 680). Bentham'a göre insana mutluluk veren eylem doğru olan, mutsuz eden yanlış olandır. Bu mantık siyasi bilimlere uygulandığında halkını daha mutlu yapan, mutlu yapacak eylemlerde bulunan hükümet doğru olan, mutsuz yapan yanlış olandır (Bentham, 1961: 18-19). Bu bakımdan yönetenlerden çok yönetilen toplumun önemi görülmektedir. Bentham barışın sağlanmasına yönelik görüşlerine *Evrensel ve Daimî Barış İçin Bir Plan* (Bentham, 1843) adlı denemesinde yer vermiştir. Avrupa'ya odaklanan bu yazıda barış için Avrupa'da sistemi oluşturan ulusların birçoğunun güçlerinin azaltılması ve her devletin kendine bağlı sömürgelerinin özgürleştirilmesi olarak iki temel öneride bulunmuş ve bu iki önerinin de gerçekleştirilme gerektiğini vurgulamıştır (Bentham, 1843). Özellikle Büyük Britanya ve Fransa'ya düşen pek çok görevleri dile getiren Bentham, sömürgecilik, savunma ya da saldırma amaçlı anlaşmalar, askeriye yapıları harcamaları gibi koşulların savaşa yol açabileceğini belirterek bu eylemlerden kaçınılması gerektiğini önermiştir.

Klasik liberalizm önde gelen teorisyeni Immanuel Kant (1724-1804), Rousseau ve Hume'nin etkileri ile düşüncelerini şekillendirmeye başlamıştır (Göze, 2000: 291). En önemli eserlerinden olan *Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme* ile devletler arasında barışın sağlanabilmesi için gerekli şartları dile getirmiştir. Özetle bu şartlar; anlaşmalar iyi niyetle

¹²Acının ve zevkin dört ana kaynağı vardır; fiziksel, siyasi, ahlaki ve dini. Acı ve zevk yoğunluk, süre, belirlilik ya da belirsizlik, yakınlık ya da uzaklık, verimlilik, saflık ve etki alanı bakımından ölçülebilir karşılaştırılabilir (Bentham, 1961: 33-34).

hazırlanmalı, her bağımsız devletin egemenlik haklarına saygısızlık edilmemeli, düzenli ordular zaman içerisinde dağıtılmalı, devletlerin borçları, haksız çıkar elde etmek için kullanılmamalı, ekstrem duruma gelmedikçe devletler birbirlerinin iç işlerine karışmamalı, ülkeler arasında güveni sarsacak savaş yöntemleri kullanılmamalıdır (Çelik Wiltse, 2014: 136).

Barışın sürebileceğine inanan Kant, doğanın kanunlarının insanlar arasında uyum ve iş birliği yönünde etkilediğini dolayısıyla savaşın mantıksız ve doğal olmayan bir durum olduğunu savunmuştur (Burchill, 2005: 58). Ona göre liberal değerleri benimseyen devletler birbirleri ile savaşmaz çünkü bu devletler vatandaşlar tarafından yönetilir ve vatandaşlar nadiren savaşa girmeyi tercih etmektedir (Mcglincy vd., 2017: 4). Bu ekseninde cumhuriyet ile yönetimi destekleyen Kant için bu devletlerin sayısı arttıkça uluslararası alanda barış mümkün olacaktır.

Saint-Simon (1760-1825) adalete, eşitliğe ve ekonomik gelişime önem vermiştir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na 1779'da katılmış, 1789'da Devrim hareketlerine destek vermiştir. Sosyal hiyerarşiye ve monarşiye karşı bir tavır benimsemiş, genel irade ve eşitliği savunmuştur (Göze, 2000: 267). Toplumunu ekonomik bir bütün olarak gören St. Simon, toplumun tıpkı bir sanayi kuruluşu gibi yönetilmesi gerektiğini söylemiştir. İdare eden kişiler tıpkı bir fabrikayı yönetenler gibi alanlarında uzman olacaktır. Böylesi bir yapıda teknik bilgi sahibi kişiler kendi alanlarıyla ilgilenecektir. St. Simon bu devlet yapısıyla "Teknik Devlet" anlayışını geliştirmiştir (Göze, 2000: 270). Viyana Kongresi Avrupalı güçler arasında bir denge arayışı içindeyken St. Simon, Westfalya öncesi Avrupa ve sonrası Avrupa arasındaki farka dikkat çekmiştir. Ona göre Westfalya öncesinde Avrupa ortak bir kültüre ve kurumlara sahipken sonrasında birbirinden çok farklı yapıda iki büyük federasyon belirlemiştir¹³ (Pagden, 2002: 13). Önceden var olan birlik, dini zorlamaların liberalizmle, kilise kurumlarının parlamenter demokrasinin kurumları ile yer değiştirilmesi koşulu ile tekrar gerçekleştirilebilir (Pagden, 2002: 22). St. Simon, Viyana Kongresi dönemlerinde, Avrupa'nın üstünlüğünü yitirmemesi için birleşmesi gerektiğini kavrayan ilk kişilerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra Sanayi Devrimi'nin önemini ve etkilerini kavramış, Avrupalı devletlerin egemenliklerini korumaya devam ederek ekonomik olarak birleşmesi adına Viyana Kongresi'nde öneride bulunmuştur. Augustin Thierry ile birlikte yazdıkları bu öneri, Avrupa'nın inşasında ekonomi

¹³Burada kasıt, giderek refahı artan Protestan Kuzey ve giderek fakirleşen Katolik güneydir.

ile siyaset arasındaki ilişkiye eğilmiştir. Avrupalı devletlerin tren yolu yapımı, Avrupa merkez bankalarının kurulması ve serbest ticaretin arttırılması gibi belli başlı konularda iş birliği yapılmasının önemini vurgulamıştır (d'Appollonia, 2002: 180).

Pierre Joseph Proudhon (1809-1865) Fransız ekonomist ve siyaset teorisyenidir. Özgürlükçü sosyalizm, anarşizm ve federalizm ile ilişkilendirilen Proudhon, kendini anarşist olarak tanımlayan ilk kişi olmuştur (Baradat, 2012; 148). “Mülkiyet hırsızlıktır”¹⁴ sözüyle mülkiyet karşıtı olarak anlaşılrsa da Proudhon, sömürüye karşı ve toplumsal uyum sağlayan bir mülkiyet anlayışına sahiptir (İnanç, 2007: 245). Sosyalist çizgide değerlendirilebilecek mülkiyet anlayışının yanı sıra hükümetçiliğe karşı tutumu ile anarşist bir çizgidedir. Devleti sınıflar arasındaki çekişmenin baş sorumlusu olarak gören Proudhon, devletin yerini üretici gruplar arasındaki akdi münasebetlerin alması gerektiğini söylemiştir (Sarıca, 2011: 593). Fransa’da 1852’de İkinci İmparatorluk döneminin başlaması ve İtalya’nın güçlü bir birliğe doğru gitmesi Proudhon’un fikirlerini etkilemiştir. 1863 yılında *Federal İlke* kitabını yayımlayarak hükümeteşizlik yerine sürekli savaş halinde olduğunu ileri sürdüğü özgürlük ile otorite unsurları arasında uzlaşmayı sağlayacak bir modeli tanıtmıştır (George, 1922: 535). Bu federalizm, eşitliği sağlayacak olan bir karşılıklılık sistemine dayanır. İdeasındaki bu model, otoritenin zayıfladığı ve özgürlüğün arttığı, temel taşının siyasi sözleşmeler olduğu bir rejimdir. Bu siyasi sözleşmelerin karşılıklı ve yer değiştirebilir olması gerekir¹⁵ (Sarıca, 2011; 603). Bu özellikleri taşıyan sözleşmeler federal sözleşmelerdir. Proudhon böylesi bir federal sistemi üç madde ile özetlemektedir; makul sayıda olan egemen gruplar oluşturmak ve onları federal anlaşmalar ile birleştirmek, her bir federe devlette organik ayrılık ilkesine¹⁶ uygun olan hükümetler kurmak, federe devletleri merkezi otorite içinde sindirmek yerine merkezin rolünü azaltmak (Vernon, 1979: 49). Buna göre devlet yol gösterici işlevdedir. Proudhon bu özellikleri taşıyan bir sistemi önce Avrupa uluslararası hukukunun sonra tüm devletlerin gerekli bir temeli olarak görmüştür (George, 1922: 536).

Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi (1894-1972) birleşik Avrupa fikrinin destekçisidir. Avusturyalı bir diplomatın oğlu olarak seçkin bir aileden gelen Coudenhove-

¹⁴“Hak edilmemiş mülk- kira, faiz gibi- onu üreten işçiden çalınmıştır.”

¹⁵Bu sözleşmelerin karşılıklı ve yer değiştirebilir olması için; 1) Vatandaşın verdiği kadar alması gerekir, 2) Sözleşme konusu olan ve devlet tarafından garanti altına alınan durumun dışında vatandaşın bütün özgürlüklerini kendinde saklaması gerekmektedir (Sarıca, 2011: 603).

¹⁶Ayrılabilen her gücü ayır, tanımlanabilen her şeyi tanımla, ayrılmış ve tanımlanmış her şeyi farklı organlar ve görevliler arasında dağıt.

Kalergi, Birinci Dünya Savaşı ve Avusturya'nın kaybetmesi, Avrupa'da totaliter rejimlerin yükselmesi gibi sebeplerin de etkisiyle Pan-Avrupa hareketini başlatmıştır. Politik birliktelik esasına dayandırdığı Avrupa Birleşik Devletleri fikrini, Avrupa'nın içeride ve dışarıdaki düşmanlarından korunması için gerekli bir adım olarak görmüştür (Pagden, 2002: 177). 1923 yılında yayımlanan *Pan-Avrupa* kitabı ile Coudenhove-Kalergi, emperyalist çıkarları nedeniyle Britanya'yı, komünizm ideolojisi nedeniyle Sovyetler Birliği'ni hariç tutarak kurulacak bir federal Avrupa ideasını dile getirmiştir (Akay, 2009: 19). O, dünya barışı için beş küresel güç alanının oluşması gerektiğine inanmıştır. Bu beş alan; Kanada hariç olmak üzere Amerika kıtası, Sovyetler Birliği, Doğu Asya (Çin ve Japonya), Kıta Avrupa'sının Afrika ve Güney Doğu Asya'da sahip olduğu koloniler dahil olmak üzere Pan-Avrupa, Kanada, Avusturalya, Günay Afrika, Ortadoğu ve Hindistan dahil olmak üzere Britanya ve imparatorluğudur (McCormick, 2008: 30). Avrupa'nın birlikteliğe ulaşması yolunda; yirmi altı Avrupa ülkesi temsilcisini bir araya getirecek bir konferansın yapılması, Avrupa'daki anlaşmazlıkları çözme amacıyla anlaşmalar yapılması, gümrük birliğinin geliştirilmesi ve federal Avrupa'nın anayasası için taslak oluşturulması olarak belirlediği dört basamaklı bir süreç öneren Coudenhove-Kalergi, Pan-Avrupa Birliği'nde başkanlık yapmıştır (McCormick, 2008: 30). İkinci Dünya Savaşı sırasında yayımlanan *Europe To-Morrow* (Coudenhove-Kalergi, 1939) adlı makalesinde Milletler Cemiyeti'nin başarısız olması nedeniyle farklı yollar aranması gerektiğinden bahsetmiştir. AB oluşturmak için var olan iki görüşü¹⁷ tehlikeli bulan Coudenhove-Kalergi, üçüncü ideal bir görüş önermiştir. Buna göre Avrupa federasyonu Büyük Britanya ve Fransa'nın öncülüğünde eşit haklar ve bireysel özgürlük gibi temellerde kurulmalıdır. Fransa'nın böyle bir görev için hazır beklediğini, Britanya'nın liderlik konumunu alması gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle Avrupa'da daimî barış, refah ve medeniyet çizgisinde bir birlik kurulabilir. Ortaya çıktığı dönemde yeterince etkili olamayan Pan-Avrupa görüşü 1940 yılında Coudenhove-Kalergi'nin ABD'ye gitmesi ile neredeyse unutulmuştur (Akay, 2009: 21).

Fransız siyasetçi Aristide Briand (1862-1932) Pan-Avrupa görüşünü destekleyenlerdendir. 1920'lerin ortalarında Fransa Dışişleri Bakanı olarak görev yapmaya başlayan Briand, Alman mevkidaşı Gustav Stresemann ile birlikte, Fransız-Alman ilişkilerini iyileştirme çalışmıştır (Akay, 2009: 19). 1930 tarihli memorandumunda Avrupa'da kalıcı bir

¹⁷Pan-Alman programı: Alman hegemonyası, şiddet yoluyla, Sovyet programı: Rus hegemonyası/ideoloji altında bir Avrupa.

birliktelik rejimi çağrısı yapmış ve “ortak pazar”, “Avrupa Birliği” gibi terimleri kullanmıştır (McCormick, 2008: 31). Bu memorandumda “... son olarak Avrupa’nın Cemiyet çerçevesinde coğrafi olarak birleşmesi... Avrupa devletleri arasındaki federal bağ barışçıl bir ortamın sağlanmasında önemli bir oynayacaktır... Avrupa hükümetleri arasında oluşacak Federal Birlik, bu oluşumun üyelerinin egemenlik haklarına hiçbir şekilde etki etmeyecektir... Bu birliğin organları... temsilci bir organ... Milletler Cemiyeti ile iş birliği içinde olarak birliğin temel yönlendirici organı olacaktır... Kalıcı siyasi komite şeklinde bir idari organ... hükümetler arasındaki iletişimi sağlayacak bir sekreteryaya...” gibi önemli noktaların altı çizilmiştir (Woodward ve Butler, 1947: 312-354). Bu memorandumda ekonomik iş birliğinin öneminin de altı çizilmiştir. Bu memorandum ve Briand’ın düşünceleri Nazizm’in yükselişi ile oluşan ortamın gölgesinde kalmıştır (McCormick, 2008: 31).

Avrupa’da 17. yüzyılda yaklaşık beş yüz siyasi birim bulunurken 20. yüzyılda yirmi beş devlet vardır. Bu devletlerin doğuşu ve insan merkezli rasyonel düşünceler ortak bir Avrupa kimliğinin oluşumunda etkilidir. Sekülerleşme ile kilisenin otoritesi azalırken devletinkinin artması, toplumun kendini Avrupalı olarak görmeye başlamasını sağlamıştır. Devletler nezdinde de 18. yüzyıla kadar yapılan antlaşmalarda katılımcılar kendilerini Hıristiyan Ülkesi’nin bir parçası olarak nitelendirirken Utrecht Antlaşması bu ifadeyi kullandığı son antlaşma olmuştur (Yurdusev, 1997: 39-42).

Aydınlanma Çağı’ndan İkinci Dünya Savaşı’na değin süren ve Avrupa’nın barış ve refaha kavuşması amacıyla öne sürülen düşünceler, AB’nin ilham kaynağı olmuştur. Fakat bu düşünceler dönemin olayları nedeniyle uygulamaya geçirilememiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra ise böyle bir birliğin bir ihtiyaç olduğu hissi oluştuğundan AB’ye giden resmi süreç başlatılmıştır.

2.2. Avrupa’da Ekonomik ve Siyasi Entegrasyonun Tarihsel Gelişimi

Mayıs 1945’te İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle Avrupa, nüfusu azalmış, ekonomik açıdan tükenmiş ve doğu-batı arasında oluşabilecek yeni bir çatışmanın tehdidi gölgesindedir. Bu tehdidi gören İngiliz devlet adamı Winston Churchill 1946 yılında Zürih’te yapmış olduğu konuşmada “Avrupa ailesinin yeniden doğuşu için ilk adım Almanya ve Fransa arasında yapılacak bir ortaklıktır” diyerek ileride oluşabilecek bir çatışmayı önlemenin yolunu iş birliği olduğunu ön görmüştür (Jovanovic, 1997: 1). Öte yandan Avrupa’nın bu durumundan ABD

ticareti de etkilenmiştir. Bu doğrultuda hem ekonomik hem de siyasi bir hamle olan Marshall Plan'ı devreye sokulmuştur. 1947 yılında ABD Dışişleri Bakanı George Mashall, Harvard Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşmayla Avrupa Kalkınma Programı/Mashall Planı'nı duyurmuştur. Kıtasal bir temelde sunulan plana göre Avrupa ülkeleri yardım almak istiyorlarsa entegre bir şekilde hareket etmelidir. Aynı yıl Marshall Planı'nı tartışmak için Paris'te toplanan on altı Avrupa ülkesi¹⁸ Plan'ın ilkelerinin hazırlanması için Avrupa Ekonomik İş Birliği Komitesi'ni kurmuştur (Jovanovic, 1997: 3). Bu dönemde Fransa'da ekonomik planlama ofisinin başında olan Jean Monnet, henüz İkinci Dünya Savaşı bitmeden Fransa ile Almanya arasındaki çatışmayı önlemenin tek yolunun ekonomik birlikten geçtiğini söylemiştir. O, 1943'te Avrupa ülkelerini tek bir ekonomik birim haline getirecek bir federasyon kurulması gerektiğini yazmıştır (Dinan, 2010: 11). Monnet'in düşünceleri ileriki dönemde Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından siyasi alana taşınarak AB açısından en önemli adımlardan biri haline gelmiştir.

Mart 1948'de Brüksel'de toplanan beş ülke¹⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İş Birliği ve Ortak Savunma Antlaşması'nı imzalayarak *Brüksel Antlaşması Örgütü/Batı Birliği*'ni kurmuştur (Karluk, 1996: 43). Almanya'nın silahlanmasını kontrol etmek amacı da güden Batı Birliği'nin etkisi, 1949 yılında NATO'nun kurulması ile azalmıştır (Gençalp, 2011: 767). Batı Birliği daha sonra Batı Avrupa Birliği haline gelerek askeri iş birliği örgütü olmuştur. Yine aynı yıl içerisinde, Avrupa Ekonomik İş Birliği Komitesi'ni kuran ülkeler Marshall Planı çerçevesinde yeterince ekonomik iş birliği sağlanamadığından *Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü*'nü (OEEC) kurmuştur. Bu örgütün minimum otoritede olmasını destekleyen Britanya, daha geniş yetkileri olması gerektiğini savunan Fransa'ya üstün gelerek örgütün etkisiz kalmasına neden olmuştur (Jovanovic, 1997: 3). Öte yandan Mayıs 1948'de Avrupa'nın birliği adına Lahey'de toplanan delegeler Avrupa Kongresi'ni gerçekleştirmiştir. 1949 yılı ise hem *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü*'nün (NATO) hem de *Avrupa Konseyi*'nin kurulduğu yıl olmuştur (Palabıyık ve Yıldız, 2007: 8). Avrupa Konseyi bilgi ve fikirlerin alışverişini sağlamaktan öteye geçememiş fakat Avrupa genelinde insan hakları konusunda önemli bir yer edinmiştir (Dinan, 2010: 12). Avrupa Konseyi ve NATO iş birliği konusunda Avrupa'yı ileri taşımış yapılanmalar olsa da AB açısından en büyük adım *Avrupa Kömür ve*

¹⁸Avusturya, Belçika, Britanya, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Hollanda, İrlanda, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Türkiye.

¹⁹Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Fransa.

Çelik Topluluğu (AKÇT) olmuştur. AKÇT, 1950 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yaptığı çağrı ile temelleri atılan bir yapılanmadır. Schuman, Monet'in düşüncelerinden de etkilenecek yaptığı çağrıda, savaş sanayisinde önemli yeri olan kömür ve çeliğin kontrolünün uluslararası bir organa verilerek Avrupa'da birliği sağlamak için adım atılmasını ve olası Fransa-Almanya çatışmasını önlemek için ekonomik-siyasi bir iş birliğinin gerekliliğini vurgulamıştır (Berksoy ve Işık, 2004: 15). Schuman Deklarasyonu olarak bilinen bildirmede ekonominin temeli olan kömür ve çeliğin üretiminin ortak bir şekilde idaresi ana çizgidedir. Bu iki stratejik endüstrinin birleştirilmesi ile Avrupa ekonomisinin birleşme temelleri atılıp savaşlar önlenilecektir. Örgütün yararlı ve tarafsız olması ise bağımsız bir yüksek otoritenin uluslararası olarak kurulmasına bağlıdır (Alp, 2014: 312). Schuman bu örgütün kurulması ile hem barışın sağlanmasını hem de Almanya'nın kontrol altına alınmasını amaçlamıştır. Farklı ülkelerin ortak çıkarlarını birleştiren bu bildirme ile birleşmenin ilk adımının atılması sağlanmıştır. Müzakere sürecine başlanılan yapılanma, Nisan 1951'de Paris Antlaşması ile kurulmuştur. 1950'de örgütün kurulması amacıyla başlayan bu müzakereler Avrupa entegrasyonu tarihindeki hükümetlerarası konferansın ilki olma özelliğini de taşımaktadır (Akay, 2008: 74). Bu safhada kurucu altı üye²⁰ dışındaki ülkeler çeşitli sebeplerden dolayı²¹ üye olmamıştır. 1952 yılında çalışmalarına başlayan AKÇT'nin organları; yönetici konumda olan dokuz üyeli *Yüksek Otorite*²², karar verici işlevde olan altı üyeli *Özel Bakanlar Konseyi*, Yüksek Otorite 'ye yardımcı olan yetmiş sekiz üyeli *Ortak Meclis* ve anlaşmazlıkların çözümü için oluşturulan yedi üyeli *Adalet Divanı*'dır (McCormick, 2008: 52). Ağustos 1952'de faaliyete giren örgütün Konseyi Eylül ayında ilk toplantısını yapmıştır.

Avrupa entegrasyonu açısından önemli adımlar atılırken Kore Savaşı'nın (1950-1953) başlaması ve Doğu Almanya'nın Sovyet destekli bir silahlı kuvvet kurması, Avrupa güvenliği konusunu alevlendirmiştir. Batı Almanya'nın silahlandırılmasının gündeme gelmesiyle de Avrupa'nın savunmasına yönelik bir örgütün kurulması öne sürülmüştür. Fransa Başbakanı René Pleven tarafından, Pleven Planı olarak adlandırılan bir tasarı ile uluslararası yapıda bir savunma topluluğu önerilmiştir (Dinan, 2010: 20). Böylelikle *Avrupa Savunma Topluluğu*

²⁰Fransa, Federal Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika.

²¹Örneğin Britanya egemenliğinden ödün vermeye yanaşmamış, Portekiz ve İspanya'da iktidarda olan faşist rejimler böylesi bir iş birliğine ilgi duymamıştır.

²²İlk başkanı Monnet olmuştur.

kurulması adına müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler Batı Almanya'nın silahlandırılmasını da kapsamış²³ ve 1952'de Paris'te Avrupa Savunma Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, altı ülke tarafından imzalanmış ve Fransa hariç beş ülke tarafından onaylanmıştır. 1953'te Stalin'in ölümü ve Kore'deki ateşkes, uluslararası alanda yeniden değişikliğe yol açmıştır. Bu gelişmelerin de etkisiyle 1954'te Fransız meclisinden geçmeyen Avrupa Savunma Topluluğu'nun etkinliği sorgulanmaya başlamış ve bunun üzerine Britanya Dışişleri Bakanı Anthony Eden tarafından Brüksel Antlaşması Örgütü'nü *Batı Avrupa Birliği*'ne (BAB) dönüştürme fikri önerilmiştir (Akay, 2008: 84-89). Öte yandan Avrupa Savunma Topluluğu henüz onay aşamasındayken bir federalist olan İtalyan Başbakan Alcide de Gasperi'nin Avrupa Savunma Topluluğu antlaşmasına eklenmesini önerdiği otuz sekiz madde²⁴ ile 1953 yılında uluslararası bir yapıda *Avrupa Siyasi Topluluğu*'nu kuracak bir taslak hazırlamıştır (Akay, 2008: 89-90). Avrupa Savunma Topluluğu'nun ölmesi ile Avrupa federasyonu kurma yolundaki ilk adım olması planlanan Avrupa Siyasi Topluluğu da ölmüştür (McCormick, 2008: 52).

Siyasi ve savunma alanında yaşanan gelgitlerin arasında BAB'ın kurulması ve Avrupa'nın Avrupalılar tarafından savunulması fikri doğrultusunda Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, İtalya ve Batı Almanya, Batı Avrupa Birliği'nin kurulması öngörmüştür. Bu çerçevede; saldırı altındaki her üyeye askeri veya diğer alanlarda yardım yapılmasını ve Avrupa entegrasyonunun ileriye taşınmasını amaçlamıştır (McCormick, 2008: 49). 1954 yılında Paris'te kurulan BAB, Batı Almanya'nın silahlanmasını da kontrol etme gayesi gütmüştür. NATO ile iş birliği içinde olan örgüt, NATO'nun imkân ve kapasitelerine bağımlı hale gelerek onun gölgesi altında kalmıştır (Gençalp, 2011: 767-768).

1954'te Monet'in AKÇT Yüksek Otorite başkanlığından istifa edeceğini duyurması üzerine hem boş kalan mevkiye atama yapılmasını hem de Avrupa entegrasyonunu konuşmak amacıyla kurucu altı ülke 1955'te toplanmıştır. Avrupa entegrasyonuna olan desteği nedeniyle "Bay Avrupa" olarak anılan Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, bu toplantıda, atom enerji topluluğu ve ortak pazar kurulması ile ilgili önerilerde bulunmuştur. Diğer liderlerin isteği doğrultusunda bir komite kurulması ve böylesi bir yapının oluşturulmasıyla ilgili seçeneklerin rapor haline getirilmesi görevi Spaak'a verilmiştir (Dinan,

²³Fransa ve Sovyetler buna karşı bir tutumdadır.

²⁴Konfederal ya da federal daimî bir örgüt kurulması öngörülmüştür.

2010: 23). Spaak, raporunda emeğin serbest dolaşımı, para politikasında iş birliği, tarım politikası gibi konuların üzerinde durmuştur (Akay, 2008: 100). 1956 yılında raporun iletilmesi ile *Avrupa Atom Enerji Topluluğu* (EUROTOM) ve AET için müzakereler başlamıştır. Müzakereler neticesinde 1957 yılında Roma Antlaşması ile iki yeni topluluk kurulmuştur. AET'nin kurumsal yapısı AKÇT'nin kurumsal modeline göre oluşturulmuş ve savunma sanayi hariç pek çok ekonomik aktive, vergilerin uyumlaştırılması, ortak ekonomik kuralların oluşturulması gibi konuları kapsamıştır (Ruttley, 2002: 235). Öte yandan EUROTOM'un yapısı da AET ve AKÇT ile benzerlik gösterir. Temeli ise nükleer enerji alanında ABD ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerin teknolojik ve yatırım gücünü yakalamaktır (Ruttley, 2002: 236). Bu bakımdan bireysel birikimlerini bu kurum çatısı altında birleştirmeleri gerekmektedir.

1958 yılına gelindiğinde Fransa'da 4. Cumhuriyet dönemi biterek 5. Cumhuriyet dönemine geçilmiş ve Charles de Gaulle yeniden Fransa'da iktidar olmuştur. De Gaulle Avrupa'nın ABD'den bağımsız güç olmasını istemiş, ABD'nin Truva atı olarak gördüğü Britanya'yı da bu yüzden kurulan Avrupa birlikleri içinde istememiştir. De Gaulle'nin Britanya'yı istememesinin bir başka nedeni ise AET'nin Fransız-Alman eksenini etrafında inşa etme arzusu ve Britanya'yı topluluk içinde Fransız etkisinin rakibi olarak görmesidir (McCormick, 2008: 54). Britanya'nın bir süredir var olan Avrupa Topluluğu üzerinden serbest ticaret bölgesi oluşturma isteğinin sonuç vermemesi üzerine 1959'da AT üyesi olmayan altı Batı Avrupa²⁵ ülkesiyle EFTA'yı kurarak AT'ye rakip bir blok oluşturmuştur (Akay, 2008: 124). Fakat EFTA içinde Britanya'nın ekonomik gücü diğer üyelere göre çok daha iyidir ve bu dönemde İskandinav ülkelerinin gümrük tarifeleri zaten düşüktür. Bu bakımdan EFTA'nın ekonomik anlamda Britanya'ya büyük bir yararı yoktur. 1961²⁶ yılında Britanya'nın AET'ye üye olmak için başvurması da EFTA'nın daha çok siyasi bir hamle olduğunu göstermiştir.

De Gaulle AET'ye ve Fransa'nın AET'deki konuma çok önem vermiştir. Ona göre bu, Avrupa'nın inşasını yönlendirmek ve yönetmek için önemlidir (Soutou, 2014: 329). Almanya ile ilişkileri geliştirmek bu nedenle önem taşımıştır çünkü ona göre yorgun olan Almanya'nın

²⁵Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre.

²⁶Aynı yıl Danimarka, İrlanda ve Norveç de AET'ye başvurmuştur. Bu dört ülke ancak De Gaulle'ün istifasından sonra 1969 yılındaki 3. başvuruları neticesinde kabul edilmiştir ama Norveç 1972 halk referandumu sonucu üye olmamıştır (McCormick, 2008: 54).

liderlik iddiası olmayacaktır. De Gaulle amaçlarını gerçekleştirmek üzere “Fouchet Planı” adını atmıştır. 1961’de Fransa’nın Danimarka Büyükelçisi olan Christian Fouchet De Gaulle’nin girişimi üzerine, Avrupa siyasi birliği için bir plan hazırlamıştır (Gehler, 2010: 92). Bu plan dış ve savunma politikalarında ve kültürel, eğitim ve bilim alanında iş birliğini içermekte ve kurumsal olarak Yüce Bakanlar Konseyi, üst düzey dışişleri bakanlarından oluşan İkincil Komisyon, ulusal parlamenter naiplerden oluşan Danışma Meclisi kurumlarını kapsamaktadır (Dinan, 2010: 33). Henüz bir yıl geçmeden, Fouchet Planı başarısız olmuştur. Bunun nedeni öncelikle De Gaulle’nin niyetine duyulan şüphe olmuştur. Özellikle Hollanda ve Belçika, bir Fransız ya da Fransa-Almanya hegemonyasına karşı dikkatle yaklaşmıştır (Akay, 2008: 134). Bunun üzerine De Gaulle 1963’te Almanya Şansölyesi Adenauer ile Elysée Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma aslında Fouchet Planı’nın izlerini taşımış ve iki devlet arasında danışma ve iş birliği alışkanlıklarını geliştirmiştir (Soutou, 2014: 330).

Ortak pazar ve ortak tarım politikaları konularında olumlu ilerlemeler kaydeden AET, dış pazarda ve dolayısıyla dış ilişkilerde etkili olmak istemiştir. 20. yüzyıla kadar bağımsızlığını ilan etmiş yahut halen bir Avrupa ülkesi kolonisi olan ülkeler; Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri (AKP) bu açıdan önem taşımaktadır. AKP, AET üyeleri için önemli ham maddeleri barındırdığından bu ülkeler ile ticaret anlaşmalarına varmak gereklidir. Bu doğrultuda 1963 ve 1969 yıllarında Yaoundé Konvansiyonları ile on sekiz eski koloniye Topluluğun pazarına tercihli erişim sağlanmış karşılığında ise bu ülkeler AT üyelerine limitli gümrüksüz erişime veya ürünlerin miktarına sınır konulmaksızın erişime imkân verilecektir (McCormick, 2008: 207). Bu imtiyazlar 1975, 1979, 1984 ve 1989 Lomé Konvansiyonları ile genişletilmiştir.

1965 yılına gelindiğinde altı Batı Avrupa ülkesi AET, EUROTOM ve AKÇT üyesi halindedir. Her bir topluluğun kendine ait kurumları mevcut olduğundan birbirinden bağımsız organlara sahiptir. Organların gereksiz kopyalanmasından kaçınmak amacıyla 1965’te Birleşme Antlaşması²⁷ imzalanmıştır (Jovanovic, 1997: 11). Böylelikle bu üç topluluğun ayrı ayrı olan konsey, komisyon ve parlamento organları birleştirilmiştir. Daha uyumlu ve dengeli ekonomik gelişim ile yaşam standartlarını arttırmak amaçlanmıştır (Pagden, 2002: 20). Bu

²⁷Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma olarak da bilinmektedir.

anlaşmanın uygulamaya geçmesi yaşanan “boş sandalye krizi”²⁸ nedeniyle 1967’yi bulmuştur.

1968 yılı Topluluk için önemli bir yıl olmuştur. Bir yandan Roma Antlaşması ile konulan müddetten yaklaşık bir buçuk yıl önce, Avrupa Topluluğu gümrük birliğini tamamlayarak aralarında tüm vergileri kaldırmıştır (Jovanovic, 1997: 12). Öte yandan 1968 hareketi, özellikle Fransa, Almanya ve İtalya’yı etkilemiştir. Her ülkede farklı cereyan eden 68 olaylarının Avrupa Topluluğu adına yol açtığı en büyük değişimlerden biri Fransa’da yaşananlar olmuştur. De Gaulle’nin bu dönemde dış politikaya odaklanması, onun içte yaşanan ayaklanmaların vahametini kavramasını engellemiş, milyonlarca öğrenci ve işçinin sokaklara dökülmesine yol açmıştır (Dinan, 2010: 42). Bu ayaklanmalar 5. Cumhuriyet dönemini yıkılmanın eşiğine getirmiştir. 68 olayları 1969 yılında de Gaulle’nin istifa etmesinde etkili olmuş, yerine gelen Georges Pompidou’nun daha dengeli politika yanlısı oluşu Topluluk için yeni bir dönem umudu doğurmuştur. De Gaulle’nin ayrılışı ile ilk gündeme gelen Britanya ve onunla birlikte AT’ye başvuran ülkelerin başvurularının tekrar müzakere edilmesi olmuştur. Yeni Başkan Pompidou’nun AT liderlerine özel bir zirve yapması üzerine Lahey Zirvesi gerçekleşmiştir. “Lahey Ruhü” olarak adlandırılan zirvede genişleme, ortak tarım politikası ve ortak para politikası gibi konuların ele alınması planlanmıştır. Bu zirvede Pompidou’nun “Tamamlama, derinleşme, genişleme” sözü ile dile getirdiği politika ele alınmıştır. Buna göre “tamamlama” AT’nin öz kaynakları ile finanse edilmesi, “derinleşme” ekonomik ve parasal birlik başta olmak üzere AT’nin dış ve bölgesel politika konularında kapasitesinin artırılması, “genişleme” ise bu ilk iki aşama kaydedildikten sonra başta Britanya’nın topluluğa katılımı ile alakalıdır. “Tamamlama” politikası nezdinde 1970’te Roma Antlaşması’ndaki bazı maddelerde değişiklik yapan Lüksemburg Antlaşması imzalanarak bütçe yetkisi Konsey ağırlıkta olmak üzere, Parlamento ve Konsey’e verilmiştir. “Derinleşme” çerçevesinde 1970’te *Avrupa Siyasal İş Birliği* kurularak yılda iki sefer ülkelerin dışişleri bakanları arasında görüşme yapılması kararlaştırılmıştır. Bu aşamada *Ekonomik ve Parasal Birlik* (EPB) kurulmasına yönelik

²⁸Topluluğun gücünü arttırmaya yönelik tekliflere karşı çıkan de Gaulle’nin Temmuz 1965’den Ocak 1966’a kadar konsey ve komite toplantılarına katılmayarak, kurumların giderek ulusüstü güce sahip olmasını boykot etmesi sonucu çıkan kriz. Ocak 1966’da Lüksemburg uzlaşısıyla çözülmüştür.

planlar yakın zamanda gerçekleşmemiştir. Lahey Zirvesi kapsamında ele alınan “genişleme” konusu AT’nin ilk genişleme adımını atmasının yolunu açmıştır (Akay, 2008: 163-174).

1973’te ilk genişlemesini sağlayarak dokuz üyeli bir yapı olan AT’ye, 1975’te Yunanistan’dan, 1977’de ise Portekiz ve İspanya’dan başvuru gelmiştir. Bu dönemde genişleme bakımından ivme kazanan AT, ekonomik ve kurumsal alanda da atılımlar gerçekleştirmiştir. *Avrupa Para Birliği*’nin temeli olan *Avrupa Para Sistemi* (APS) kurma girişimi, dönemin Komisyon Başkanı Jenkins’in 1977’de böylesi bir birliğin enflasyonu ve işsizliği azaltacağını, yatırımları arttıracığını dile getirmesine dayanmaktadır. APS’nin ivme kazanması ise Batı Almanya Şansölyesi Schmidt ve Fransa Başkanı Giscard’ın bu fikri destekleyerek Avrupa Konseyi’nde konuyu tartışmaya teşvik etmesi ile gerçekleşmiştir (Dinan, 2010: 60). Avrupa para birimine dayanan APS, Topluluk içerisinde döviz kuru dalgalanmalarını kontrol altına almak, parasal istikrar sağlamak ve özünde ortak para birimi fikrine alıştırmak gibi işlevler ışığında 1979’da kurulmuştur (McCormick, 2008: 58). Bir Alman-Fransız girişimi haline gelen APS, üye ülkelerce bazı olumsuz tepkilere yol açsa da Britanya hariç olumlu bir atmosfere yol açmıştır. Sadece AT üyesi devletlerin katılabildiği fakat katılmak zorunda olmadıkları sisteme, Britanya hariç diğer ülkeler katılmıştır (Akay, 2008: 219-221). APS, AT’nin ekonomik bakımdan bütünleşmesine yarar sağlamış bir yapı olmuştur. Kurumsal bakımdan ilerleme ise Avrupa Parlamentosu’ndaki gelişmeler ile sağlanmıştır. Ülkelerin nüfuslarına doğru orantılı bir şekilde koltuk sahibi olduğu Avrupa Parlamentosu, 1979’da ilk doğrudan seçimini gerçekleştirerek dünyadaki tek uluslararası yasama organı haline gelmiştir (McCormick, 2008: 83). İlk seçilen parlamenterlerden olan İtalyan Altiero Spinelli, bir Avrupa federalisti olarak kendisi gibi düşünen parlamenterler²⁹ ile AT’yi reform etme ve canlandırma adına Kurumsal İşler Komitesi kurmuştur (Dinan, 1998: 433). Komite var olan antlaşmaların yerine yeni antlaşmaların yapılması gerektiğine böylelikle AT’nin kurumsal yapısı ve kapasitesi ile uyumlu olan yeni bir birliğin kurulmasına ihtiyaç duyulduğunu düşünmüştür. Bu doğrultuda 1983 yılında öneride bulunan Kurumsal İşler Komitesi “Avrupa Birliği’ni Kuran Taslak Antlaşma” olarak bilinen antlaşmanın ortaya çıkmasını sağlamış, bu antlaşma 1984 yılında Avrupa Parlamentosu’ndan geçmiştir³⁰ (Dinan,

²⁹Sürekli Crocodile Restaurantına gittiklerinden Crocodile Group olarak adlandırılan parlamenterler.

³⁰Kurumsal İşler Komitesi’nin AT’yi reform edici önerisinden önce bu amaç ile yapılmış “Three Wise Men” ve “Tindemans Report” vardır. İlki Giscard’ın isteği üzerine Barend Bushevel, Edmund Dell ve Robert Matjolin’in 1978 yılında AT’nin kurumlarını reform etmeye yönelik bir rapor hazırlamasıdır. İkincisi ise

1998: 141). Avrupa Birliği'ni Kuran Taslak Antlaşma, birliği kuracak olan tek bir antlaşmanın, Avrupa topluluklarını kurmuş olan anlaşmaların yerine geçmesini amaçlamıştır. Buna göre AB temelde kurumsal ve yasal kapasite bakımından aynı kalırken karar verme prosedürleri güçlendirilip bazı alanlarda yeni ya da genişletilmiş otorite sahibi olmasını öngörülmüştür (Dinan, 2010: 70).

1981'de Yunanistan'ın, 1986'da Portekiz ve İspanya'nın AT'ye katılması ile on iki üyeli bir yapı haline gelen Topluluk, genişlemenin getirdiği zorluklarla³¹ karşılaşmıştır (Baun, 1999: 270). Öte yandan 1980'li yıllarda gerçekleşen uluslararası gelişmeler AT'nin, özellikle ABD ile ilişkileri açısından zorluklar³² ile karşılaşmasına da neden olmuştur. 1981'de Batı Almanya Dışişleri Bakanı Gensher ve İtalyan mevkidaşı Colombo, AT'nin uluslararası alandaki kimliğini ve etkinliğini güçlendirmek amacıyla bir girişim başlatmışlardır. Bağlayıcı olmayan bir Avrupa Senedi öneren Gensher ve Colombo, kurumsal iyileştirmelere yönelik ve dış ilişkilere odaklı bir iyileştirme öngörmüştür. Gensher-Colombo Teklifi olarak adlandırılan bu öneri 1983 yılındaki Stuttgart zirvesinde kabul edilmiş ve dış politika, güvenlik konularında daha derin bir iş birliği talep etmiştir (Akay, 2008: 250). AT'nin kendi içinde ise özellikle Britanya'nın bütçe konusu problem haline gelmiştir. Dönemin Britanya Başbakanı Thatcher'ın sert bir dille AT'ye çok fazla verip az fayda sağladığını dile getirmesi tartışmaları alevlendirmiş, bunun yanı sıra AT içinde baskın bir konuma gelememesi ve topluluğun Fransa-Almanya ekseninde ilerlemesi Britanya'yı hayal kırıklığına uğratmıştır. Özellikle Britanya'nın bütçe sorunu ve tarım politikası sorununu çözmek amacıyla Fransa Başkanı Mitterrand başkanlığında gerçekleştirilen Fontainebleau Zirvesi ile hem ortak tarım politikası sorunu çözümlenmiş hem de Britanya ile bütçe konusunda uzlaşa sağlanmıştır (Dinan, 1998: 236). Yaşanan gelişmelerin sonucunda ortak pazar ve serbest dolaşım, yerleşim konularında önemli ilerleme sağlayan *Avrupa Tek Senedi*'nin (ATS) önünü açmıştır (Alp, 2014: 339). 1985'te "The White Paper" ile iç pazarın tamamlanması için bir program önerilmiştir. Amacı homojen sınırları olmayan bir iç pazar yaratıp AT içinde malların, hizmetlerin ve öğelerin

Belçika'nın Başbakanı Tindemans'ın istek üzerine 1976 yılında hazırladığı rapor ile ilgilidir Bu rapor da kurumsal reform ve kapasiteye odaklanmıştır. İki girişimde AT'nin arşivine daldırılmıştır (Dinan, 1998: 455).

³¹Yunanistan'ın ekonomik olarak üyeliğe hazır olmayışı ve Türkiye ile var olan sorunları, Portekiz ve İspanya'nın üyeliğinin tarım ve bütçe konularında anlaşmazlıklara yol açması bu zorluklara örnek olarak verilebilir.

³²ABD'nin Batı Avrupa'ya nükleer füze kurmak istemesi ile ortaya çıkan "Euromissile crisis" ve AT üyelerinin Ortadoğu meselesinde Filistin'i destekleyen bir bildiri yayımlaması bu zorluklara örnek olarak verilebilir.

rekabetini arttırmak olan raporun uygulanması için AT içerisinde karar verme mekanizmasının değişmesine ihtiyaç duyulmuştur (Jovanovic, 1997: 16). Bu doğrultuda ivme kazanan süreç ile doğan ATS; 1992'ye kadar tek pazarı tamamlamak, ekonomik ve sosyal uyumluluğu arttırmak, Avrupa Para Sistemini geliştirmek ve son tahlilde AB'ye erişmek amaçlarını edinmiştir (Dinan, 2010: 81-82). Karar verme süreçlerinin sekteye uğramaması için önerilmiş çoğu tek pazar mevzuatının oy çoğunluğu ile kabul edilmesine karar verilmiştir (Dinan, 1998: 418). Böylelikle ATS 1987 yılında yürürlüğe girmiştir.

1965 yılında birleştirilerek Avrupa Topluluğu olarak adlandırılmaya başlanan üç topluluğun, bu tarihten 1992 Maastricht Antlaşması ile AB haline gelmesine kadarki süreçte genişleme ve derinleşme faaliyetleri sürmüştür. Genişleme bakımından Portekiz ve İspanya'nın 1986'da üye olmalarından sonra 12 üyeli bir yapı haline gelen AT bir sonraki genişlemesini 1995³³ yılında yaşamıştır. Bu süre zarfında; 1987'de Türkiye, 1989'da Avusturya, 1990'da Kıbrıs ve Malta, 1991'de İsveç, 1992'de ise Finlandiya ve Norveç başvuruda bulunmuştur. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu ile Batı Almanya'nın birleşmesi, Yugoslavya'da savaş başlaması, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın bitmesi gibi küresel çapta etkileri olan olaylar yaşanırken AT içerisinde Schengen Antlaşması'nın imzalanması, Ekonomik ve Parasal Birlik kurulması gibi olaylar yaşanmıştır. Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) 1992'de imzalanmış ve 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Topluluğu bu tarihten itibaren AB'ye dönüşmüştür. Bu antlaşma ile; “iç sınırları olmayan bir bölgenin oluşturulması, ekonomik ve sosyal uyumun güçlendirilmesi, ekonomik ile parasal birliğin kurulması yoluyla istikrarlı ve dengeli bir şekilde ekonomik ve sosyal faaliyetleri teşvik etmek..., ...ortak dış ve güvenlik politikaları uygulama yoluyla kimliğini uluslararası alanda ortaya koymak, ...Birlik vatandaşlığını tanıtmaya yoluyla üye ülkelerin milletlerinin çıkarlarını ve haklarını korumayı güçlendirmek, ... içişlerinde ve adalette yakın ilişkiler geliştirmek...” gibi hedefler ortaya konulmuş ve bu hedefler AB'nin 3 temel sütunu ile bağdaştırılmıştır (European Union, T.Y.).

³³Bu yıl İsveç, Finlandiya ve Avusturya AB'ye üye olmuştur.

Tablo 2.1. Maastricht Antlaşması Çerçevesinde AB'nin Üç Sütunun Kapsadığı Konular

1) Avrupa Topluluğu Ekonomik ve Parasal Birlik	2) Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	3) Adalet ve İçişlerinde İş Birliği
<ul style="list-style-type: none"> • Ortak politikalar ➤ Tarım, balıkçılık, ticaret ve ulaştırma alanlarında • İç pazar • İş birliği, kalkınma • Ortak eğitim-bilim-kültür programları • Tüketiciyi koruma programı • Ekonomik birliktelik • Sağlık politikası • Teknoloji • Araştırma ve çevre politikası • Sosyal politikalar • Ekonomik parasal birlik • Avrupa vatandaşlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak dış politika ➤ Barışı koruma, insan hakları ve üye olmayan ülkelere yardım konuları da dahil olmak üzere • BAB temelinde düzenlenen ortak savunma politikası ➤ Silahsızlanma, savunmanın mali boyutu da dahil olmak üzere 	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası kaçakçılık ile mücadele • Medeni hukuk ve ceza hukuku alanında iş birliği • Polis kurumlarının iş birliği • Mülteci politikası • İç ve dış sınırların denetimi • Göç • Kişilerin serbest dolaşımı • Adli iş birliği

Kaynak: (Dedeoğlu, 2003: 16) ve (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 405-406) kaynaklarında yer alan tablolara göre oluşturulmuştur.

Yukarıda Tablo 2.1.'de görülen Maastricht Antlaşması nezdinde oluşturulan üç sütun ve içerikleri şu şekildedir:

1) Avrupa Topluluğu Ekonomik ve Parasal Birlik: AB'nin birinci sütunu var olan üç Avrupa Topluluğu, AET, AKÇT ve EUROTOM'u barındırmaktadır. Bu toplulukların kurumları olan Komisyon, Bakanlar Konseyi ve Parlamento da ilk sütun içerisinde yer almaktadır. Topluluk prosedürleri – Komisyon'dan gelen teklif, Parlamento ve diğer danışma organlarından gelen tavsiye vasıtasıyla genellikle nitelikli çoğunlukla alınan kararın Avrupa Adalet Divanı tarafından incelenmesi süreci- uygulanan birinci sütun, uluslararası niteliktedir (Hayes-Renshaw, 1999: 35).

2) Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP): Üye ülkelerin ortak çıkarları bulunan, savunma politikaları da dahil olmak üzere ana esaslar ve ilkeler üzerine oybirliği ile karar alınan ikinci sütunda, AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi -Avrupa Konseyi- ve Bakanlar Konseyi daha önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Konseyi asli bir konumdayken Bakanlar Konseyi tavsiye verici bir konumdadır (Gerven, 2005: 23-24). Hükümetlerin ortak eylem ilkesinde anlaşma sağlamaları kaydıyla ortak eylem kararlarının oy çokluğu ile alınması da imkân verilmiş fakat ikinci sütun baskın olarak hükümetlerarası prosedüre tabidir (Akay, 2008: 317).

3) Adalet ve İçişlerinde İş Birliği: Üçüncü sütun göç, kaçakçılık, sınır kontrolü ve yolsuzluk gibi ortak çıkarları ilgilendiren pek çok alanda iş birliğini kapsamaktadır (Akay, 2008: 318). Avrupa Konseyi'nin merkezi bir rol ve Bakanlar Konseyi'nin tavsiye verici bir rol oynadığı bu sütunda da hükümetlerarası prosedür esastır (Gerven, 2005: 23). Üçüncü sütunun amaçtan yoksun oluşu, kesin olmayan tanım, uygun vasıtaların yetersizliği, itici gücün olmayışı ve hiyerarşik katmanların çokça oluşu sıkça eleştirilmiştir (Hayes-Renshaw, 1999: 36).

Maastricht Antlaşması'nın ardından gerek sorunlu kısımları düzenleme gerekse olası doğu genişlemesi için hazırlıklı olunması amacıyla iki yeni antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan ilki 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması'dır. 1996'da başlayan ve 1999'da yürürlüğe giren hükümetlerarası konferans süreci ile makul değişiklikler yapılmıştır. İltica, vize, sınır kontrolü, göç, sosyal ve çevre politikaları gibi konular geliştirilmiş, ulusal polis güçleri arasında iş birliği güçlendirilmiş, AB'nin dış politikası için düzenlemeler yapılmış ve tek bir para birimi amacı üzerine anlaşma sağlanmıştır (McCormick, 2008: 64). Atılan önemli

adımlardan biri, ikinci sütun olan ODGP'ye Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) eklenmesidir. Bu politikanın eklenmesi ile *Acil Müdahale ve Siyasi Planlama Ünitesi ve Avrupa Konseyi Yüksek Temsilciliği* oluşturulmuştur (Dedeoğlu, 2003: 59). Petersberg Görevleri³⁴ AB Antlaşmaları içine katılmıştır (McCormick, 2008: 194-195). Amsterdam Antlaşması, ekonomik ve parasal birlik konularında iş birliği usulünü kaldırıp ortak karar usulünün uygulanacağı alanların sayısını arttırarak Parlamento'nun yetkisinin artmasını sağlamıştır (McCormick, 2008: 85). Üçüncü sütunda yer alan göç, mülteci politikası, iç ve dış sınırların denetimi, kişilerin serbest dolaşımı ve adli iş birliği politikaları bu antlaşma ile ilk sütun kapsamına alınmıştır (Gerven, 2005: 28). Doğuya doğru genişlemenin zeminini hazırlayarak Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkeleri ile üyelik için müzakere sürecinin başlamasının yolunu açmıştır. Amsterdam Antlaşması ile “yapıcı çekimserlik” getirilerek üye ülkelerin bir öneriyi kendilerini bağlamadan kabul edebilmesi sağlanmıştır (McCormick, 2008: 36). Üçüncü sütunun adı Cezai Konularda Adli ve Polisiye İş Birliği olarak değiştirilmiştir. Ayrıca üye devletler tarafından temel hak ve özgürlüklerin ciddi boyutlardaki ihlaline karşı yaptırım- Birlik karar mekanizmasından çıkarılma gibi uygulama imkânı verilmiştir (Nugent, 1999: 148). Amsterdam Antlaşması çerçevesinde Konsey'deki oy dağılımı ve Komisyon'un düzeni konularında değişiklik yapılması son geceye kadar müzakere edilmiş fakat bir karara varılamaması üzerine detaylı bir şekilde incelenmesi adına başka bir konferans düzenlenmesine karar verilmiş böylelikle Nice Antlaşması ile sonuçlanan süreç başlamıştır (Akay, 2008: 351).

2001'de imzalanan ve 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması doğruya doğru genişleme ve AB'yi daha demokratik ve şeffaf bir hale getirmek için gerekli olan kurumsal değişiklikleri yapmak amacıyla düzenlenmiştir. Oylamanın düzeni, paylaşılması, veto hakkı gibi hassas konuların odağa alındığı süreç, on sekiz ay süren hazırlığın ardından Nice Zirvesi'nde³⁵ ele alınmıştır (Akay, 2008: 353). Zirvenin sonunda imzalanan bu antlaşma ile yaklaşan genişlemeyi kapsayan kurumsal sorunlarla alakalı siyasi anlaşmanın sağlanması sonucunda, Konsey'de oylama, Komisyon'da düzenleme ve Parlamento'da koltukların paylaşılması kararlaştırılmıştır (Gerven, 2005: 10). Avrupa Komisyonu ve Parlamento'nun

³⁴Petersberg Görevleri: 1992 yılında Petersberg'te toplanan dışişleri ve savunma bakanları üye ülkelerden sağlanacak katılımı bir askeri birim oluşturma adına deklarasyon yayımlamıştır. Bu görevler içerisinde insani yardım, kurtarma, barışı koruma gibi konular bulunmaktadır.

³⁵Nice Zirvesi o zamana kadar yapılan en uzun zirve olma özelliğini taşımaktadır.

genişlemesi³⁶, Bakanlar Konseyi'ndeki oyların tekrar dağıtılması sağlanmıştır (McCormick, 2008: 64). Üst düzey atamaların bir kısmı gibi bazı alanlarda oy birliği ilkesinden nitelikli çoğunluk ilkesine geçilmiştir (Akçay vd., 2011: 124). Konsey'de nitelikli çoğunluk çerçevesinde üye devletlere verilecek oy katsayıları konusunda da düzenleme³⁷ yapılmış, nitelikli çoğunluk için sınır oy sayısı 169, engellemeye yetecek oy sayısı ise 69 olarak düzenlenmiştir (Dedeoğlu, 2003: 77). Eşit muamele konusunda Nice Antlaşması Konseyin "cinsiyet, ırk ya da etnik köken, din ya da inanç, engellilik durumu, yaş veya cinsel eğilime dayalı ayrımcılıkla mücadele etmede uygun adım atmasını" güçlendirmiştir (Gerven, 2005: 172). BAB'ın görevlerinin çoğu bu antlaşma ile AB'ye devredilmiş bu nedenle BAB büyük ölçüde işlevini yitirmiştir (Gençalp, 2011: 770). Nice Antlaşması'nın başarısı özellikle zaten karmaşık olan karar alma sistemini daha da çetrefilli hale getirmesi bakımından kısıtlı olarak yorumlanmıştır (Akay, 2008: 354).

Nice Antlaşması'nın ertesinde genel anlamda Doğu Avrupa yönündeki genişlemesini gerçekleştiren AB, on ülkenin³⁸ üyeliğini kabul ederek yirmi beş üyeli bir yapı haline gelmiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen katılım ile tarihinin bugüne kadarki en kapsamlı genişlemesini gerçekleştirmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 406). Öte yandan AB'yi daha demokratik ve etkili yapmanın yanında Avrupa Anayasası'na giden yolu inşa etmek amacını taşıyan "Avrupa Birliği'nin Geleceği Üzerine Deklarasyon" 2001 Leaken Zirvesi'nde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilerek anayasayı hazırlama görevi bir konvansiyona verilmiştir (Kaczorowska-Ireland, 2016: 24). Üye ve aday ülkelerin temsilcilerinden oluşan 105 kişilik Konvansiyon'un başına eski Fransa Başkanı Giscard d'Estaing atanarak; AB'nin yetki ve görevlerinin daha açık bir şekilde ayrılması ve tanımlanması, yapılmış olan antlaşmaların ve Birliğin aygıtlarının sadeleştirilmesi gibi konuların görüşülmesi ve gözden geçirilmesi amaçlanmıştır (Kaczorowska-Ireland, 2016: 25). 2003'te hazırlanan Anayasa ile AB'nin daha fazla güce sahip olması ve üç antlaşmasının bir antlaşmaya dönüşmesi öngörülmüş fakat Fransa ve Hollanda tarafından Anayasa Antlaşması'nın onaylanmaması üzerine Avrupa

³⁶Parlamento'daki koltuk sayısı 626'dan 732'ye çıkarılmıştır.

³⁷Bu düzenleme ile AB nüfusunun %18,32'sini oluşturan Almanya'nın katsayısı genele oranla %8,4'üne denk gelirken, bu nüfusun %0,09'unu oluşturan Lüksemburg'un katsayısı %1,15'tir. Bu durum bir karmaşaya yol açmıştır.

³⁸Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Slovenya, Slovakya, Polonya.

Konseyi yeni bir Reform Antlaşması hazırlığına başlamıştır (Kaczorowska-Ireland, 2016: 25-26).

2007’de imzalanan Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma’da değişikliklere gidilmiştir. Yedi maddeden oluşan Lizbon Antlaşması’nın yaptığı değişiklikler arasında AB’nin üyelerinden ayrı yasal kişiliğe sahip olması ve üç sütunlu yapının kaldırılması göze çarpmaktadır (Kaczorowska-Ireland, 2016: 26). Antlaşma Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın ismi Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiş ve söz konusu iki antlaşmanın “eşit yasal değerde”³⁹ olduğu belirtilmiştir (Chalmers vd., 2010: 42). Antlaşma ekonomik olmayan alanlarda da -sosyal, çevresel ve kültürel gibi- önemli hedefler belirlemiştir. Lizbon Antlaşması ile yapılan diğer bazı değişikliklere örnek olarak ise olağan yasama usulünün yasama tasarruflarının kabulünde ana usul olması ve bunun kırk dört alana daha genişletilmesi, Avrupa Parlamentosu’ndaki koltuk sayısının azaltılması, Avrupa Parlamentosu’nun yeni yetkiler kazanması⁴⁰ sayılabilir (Kaczorowska-Ireland, 2016: 30-31). Konsey başkanının altı aylık dönüşümlü olması yerine iki buçuk yıllık seçilmesi yapılan değişikliklerdendir (Akçay vd., 2011: 125).

³⁹Bunun ne anlama geldiği açık değildir. Bir görüş “geri kalan diğer antlaşmalara kıyasla” olarak yorumlarken diğer bir görüş “birbirlerini kısıtlayıcı” olarak yorumlamıştır.

⁴⁰Yasama yetkisini paylaşması, AB bütçesi konusunda Konsey ile eşit konuma gelmesi gibi yeni yetkiler kazanmıştır.

Tablo 2.2. Bölge İçi Ticaret Payı⁴¹: AB

YIL	AB
1951 / 1957	%42 / %43
1967 / 1973	%58 / %58,1
1987 / 1993	%61,3 / %62,07
2003 / 2007	%65,04 / %63,76
2017 / 2018	%61,3 / %61,4

Kaynak: 1951, 1957 ve 1967 verileri için (Capanelli vd., 2009: 6); 1973 ve 1987 verileri için (Murray ve Orcall, 2012: 435); 1999, 2003 ve 2007 verileri için (Dominguez, 2015: 257); 2017 için (United Nations DESA, 2019a: 24); 2018 için (United Nations DESA, 2019b: 24) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2.2. AB'nin yıllar içindeki bölge içi ticaret payını vermektedir. Buna göre AKÇT'nin kurulduğu 1951'de %42 olan pay, Roma Antlaşması'nın imzalandığı 1957'de %43 seyrindedir. Tablo 2.2.'de 1951, 1957 ve 1967 oranları "AB15" ülkeleri için olup 2004'teki beşinci genişlemeye kadar olan ülkeleri kastetmektedir. Birleşme Antlaşması'nın uygulamaya geçtiği 1967'de %58 olan pay ilk genişlemenim yaşadığı 1973'te %58,1'dir. ATS'nin yürürlüğe girdiği 1987'de %61,3, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1993'te ise %62.07'dir. Nice Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 2003 yılında %65,04'e çıkan pay Lizbon Antlaşması'nın imzalandığı 2007'de %63,76'dır. Son veriler 2017 ve 2018 yılından olup sırasıyla %61,3 ve %61,4 şeklindedir.

Lizbon Antlaşması'ndan bu yana 2013'te Hırvatistan AB'ye üye olmuş ve Birlik yirmi sekiz üyeli bir yapı haline gelmiştir. Bugün AB 513 milyondan fazla vatandaşı bulunan dünyanın en büyük üçüncü nüfusuna sahiptir (European Union, 2019a). Maastricht

⁴¹Bölge içi ticaret payı= Tii/Ti . (Tii) bölge içinde yapılan ihracat+ihtalat / (Ti) bölgenin dünyaya yaptığı ihracat+ihtalat.

Antlaşması ile belirlenen kriterler⁴² çerçevesinde oluşturulan Euro bölgesi bugün on dokuz ülkeyi kapsamaktadır. Kişi başına düşen gelir bakımından 33.715 dolar ile dünyanın en büyük ekonomileri arasında bulunan Birlik, 17.3 trilyon dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasılası ile dünya ekonomisinde yaklaşık %21 oranında bir pay almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019). Bir bütün olarak AB pazarı dünya mal ihracatında %15,2 ithalatında ise %14,7 pay ile dünya mal ithalat ve ihracatında ikinci sıradadır. AB ülkelerinin yaptığı ticaretin yaklaşık %64'ü Birlik içerisindeki ülkelerle (European Union, 2019b). 2018 verilerine göre AB'de 20-64 yaş arası işsizlik %6,7 oranındadır (Eurostat, 2018a). Nihai olmayan istatistiğe göre kadın ile erkek çalışanlar arasındaki maaş farkı 2017 yılında %16'dır (Eurostat, 2018b). Yenilenebilir enerji kullanımı bakımından AB, geçtiğimiz birkaç yılda toplam enerji tüketiminde yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin payını neredeyse ikiye katlamıştır (European Union, 2019b). Bilgiler ışığında AB'nin ekonomi politikası, sosyal politikalar ile pekiştirilerek çevre ve insan hakları gibi konuların göz önünde tutulduğu bir yönde ilerleme sağlamaktadır.

İnsani yardım ve sivil koruma alanında 1949 Cenevre Konvansiyonu'na tüm AB üyeleri taraftır ve insaniyet, tarafsızlık, bağımsızlık ilkelerine dayanan Uluslararası İnsani Hukuk çerçevesinde faaliyette bulunmayı amaçlamaktadır. 2007'de imzalanan İnsani Yardım üzerine Avrupa Uzlaşısı rehberliğinde, Avrupa Komisyonu'nun Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları (ECHO) departmanı tarafınca yürütülmektedir (European Commission, 2019a). AB üyelerinin sağladığı fon ile yapılan insani yardım dünya genelinde üst sıralarda bulunmaktadır. 2017'de 1,75 milyar Euro tutarındaki yardımı, seksen farklı ülkede gerçekleştirilen insani yardım operasyonlarına harcamıştır (European Commission, 2019b). AB'nin bu kapsamda yaptığı yardımlara örnek olarak 2018'de Afganistan'da aşırı kuraklıktan ve çatışmalardan etkilenen yaklaşık iki milyon insana 20 milyon Euro⁴³ acil yardım ile su, koruma ve sağlık hizmeti gibi zorunlu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik operasyonu verilebilir (European Commission, 2018a). AB yardımları Türkiye, Suriye, Güney Sudan gibi ülkeler başta olmak üzere yardımın ihtiyaç duyulduğu pek çok yere

⁴²Yıllık GSMH açığı %3'ü, toplam borç GSMH'nin %60'ını geçmemelidir. Yıllık enflasyon oranı en iyi performans gösteren 3 üye ülkenin oranının %1,5 puan fazlasını geçmemelidir. Döviz kuru mekanizmasına, Euro'ya karşı devalüasyon olmaksızın iki yıl katılım sağlanmalıdır. Uzun vadeli nominal faiz oranları fiyat istikrarı bağlamında en iyi performans gösteren 3 üyenin %2 puan daha fazlasını geçmemelidir (Chalmers vd., 2010: 720).

⁴³Öncesinde yapılan yardımlar ile toplam 47€ yardım yapılmıştır.

ulaşmaktadır. Bu yardımlar en çok gıda güvenliği, sağlık, beslenme, sığınma ve yerleşim alanlarında yapılmaktadır (ICF, 2018: 38).

ODGP kapsamında AB, terörle mücadele, silahsızlanma, çatışmaları önleme ve arabuluculuk gibi faaliyetler yürütmektedir. Örneğin AB, Venezüella'da yaşanan insan hakları ihlalleri ve demokraside yaşanan yozlaşma nedeniyle 2017 yılında yaptırım uygulanması kararı alarak silah ve teçhizatlarına ihracatlarının yasaklanması, gözetleme araçlarının ihracatının yasaklanması, ekonomik kaynakların ve fonların dondurulması, seyahat yasağı konulması önlemlerini almıştır (Euro-Lex, 2018). Böylelikle AB uluslararası alanda ortak bir tutum sergilemiştir. 2014 yılından bu yana ODGP Yüksek Temsilcisi ve Komisyon'un Başkan Yardımcısı olan Federica Mogherini, 2012'de Kolombiya ve Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) arasında başlayan barış görüşmelerinde aktif bir rol almış, 2016'da iki taraf arasında barış antlaşması imzalanması ile FARC'ı AB'nin terörist gruplar listesinden çıkarıldığını duyurmuştur. Mogherini yaptığı açıklamada barışa geçiş sürecinde Kolombiya halkını siyasi ve ekonomik olarak desteklemeye devam edeceklerini belirterek AB'nin barışı sağlama misyonunu pekiştirici bir örnek sunmuştur (Mogherini, 2016).

İkinci Dünya Savaşı sonrası pek çok açıdan büyük zararlar görmüş Avrupa kıtasında, özellikle ekonomik alanda istikrarın sağlanması adına kurulan örgütler yaklaşık yarım asırlık bir emeğin sonucunda AB'nin bugünkü konumuna gelmesini sağlamıştır. AB bugün, üyelerinden ayrı bir yasal kişiliği olan, uluslararası pek çok konuda aktif, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda her geçen gün kendini geliştirmeye ve öncü olmaya çalışan bir hal almıştır. Brexit olarak bilinen, Birleşik Krallığı'n 2016 halk referandumundan 2020 Şubat ayına kadar olan süreçte AB'den ayrılma müzakereleri hem Birleşik Krallık'ta hem de AB'de yoğun çalışmalar ile geçmiş, ayrılığın her iki taraf içinde oluşabilecek olumsuz etkilerinden kaçınmak adına çözümler aramıştır. AB tarihinde ilk kez gerçekleşen bir süreç olmasının da etkisiyle karmaşık ve zor bir yapıya sahip olan Brexit sürecinin AB ve Birleşik Krallık için ne gibi sonuçlar doğuracağı tartışılmaktadır. Bir yandan Birleşik Krallık ayrıldıktan sonra AB'nin daha homojen bir hale geleceği savunulurken diğer yandan AB'nin dağılabileceği öne sürülmektedir. 31 Ocak 2020 yerel saate göre 23.00'da resmi olarak gerçekleşen ayrılık, AB ile Birleşik Krallık arasındaki gelecek ilişkilerin koşulları belirlenmeden gerçekleşmiş ve 2020'nin sonuna kadar bir 'geçiş süreci' kararlaştırılarak muğlak olan konuların çözüme kavuşturulması kararlaştırılmıştır (The New York Times, 2020). Birleşik Krallık'ta bulunan

AB vatandaşlarının durumu ve genel olarak insanların dolaşımı, gümrük birliği ve ticaret ilişkilerinin nasıl bir hal alacağı bu süreçte belirlenmeye çalışılacaktır. Fakat 2016 yılında AB’de kalmayı %62 oy ile isteyen İskoçya’nın bağımsızlık ve AB’ye başvurma istekleri Birleşik Krallık için ayrıca bir çözüm gerektiren konulardandır (Sim, 2020).

2.3. Sosyal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Entegrasyonu

2.3.1. Sosyal İnşacılık

1980’lerin Soğuk Savaş ortamında karşımıza çıkan sosyal inşacı yaklaşım, özellikle Kuzey Amerika uluslararası ilişkiler çevrelerinde artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Bu dönemde uluslararası ilişkilere hâkim teorilerin dünya gelindeki durumu ve değişiklikleri açıklamada yetersiz kalmaları, teorik tartışmalar inşacılığın oluşumunda rol oynamış, bunun yanı sıra inşacılığın temelleri felsefe ve sosyoloji gibi diğer sosyal bilimlerden de yararlanılarak oluşturulmuştur. Örneğin sosyoloji bazında A. Giddens’in yapı ve aktör ilişkisi ile ilgili kurduğu intersübjektif ilişki sosyal inşacılık alanında anarşik yapıya bakış açısı oluşturulurken kullanmıştır. Yaklaşık yarım asırlık bir teori olsa da inşacılık, kökleri daha eski bir metodolojiye dayandırılabilir. 18. yüzyılda yaşamış İtalyan filozof G. Vico doğal dünyanın tanrı tarafından yaratıldığını, tarihi dünyanın ise insan tarafından yaratıldığını söylemektedir. Ona göre insanlar kendi tarihlerini oluşturmaktadır. Devletler gibi yapay ve tarihi oluşumlar da insan yapımıdır ve eğer isterlerse bunu yine insanlar değiştirebilir, geliştirebilir. Bunun yanı sıra I. Kant’ın ve M. Weber’in görüşleri de sosyal inşacılık yaklaşımını etkilemiştir. Kant dünya hakkında edinen bilginin her zaman sübjektif olduğunu söyler, Weber ise sosyal dünyanın insanların olayları anlaması ve anlamlandırmasına dayandırmaktadır. İşte bu sübjektiflik, insanların anlama ve anlamlandırma süreçleri sosyal inşacılıkta kullanılagelmiştir (Jackson ve Sorensen, 2013: 209-2011).

Sosyal inşacılık, genel anlamda, dünyayı ve bildiğimiz her şeyi sosyal olarak inşa edilmiş görür. Yani tartışılan gerçekliğin doğası ve bilginin doğasıdır (ontoloji ve epistemoloji). Belirtildiği gibi aktör ve yapı ilişkisi (devlet ve uluslararası sistem ilişkisi) tek yönlü değildir inşacılıkta, ikisi birbirini oluşturur ve eşit şekilde birbirini etkileyebilir. Bir başka anahtar konu ise kimlik ve çıkardır. Devletler diğer aktörler ile etkileşime girerek oluşturdukları birden fazla kimliğe sahip olabilir ve bu kimlikler bir aktörün o devleti nasıl anladığını temsil eder, bu da bir nevi aktörün çıkarlarını yansıtır. Böylece kimlikler, aktörlerin

hareketlerini tahmin edilebilir kılar. Bu nedenledir ki kimliklerin hesaba katılmadığı bir dünya, kaos dünyasıdır (Hopf, 1998: 174-175). Sosyal normlar da inşacılık yaklaşımında önemlidir ve bu normlar adanmış kimliklere uygun davranışları yansıtır. Yani belli bir kimliğe uyan devletlerin o kimlik ile bağdaştırılmış davranışları sergilemesi beklenir. Bu bağlamda üç çeşit norm vardır; düzenleyici (sınırlayan), yapısalcı (yeni aktörler ve çıkarlar yaratan) ve yerleşik (kesin kurallar). Bu görüşler genel anlamda inşacılık genelinde kabul görmüş temelleri meydana getirmekte fakat farklı fraksiyonlarda farklı bakış açılarına da rastlanmaktadır (Theys, 2017: 36-38).

Bu farklı sosyal inşacı bakış açılarından modernist-dilsel inşacılık Onuf ve Kratachwill tarafından temsil edilir ve sosyal gerçekliği anlama ve açıklamada sübjektif yorumbilim (hermeneutic) ile muhafazakâr bilişsel ilginin birleşiminden doğmuştur. Sosyal gerçekliği anlamak ve sosyal gerçeklerin dil ve kurallar ile oluşturulma sürecini çözme gayesi güdülmektedir. Modernist (ya da neoklasik) inşacılık Wendt ve Ruggie gibi isimlerce temsil edilmekte ve sosyal gerçekliği açıklama ve anlamada objektif yorumbilim ile muhafazakâr bilişsel ilginin birleşiminden doğmuştur. Nedensel sosyal mekanizmaları ve inşasal sosyal ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlar. Radikal (ya da post-modern) inşacılık bilgiye karşı muhalif özgürleşimci ya da yapıçözümücü tavır ile sübjektif yorumbilime dönüşten doğmuştur. Materyal gerçeklik tam olarak temsil edilemediğinden varlığı sorgulanmamaktadır, bunun yerine söylem, anlatılar ve metinlere odaklanılır. Ted Hopf'un temsilcilerinden biri olduğu eleştirel inşacılık ise objektif yorumbilim ile bilginin özgürleşimci etkisinin muhalif ilgilerinin birleşiminden doğmuştur. Pragmatist bir yaklaşımla siyasal ve sosyal düzenin dayandığı mekanizmaları daha iyi anlamak için çalışmak toplumun özgürleşmesini amaçlayan dönüşlü bir harekettir (Adler, 2010: 97-98).

Sosyal inşacılık, bilim insanlarının bilmek istediği gerçeklik ve gerçekliği yorumlamak için bilgi açısından *metafizik* bir duruş, sosyal gerçekliğin oluşumunda bilginin ve bilinebilir aktörlerin rolü açısından *sosyal teori*, ontolojik ve epistemolojik temellerde bir *uluslararası ilişkiler teorisi* olarak üç katmanlı bir anlayıştır. İnşacıların ise uluslararası ilişkiler teorisini açık biçimde metafizik ve sosyal teoriye dayandıran ilk siyasal bilimci grup olarak yorumlandığı görülebilmektedir (Adler, 2010: 96).

Sosyal inşacılık neorealizmin ve neoliberal kurumsalcılığın uluslararası ilişkilerdeki baskın rolüne meydan okumuştur. Uluslararası ilişkiler alanına sosyolojik, tarihi ve pratik

temelli bir form getirmiştir (Reus-Smith, 2005: 211). Devlet davranışlarını açıklamada anarşi ve güçten daha önemli değişkenlerin etkili olabileceğini öne sürmüş, ayrıca anarşinin, aktörlerin intersübjektif anlayışına ve pratiklerine dayanan farklı anlamları olduğunu belirtmiştir (Bozdağlıoğlu, 2005: 14-16). Neorealistler uluslararası sistem yapılarını devletlerin gözlemlenebilir niteliklerine göre tanımlar ve devletler sisteminin yapısını devletlerin etkileşimleri ve özellikleri ile sınırlandırmış olurlar fakat sosyal inşacılar aktör ile yapı arasındaki etkileşim süreci üzerinde durarak aktör ile sosyal yapıların birbirine bağlı ve bağımlı varlıklar olarak görürler (Bozdağlıoğlu, 2005: 15). Öte yandan neorealistler için normların uluslararası siyasette nedensel güçleri yoktur, neoliberalerde ise sadece belirli konularda normlar önemlidir fakat sosyal inşacı düşüncede normlar aktörlerin çıkarlarını anlamasını sağlar (Bozdağlıoğlu, 2005: 16).

Pek çokları tarafından bugün orta yol (via media), üçüncü yol olarak lanse edilen, 20. yüzyılın başlarında Rusya’da bir sanat akımını temsil eden “konstruktivizmi” uluslararası ilişkiler literatürüne kazandıran kişi Nicholas G. Onuf, onu literatürde yükselten kişi ise Alexander Wendt olmuştur. Bu iki temsilcinin çalışmalarından ve bakış açılarından bahsetmek sosyal inşacılığın temellerini anlamak açısından önemli olduğundan bahsedilmelidir.

Öncelikle Onuf’un anlayışına göre sosyal inşacılık bir teori değildir. İnsanların ne yaptığını, toplumların neden farklı olduğunu, dünyanın nasıl değiştiğini açıklamaz, birbiriyle bağlantısız görülen konuları teorize etmeyi uygun hale getirir. Sosyal inşacılık kendi kavramlar ve önermeler sistemiyle herhangi bir sosyal ilişkiyi çalışma biçimidir. Sosyal inşacılığın temeli insanların sosyal varlıklar olduğu ve sosyal ilişkileri ile var olduğu önermesidir. Sosyal ilişkilerimiz olduğumuz kişiyi oluşturur. Öte yandan bilinen “dünya/dünyalar” bizim eserimizdir. Söylemek yapmaktır bu nedenle konuşmak dünyayı oluşturmanın en önemli yoludur. İnsanlar toplumu, toplum da insanı oluşturur, yapar dolayısıyla bu çift taraflı bir süreçtir. İnsan ve toplum her an değişmeye hazır bir şekilde buradadır, vardır. Bu yüzden çalışmaya ortadan, toplum ile insan arasındaki üçüncü unsurdan, *kurallardan* başlanmalıdır. Sadece yasaları değil sosyal kuralları da içeren üçüncü unsur, bu çift şeritli süreci oluşturur, insanlara “ne yapması gerektiğini” söyler. İnsanların kurallarla olan münasebeti ise *pratiği* oluşturmaktadır. Kurallar pratikler ile birlikte sosyal inşaya göre davranmayı mümkün kılar ve kurallar kimin *aktör* olduğunu söyler, aktörler toplumun aktif katılımcıdır. Bu aktörler insanlar veyahut sosyal durumlar olabilir. Kurallar aktörlere,

örneğin kurala uyma ya da uymama gibi, seçme şansını vermekte ve bu seçimler ne olursa olsun sosyal inşaya hizmet etmektedir. Aktörler hedeflerine göre davranır ve bu durum *rasyonel* davranıştır. Birbirine ve aktörlerin alakalı pratiklerine bağlı olan kurallar aktörlerin niyetlerine uygun istikrarlı motifler şekillendirir. Bu motifler *kurumlardır*. Kurumlar insanları aktör haline getirir ve aktörlerin rasyonel davrandığı çevreyi oluşturur. Kurumlar aktörleri etkileyen sonuçları doğurandır ve bazı sonuçlar kasıtsızdır. Kuralların istikrarlı motifleri, kurumlar ve kasıtsız sonuçlar topluma *yapıyı* vermektedir. Yapı gözlemcinin (başka toplumun aktörleri) gördüğüdür ve yapı aktörleri etkilemektedir. Bu etkiyi aktör kurumsal çerçevede değerlendirir, böylece yapı kurumsallaştırılır. Bazılarına göre uluslararası ilişkilerin yapısı kurumsallaşmaz, devletler kurumsallaşmış ülkelerdir ve ilişkileri anarşik bir dünyada gerçekleşir. Anarşi devletler arasında hiçbir devletin/grubun kurallarının üstün olmamasıdır. Öte yandan anarşi hiçbir kuralın olmama durumu değildir, böyle bir durum anarşi değil kaos olur, yapı, ki Onuf'a göre sosyal düzen demek daha uygun görülür, hükmedendir (Onuf, 2013: 3-8).

Onuf'un sosyal inşacılık felsefesi yapılandırma teorisinden etkilenmiştir ve kavrama ontolojik olarak⁴⁴ yaklaşır (Ateş, 2008: 215). Onun kural ağırlıklı sosyal inşacılık anlayışında aktör insanlardır ve bu bağlamda çıkar grupları, hükümet dışı aktörler vb. unsurlar, devletler kadar bu statüdedir (Karakoç, 2013: 145). Onuf, yapı yerine sosyal düzen kavramını uygun görmesi ile öznelerarası bir oluşum, sürekli değişen ve inşa halinde bir insan-toplum, yapı-aktör, kurallar sürecine gönderme yapmaktadır. *World of Our Making* eserinde Onuf, inşacılık yorumunun üç temel öncülünü sıralamıştır. Bunlar kısaca; (1) Toplumu ne yaptığı belirler⁴⁵, (2) Konuşma ve türevleri sosyal inşa araçlarıdır, (3) Kurallar materyalleri kaynağa çevirir (Onuf, 2013: 29). Onuf *düşünsel* etmenler ile ilgili değerlendirmesinde ise dil, söylemler, kurallar merkezdedir ve dile yüklediği anlam dilin inşa edici özelliğidir, Onuf'a göre sözcük eylemi yapar ve aktörleri yapan da dildir (Karakoç, 2013: 145-149).

Soğuk Savaş'ın bitimiyle diğer teorilerce açıklanamayanı değişim ile açıklayan Wendt, kendi inşacı anlayışını "yapılaşmacı ve sembolik etkileşimci sosyolojiye dayanan ılımlı bir çeşit" olarak tanımlamıştır (Ertem ve Öner, 2012: 15-18). O, inşacılığın bir uluslararası

⁴⁴Varlıklar arasında bir öncelik sırası tercih edilmez, aktör ile yapı ilişkisinde hangisinin hangisinden türediği konusunda da bir öncelik söz konusu değildir.

⁴⁵Sosyal ilişkiler aktörler ile dünyalarının birbirini oluşturma sürecidir.

siyaset teorisi olmadığını (Ertem ve Öner, 2012: 244), ancak onu açıklamaya dolaylı katkı sağlayan bir sosyal teori olduğu belirtmiştir (Ertem ve Öner, 2012: 20-22). Epistemolojik olarak pozitivist, ontolojik olarak post-pozitivist tavır içinde bir tutum edindiğini söylemiştir. “Çıkarları oluşturan maddi güç insan doğasıdır. Gerisi ise düşünseldir...” diyerek çıkarların ortak düşüncelerden ya da kültürden oluştuğunu dile getirmiştir (Ertem ve Öner, 2012: 150-151). Kimlik⁴⁶ iç ve dış yapıların ikisinden meydana gelir, devleti temel aldığı sosyal inşacılık anlayışında devlet, kimliklere ve çıkarlara sahip olabilecek dinamiktir (Ertem ve Öner, 2012: 279). Kimlikler çıkarların temelidir, aktörler durumları tanımlama sürecinde çıkarlarını tanımlar (Wendt, 1992: 398). Karşılıklı etkileşim ile de kimlikler ve çıkarlar tanımlanabilmektedir (Wendt, 1992: 406). Düşünsel unsurda önceliği kültüre veren Wendt, kültür unsurlarının güç ve çıkar kadar gerçek olduğunu vurgulamaktadır. Kültür ise sosyal yapının temelidir. Anarşik sistemin yapısı da kültürüdür çünkü “Anarşi bir yokluk halidir ve yokluklar bir yapıya sahip olamaz.” ve “Anarşiye anlam veren orada yaşayan insan türleri ve ilişkilerinin yapısıdır.” (Ertem ve Öner, 2012: 379-378). Benlik ve öteki kapsamında atfedilen Hobbesçu (düşman), Lockeçu (rakip) ve Kantçı (dost) olmak üzere üç anarşi kültürü⁴⁷ vardır. Wendt anarşi ve güç dağılımının devletlere neyin ne olduğunu⁴⁸ açıklamada yetersiz olduğunu, güç dağılımının devletleri etkilemesinin bilgi dağılımına bağlı olduğunu söylemiştir (Wendt, 1992: 397).

2.3.2. Sosyal İnşacılık Çerçevesinde Uluslararası Örgütler

Sosyal inşacılıkta uluslararası örgütlerin rolü norm, kimlik, bürokrasi, kültür gibi kavramlar çevresinde şekillenir. Uluslararası örgütler, uluslararası politikanın değişim sürecidir. Uluslararası örgütlerin oluşumu, değerler ve normlar üzerindeki fikir birliğine dayandırılır. Ne zaman katılımcı toplumlar tarafından paylaşılan normlar ve değerler uluslararası örgütler tarafından sunulursa bir uluslararası örgütün ortaya çıkması muhtemel olur (Groom, 2012: 27). Bu bakımdan tarafların çıkarları ve kimlikleri etkileşime girerek

⁴⁶Wendt kişisel ya da kurumsal, tip, rol ve kolektif olmak üzere dört tür kimlik tanımı yapmaktadır.

⁴⁷Buna göre Hobbesçu kültür; “Herkesin kendi başının çaresine baktığı ve öldür ya da öldürül ilkesi uyarınca hareket ettiği “herkesin herkese karşı savaşı”. Varlığını sürme askeri güce dayalıdır.” Lockeçu kültür düşmanlık yerine daha az tehdit edici bir kavram olan rekabet vardır. “...rakipler birbirlerinden egemenliklerini ...bir hak olarak kabul ediyormuş gibi hareket etmelerini... beklemektedir”, “Rekabetin altında yatan egemenlik hakkıdır.” Kantçı kültür şiddetten kaçınma ilkesi ve karşılıklı yardım kuralına dayalı bir dostluk teması etrafındadır.

⁴⁸Dost olan ve düşman olan devletin kim olduğu kastedilmektedir.

ortaklaşp, yakınlaşabilir (Ateş, 2008: 89). Uluslararası örgütler sosyal olgulardır, değerler ve normların yarattığı birer kültürel yapılardır. Sadece katılımcı aktörlerin materyal çıkarlarını değil aynı zamanda kendi dünya görüşlerini şekillendiren normatif ve kültürel güçlerini karşılırlar, yani işlevlerinin yanında sembolik varlıkları için de yaratılırlar (Barnett ve Finnemore, 1990: 703). Örgüt içinde aktörler çıkarlarını gözetmeye çalışır fakat var olan kurallara ve normlara da uymaya hazırdır. Bu bakımdan aktörler sadece bencil çıkarlarını değil ortak değer ve normları da gözeterek davranışlarından ne kazandıklarının yanı sıra toplumlarının norm ve değerleri nezdinde onlardan ne beklenildiğini de sorgulamaktadır (Groom, 2012: 27). Sosyal inşacılık uluslararası örgütlerin yaratımını ve etkinliğini algıya bağlamaktadır. Eğer örgütü oluşturacak toplumlar problemlerin algılanmasında köklü farklılıklar gösteriyorsa, bu örgütün başarılı olmasına zor olarak bakılmakta ve etkili bir uluslararası örgütte temel problem algılarının paylaşılması gerekli görülmektedir (Groom, 2012: 28).

Sosyal inşacılar, uluslararası örgütlerin gücünü kendi bürokratik otoritesine bağlar. Bürokrasiler bir çeşit rasyonel-yasal otoritelerdir ve örgütler meşru olarak bu otoriteye sahiptir. Bu otorite rasyonel olarak amaçların nasıl sürdürüleceğine karar veren kuralları yaratır ve bürokrasilerdeki bu rasyonellik, onları güçlü kılan ve insanları onlara yönlendiren unsurdur (Barnett ve Finnemore, 1990: 707). Bürokrasiler ve dolayısıyla uluslararası örgütler özel teknik bilgi, eğitim ve deneyim barındırarak kendilerini bir hizmet sunma aracı olarak sunar, bu meşruluğu ve otoritesi için önemlidir. Bürokrasiler, uluslararası örgütler, veri ve bilgileri sınıflandırma, düzenleme yetisine sahiptir. Bu yeti, objenin tanımını ve kimliğini değiştirmeyi içerdiğinden önemli bir güç kaynağıdır ve bürokrasilerin düzenlemeleri, kuralları bu işlemi meşru ve haklı kılar. Yine bu güce bağlantılı olarak kavramları yeniden tanımlama da bürokrasilerin özelliklerindedir. Örneğin güvenlik ya da güvenlik tehdidi kavramı uzun yıllar askeri bağlamda ele alınırken artık ekonomik, çevresel gibi bağlamlarda da ele alınmakta, bunda uluslararası örgütlerin de etkisi görülmektedir. Ayrıca bu özellik uluslararası örgütlerin, devletlerin iç işlerine de müdahil olmasının yolunu açmaktadır. Örneğin IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar gelişme politikaları kapsamında özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin iç politikalarında etkili olmuştur (Barnett ve Finnemore, 1990: 708-712). Örgütler kurallar üzerine kurulurlar ve bu kurallar dinamik niteliktedir (Ateş, 2008: 89). Onlar kural ve norm yapıcıdır. Örneğin dekolonizasyon döneminde BM bünyesinde belirlenen kurallar ile kolonizasyon faaliyetinin hoş görülmemesi, örgütün bu konuda

koyduğu kuralın uluslararası toplumca benimsendiğini göstermektedir. Bu bakış açısıyla uluslararası örgütler hem kuruldukları temellerdeki değerleri ve normları yansıtmakta hem de katılımcı toplumların değer ve normlarını etkilemektedir. Böylelikle örgütler devletlerin davranışlarını şekillendirebilir, çıkar ve kimliklerini etkileyerek son tahlilde uluslararası sistemin yapısına etki edebilir (Groom, 2012: 29).

Sosyal inşacılık uluslararası örgüt içinde sosyal grupların rolüne eğilmektedir. Sosyal gruplar ve de bireyler devletlerin, belli normlarda anlaşması ve onlara bağlı kalmasını amaçlayan norm girişimcileri (norm entrepreneurs) olarak işlev görür ve belli siyasi olaylara dikkat çekerek ya da olaylar oluşturarak, devletlerin (norm leaders) yeni kuralları benimsemesini sağlar (Groom, 2012: 28). Bu bakımdan sosyal gruplara anahtar bir rol atfedilir.

2.3.3. Sosyal İnşacılık Bağlamında Avrupa Entegrasyonu

Soğuk Savaş'tan önceki dönem Avrupa entegrasyonu çalışmalarında, diğer alanlarda da olduğu gibi rasyonalist akımların hakimiyeti süregelmiştir. Sosyal inşacılığın Avrupa entegrasyonu konusundaki argümanları Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişmiştir. Sosyal inşacılığın tüm fraksiyonlarını hesaba katarak ana argümanlarına bakıldığında; dil, kimlik, norm, söylem, sosyal gerçeklik, öznelarasılık kavramları, Avrupa entegrasyonu çalışmalarına yön vermiştir. Bu bağlamda AB kurumları, aktörler, iç politikalar ve AB politikaları Avrupa entegrasyon çalışmalarının temellerinden olmuştur.

Bugün AB hem hukuksal kişiliğe hem de sosyal kimliğe sahip olan bir yapıdır. Sosyal inşacı yaklaşıma göre AB'nin sosyal kimliğinin oluşumunda, normlarının -aynı zamanda kuralların ve ortak anlayışların- etkisi incelenmektedir. Çünkü normlar aktörlerin sadece davranışlarını değil etkileşimde buldukları durumları ve çıkarlarını da tanımlayan etkiye sahiptir. Bu bakımdan AB, üyelerinin çıkar ve kimliklerini tanımlama yoludur çünkü üyelerin kendini nasıl gördüğü ve başkaları tarafından sosyal varlıklar olarak nasıl göründüklerini etkilemektedir (Risse, 2009: 148). Avrupa entegrasyonu bağlamında sosyal inşacı yaklaşım bu normların hangi süreçler sonucunda oluştuklarına ve aktörler ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduğuna eğilmektedir. Normların oluşumu ve gelişimi konusunda üç dinamik öngörülmektedir. İlki girişimci yetenekleri olan, iyi konumlandırılmış kişilerin kendi inançlarını daha geniş bir şekilde paylaşılan anlayışlara çevirebileceğini ileri süren bireysel

aktörlerin merkezde olduğu görüşüdür. İkincisi bu girişimcilerin politika açığı olduğu durumlarda kendi fikirlerini daha geniş normatif inançlara çevirmekte başarılı olacağı görüşüdür⁴⁹. Üçüncüsü ise sosyal öğrenme ve sosyalleşme süreçleri normların oluşturulma sürecinin ilerlemesi için hayati önem taşımaktadır (Checkel, 1999: 552). Örneğin 1969 yılında Fransa'nın başına gelen Pompidou'nun "tamamlama, derinleşme, genişleme" olarak özetlediği politikaları AT'de bazı değişikliklere yol açmıştır. Tamamlama kapsamında Roma Antlaşması'nda değişiklikler yapılması, derinleşme kapsamında Avrupa Siyasi İşbirliği'nin kurulması ve genişleme kapsamında Britanya'nın katılımı ile AT'nin ilk genişlemesini sağlaması, Pompidou gibi "iyi konumlandırılmış bir girişimcinin" politikasının topluluk içerisinde yerleşmesi olarak yorumlanabilir. İkinci dinamik için ise AB'nin çevre, nükleer enerji gibi daha önce bir düzenlemelerinin olmadığı konularda atılımlarda bulunması örnek olarak gösterilebilir. Üçüncü dinamik çerçevesinde, AB'nin tarihinden bu yana kazanılan deneyimler düşünülebilir.

Avrupa'da yeni normların doğması durumunda bu normların sosyal çevreye ve aktörlere nüfuz etmesi toplumsal mobilizasyon ve sosyal öğrenme yoluyla gerçekleşebilir. Toplumsal mobilizasyon devlet dışı aktörlerin ve politika ağının normları destekleme adına birleşerek karar verici mercileri devlet politikalarını değiştirmek için mobilize etmesi ve baskılaması yolu ile gerçekleşmektedir. Bu durumda normların elitlerce içselleştirilmiş olması zorunlu değildir. Sosyal öğrenme ise aktörlerin -genellikle karar verici elitlerin- normlar içinde şekillendirilmiş yönergeleri benimseyerek içselleştirmesi ve paylaşılmış öznelerarası anlayış kurulmasıdır (Checkel, 1999: 553). AB'nin normları ve kuralları sadece yapılan antlaşmalardan ibaret değildir. AB'nin politika süreçlerinin yazılı olmayan yönetsel prosedürleri, ortak anlayışın çokluğu, kurumlar arası antlaşmalar da etkiye sahiptir. AB paylaşılan normlar, ortaklaşa kabul edilen kurallar ve karar alma prosedürlerinin müdahil edildiği, kendine ait yasal ve kurumsal özellikleri ile yapılanmıştır. Kendi öz kurumları tarafından oluşturulan bir *acquis communautaire*⁵⁰ sahibidir (Christiansen vd., 1999: 539).

⁴⁹Söz konusu girişimcinin bulunduğu bir grup yeni ya da bilinmeyen bir durum ile karşılaştığında aktörlerin sabit tercihleri genellikle yıkılmaktadır.

⁵⁰AB mevzuatı.

Sosyal inşacı yaklaşımda normlar “aktörlerin kimliklerine uygun davranması için ortak bir beklenti” şeklinde tanımlanmakta ve bu normların içselleştirilmesi ile aktörleri etkilemektedir (Rosamond, 2010: 117). Uygun davranış “yerindelik mantığı” ile bağdaşan ve aktörlerin oluşan sosyal durumda uygun kuralın ne olduğunu anlamaya çalışmasına neden olan bir unsur olarak yorumlanarak buldukları sosyal ortamı ve bu sosyal ortamın dinamiklerin, içselleştirmektedir (Risse, 2009: 148).

Aktörler kendi sosyal çevrelerinden bağımsız bir şekilde var olamayacağı ve aktörler ile sosyal yapıların karşılıklı birbirini inşa etmesi sosyal inşacılığın önemli argümanlarından (Risse, 2009: 145). AB ile üye devletlerin hükümetlerinin ve toplumlarının kimlikleri ve çıkarları arasında karşılıklı inşası göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan bir süreç olarak Avrupa entegrasyonunun Avrupa üzerindeki dönüştürücü etkisi ve bu entegrasyonun kendisinin zaman içerisinde değişmesi ile aktörlerin kimliklerinin ve sonuç olarak çıkarlarının ve davranışlarının da değişmiş olduğu sosyal inşacı varsayımların içerisinde (Christiansen vd., 1999: 529). AB'nin iktisadi çerçevede kurulan bir örgütten bugünkü haline gelmesi arasındaki süreçte yapısının ve amaçlarının değiştiği gözlemlenebilmektedir. Bu durum ise kendi üyelerinin değiştiğinin veya üyelerinin onu değiştirdiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Öte yandan özellikle iç politikalarının AB kimliği üzerindeki etkisine anahtar bir rol atfedilmektedir. Söz konusu iç politika dinamikleri⁵¹ AB ve Avrupa kimliğini şekillendiren bir öneme sahip olarak yorumlanmaktadır (Checkel, 2006: 12). Sosyal inşacı yaklaşım aktör ile yapı arasındaki -ulus devletler ile entegrasyon sürecinin- etkileşime odaklandıkça AB'yi çift yönlü bir süreç olarak yorumlamaktadır⁵² (Risse, 2009: 147). Öyle ki AB'nin de iç alana etkisi olduğu savunulmaktadır. En yaygın etkisi absorbe, AB taleplerinin var olan politikalara, kurumlara kaynaştırılmasıdır (Börzel ve Risse, 2006: 495).

Kimlik inşası bağlamında “öteki” faktörü de önemli bir role sahiptir. Öteki olarak algılanan şey başka devlet olmak durumunda değildir ve farklı bir fikir, devletin kendi tarihi bir öteki olabilir (Hopf, 2002: 278). Avrupa entegrasyon sürecinde öteki algısı, AB'nin parçası olmanın ne anlama geldiğini tanımlarken entegrasyonun sınırlarının ne olduğunu da

⁵¹Ulusal kurumların yapısı, köklü sosyal söylemler, önceki bürokratik deneyimler.

⁵²Avrupa seviyesinde politika ve kurum oluşturma sonrasında üye ülkelere ve onların siyasi süreçleri ve yapılarına dönüt.

gösteren bir unsur olarak yorumlanmaktadır (Risse, 2009: 155). Fakat kimlikler dolayısıyla da kimlik ile etkileşim içerisinde olan unsurlar, sosyal inşacı yaklaşımda değişmez ve kalıcı olarak yorumlanmamaktadır. AB kimliği de durağan ve verili olarak değerlendirilmemektedir. Bir yandan AB modern ve aydınlanmış değerler temelinde, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi kavramlar ile bağdaşık şekilde inşa edilmekte ve bu değerleri benimsemenin üye olmak için bir önkoşul oluşturduğu görülmektedir. Bu modern AB kimliği ışığında AB, bölgesel ve uluslararası anlaşmazlıkları çözme, barışı koruma gibi misyonlar yürütürken kendi iç mevzuatında da insan hakları ve çevreyi ön plana çıkaran girişimlerde bulunmaktadır. Öte yandan farklı kimlik görüşleri de vardır. “Kale Avrupa” alternatiflerinden biridir ve ortak tarih, kültürel miras gibi değerlerle temellendirilmektedir. Bu görüşte AB yabancılara, göçmenlere ve İslam’a karşı bir şekilde inşa edilmektedir (Risse, 2009: 154). Söz konusu iki kimlik tanımına bakıldığında içeriklerinin önceki dönem düşünürlerin fikirleri ile örtüştüğü söylenebilir. Örneğin Saint-Pierre ve Vico gibi düşünürlerin Avrupa ideasının Hristiyan değerler ile şekillendiği göz önüne alındığında bunun “Kale Avrupa” kimliğiyle, Penn ve Rousseau gibi düşünürlerin özgürlükçü ve hukuk üzerine kurdukları Avrupa ideasının modern Avrupa kimliği ile örtüştüğü ifade edilebilir. Bu ise bu kimliklerin bir süreç ve etkileşim sonucunda geliştiğini ifade etmektedir.

AB’nin kimliği konusundaki görüşlerin farklılığı, üyelerinin AB ile birlikte anılmasına engel teşkil etmemektedir çünkü Almanya, Fransa yahut herhangi bir üye sadece birer Avrupa devleti değil birer AB devletidir. Sosyal inşacılık nezdinde AB, söz konusu devletleri çeşitli yollarla şekillendirmektedir. AB’ye üye olmak, onun belli başlı kurallarını ve siyasi meşruluğunu kabul etmek ile ilişkilidir (Risse, 2009: 148). Bu bakımdan AB, Avrupa’yı şekillendiren, bölgede üye olan-olmayan-olabilecek devletler olarak bir tanımlamaya yol açan bir rol oynamaktadır. Öte yandan AB “Avrupalı olma” “Avrupa’ya ait olma” unsurlarının ne anlama geldiğini tanımlayan bir etkiye sahiptir. Orta ve Doğu Avrupa genişlemeleri nezdinde bu konu değerlendirildiğinde, söz konusu devletlerin kıtanın dışında yer alıyormuşçasına “Avrupa’ya dönme” istemi görülmektedir. Kurucu üyelerden olmasına rağmen İtalya’nın Euro bölgesine girerken “entrare I’Europe” (Avrupa’ya girme) sloganını kullanması da AB’nin Avrupa ile eşanlı kullanımı ve “gerçek bir Avrupalı” olmanın ona üye olmaktan geçtiğini gösteren örneklerden olarak değerlendirilmektedir (Risse, 2009: 154). AB ile ilişkili olarak paylaşılan bu Avrupa kimliği, AB vatandaşlığı çerçevesinde değerlendirildiğinde de

bir aidiyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalara göre AB üyeleri vatandaşların çoğunluğu kendini “Avrupalı” ve “AB vatandaşı” olarak hissediyor. 2010 yılında insanların %62’si AB vatandaşı olarak hissederken 2013 yılında bu oranın %59’a düştüğü görülmüştür (European Commission, T.Y). 2019 yılına ait verilere göre ise bu oran %73’e çıkmıştır (Citizenship, 2019). Bu çerçevede AB kimliğinin AB içerisinde yaşayan insanlarca benimsendiği, içselleştirildiği ifade edilebilir. Sosyal inşacı yaklaşım insanların kendi ulusal kimlikleri ile Avrupa kimliğini çatışan unsurlar olarak görmekten ziyade tamamlayıcı olarak gördüklerini değerlendirmektedir. Çünkü kişiler pek çok sosyal kimliği barındırır ve Avrupa kimliği diğer kimliklerine olan aidiyetleri azaltan bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Dahası kişilerin kimlikleri kesin çizgiler ile ayıramamaktadır çünkü bu kimliklerin iç içe geçmiş yanları bulunmakta ve dolayısıyla birbirlerini etkilemektedir⁵³ (Risse, 2009: 153).

AB ticari yollar ile üçüncü taraflar ile iş birliği ve müzakerelerini yürütürken uluslararası ya da bölgesel konularda da yumuşak güç vasıtası ile hareket etmiş bir aktördür. Kuruluşundan bu yana yürüttüğü eylemleri kimliğini etkilemektedir. Balkan Savaşı’ndan sonra AB, söz konusu çatışan devletler için bir yol düzenlerken benimsediği normlar ve değerlerin Kopenhag Kriterlerine dönüşmesi buna örnektir (Aydın Yılmaz, 2014: 65).

Sosyal inşacılık, Avrupa entegrasyonu incelemelerinde iletişimsel uygulamaları kullanarak onun, dilsel ve söylemsel olarak nasıl inşa edildiğini ve onu nasıl anladıklarını değerlendirmektedir. Antlaşmalar, direktifler, AB kurumlarına ve kurumlarının iletişimi kendine has bir mahiyettedir. AB’nin oluşturulan ortak bir dili⁵⁴ ve bu dilin yaygınlaşması inşa sürecini etkileyen bir unsurdur (Christiansen vd., 1999: 541). Dil, sosyal gerçekliğin inşası ve bağdaştırıcılığı üzerinde bir role sahiptir ve değişimi mümkün kılan faktörlerdendir (Checkel, 2006: 2). Dilin etkisinin incelenmesi onun gücünün ve dominantlığının incelenmesidir. Bu bakımdan AB normlarını mümkün kılan söylemsel pratiklere de yer verilmektedir. Bu konuda yeniden 20. yüzyıldan önce düşünürlerce verilen eserler ve onların fikirlerinin yeri dile getirilebilir. Bu düşünürlerin kendi dilleri ve söylemsel pratikleri yoluyla AB’nin inşasına, şekillenmesine katkı sağladığı söylenebilir.

⁵³Risse’nin “Marble Cake” olarak tanımladığı durum.

⁵⁴ Asimetrik entegrasyon, opt-outs, esnek entegrasyon, sütunlu yapı gibi AB’ye has kavramlar.

Sosyal inşacı yaklaşıma göre bir entegrasyonu çalışmanın en iyi yolu onu bir *süreç* olarak çalışmaktır. Bu süreci ise aktörlerin yaptığı rasyonel seçimler dizisi olmaktan ziyade dilin, düşüncenin, normun ve daha birçok dinamiğin etki ettiği bir değişken olarak incelemektedir (Rosamond, 2010: 117). Avrupa entegrasyon süreci başka süreçler ile -örneğin Avrupalılaştırmanın AB ile ilişkili olarak tanımlanması- etkileşimde bulunarak gelişmiştir (Börzel ve Risse, 2006: 485). Sosyal inşacı yaklaşımın iddiaları, AB tarihsel sürecine yerleştirildiğinde bu süreci anlamlandırmayı sağlayacak önemli noktalar sunmaktadır. Bir AB kimliğinin nasıl benimsendiğini, çıkarların ve tercihlerin yeniden tanımlandığını, AB'nin kurumsal veya sosyal olarak yaşadığı değişimleri ve bunun gibi dinamikleri anlamlandırmaktadır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LATİN AMERİKA VE ENTEGRASYON ÇABALARI

3.1. Sömürgecilik Döneminden Bağımsızlığa Latin Amerika

“Latin Amerika” coğrafi bir konum olmanın ötesinde dil, kültür ve tarih bağlamlarında tanımlanabilen bir kavram olmuştur. Bir tanım “Latin Amerika, Amerika kıtasında, Roman dillerinin⁵⁵ konuşulduğu ülkeleri kapsayan tarihsel ve kültürel bölge. Temelde Amerika kıtasının İspanyolca ve Portekizce konuşulan kesimlerini (Güney ve Orta Amerika ile Kuzey Amerika’nın bir bölümü) belirtmek için kullanılan bir terim olmakla birlikte, nüfusun önemli bir bölümünün ... Fransızca konuştuğu Antiller⁵⁶ de bazen Latin Amerika içinde düşünülür.” şeklindedir (Latin Amerika, 2004: 321). Başka bir tanım ise “Latin Amerika, batı yarıkürenin İspanyolca ve Portekizce konuşulan alanlarını, yani Meksika’yı, Orta ve Güney Amerika’nın büyük kesimlerini ve Batı Hint adalarının⁵⁷ bir bölümünü içerir.” şeklindedir (Amerika, Latin, 1993: 335). Başka bir tanıma göre de Latin Amerika “İspanyolca veya Portekizce’nin resmi ulusal dil olduğu Amerika kıtasının bölümüdür (Meksika ve birçok Karayip adaları da dahil olmak üzere tüm Orta ve Güney Amerika).” olarak tanımlanır (Oxford Dictionaries, T.Y.). Fakat belirtmek gerekir ki Rouquie (1982: 24), Fransızca’nın resmi dil olduğu Kanada’nın Latin Amerika içerisinde sayılabileceğini neden kimsenin düşünmediğini sorgulayarak Latin Amerika tanımı içerisinde siyasi dinamikleri de eklemiştir. Ona göre Latin Amerika ülkesi olmak başka devletlerin etkisi altında ve bağımlı olmak demektir. Bu tanımlar nezdinde İspanyolca veya Portekizce temel olmak üzere Fransızca gibi diğer Roman dillerinin ulusal dil olması ve ABD’nin güney sınırından başlayarak, Meksika ve Antiller’den itibaren, Horn Burnu’na kadar var olan birçok ülke⁵⁸ Latin Amerika tanımlamasına uygun gözükmektedir.

⁵⁵Roman dilleri Latince kökenlidir. İspanyolca, Portekizce, Fransızca, İtalyanca ve Katalanca, Rumence gibi diller Roman dillerindedir.

⁵⁶Antiller Orta Amerika’nın doğusunda Karayip Denizi ile Atlas Okyanusundan ayıran adalar topluluğudur. Küba, Jamaika, Porto Rico bu adalara örnektir.

⁵⁷Antiller, Karayip Havzası’na denk gelen takım adalar topluluğu. Kolomb’un ilk ayak bastığı bu bölgeyi Hindistan sanması nedeniyle bu ismi almıştır.

⁵⁸İngiliz Milletler Topluluğu’nun bir parçası olan ülkeler yahut Fransız Guyana’sı gibi başka bir coğrafyada bulunan bir ülkenin ili konumunda bulunan yerler veya Porto Riko gibi ABD’ye bağlı özerk bölgelerin “Latin Amerika” kapsamına girip girmediği tartışılmaktadır.

Harita 3.1. Latin Amerika Neresidir?



Kaynak: (Leading Britain's Conversation, 2017).

Harita 3.1.'de Britanya Honduras'ı, Guyana, Surinam ve Fransız Guyanası ile birkaç Karayip adası "Latin Amerika" kapsamına alınmadığı öte yandan Porto Riko'nun tanıma dahil edildiği görülmektedir.

Latin Amerika 19. yüzyılda kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Bu tarihten önce "İspanyol Amerika'sı", "İber-Amerika", "Andean Amerika" ve "Güney Konisi" gibi kavramlar bölgenin çeşitli yerlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Terimin bilinen ilk kullanımı Fransız iktisatçı ve siyaset adamı Michel Chevalier'in yazılarında görülmüştür (Holloway, 2008: 4-5). Yaygın kullanımı ise 20. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşmiştir.

Latin Amerika'nın sömürge dönemi ile başlayan tarihi bugününü anlamak açısından önemlidir. 16. yüzyılda Portekiz ve İspanyollar sömürgeleştirmek için bölgeye geldiğinde İnka, Aztek ve Maya gibi büyük lakin Eski Dünya'ya göre yaklaşık 4 bin yıl geride olan uygarlıklar, bölgenin içerisinde yayılmış bir şekilde yaşamaktadır. Kolomb 1492 yılında Batı Hint adalarına ayak bastıktan kısa bir süre sonra İspanyol ve Portekizlilerin bölgeyi kolonileştirmesi başlamıştır. İspanya ve Portekiz keşfedilen yerlerin paylaşımı adına çoktan bir antlaşma imzalamıştır. Papa 6. Alexandre'nin 1493 yılında keşfedilen yerlerin İspanya ve Portekiz arasında nasıl paylaşılacağı üzerine verdiği kararlardan sonra masaya oturan iki ülke, Tordesillas Antlaşması'nı⁵⁹ imzalamıştır (Tanilli, 2004: 43-44). İspanyol sömürgeciliği, Batı Hint adalarından olan Porto Riko 1508, Jamaika 1509 ve Küba 1511 yılında işgal edilmesi ile başlamıştır. İspanyol denizci Hernando Cortés, 1519 yılına Azteklerin başkenti Tenochtitlan'a⁶⁰ ulaştıktan iki yıl sonra sadece bölgeyi işgal etmekle kalmamış, Aztek uygarlığından geriye bir şey bırakmamıştır. Bu işgalden sonra rotasını güneye çeviren Cortés Guatemala, Salvador ve Nikaragua'yı 1525 yılına kadar büyük oranda işgal etmiştir. Bir diğer İspanyol denizci Francisco Pizarro ise 1532 yılında Peru'yu işgal ederek İnka uygarlığının sonunu getirmiştir. Pizarro, İspanyol etki alanını kuzey, doğu ve güney⁶¹ yönlerinde genişletmeye devam etmiştir (Shepherd, 1914: 9-12). İşgaller bölge genelinde devam ederken maden ocakları hiç vakit kaybedilmeden açılmış ve yerli halk bu alanlarda çalışmaya zorlanmıştır. Fakat yerlilerin çoğunun ölmesi, kilisenin ve hükümdarların Hristiyan olan

⁵⁹Bu antlaşmaya dayanarak İspanya tüm Amerika üzerinde hak iddia etti. Brezilya antlaşmaya göre Portekizlilerin bölgesinde kalıyordu.

⁶⁰Bugün Meksika'nın başkenti olan Mexico City.

⁶¹Ekvador 1533, Bolivya 1538 ve Şili 1540.

yerlilerin istismarını kısıtlaması nedeniyle Afrika'dan köleler getirilmeye başlanmıştır⁶² (Palmer ve Colton, 1995: 110).

16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde İspanyol “conquistadores⁶³” bölgedeki faaliyetlerini hızlandırmışlardır. İspanya'nın misyonerlik faaliyetleri sömürgelerinde yaşayan yerlilerin, diğer sömürgeci güçlere kıyasla korunmasını sağlamıştır. Çünkü bölgeye gelen diğer sömürgeciler⁶⁴ böyle bir kaygı gütmenden salt bir ticari amaçla gelmişlerdir. Bölgenin ikinci büyük sömürgecisi Portekiz, 1530 yılında Brezilya'yı kolonileştirmeye başladığında yerli halkın yok olmaya yüz tutmasında bu unsurun etkisi olmuştur (Şenel, 1989: 293-294). İşgal edilen alanlar arttıkça gümüş başta olmak üzere altın gibi değerli madenlerin keşfi de artmıştır. Önemi artan bölgede sömürge yönetim sistemleri koordine edilmiştir.

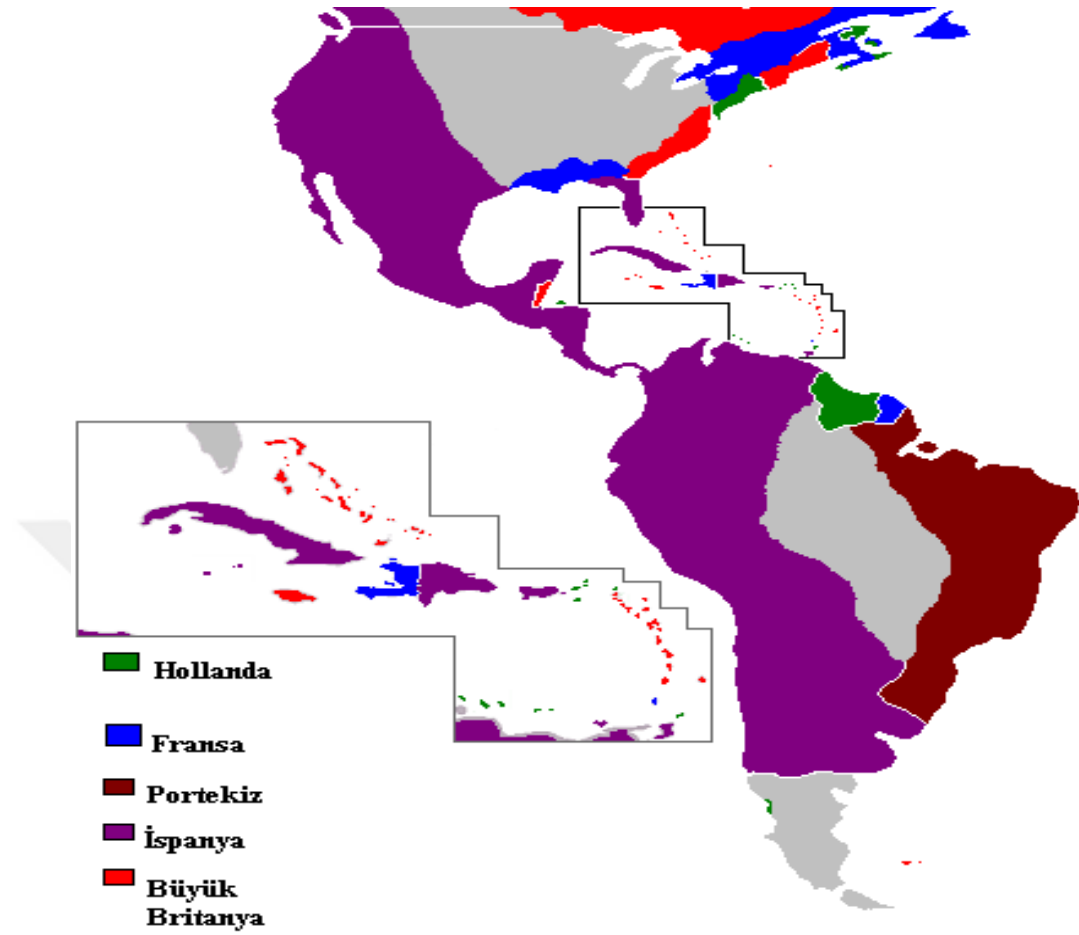


⁶²1560 yılına kadar 100.000 Afrikalının bölgeye getirildiği tahmin edilmektedir.

⁶³Fatihler, Fetih eden kimseler.

⁶⁴Portekizliler, İngilizler, Fransızlar ve Felemenkler.

Harita 3.2. 1674'te Latin Amerika'da Kolonileşme



Kaynak: (New World Encyclopedia, 2015).

İspanya, batı şeridinde kuzeyden güneye bir sömürge imparatorluğu oluşturmuşken Portekiz, Brezilya'nın bir bölümünü idaresi altına almıştır. Diğer Avrupa ülkeleri de bu bölgede küçük fakat etkilerini günümüze kadar sürdüren sömürge alanları elde etmiştir. Harita 3.2.'de İspanya'nın günümüz ABD güneybatı sınırlarından, Arjantin ve Şili'nin büyük bölümünü kapsayan kuzey sınırları gösterilmiştir. Sömüren ülkelerin halkları ve sömürülen ülkelerin halkları Afrika kökenliler ile birlikte karışmıştır. Latin Amerika kültürü bu doğrultuda yerlilerin, Afrika kökenlilerin ve Avrupalıların birleşimi şeklinde harmanlanmıştır.

Bu dönemde İspanya'nın sömürge alanlarındaki politikası asimile etme yönündedir. İspanyollar yerli halkı Hristiyanlaştırma, Kastilya dilini öğretme gibi İspanyol olmaya dair unsurları halka aktarmayı amaçlamıştır. Dönemin Kraliçesi Isabelle, İspanyollar ile yerlilerin

evlenmelerine izin vermiştir. Fakat gelen fatihler kendilerini soylu olarak addederek yerli halkı köle gibi kullanmış ve çalışmaya zorlamıştır. Ana yönetim, fatihler ve uygulamaları arasındaki bu paralel olmayan ilişkinin düzeltilmesi amacıyla Cizvitlere⁶⁵ önemli yetkiler tanınmıştır. Portekiz'in yönetimindeki alanlarda da Cizvitler faaliyet sürmüştür. Fakat halkın Hristiyanlaştırılması köle sahiplerinin aleyhine olduğundan 18. yüzyılda faaliyetleri yasaklanmıştır (Tanilli, 2004: 383-385). Buna rağmen genel olarak Latin Amerika'nın tarihinde olduğu gibi Brezilya'da da Cizvitler önemli bir unsur olmuştur. Kilisenin ve Katolik mezhebinin hem bağımsızlık hem bağımsızlık sonrasında anahtar bir rolü oynaması, Cizvitlerin faaliyetleriyle de ilgidir.

İspanyol sömürgelerinde yönetim, İspanya Krallığı'na hizmet edecek biçimde oluşturulmuş, hiçbir koloninin çok güçlü yahut diğerlerine nazaran zayıf olmasına izin verilmemiştir. Sömürgeler Kral vekilliklerine⁶⁶, Kral vekillikleri vilayetlere, bu vilayetler ise yerel bölgelere ayrılmıştır. Bu sistemde genel valilik yöneticileri, Kralın doğrudan temsilcisi olarak ana yönetici konumunda olmuştur (Shepherd, 1914: 23-26). Koloni yöneticileri Krallık tarafından atanan İspanyol doğumlu kişilerden olmuştur. Bu durum ise kolonilerde, İspanyollardan doğanların yerel görevlere bile alınmamasına yol açmış ve bu kişilerin hoşnutsuzluğuna neden olmuştur (Tanilli, 2002: 365). Öte yandan Portekiz böylesi bir yönetim mekanizması kurmamıştır. Kolonilerin işleri Lizbon'da yer alan, görevleri ve işlevleri tam olarak belli olmayan konsey ve kurullarca yönetilmiştir. Brezilya'da kurulan ilk yönetim şekli ise "kaptanlıklar" adı verilen beylikler olmuştur. Bu beyliklerde arazi sahipleri tam otorite sahipleridir. Daha sonraki dönemlerde koloniye Portekiz Krallığı tarafından yönetici atanarak bu beylikler, Krallık kaptanlıkları haline getirilmiştir. Bu Krallık kaptanlıkları, sömürgeci devletin gevşek yönetiminden dolayı, birbirleri ile daha yakın ilişkiler geliştirmiştir. Buna ek olarak İspanyol yönetiminin aksine kolonide doğmuş Portekizlilerden olanlar, melezler ve Afrika kökenliler de kamu görevlerinde yer alabilmiştir (Tanilli, 2002: 361).

Ekonomi bakımından İspanyol Amerika'sında temel unsur değerli taşlar ve madenler üzerine kurulmuştur. İleriki dönemde İspanyol yerleşimciler tarım ve hayvancılık ile

⁶⁵Katolik mezhebine bağlı İsa Tarikatı'nın mensuplarına verilen isimdir. Misyonerlik ve eğitim faaliyetleri yürütmektedirler.

⁶⁶"Yeni İspanya", "Peru" "Yeni Granada" ve "Rio de la Plata" kurulmuş Kral vekillikleri, genel valilikleridir.

ilgilenecek Avrupa'yı yeni ürünlerle tanıştırmıştır. Portekiz kolonisinde ise 18. yüzyıla kadar tarım ve hayvancılık ile daha çok ilgilenilmiştir. Bu dönemde ticaret sadece koloni ile İspanya arasında gerçekleşmiştir. Koloni, İspanya'nın ürettiğini üretmez, İspanya'nın ürettiğini başka yerden edinemez ve ürettiğini yalnız İspanya'ya gönderebilmektedir (Tanilli, 2002: 365). 18. yüzyılın ortalarından itibaren bu ticari kısıtlama kaldırılarak İspanya kolonileri birbirleriyle ve Portekiz kolonileri ile aralarında ticaret yapmaya başlamıştır (Shepherd, 1914: 46-48).

Bu dönemde kilise de önemli bir rol oynamış, Avrupa'nın kiliseye verdiği geleneksel rol bu bölgede de devam etmiştir. Çünkü bu dönemde kilise otoritenin en önemli araçlarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Din adamlarının hem İspanyol hem de Portekiz kolonilerindeki ilk görevi yerliler ile Avrupalılar arasındaki ilişkiyi düzenlemek olmuştur. Kilise yetkisindeki binalar hastane, barınak, eğitim ve yardım merkezleri olarak işlev görmüştür. Kilise yetkisindeki binalar genellikle ya kalan yerli tapınaklarının dönüştürülmesi ile ya da yıkılıp elde edilen materyallerden yeni binalar yapılması ile kurulmuştur. Bunların dışında eski inançlara ait hemen hemen her şey din adamlarınca yok edilmiştir. Her ne kadar din adamlarına yerlilerin istismarını önlemek gibi bir misyon atfedilmişse de Hristiyan olmayan yerliler için bu geçerli olmamış, bu kişiler için miras bırakma hakkı gibi haklar da tanınmamıştır. Öte yandan din adamları yerlilere kendi dillerini ve Hristiyanlığı öğreterek yerli halktan da rahip ve rahibe sınıfının oluşmasını sağlamış böylelikle yerli halka erişimi kolaylaştırmışlardır. Cizvitlerde bu dönemde yerliler arasında önemli faaliyetler yürütmüş, köle tüccarlarına karşı onları korumuştur (Shepherd, 1914: 50-59).

İspanyol ve Portekizli koloniciler için 16. ve 17. yüzyılda kolonileri yönetmek görece kolay olmuştur. Fakat 18. yüzyıldan itibaren dünya ile birlikte Latin Amerika'daki dinamikler de değişmeye başlamıştır. Burjuvazi, işçi sınıfı ve uluslararası pazar gibi unsurlar değişmiştir. İspanyol kolonilerindeki ekonomik ve politik sistem bozulmaya başlamıştır. Merkezi hükümet savaşlar, borçlar ve iç başkaldırıları ile uğraşırken giderek zayıflamış, yerel yönetimlerin gücü artmış ve yozlaşmalar baş göstermiştir. Özellikle büyük maden ve ticaret şehirlerinde koloni yöneticilerinin gücü artmış, *kreoller (criollos)* olarak bilinen Amerika

doğumlu İspanyollar yerel yönetimlerde ve halk arasında önemli roller elde etmiştir. Bunun yanı sıra yerli ve *mestizaje*⁶⁷ nüfusu katlanarak artmıştır (Kishlansky vd., 1995: 837).

18. yüzyılın başlarında İspanya tahtının Bourbon ailesine geçmesiyle bir reform dönemi yaşanmıştır. Cizvitlerin koloniden sürülmesi ve yönetimde iyi bir yer edinen kreol kimselerin görevden alınması merkezi otoriteyi güçlendirmek ve maddi fayda elde etmeyi amaçlayan bu reformlar kapsamında yapılmıştır. Gerçekleştiren reformlar ile vergi toplanması kolaylaşmış ve hükümet daha etkili hale getirilmiş fakat bürokrat, arazi sahibi gibi kreoller için büyük bir rahatsızlık oluşturmuştur. 1756 yılında Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında İngiltere'nin Havana, Florida gibi yerleri ele geçirmesi ile düzenli İspanyol askeri birimler Yeni İspanya'ya gönderilmiş, rütbe verilen kreoller tarafından yönetilen milis birlikleri ise tüm koloniye yayılmaya başlamıştır (Stearns vd., 2008: 537). Öte yandan Portekiz'in lideri Pombal da kolonide reformlara gitmiştir. Pombal köleliği kaldırmış, Amazonlar'da etkili olan misyonerlerin⁶⁸ kontrolünü kaldırarak beyazları yerliler ile evlenmeye teşvik etmiştir (Stearns vd., 2008: 538).

Reformist politikalar, vergilerin artması ve kolonilerde hükümetin kontrolünün artması şehirlerde isyanların, vergilere karşı başkaldırıların ve yerlilerin ayaklanmasının daha şiddetli hale gelmesine neden olmuştur⁶⁹. Hem İspanyol hem de Portekiz kolonilerinde meydana gelen çeşitli ayaklanmalar, keskin sosyal ve etnik ayrımların varlığı nedeniyle başarıya ulaşamamıştır (Stearns vd., 2008: 539).

Avrupa devletlerinin 18. ve 19. yüzyıl boyunca yaşadığı İngiltere-İspanya Savaşı, Fransız İhtilali, Napolyon dönemi gibi unsurlar Amerika kıtasındaki sömürgelerini de etkilemiştir. Kuzey Amerika kolonilerinin 1783 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla bu etki artmıştır. Latin Amerika bağımsızlık sürecinin başlaması ise Napolyon'un İspanya'yı ve Portekiz'i işgali ile başlamıştır. Napolyon bu iki devleti işgal ettiğinde onun sömürgelerine de hükmetmeyi istemiş fakat İspanya Kralı VII. Ferdinand'a bağlı kişilerce kurulan konseyler,

⁶⁷Yerli ve beyaz melezi. Diğer melez gruplar; *mulato* (Afrika kökenli ve beyaz), *zambo* (Afrika kökenli ve yerli), *pardo* (Yerli, beyaz ve Afrika kökenli).

⁶⁸Genellikle Cizvitler.

⁶⁹Örneğin 1781 yılında Yeni Granada'da ayaklanmanın yayılması ile Kral vekili kaçmış, Krallık ordusu yenilmiştir. Fakat çeşitli ırklar ve sosyal gruplar arasında yaşanan gerilim ve hükümetin verdiği tavizler ile son bulmuştur. Bu dönemde Peru'da da yerliler, İnka ailesi ile bağlantılı bir mestizo olan Gabriel Condorcanqui liderliğinde ayaklanmıştır. Ayaklanmada yerliler, mestizolar ve az sayıda kreol 3 yıl boyunca istismarcı kolonici rejime karşı birleşmiştir. Bu ayaklanmada, liderin idam edilmesi ve kreollerin desteğini çekmesi nedeniyle başarısız olmuştur.

sömürgeleri Kral adına yönetmeye başlamıştır. Sömürgelerde kurulan bu konseylerin bağımsızlık taraftarlarınca kurulması ile Buenos Aires, Caracas, Bogota gibi pek çok şehirde bağımsızlık mücadeleleri başlamıştır (Armaoğlu, 2013: 677). Britanya'nın, Yeni Dünya'da, İspanya'nın ekonomi üzerindeki dominantlığını kırmak için bağımsızlık hareketlerini desteklemesi de sürece katkı sağlamıştır (Shepherd, 1914: 74).

Her ne kadar Kuzey Amerika kolonilerinin bağımsızlık kazanması, Latin Amerika bağımsızlık hareketleri üzerinde büyük etkiye sahip olsa da 1804 yılında Fransız kolonisi olan Haiti'nin bağımsızlığını kazanması Latin Amerika'da özellikle köleler ve beyaz olmayanlar için özgürlüğün ve umudun simgesi olmuştur⁷⁰. Fakat kreollerin ilk ayaklanmalardan itibaren uzun bir süre yönetimden memnun olmamalarına karşın bağımsızlık yanlısı olmamaları ayaklanmaların başarısız olmasında etkili olmuştur. İspanyol Amerika'sı özelinde bağımsızlık hareketleri üç merkezden yayılmıştır: Venezüella, Arjantin ve Meksika (Shepherd, 1914: 74).

Bağımsızlığı ilk ilan eden Güney Amerika ülkesi olan Venezüella, hem Francisco Miranda'nın⁷¹ hem de Simon Bolivar'ın doğduğu yer olmasıyla bağımsızlık sürecinin önemli hareket noktalarından biri olmuştur (Kishlansky vd., 1995: 841). İspanyol ordusunda görev alan bir kreol olan Miranda ve yine kreol bir devlet görevlisi olan Bolivar, 1811 yılında Venezüella'da cumhuriyet kurmuş fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Armaoğlu, 2013: 677). Bir kreol olarak, İspanya'da doğmuş İspanyollar ile denk tutulmadığını Avrupa seyahatlerinde fark etmiş olan Bolivar, ilk bağımsızlık girişiminin ardından Kolombiya'ya giderek küçük bir ordunun başına geçmiştir. Muharebeleri kazanarak ve bu esnada ordusunu genişleterek Karakas'a kadar ilerlemiş, 1813 yılında ikinci kez Venezüella'nın bağımsızlığını ilan etmiştir (Colombia, 1972: 181). Fakat Napolyon'un yenilmesi ile İspanya Krallığı tekrar güç kazanarak bölgeye daha fazla asker göndermiş, bağımsızlık mücadelesi sürmeye devam etmiştir. "El Libertador" olarak adlandırılan Bolivar, Venezüella, Ekvador ve Bolivya'nın bağımsızlıklarında anahtar rol oynamıştır.

⁷⁰1792 yılında Toussaint L'Overture liderliğinde kölelerce yapılan ayaklanma sonucunda Haiti bağımsızlığını ilan etmiştir.

⁷¹El Precursor olarak anılan Miranda, Amerikan bağımsızlık savaşında, Fransız İhtilalinde yer almış, Latin Amerika bağımsızlığı için çalışmış fakat başarıya ulaşamamıştır. Sonraki yıllarda Bolivar ile çalışmış fakat yine Bolivar tarafından İspanya'ya teslim edilmiştir.

1819 yılında, Kolombiya, Ekvador ve Panama'yı içine alan "Büyük Kolombiya" kurulmuştur. Tüm Latin Amerika ülkelerinin bir çatı altında birleşerek güçlü tek bir devlet olmasını isteyen Bolivar'ın bu girişimi ancak 1830 yılına kadar sürmüştür, Büyük Kolombiya bu tarihte dağılmıştır⁷² (Europa Regional Surveys of the World, 2012: 930). Bölgede; melezlerin kendi içerisinde, kreollerin kendi içerisinde ve bu grupların birbirleri ile olan anlaşmazlıkları, Bolivar'ı destekleyenler ile karşı olanların mücadelesi gibi pek çok anlaşmazlık süregelmiştir. Bolivar sonunda Güney Amerika'yı terk ettiğinde "Amerika yönetilemez... Devrime hizmet edenler, denizi sabanla sürdüler" diyerek bölgenin kaotik yapısını dile getirmiştir (Stearns vd., 2008: 676).

Arjantin'de bağımsızlık hareketleri 1806 yılında başlamıştır. Britanya'nın Buenos Aires'i işgal çabalarını püskürtmeyi başaran halk, İspanya'ya ihtiyaç duymadan kendilerini savunabildikleri anlamış, 1810 yılında bölgede bulunan cunta güçleri hem İspanya otoritesini kırmış hem de Uruguay ve Paraguay'a kurtuluş güçleri göndermiştir (Craig vd., 2011: 691). 1816 yılında Arjantin'in bağımsızlığı ilan edilmiştir. Arjantin bağımsızlık sürecinin en önemli temsilcisi José de San Martin, bir kreol olarak Napolyon Savaşları'nda İspanya ordusunda savaştıktan sonra Buenos Aires'e dönmüş ve bağımsızlık yanlısı güçleri eğitmiştir. Düzenli ve istikrarlı bir hükümetin kurulabilmesi için İspanya'nın tamamen kıtadan arındırılmasına inanan San Martin, Şili ve Peru bölgelerinin de bağımsızlık mücadelesine müdahil olmuştur (Argentina, 1972: 95). Özellikle Peru tarihinde "El Protectorado" olarak adlandırılan San Martin, Peru'da Bolivar ile karşılaşmalarından kısa bir süre sonra istifa etmiştir (Craig, 2011: 691). Bolivar'ın da uğraştığı aynı sorunlar ile uğraşan San Martin, "Bağımsızlık için yirmi dört yıl mücadele ettim. Tek yarattığım felaket oldu. Özgürlük! Bu sanki iki yaşındaki bir çocuğa bir kutu jilet verip de neler olacağını beklemek gibi bir şey" diyerek o da bölgenin durumunu özetlemiştir (Doğan, 2015: 313). "Rio de la Plata Birleşik Eyaletleri" adı altında kurulan yapı Arjantin bağımsızlığının temelidir. Fakat günümüzde Bolivya, Paraguay, Uruguay ve Arjantin'i kasteden bu yer birleşik olmaktan çok uzak kalmıştır. Çünkü Bolivya halen İspanya kontrolünde, Paraguay bağımsız bir yapıda ve Uruguay Buenos Aires otoritesine direnir haldedir (Stearns vd., 2008: 676). 1721 yılında bağımsızlık mücadelesini başlatmış Paraguay, 1811 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve 20 yıl boyunca izole bir şekilde

⁷²Bolivar'ın yönetim şekli konusunda farklı görüşler vardır. Bazı yazarlar Bolivar'ın Napolyon vari bir tavırla güç peşinde olduğunu ifade ederken bazı kaynaklar, onu imparator ilan etmek isteyen kesimler ile mücadele ettiğini ve cumhuriyeti ölümüne kadar desteklediğini dile getirmiştir.

yaşamıştır (Paraguay, 1972: 279-280). Öte yandan Uruguay, José Gervasio Artigas önderliğinde 1811 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ancak 1820'de Portekizlilerce işgal edilmiştir. 1828 yılına kadar bir fiil süren bağımsızlık mücadelesinde Arjantin kurtuluş güçlerini bölgeye yönlendirmiştir. Ne Portekiz ne de Arjantin hakimiyetinin çıkarlarına uygun düşmeyeceğini düşünen İngiltere'nin araya girmesiyle antlaşma imzalanmış ve 1828 yılında cumhuriyet kurulmuştur (Uruguay, 1972: 327-328).

Meksika'da ise 1810 yılında melez Rahip Hidalgo y Costilla ve kreol bir milis subayı olan Allende, Meksika'nın Guanajuato bölgesinde ayaklanmanın öncüleri olmuşlardır (Allende (Ignacio), 1986: 405 ve Hidalgo Y Costilla, 1986: 5250). 1811 yılında her iki ismin yakalanıp öldürülmesi ile Hidalgo y Costilla gibi melez olan Papaz Morelos y Pavon bağımsızlık mücadelesinin liderliğini üstlenmiştir. 1813 yılında bağımsızlık ilan etmiş ve bir kongre kurarak köleliğin kaldırılması, ırklar arasında eşitliğin sağlanması, devlet dini olarak Katolikliğin kaldırılması gibi pek çok ilke ile oy hakkına dayalı bir cumhuriyet rejimi ilan etmiştir (Morelos Y Pavon (José Maria), 1986: 8302). İspanyol baskıları nedeni ile sürekli yer değiştiren kongre üyelerinin yakalanması ile onların kaçmasını sağlayan Morelos bu esnada yakalanarak öldürülmüştür (Morelos (y Pavon), José Maria, 2004: 240). Morelos'un liderliğinde yapılan mücadelelere katılan Victoria Guadalupe, Morelos'un ölümünden sonra İspanyollara karşı gerilla savaşına devam etmiştir. İspanya tarafından isyancıları elimine etmek için gönderilen ordunun başında bir kreol olan Augustin de Iturbide, isyancı güçlerle anlaşarak güçleri birleştirdiğinde Guadalupe onu desteklemiş ve 1821 yılında Meksika'da bağımsızlığını ilan edilmiştir (Stearns vd., 2008: 675). Fakat çok geçmeden Iturbide kendini imparator ilan etmiş ve muhalifleri tutuklatmıştır. Bunun üzerine Guadalupe, Antonia Lopez de Santa Anna'nın Iturbide'ye karşı başlattığı ayaklanmayı desteklemiş, 1823 yılında cumhuriyet ilan edildiğinde Meksika'nın ilk cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır (Guadalupe, Victoria, 2004: 18).

Guadalupe'nin başkanlık süresinde köleliği kaldırılmış, dış politika açısından birçok devlet ile ilişkiler kurularak başarı sağlamış ve son İspanyol birlikleri, 1825 yılında ülkeyi terk etmiştir⁷³ (Victoria, 1986: 12191). Fakat bağımsızlıktan kısa süre sonra Meksika ABD işgaline maruz kalmıştır. Meksika, günümüzde ABD'nin güney kısmında bulunan eyaletler ile ilgili ABD ile savaşa girmiştir. Köleliğin yasak olduğu Meksika'da ABD'li köle

⁷³ Meksika bağımsızlık sürecinin bir diğer önemli ismi General Vicente Guerrero'dur.

sahiplerinin özellikle Teksas'a yerleşmesine izin verilmesi ile başlayan Meksika içindeki gerginlik, köleliği sürdürmekte kararlı olan ABD'lilerin⁷⁴ ayaklanması ve 1836'da Teksas'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile devam etmiştir. Teksas'ın bağımsızlığını tanımayan Meksika Anglo-Teksaslılar ile savaşa girmiş ve kaybetmiştir. 1845 yılında Teksas'ın ABD eyaleti haline gelmesi üzerine Meksika ABD ile savaşa girmiş ve kaybetmiştir. Bu savaş sonucunda Kaliforniya, New Mexico, Arizona, Nevada, Colorado, Utah da ABD'nin egemenliği altına girmiştir (Duru, 2017: 166).

Orta Amerika bağımsızlığı da Meksika'nın bağımsızlığıyla bağlantılı gerçekleşmiştir. 1821 yılında bir imparatorluk olarak İspanya hakimiyetinden ayrılan Meksika Kosta Rika, El Salvador, Honduras, Guatemala ve Nikaragua'yı yönetimi altına almıştır. Bu beş ülkenin temsilcileri bir araya gelerek 1823 yılında Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'ni kurmuştur (Mazour, 1987: 438). Bu federatif yapıda El Salvador'un devrimci lideri olarak anılan Manuel José Arce ve Honduras'ın milli kahramanı olarak anılan Francisco Morazan gibi isimler başkanlık yapmış, yapılanma yaklaşık on beş yıl sürmüştür⁷⁵ (El Salvador, 1972: 219 ve Honduras, 1972: 249).

Öte yandan Brezilya'nın bağımsızlık sürecinde nedenler benzer olsa da bağımsızlığın kazanılması İspanyol Amerika'sından daha farklı ilerlemiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru koloniden gelen mallara olan talebin artmasıyla ivme kazanan köle ticaretinin de etkisiyle nüfusu artan Brezilya'da, özellikle ekonomi alanında liberal reform istekleri doğmuştur (Stearns vd., 2008: 676). Napolyon'un Portekiz'i işgal etmesi ile Brezilya'ya kaçan Portekiz Kralı, Rio de Janeiro'yu başkent yapmış, okullar açılmış, kütüphaneler kurulmuş ve Portekiz ile Brezilya eşit statüye sahip hale gelmiştir. Liberal istekleri karşılayabilmek adına Brezilya'nın limanları dünya ticaretine açılmıştır. Napolyon'un yenilgisinden sonra Portekiz'de çıkan ayaklanmalar nedeniyle Portekiz'e dönen Kral, oğlu Pedro'yu kral naibi olarak Brezilya'da bırakmıştır (Mazour, 1987: 438). Portekiz'deki isyancı güçlerin Brezilya'yı tekrar koloni statüsüne döndürme istekleri mevcut ve bu yönde çabalar artarken Pedro, Brezilya'nın bağımsızlığını ve 1889 yılına kadar devam edecek olan anayasal monarşi

⁷⁴Bu bölgede ABD'lilerin nüfusu Meksikalılardan daha fazlaydı.

⁷⁵Federasyonun kısa ömürlü olmasının bir nedeni söz konusu devletlerin farklı sömürge deneyimleri olması olabilir. Örneğin Kosta Rika'da İspanyollar ayak bastığında yalnızca birkaç yerli vardı. Köle ticareti yapılmadı. Gelen İspanyollar homojen bir toplum kurdu ve toprakla kendileri ilgilendi. Öte yandan Honduras, Maya medeniyetinin önemli merkezlerindendi. İspanyollar yaklaşık 30.000 yerlinin direnişinden ve yerlilerin liderini öldürdükten sonra burayı kolonileştirdi.

yönetimini ilan etmiştir. Böylece Brezilya'daki süreç diğer kolonilere nazaran kansız ve kaos olmadan gerçekleşmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri köleliği korumakta kararlı olan Brezilya elit sınıflarının, İspanyol Amerika'sı bağımsızlık sürecinin köleliğin kaldırılması ya da en azından kısıtlanmasına yol açtığını görmüş olmalarıdır (Craig vd., 2011: 693).

3.2. Bağımsıztan 20. Yüzyıla Latin Amerika

1825 yılına gelindiğinde birkaç ülke haricinde⁷⁶ Latin Amerika ülkeleri bağımsız hale gelmiştir. Bazı bağımsızlık liderleri bu süreçte bütünleşik bir ulusun hayalini kurmuş fakat bölgesel ve ekonomik rekabet, siyasal ayrılıklar bunu imkânsız hale getirmiştir. Coğrafya, bölgesel çıkarlar ve siyasal ayrılıklar üstesinden gelinemeyecek kadar güçlü kalmıştır. Ayrıca nüfusun önemli bir bölümü bu siyasal süreçlerin dışında bırakılmıştır⁷⁷. Bu durumda entegre bir Latin Amerika mümkün olmamıştır. Yıllar süren mücadelenin sonunda bağımsızlığını kazanan ülkelerin problemleri artarak devam etmiştir. Bağımsızlığını İspanya'dan kazanan ülkeler nezdinde, bu problemlerin en büyüğü bugün bile halen süren, askeriyenin ülke politikasındaki gücü olmuştur. Cunta adına yahut doğrudan İspanya ordusunda yer almış askerlerin bağımsızlık sürecindeki önemli rolü, bağımsızlıktan sonra düzenin en önemli parçası halini almıştır. *Caudillo* denilen bağımsız liderler grubu yükselmiştir. Bu grup yerel alanlara hükmetmiş bazen ise ulusal yönetime el koymuştur. Bu durum orduya harcanan paranın artmasına yol açmış ve zaten bozuk olan ekonomilere daha fazla zarar vermiştir. Siyasi açıdan da pek çok ülkede merkezîyetçiler ve federalistler ya da liberaller ve muhafazakârlar arasında gerilim sürmüştür. Kilisenin rolü politikada, eğitimde ve ekonomide giderek artmıştır. Yaşanan ayrılıklara rağmen tüm bu grupların liderleri toprak sahipleri ve burjuvazi sınıfından gelmiştir (Stearns vd., 2008: 679-682). Ülkelerin bağımsızlıklarından sonra yaklaşık elli yıl süren toplumsal ve siyasal belirsizlikleri onların kolonyal bağımlılıkları ile doğrudan bağlantılı görünmekte fakat dış müdahalenin etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Bağımsızlıktan sonra özellikle kültürel ve ekonomik olarak yüzünü dünyaya dönen Latin Amerika ülkelerinde ilk safhada Fransa ve İngiltere'nin etkisi olmuştur (Duru, 2017: 163). Bu dönemde o kadar güçlü olmayan ABD'nin de bölgede etkili olma çabaları

⁷⁶Küba, Jamaika, Porto Riko, Guyanalar, Britanya Hondurası ve birkaç küçük Karayip adası hariç.

⁷⁷Peru ve Bolivya gibi yerli nüfusun daha yoğun olduğu yerlerde bile yerli bir bağımsızlık lideri ya da bir general görememekteyiz.

bulunmaktadır. 1823 yılında ABD başkanı James Monroe'nun bildiriyle başlayan süreç, ABD'nin Latin Amerika'ya müdahale sürecinin temelini oluşturmuştur. Önceleri Monroe ilkeleri ya da bildiri olarak adlandırılan iki bölümlük tebliğ, 1852'de Monroe Doktrini olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Monroe Doktrini, 2004: 212). Doktrinin ilk bölümü dönemin dışişleri bakanı Adams'ın Rusya'nın, Amerika'nın kuzeybatı kıyılarını öteki ülkelerin gemilerine kapalı tutulacağını bildirmesi üzerine sözleri ile ilgili, ikinci bölümü ise Amerika'daki eski İspanya sömürgelerine bağlantılı olarak kurulmuştur. Buna göre Doktrin, "Amerika kıtalarının, benimsediği ve kurduğu özgür ve bağımsız durumları hiçbir Avrupa ülkesinin gelecekte sömürgeleştirmelerine tabi sayılmayacaktır." ve "Biz [ABD] herhangi bir Avrupalı güç tarafından bu ülkeleri baskılamak, kontrol etmek amacıyla müdahale etmeyi ABD'ye karşı düşmanca bir tavırdan başka bir şekilde göremeyiz." maddelerini içermiştir (Monroe Doctrine, The., 1973: 373). Bağımsızlığını ilan etmiş Latin Amerika ülkelerini diplomatik olarak ilk tanıyan ülke ABD, Avrupa devletlerinin halen var olan sömürgelerine karışmamakla birlikte bağımsızlığını kazanmış ülkelerin yeniden sömürgeleştirilmesi ve bu ülkelerin hükümetlerine karışılması girişimlerine karşı olduğunu, aynı zamanda kendisinin de Avrupa'ya karışmayacağını belirtmiştir (Mazour vd., 1983: 438). ABD'nin bu yıllardaki ne ekonomik ne de askeri kapasitesi yaptırım uygulayabilecek konumda değilken böyle bir güce sahip olan Britanya kendi çıkarları doğrultusunda Latin Amerika ülkelerinin sömürgeleştirilmemesi yönünde hareket etmiştir. Kuruluşundan itibaren daha çok kendi iç gelişimine odaklanan ABD, zaman içerisinde Monroe Doktrini'nde yaşanan anlam değişimi ile tüm Amerika kıtasına eğilen bir politika benimsemiştir.

Bağımsızlıktan sonra Latin Amerika ülkelerinde ekonomik bir bağımlılık olgusu gelişmiştir. Bölgedeki demir yolu, maden ocakları ve ekim alanlarının çoğu yabancıların olmakla birlikte yabancı yatırımcılara toprak, gümrük muafiyeti gibi ayrıcalıklar verilmiştir. Öte yandan bölgedeki ülkeler yabancı bankalara sürekli borçlanmıştır. Siyasal istikrarsızlık nedeniyle devamlı hükümet değiştiren ülkelerde ise önceki hükümetin aldığı borçlar reddedilmiştir. Ödenmeyen ya da ödenemeyen borçlar ise yabancı güçlerin müdahalesine yol açmıştır (Mazour, 1983: 580). Latin Amerika ülkeleri ekonomik açıdan dışa bağımlı hale geldikçe ithalata dayalı ve yerel endüstrisi zarar gören bir ekonomik yapı haline gelmiştir (Stearns vd., 2008: 683).

Her ne kadar Monroe Doktrini 1823 yılında ortaya çıkmış olsa da 1860 ve 1870'lere kadar Latin Amerika ülkelerinde Britanya'nın etkisi daha ağır basmıştır. 1861 ile 1865 yılları

arasında yaşanan ABD İç Savaşı'ndan sonra ABD endüstrisi bir patlama yaşamış, ekonomik olarak dünyanın en iyi ekonomilerinden biri olmaya başlamıştır. Böylelikle ekonomik ve askeri bakımdan kapasitesi artmış, bölgede daha aktif rol oynama şansı yakalamıştır. Bu bakımdan Venezüella ve Büyük Britanya arasında sınır anlaşmazlığı olayı, Küba'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanması ve Panama Kanalı'nın yapılması en önemli gelişmelerden olmuştur. Büyük Britanya, Güney Amerika'nın kuzey kıyısındaki toprağı Britanya Guyanası (bugün Guyana) sınırlarını Venezüella tarafından hak iddia ettiği topraklara doğru genişletmek istemiştir. Bunun üzerine Venezüella ABD'den aracı olmasını istemiş, Britanya önce buna gönülsüz yaklaşırsa da Güney Afrika Savaşı'na odaklandığından ABD'nin aracı rolünü kabul ederek bir anlaşmaya varmıştır⁷⁸ (Mazour vd., 1987: 581). ABD'nin Küba konusundaki rolü ise Küba'nın bağımsızlık için savaşımaya başlaması ile ilintilidir. Pek çok ABD vatandaşına ve yatırımlarına sahip Küba'da ABD'liler tarafından sahip olunan mülkler zarar görmüş, Havana'daki ABD savaş gemisinin patlaması ile ABD kamuoyunda İspanya'ya karşı öfke artmıştır. Yükselen tansiyon sonucu Nisan 1898'de İspanya-ABD Savaşı patlak vermiştir⁷⁹. İspanya'nın yenilmesi üzerine yine aynı yıl antlaşma imzalanmış fakat antlaşma için yapılan barış görüşmeleri İspanya ile ABD arasında gerçekleşmiş, Küba davet edilmemiştir. Antlaşmaya göre İspanya hem Küba üzerindeki iddialarından vazgeçmiş hem de Porto Riko gibi savaşın gerçekleştiği diğer alanları ABD'ye devretmiştir. Küba resmi olarak 1902'de bağımsızlığını kazanmış, anayasa oluşturma sürecinde ABD Platt Değişikliği⁸⁰ olarak adlandırılan maddenin Küba Anayasası'na koyulmasını sağlamış ayrıca Guantanamo Koyu'nda askeri üs elde etmiştir. Küba hükümeti ABD'nin istekleri doğrultusunda şekillenmiş, diğer yerler ise ABD kontrolü altında kalmıştır (Mazour vd., 1987: 581-583). ABD'nin bölge üzerindeki en önemli kazançlarından biri ise Panama Kanalı olmuştur. Panama Kanalı'ndan önce Orta Amerika'nın bu kısmı ticari rotanın son noktası olmuş ve Atlantik ile Pasifik Okyanusları arasında ulaşımın tüm kıtanın dolaşılmasını gerektirmiştir. Hem ticari hem de güvenlik açısından bu iki okyanusun bağlanması ABD açısından önem teşkil ettiğinden bu dönemde Kolombiya'ya ait bölgede

⁷⁸Burada ABD'nin bir aracı rol üstlenerek antlaşma sağlanması söz konusu bölgenin altın bakımdan zengin olduğu ve anlaşmanın kendileri tarafından çözülmesi ile bölgede ABD'li yatırımcılara erişilebilirliğinin artacağı düşüncesi olduğu ileri sürülmektedir.

⁷⁹Küba'nın bağımsızlık için savaşan lideri İspanya hakimiyetinden korktukları gibi korktukları ABD müdahalesini istememiştir. Fakat savaş Küba'da Porto Riko'da ve İspanya'nın diğer ada kolonilerinde gerçekleşmiştir.

⁸⁰Buna göre ABD, hükümeti tehlike içinde gördüğünü düşündüğü her durumda Küba'ya müdahale hakkına sahip olacaktır.

kanal yapılması için müzakereler yürütülmüştür. Kolombiya'nın bu teklifi onaylamaması üzerine böylesi bir projenin bölgeye yararlı olacağını düşünen halk ve iş adamları Kolombiya'dan bağımsızlığı kazanmak için ayaklanmaya başlamıştır. ABD'nin de yardımı ile bağımsızlığını ilan eden bölge 1903 yılında ABD ile antlaşma imzalayarak kanal yapımı için gereken hakları tanımıştır (Mazour vd., 1987: 583-584). Panama Kanalı'nın yapılmaya başlanması ile bölgenin özellikle Avrupalı güçler tarafından tehdit edilebileceğini gören dönemin ABD başkanı Roosevelt, Monroe Doktrini'ne ek Roosevelt Gerekçesi⁸¹ (*Roosevelt Corollary to the Monroe Doctrine*) olarak bilinen yeni bir politika benimsemiştir. Bu politikayı takip eden yıllarda ABD, Latin Amerika'ya daha sık müdahale eder hale gelmiştir (Monroe Doktrini, 2004: 213).

Öte yandan Latin Amerika ülkelerinde tarıma ve madene⁸² dayalı ticaret 19. yüzyılda büyük bir ivme kazanmış ve 20. yüzyıl siyasi aktörlerinin kimler olduğunu belirlemede önemli rol oynamıştır. Ticaret ile ilgilenen kesimlerin ihracattan sağladıkları gelir düzeyi onların iç siyaset ile pek iç içe olmamış, onların vergileri ile zenginleşen hükümetler caudillolardan çok daha güçlü ve otoriter yapılar kurmuştur (Duru, 2017: 218-219). Diktatörlük ya da oligarşi olarak da yorumlanabilen⁸³ bu hükümetler yabancı yatırımcıların kriterlerinde bir istikrar getirdiğinden yatırımlar da artmıştır. Böyle bir dinamikte ABD'nin “*arka bahçesini*” etkilemesi kolaylaşmıştır. 1930'a gelindiğinde ABD yatırımlarının %40'ı bu bölgede yer almıştır. Ayrıca ABD, 1912-1924 yılları arasında Nikaragua, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'ne müdahaleler gerçekleştirmiştir. Avrupalı devletlerin Birinci Dünya Savaşı'nda etkinliğini kaybetmesi de ABD etkisini arttırıcı bir etki yaratmıştır. 1914 yılında savaş başladığında, genel olarak Amerika kıtası tarafsız bir konum almış birçok Latin Amerika ülkesi savaş boyunca tarafsızlığını sürdürmüştür⁸⁴. 1917 yılında ABD Almanya'ya

⁸¹Buna göre ABD Batı yarımküredeki herhangi bir ülkeye karışılmasını durumunda “uluslararası polis gücü” olarak hareket edecektir. Özünde Avrupalı güçlerin Latin Amerika ülkelerine müdahalesini önlemek olan politika ABD'nin Latin Amerika ülkelerinin iç işlerine karışmasına gerekçe olması haline gelmiştir.

⁸²Kahve, muz, kakao, gümüş, bakır gibi ürünler başta olmak üzere kalay, şeker ve kauçuk temel ticaret malları olmuştur.

⁸³Bu yoruma göre, yapılan seçimler genellikle demokratik değil, “yönlendirilmiş” seçimlerdir. Bu sistem toprak sahiplerinin yanlarında çalışanları sandığa götürerek kendisine ya da belirlenen kişiye oy verilmesine dayalıdır. Seçimlerde de yetkili kişilerin pek çok yolsuzluk yaptığı belirtilmektedir. Bu nedenle seçimlerin adayların güçlü bağlantılılarına ve kontrollerine dayandığı yorum yapılmaktadır.

⁸⁴Meksika, Kolombiya, Peru, Arjantin, Bolivya, Venezüella ve birçok başka Latin Amerika ülkesinin savaş boyunca tarafsız kalmaları ABD'nin bölgeki gücüne kaşı hem bir tepki hem de bir korku unsuru olarak da değerlendirilmektedir. Öte yandan bu yıllarda Meksika'da hükümet değişimi, devrimci güçlerin mücadelesi ve ABD müdahalesi olduğuna da değilmelidir.

savaş ilan ederek İtilaf Devletlerine katılmış, onu Brezilya ve birkaç Latin Amerika ülkesi izlemiştir. Bolivya, Peru ve Uruguay gibi ülkeler savaşa girmese de Almanya ile ticari ilişkileri kesmiştir (Wilde, 2019).

1870-1930 arası dönem Latin Amerika'ya göçlerin de arttığı bir dönemdir. Hem ham maddenin ihracı ile ivme kazanan ekonomi hem de sıcak savaşların Avrupa toprakları üzerinde yaşanması, insanları Yeni Dünya'ya yönelten etkenlerdir. Bu yıllar arasında Latin Amerika İtalya, İspanya ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri⁸⁵ başta olmak üzere Japonya ve Ortadoğu ülkelerinden de göç almıştır. Göçmenlerin çoğu Arjantin, Brezilya'nın güneyi ve Uruguay'a yerleşmiştir (Duru, 2017: 238-241). Bu durum Latin Amerika'nın toplumsal, siyasal dinamiklerine ve kimliğine etki eden bir unsur olarak değerlendirilebilir⁸⁶.

Birinci Dünya Savaşı'nda bölge genel hatlarıyla tarafsız bir konumda olsa da yapılan ticaret nezdinde Avrupa pazarının yerinin büyük olması Latin Amerika ülkelerinin savaşın etkilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Napolyon Savaşları'nın bitişinden beri inşa edilen küresel ticaret ve ödeme sistemi⁸⁷ bozulmuş ve özellikle 1920'lerin sonunda Latin Amerika gibi "çevre" bölgeler savunmasız bırakılmıştır (Bulmer-Thomas, 1994: 66). Örneğin Arjantin özelinde, İtilaf Devletlerinin ticaret akışını saptırmaları ve Almanya'nın ulaşamaz hale gelmesi ticarete düşüşe neden olmuştur⁸⁸. İhracat İtilaf güçlerine yiyecek sağlanması ile düzelse de ithalat, sanayi dallarının savaş malları üretimine odaklanması nedeniyle zarar görmüştür (Lockhart vd., 2019). Şili'de devlet geliri 1913-1915 arasında üçte bir oranında düşmüştür (Bulmer-Thomas, 1994: 68). Ayrıca Avrupalı devletlerce sahip olunan bankaların verdikleri borçları geri istemesi iç pazarda olumsuz etkilere yol açmıştır. Fakat Avrupa pazarındaki dalgalanmalar nedeniyle oluşan durum ABD'nin Latin Amerika'daki pazar payını arttırması ile sonuçlanmıştır. 1914-1918 yılları arasında ABD, bölge ithalatının üçte birine, ihracatının ise üçte birden biraz daha fazlasına sahip olmuştur.

⁸⁵İtalya, İspanya, Portekiz, Almanya, Fransa ve Rusya'dan yaklaşık 9,3 milyon kişi Latin Amerika'ya göçmüştür.

⁸⁶Örneğin Arjantin, Kolombiya ve Ekvador Ortadoğu asıllı başkanlara, Peru'da Japon asıllı bir başkana sahip olmuştur. Arjantin'de İtalyan asıllı göçmenler İtalyanca İspanyolca karışımı bir dil konuşmuş, tango müziklerini bu karışım dille yazarak bir kültür unsuru haline gelmişlerdir.

⁸⁷Altın Standardı Sistemi: Yerel para değerinin belirlenmiş bir miktar altına sabitlenmesi.

⁸⁸ABD ve Britanya Latin Amerika'da Alman milliyetçilerinin kontrolünde olduğuna inandıkları firmaları kara listeye eklemiş, bu şirketlerin ithalat ve ihracatını baskı altına almıştır.

Ticaretteki bu kayma Latin Amerika ekonomisi açısından büyük bir değişiklik demek değildir. Bölge yine daha gelişmiş ülkelere ham madde ve tropikal ürünler satmış, sanayi bakımından pek az adım atmıştır⁸⁹ (Woodruff, 1991: 206). Yabancı yatırımları bakımında da Fransa ve Almanya gibi ülkelerin yerini yine ABD almış, bu dönemde ABD'nin toplam dış yatırımlarının %50'si Latin Amerika'da gerçekleşmiştir⁹⁰. 1913 ile 1929 arası ABD'nin Latin Amerika'dan ithalatı %110, bölgeye ihracatı ise %161 oranında artmıştır (Bulmer-Thomas, 1994: 69-70). Dolayısıyla ekonomik yatırımlarının payı artan ABD siyasal olarak da aktif bir politika izlemiştir. Yatırımlarını güvence altına almak amacıyla kontrolü arttırmak isteyen ABD, Latin Amerika'da yeni(den) şekillenen bir milliyetçilik olgusuyla da karşı karşıya kalmıştır⁹¹. Bu milliyetçi unsurlar etnik ulusalcı, karma ırkların milliyetçiliği, Latin Amerika ulusalcıları veya ekonomik milliyetçi gibi dinamikler çerçevesinde oluşmuştur. Örneğin kültürel milliyetçiler muhafazakâr bir çizgide ilerlemiş, İberya miraslarını Anglosakson etkilere karşı bir kalkan olarak değerlendirmişlerdir. Öte yandan ekonomik milliyetçiler sol kanat ile işçi birlikleri çevresinde ve özellikle yabancı firmaları hedef alan bir konumdadır. Ekonomik milliyetçiliğin bu konumu Şili, Kolombiya ve Meksika⁹² gibi ülkelerdeki yabancı firmalarda işçi ayaklanmalarına yol açan etkenlerden olmuştur (Lookhart vd., 2019). Savaş döneminde petrol (Meksika), bakır (Peru), kalay (Bolivya) ve nitratlar (Şili) gibi stratejik materyallerin fiyatları artmıştır. Fakat kapasite artsa da ithalat hacmi kısıtlı kalmış bu da ülkelerde enflasyona yol açmıştır⁹³. Bu durum ayaklanmalara etki eden bir diğer unsur olmuştur (Bulmer-Thomas, 1994: 68). Yatırımlarının tehlikede olduğunu ne zaman hissetse ülkelerin siyasal ve ekonomi politikaları üzerinde kontrolü almak için harekete geçen ABD

⁸⁹Savaş döneminden önce Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru'da ihracatın getirdiği refah sayesinde genellikle tekstil, işlenmiş gıda üzerine modern imalat işletmeleri kurulmuştu. Savaştan dolayı ithalatın zayıflamasıyla özellikle Brezilya'da sanayiye ivme kazandırıldı. Sayılan bu yedi ülkede sanayi gelişme de hiçbirinde büyümenin temel faktörü olmaya yeterli değildi (Bulmer-Thomas, 1994: 73).

⁹⁰Buna göre 1918 yılına gelindiğinde Şili bakırının %92'si, Venezüella, Peru ve Kolombiya petrolünün %50'si, Venezüella demirinin %50 ve Küba şekerinin üçte ikisi ABD'li yatırımcıların elindedir (Woodruff, 1991:207).

⁹¹Bağımsızlık döneminde kreollerin nativist bir paralele Amerika'da doğanların Amerika'yı yönetmesi ekseninde düşünceleri olmuştur. Fakat bu düşünceler politik bir temeldedir ve iktidar olmak isteyen kreoller çerçevesinde oluşmuştur (Duru, 2017: 243).

⁹²Meksika'da çıkan işçi ayaklanmaları yerli, köylü gibi diğer isyan hareketleri ile Meksika'da devrime yol açmıştır. 30 yılı aşkın süredir ülkenin başında olan Porfirio Diaz sürgüne gönderilmiş ve 1917 yılında milliyetçi çizgide bir anayasa oluşturulmuştur. Milliyetçi olarak değerlendirilir çünkü millileştirme söz konusudur. Bu devrimin simgesi Anenecuilco yerli haklının liderlerinden olan Emiliano Zapata olmuştur (Duru, 2017:249-252).

⁹³Ekonomisi kahve ihracına dayalı Brezilya gibi ekonomiye sahip olan ülkelerde ise değişim ticaret hadlerinde düşüş meydana gelmiştir. Örneğin Brezilya'nın ticaret haddi -ihracatın ithalat karşısındaki alım gücü- 1914 ile 1918 arası %50 oranında düşmüştür (Bulmer-Thomas, 1994: 68).

ise Nikaragua, Dominik, Küba, Brezilya ve Venezüella gibi ülkelerde bu çizgide ilerlemiştir (Woodruff, 1991: 208).

Savaşın ardından Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya ve pek çok Latin Amerika ülkesi Milletler Cemiyeti'ne katılmıştır. Bu, hem dünya sahnesinde daha iyi bir konuma sahip olmak hem de Cemiyet'e katılmayan ABD'nin artan etkisine karşı dengeleyici bir yol olarak değerlendirilmiştir (Woodruff, 1991: 208). Fakat Cemiyet'in ilk odak noktası savaş sonrası dönem ve yapılan barış antlaşmasına uyulmasını sağlamaktı ve Latin Amerika ülkeleri bu sorunlara mesafeli kalmıştır. Cenova Konferansı'nda "yabancı" olarak görülen güncel sorunlara mesafeli yaklaşımları, yapısal farklılıkları ve çatışan çıkarlara sahip olsa da Latin Amerika'nın homojen bir bütün olarak algılanmasına etki etmiştir (Herrere León, 2016). Öte yandan Cemiyet'in de Latin Amerika'daki problemler ile ilgilenmediği görülmektedir⁹⁴.

Savaştan en güçlü ülke olarak çıkan ve dünyaya en çok kredi veren ülke olan ABD'de New York Borsasının çökmesi 1929 Büyük Buhranına yol açmıştır. Klasik iktisatçıların "görünmez el" olarak tanımladıkları güç geçerliliğini yitirmiş, Avrupa'nın satın alma gücünün düşmesi ile ekonomik kriz 1939 yılına değin sürmüştür. Latin Amerika ülkeleri ise krizden farklı derecelerde etkilenmiştir. İhracat ürünlerinin fiyatı ve ihracat hacmi bazında en çok etkilenen grup, ihracatları minerallere dayanan Bolivya, Şili ve Meksika gibi ülkeler olmuştur (Bulmer-Thomas, 1994: 76). Bu ülkeler ihracatın alım gücünün en keskin düşüşünü yaşadığı ülkeler olmuştur. Örneğin Şili ihracat alım gücünün %83'lük düşüşüyle Latin Amerika'da kaydedilen en şiddetli düşüşü yaşamıştır. İlk gruba oranla ihracat hacminde daha ılımlı bir düşüş (%25'ten daha az) yaşayan ülkeler, gıda ve tarımsal ham madde üreten; Arjantin, Brezilya, Ekvador, Peru ve Orta Amerika ülkeleri olmuştur (Bulmer-Thomas, 1994: 77). 1928-1932 yılları arasında ihracat hacmi %10'un altında etkilenen üçüncü grup ülkeler ise Kolombiya, Venezüella ve Dominik Cumhuriyeti'dir⁹⁵ (Bulmer-Thomas, 1994: 78). Fakat üretim için gereken ham maddeleri tedarik etmekte zorlanan sanayileşmiş ülkelerde iflas eden ya da üretimi durduran kurumların sayısı ve işsizlik artmıştır. Bu halde ithalata ihtiyaç duyan

⁹⁴Örneğin Pasifik Savaşı neticesinde Şili hatırı sayılır toprak elde etmişti ve Peru ile Şili bu topraklar üzerine halen anlaşmazlık yaşıyordu. Bolivya'da denize açılan tek toprak parçasını kaybetmişti ve denize ulaşabileceği bir rota istiyordu. Fakat Cemiyet'in anlaşmazlıkları çözmek için bir girişimi olmadı. Peru ve Bolivya Konsey'i müdahale ve incelemeye çağırdı fakat Şili buna Monroe Doktrinini öne sürerek itiraz etti. Sonuç olarak Cemiyet'in bölge üzerindeki etkisi kısıtlıydı (Herrere León, 2016).

⁹⁵Kolombiya, Brezilya'nın kahve valorizasyon planının çökmesinden; Venezüella 1928-1929 yılları arasında patlayan petrol ihracat kapasitesinin dengelemesi ile; Dominik Cumhuriyeti ise Küba şekerine uygulanan kısıtlama sayesinde artan şeker ihracatı ile en az etkilenen ülkeler grubundadır.

ve bu malları sanayileşmiş ülkelere ihraç eden Latin Amerika ülkeleri ortalama %50 oranında dış ticaret hacmi düşüşü yaşamıştır. Öte yandan bu durum 1930'ların sonuna doğru "ithalat yerine sanayileşme" hareketini tetiklemiştir (Duru, 2017: 261). Bu hareket Brezilya, Meksika ve Arjantin gibi nüfusu yoğun olan ülkelerde en fazla etkiyi gösterirken Ekvador, Bolivya, Nikaragua gibi nüfusun çoğunluğunun yoksul ve kırsal kesimde olduğu küçük ülkeleri etkilememiştir (Duru, 2017: 262).

Siyasal açıdan ise Franklin D. Roosevelt'in 1933'te ABD'nin Başkanı seçilmesi ile ABD Latin Amerika ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Franklin Roosevelt, Theodore Roosevelt'in aksine Latin Amerika'ya karşı daha dostane bir görüş benimsemiştir. "İyi Komşu" politikası ile Franklin Roosevelt; güven, dostluk ve iyi niyet taşları ile döşenmiş bir sistem inşa etme umudunu dile getirmiş, ABD'nin kendine saygı duyan, kendine saygı duyduğu için de başkalarının haklarına saygılı bir komşuluk politikası için çalışacağını belirtmiştir (Mathews, 1935: 809). Bu politikanın kökeni özünde Roosevelt'ten önceki ABD Başkanı Herbert Hoover'a dayanmaktadır ve Roosevelt'in bu politikayı benimseyerek genişlettiği belirtilmektedir (Wood, 2015: 102). İyi Komşu politikası Latin Amerika ülkelere doğrudan müdahale edilmemesini içerdiğinden bu politika Latin Amerika liderlerinin çoğu tarafından olumlu karşılanmıştır (Lookhart vd. 2019). Franklin Roosevelt, ABD'nin o tarihten itibaren silahlı müdahaleye karşı bir politika benimsediğini, böylesi bir müdahalenin ancak Latin Amerika devletlerince istenmesi yoluyla söz konusu ülke ile iş birliği içerisinde yürütüleceğini belirtmiştir. Bu durum Monroe Doktrini sınırlarını ve algısını değiştirerek onun, Amerika'nın bağımsız devletlerinin ortak politikası şeklinde değerlendirilmesine yol açmıştır (Mathews, 1935: 810). ABD, Meksika petrol sanayisini 1938 yılında kamulaştırdığında bunu kabullenmişti ve bu tavır ABD'nin ciddiyetini kanıtlarken Latin Amerika devletlerince İyi Komşu politikasının samimiyetinin anlaşılmasını sağlamıştır (Duru, 2017: 271). Öte yandan Meksika'nın tazminat ödemesi de sağlanmıştır (Gilderhus, 2000: 90). Bunun yanı sıra ABD, Küba Anayasası'na eklettiği Platt Değişikliği'ni feshettiğini, Küba'nın içişlerine müdahale yapılmayacağını ve Küba'nın kendi problemlerini kendi arzuları doğrultusunda çözmesi gerektiğini belirtmiş, bu doğrultuda Küba'ya hiçbir deniz piyadesi girmemiştir⁹⁶ (Mathews, 1935: 812). Fakat ABD Guantánamo Koyun'daki askeri

⁹⁶Franklin Roosevelt Küba'yla olan ilişkiler bağlamında ülkenin siyasi sorunlarının ekonomi kaynaklı temellerini iyileştirme adına Küba'da İthalat-İhracat Bankası kurmuştur. Bu doğrultuda, ekonomik refahı büyük ölçüde şeker satımına bağlı olan Küba ile şeker ithalatı üzerine anlaşmıştır. Buna göre hem Küba şekerinin

üssünü korumaya devam etmiş, kendi çıkarlarına en uygun olarak gördüğü Batista'yı desteleyerek ülke yönetimini eline almasına yardım etmiştir (Gilherhus, 2000: 78). Öte yandan ABD'nin böylesi bir politika benimsemesi dönemim şartlarına bağlanmaktadır. İlk olarak bu politika Nazi tehdidine karşı Amerika kıtasının korunması ile bağlantılıdır ve Latin Amerika ülkelerinin Mihver Devletlere karşı ABD'nin tarafında olmalarının bir yoludur (Nilüfer, 2018: 310). Ayrıca ABD bir savaş durumunda ham madde ve başlıca ürünleri Latin Amerika'dan temin edebilmeyi garantilemek istemiştir (Bulmer-Thomas, 2003: 235). Bunlara ek olarak komünizmin Latin Amerika ülkeleri arasında yayılma ihtimali de ABD'nin endişeleri arasındadır. Bu doğrultuda ABD askeri ya da agresif politikalar yerine başka kanallar aracılığıyla kontrol sağlamayı amaçlamıştır. ABD ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin iyiye gitmesi, Birinci Dünya Savaşı'nda genel anlamda tarafsız bir konumda olan Latin Amerika ülkelerinin ABD'nin savaşa taraf olmasıyla İkinci Dünya Savaşı'na girmesinin de bir nedeni olmuştur (Duru, 2017: 271).

1939 yılında Almanya, İtalya ve Japonya'nın başını çektiği Mihver Devletleri ile İngiltere, Fransa ve daha sonra Sovyetler Birliği ve ABD'nin de katıldığı Müttefik Devletleri İkinci Dünya Savaşı'nın ana aktörleri olmuşlardır. Almanya'nın çoğu kıyıcı kontrol etmesinin de etkisiyle Latin Amerika ihracatının %30'unu ve ithalatının önemli bir bölümünü oluşturan Avrupa pazarının çoğunu kaybedilmiştir. 1940'ta Japonya bu durumdan yararlanmak amacıyla çeşitli Latin Amerika ülkeleri ile özellikle ham madde alımı üzerine antlaşmalar yapmış olsa da 1941'de ticari ilişkiler sona ermiştir (Thorp, 1994: 120). Japonya'nın Hawaii adalarına 1941 yılında Pearl Harbor Saldırısı düzenlemesi savaşı batı yarımküreye taşımış, pek çok Latin Amerika ülkesi bu tarihten sonra Japonya'ya veya diğer Mihver Devletleri'ne savaş ilan etmiştir (Pruitt, 2018). Latin Amerika ülkeleri arasından sadece Brezilya ve Meksika savaşa asker göndermiştir. Venezüella, Peru, Uruguay ve Arjantin gibi ülkeler savaşın resmen bitmesinden yalnızca birkaç ay önce, Müttefik Devletleri'nin zaferi aşikâr hale geldikten sonra Mihver Devletleri'ne savaş ilan ederken Küba, Kosta Rika, Nikaragua gibi ülkeler 1942 yılında "Birleşmiş Milletler Deklarasyonu"⁹⁷ adı verilen belgeyi

ülkeye girişindeki gümrük vergisi azaltılmış hem de önceki yıl ABD'ye sattığı şekerden 300,000 ton daha fazla şeker satması üzerine anlaşmıştır. Buna karşılık Küba'da ABD araba ve hayvansal yağ gibi ürünlerine koyduğu gümrük vergilerini düşürmüştür (Mathews, 1935: 814).

⁹⁷ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill, dönemin Sovyetler Birliği ABD Büyükelçisi Maxim Litvinov ve Çin'in eski ekonomi bakanı T.V. Soong'un imzaladığı bu belgeyi Mart 1945'e kadar imzalamış ve Mihver devletlere savaş ilan etmiş devletler San Francisco Konferansı'na dolayısıyla da Birleşmiş Milletler teşkilatına katılma hakkı elde etmiştir. Latin Amerika açısından Birleşmiş Milletlere katılmak

imzalayarak Mihver güçlere karşı tüm kaynakları ile savaşıacaklarını ve hiçbir Mihver güç ile anlaşmayacaklarını beyan etmişlerdir (Walker, 2018). Bu süreçte Latin Amerika hükümetleri ABD'den 450 milyon dolar değerinde askeri yardım almış ABD pek çok Latin Amerika ülkesine göndermiştir (Livingstone, 2009: 20-21). Ticari açıdan da ABD Latin Amerika etkileşiminde artış olmuştur. 1940 yılında 1938'e oranla ihracatta %45, ithalatta %37 artış yaşanmıştır. Bu dönemde ayrıca Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticarete ve ticareti artırma çabalarında önemli bir yükseliş olmuştur⁹⁸ (Thorp, 1994: 121).

İkinci Dünya Savaşı'nın Latin Amerika için en önemli sonuçlarından biri ABD'ye bağımlılığın artmış olmasıdır. Savaşın uluslararası bir güç olarak çıkan ABD'nin Latin Amerika üzerindeki özellikle iktisadi anlamda etkisi artarken Roosevelt döneminin politikaları çoktan geride bırakılmıştır. Özellikle Dwight D. Eisenhower'ın 1953'te ABD'de iktidara gelmesinden sonra komünist tehdit argümanı sıklıkla kullanılarak Latin Amerika ülkelerine askeri nitelikte müdahaleler gerçekleştirilmiştir. 1954 Guatemala'ya yapılan müdahale buna örnektir. Guatemala 1944-1954 arası "bahar dönemi" olarak nitelendirilen bir dönemden geçmiştir. Bu dönemde Arévalo ve ardından gelen Arbenz hükümetleri ulusalcı nitelikte reformlar ile eğitim, tarım, sanayi gibi birçok alanda ulusal sermaye kullanarak kalkınma projeleri gerçekleştirmiştir (Tokatlı ve Hakmen, 1988: 119-120). Yapılan bu reformların aslında önceki ABD hükümetlerinin yaptıklarından farklı olmadığı yorumlanmaktadır. Fakat bu dönemde Guatemala'da izlenen politikalar "komünistlik" ile suçlanmıştır (Duru, 2017: 293-294). Buradan hareketle 1954'te Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) tarafından eğitilen ve yönlendirilen bir ordu oluşturularak "demokrasi" adı altında Guatemala'da iktidar yıkılmıştır (Duru, 2017: 295). Öte yandan müdahale, ABD'de tarafından gerçekleştirilen bombalamalarla da yürütülmüştür (Tokatlı ve Hakmen, 1988: 120). Müdahaleden sonra Guatemala diktatörler ve şiddet olgusu arasında uzun yıllar geçirmiş, zamanla yaralarına sarmaya başlasa da günümüzde halen devam eden sorunları geçmişin bugüne etkisini göstermektedir. Bu durum Latin Amerika ülkeleri için genel bir tablo niteliğindedir.

uluslararası sisteme dahil olmanın ötesinde bir anlam taşımıştır. Bu anlam ileride bahsedilecek olan Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu'nun Latin Amerika entegrasyonunda oynadığı rol ile bağlantılıdır.

⁹⁸Örneğin Arjantin Brezilya, Bolivya, Kolombiya ve Küba ile antlaşmalar imzalamıştır.

Latin Amerika'nın entegrasyon dinamikleri bu olgulardan bugüne değin etkilenmektedir. Latin Amerika entegrasyonunun somut adımlarının atılmaya bağlandığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hem ABD hem de Latin Amerika ülkelerinde toplumsal ve siyasi hareketler bu sürece tesir eden faktörlerdendir.

3.3. Latin Amerika'da Entegrasyonun Temelleri ve Dinamikleri

3.3.1. Düşünsel Temeller

Latin Amerika'nın entegrasyona dair örgütlenmeye başlaması 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Peki bu tarihten önce entegrasyon düşüncesi bölgede ne kadar yer edinmiştir? Simon Bolivar başta olmak üzere ekonomik ya da ideolojik olarak entegre bir Latin Amerika'yı düşlemiş isimler karşımıza çıkmaktadır. Fakat Avrupa kimliği kavramının filizlenmesi Antik Çağa, entegre Avrupa düşüncesi ise Aydınlanma düşünürlerine uzanan bir süreçken 19. yüzyıla kadar asıl odak noktası sömürüden kurtulmak olan Latin Amerika'da Avrupa ile aynı paralelde ve dinamiklere sahip entegrasyon düşünceleri oluşmamıştır.

Bağımsızlık savaşlarının başladığı tarihlerde Latin Amerika için siyasi entegrasyon tavsiyeleri de ortaya çıkmıştır. Bu öneriler genellikle askeri ve siyasi liderlerden bölgesel bütünlüğün bağımsızlığı korumak adına faydalı olacağı temellerinde oluşmuştur. Bağımsızlık döneminde Şilili bir avukat olan Juan Egaña İspanyolca konuşan bölgeleri, ABD'yi ve İspanya'yı da içine alan bir federasyon kurulmasını dile getirirken Francisco de Miranda Hispanik Amerika'yı tek bir millet olarak tanımlayıp tüm İspanyolca konuşan toprakların tek bir bağımsız devlet oluşturmasını önermiştir (Dabène, 2009: 12). Bolivya Çokuluslu Devleti'nin isim babası, El Libertador Simon Bolivar, Fransız Devrimi'nden birkaç yıl sonra eğitimini tamamlamak üzere Paris'e gitmiş, burada bulunduğu süre zarfında Locke, Hobbes, Voltaire ve Montesquieu gibi pek çok düşünürden etkilenmiştir. Bu düşünürlerden etkilenmesine karşın onun fikirleri Amerika'nın ihtiyaçlarını göz önüne alarak şekillenmiştir⁹⁹. Aynı zamanda Bolivar kendisini "Bentham'ın öğrencisi ve doktrinlerinin takipçisi olarak" tanımlamış ve faydacılık görüşünü benimsemiştir. Bu doğrultuda en

⁹⁹Örneğin Bolivar için Montesquieu'nun Kanunların Ruhu Üzerine eseri bir referans kitabı niteliğinde olup, cumhuriyetin üzerine fikirleri ve güçler ayrılığı konusundaki görüşleri bu eserden etkilenmiştir. Fakat Montesquieu bir ülkenin sömürge sahibi olması konusuna soğuk bakmayan biriydi ve Bolivar buna katılmıyordu. Aynı durum Rousseau için de geçerliydi. Bolivar insanın özgür doğduğunu kabul ediyor fakat mutlak özgürlük ve otoritenin doğaya aykırı olduğu fikirlerini reddetmekteydi (Doğan, 2011: 41-42).

mükemmel yönetimin en fazla sayıda insanı mutlu eden ve siyasi istikrarı sağlayan bir yönetim olduğunu belirtmiş, temelinde adalet yatan halk egemenliğinin sınırsız olmadığını ve sınırlarının faydacılık çerçevesinde şekillendiğini dile getirmiştir (Doğan, 2011: 47).

Bolivar Venezüella'ya döndüğünde ülkesinin bağımsız olmasını mecburi olarak görmüş fakat ülkenin henüz bu düzeyde olmadığına kanaat getirmiştir. Bu nedenle ülkesine döndükten sonra, bir dönem aile işleri ile ilgilenmiş ve fikirleri açıkça konuşmamıştır. 1810 yılında cunta kreoller İspanya'ya başkaldırdığında Bolivar'ı milis kuvvetlerine yarbay yapmış, Bolivar'ın devrim adına çalışmaları böylelikle başlamıştır (Doğan, 2011: 60). 1819 yılında yaptığı bir konuşmasında “Venezüella'nın sahip olduğu ve olması gereken şey cumhuriyetçi bir hükümettir. Bu cumhuriyetin temel ilkeleri halk egemenliği, güçler ayrılığı, sivil özgürlükler, köleliğin yasaklanması, monarşinin ve imtiyazların kaldırılması olmalıdır...” diyerek öncelikle kendi memleketi üzerine olan fikirlerini dile getirmiştir (Bolivar, 1819). Bölgesel bağlamda ise görüşlerini ilk bağımsızlık girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından dile getirmiştir. 1812 yılında yayımladığı Cartagena Manifestosu ile İspanyolları koymak için bölgede birleşmiş devrimci bir güç kurulması çağrısında bulunmuştur (Masur, 2019). 1815 yılında yazdığı Jamaika Mektubu'nda ise “...Herkesten çok ben, Amerika'nın dünyadaki en büyük millete dönüştüğünü görmeyi arzuluyorum, onun alanı ve refahı ile büyüklüğü değil, özgürlük ve görkemi ile en büyük olmadır... Yine de tüm Amerika'nın tek bir yönetici altında toplanmasını arzuluyorum...Bu bölgeler ortak bir geçmişe, dile, geleneğe ve dine sahip olduğundan yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin tek bir hükümete onları bir konfederasyon altında birleştirme izni vermesi mantıklıdır. Fakat bu mümkün değildir. Aslında iklimsel farklılıklar, coğrafi çeşitlilik, çıkar çatışmaları ve karakterlerin benzer olmaması Amerika'yı ayırmaktadır...” sözlerine yer vererek entegrasyonu savunan fakat önündeki engelleri de dile getiren bir tutumdadır (Bolivar, 1815). Bolivar Büyük Kolombiya'nın kurulmasının ardından pek çok girişimde bulunarak diğer ülkelerin de dahil olduğu bütünleşik bir yapı kurmaya çalışmış, Bolivar'ın ölümünden sonra da Hispanik Amerikanizm çerçevesinde Latin Amerika zirveleri düzenlenmiş fakat istenilen iş birliği sağlanamamıştır. Bolivar'ın Latin Amerika entegrasyonu üzerine düşünceleri etkisini kaybetmiş değildir, günümüzde de Latin Amerika entegrasyon dinamiklerinde karşılaşılmaktadır.

Latin Amerika bağımsızlık sürecindeki bir başka önemli isim olan José San Martin, Şili'nin bağımsızlığında önemli rol oynamış isimlerden olan ve Şili Cumhuriyeti'nin ilk

hükümetinin başı olmuş Bernardo O'Higgins ile bölgenin geleceğine dair planlar yapmıştır (Koffler, 1961: 14). San Martin Avrupa'da bulunduğu dönemde karşılaştığı Maitland Planı'ndan¹⁰⁰ etkilenecek San Martin'in Kıtasal Planı olarak geçen düşüncelerini bu süreçte O'Higgins ile paylaşmıştır. Bu plana göre ilk hedef sıra dağları aşır Şili'yi özgürleştirmektir çünkü ona göre Şili, devrimin kaderini belirleyecek kapasiteye sahiptir. İlk hedef tamamlandıktan sonra hedef Peru olacaktır, Şili'nin güvenliğinin sağlanması ile zaten Lima düşecektir (Lynch, 2001: 7). San Martin'in Kıtasal Planı onun Avrupa'ya gitmesiyle durmuştur. Bu plan nezdinde San Martin, O'Higgins ve diğer görev yapan generallerin¹⁰¹ savunma, ticaret ya da politik birlik amaçları sonuca bağlanamamış fakat fikirleri Latin Amerika entegrasyonunu etkilemiştir (van Klaveren, 2017: 2).

Orta Amerika'nın bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamış isimlerden bir diğeri Cecilio del Valle'dir. Guatemala doğumlu avukat ve siyasetçi, Orta Amerika ülkelerinin Meksika monarşisi yapısına dahil olduğu dönemde Meksika hükümetinde görev almıştır. Guatemala'nın ayrılma kararı üzerine Guatemala'ya ve Orta Amerika ülkelerinin birleşmesi çabalarına hizmet edebilmek için görevinden istifa etmiştir (Bumgartner, 1963: 103). Orta Amerika Federal Cumhuriyeti döneminde başkanlığa adaylığını da koymuş olan siyasetçi, siyasi kariyeri boyunca birlikçilik taraftarı olmuştur. Ona göre Latin Amerika'nın yeni kurulmuş ulus devletleri birer milletten ziyade aynı medeniyetin unsurlarıdır ve bu devletler söz konusu medeniyetin eyaletleri gibidir. Siyasal birlik teklif eden del Valle, her bir devleti destekleyebilecek bir ekonomik programı başlatılmasını ve aynı zamanda her birine gerekli otonominin verilmesini önermiştir. Önerdiği ekonomi programı tüm Latin Amerika devletleri arasında ticari bir antlaşma yapılmasını ve deniz ticareti filosu oluşturmayı kapsamıştır. ABD'de olduğu gibi sıkı bir federasyon kurulması yerine daha gevşek bir konfederasyon kurulması taraftarı olmuştur (Rivera, 2014: 96-97). Bu bağlamda del Valle'nin asıl amacı ulusal güvenliği ilgilendiren konularda her bir devletin kendi stratejisini belirleyebilmesini sağlamaktır. İçsel bir kaosun diğer devletleri etkilemesi durumunda ise geri kalan devletler destek göndereceklerdir (Rivera, 2014: 96-97). Konfederasyon ile tüm devletler dış müdahalelere tabi olmayacakları bir Amerikan sistemi içinde olacaktır (Montalban, 2013:

¹⁰⁰İskoç Tümgeneral Thomas Maitland tarafından Britanya'nın özellikle Güney Amerika'daki etkisini arttırmak amacıyla oluşturduğu taktiksel plan.

¹⁰¹Enrique Paillardelle ve Tomás Guido gibi generaller de bu dönemde aynı çizgide fakat sonuç projesi belirsiz planlar yapmıştır.

124). Del Valle bölgesel birliğin siyasal ve kültürel faktörlerin kombinasyonu ile mümkün olacağına inanmış, ekonomik birliği siyasi bir birliğin temelleri olarak görmüştür.

Cecilio del Valle'nin Orta Amerika Federal Cumhuriyeti başkanlığı için rekabet ettiği Honduras doğumlu Francisco Morazán da bölgesel birliğin öncü düşünürlerinden olmuştur. 1830'da Federal Cumhuriyet'in başkanı seçilen Morazán, Orta Amerika Federasyonu'nun çok büyük bir destekçisi olmuş, ileride tüm Latin Amerika ülkelerini içine alan bir birliği umut etmiştir (Rivera, 2014, 93). 1833 yılında ikinci dönem başkanlığı için tekrar adaylığını koyan Morazán, del Valle'ye yenilmiş fakat del Valle'in henüz görevine başlayamadan ölmesi üzerine ikinci en çok oyu alan Morazán tekrar başkan olmuştur (Rivera, 2014: 95). Liberal partinin lideri olan Morazán başkanlığı boyunca özellikle muhafazakarların ayaklanmalarını bastırmakla uğraşmıştır. Federasyonu korumak adına askeri girişimlerde bulunan Morazán, 1838 yılında Guatemala şehrini zorla ele geçirmiş fakat Federasyon Meclisi Orta Amerika Federasyonu Cumhuriyeti ülkelerinin kendi kararlarını vermesi kararını almasıyla bu ülkeler birlikten ayrılarak bağımsız hale gelmiştir (Montalban, 2013: 124). 1840 yılında ise muhafazakâr temelli isyancı güçler tarafından yenilgiye uğratılan Morazán iki yıllık sürgünün ardından Federasyonu onarmak için geri dönmüş ve yakalanarak infaz edilmiştir (Encyclopaedia Britannica, 2019a). Morazán'ın ölümü özellikle Orta Amerika'da birlik oluşturma girişimlerinin ilk bölümü kapanmıştır (Montalban, 2013: 125).

19. yüzyılın ikinci yarısında da entegrasyon bağlamında çeşitli düşünceler ile karşılaşılmaktadır. Cecilio del Valle ve Morazán'nın düşünceleri yaşamaya ve geliştirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Guatemala'nın başkanı Justo Rutino Barrios, Orta Amerika entegrasyonunun en coşkulu destekçilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Amerika Federasyonu'nu yeniden inşa etmek isteyen Barrios, entegrasyonun gelecek problemlere çözüm sağlayacağına ve ülkeleri geliştireceğine inandığı için Orta Amerikalı mevkidaşları ile diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır¹⁰² (Montalban, 2013: 126). Kendinden öncekilere göre alışılmışın dışında politikalar izleyen Barrios, Orta Amerika ülkeleri arasında en büyük ve en kalabalık ülke olan Guatemala'nın başında olduğundan kendinden küçük olan komşularından yarar sağlamaktan çekinmemiştir. Sıklıkla komşu Orta Amerika ülkelerinin işlerine müdahalelerde bulunmuştur (Encyclopaedia Britannica,

¹⁰²Barrios'un bu tutumuna asıl emelinin Orta Amerika'nın diktatör lideri olmak olduğunu düşünen El Salvador, Nikaragua gibi ülkelere kuşku ile yaklaşmıştır.

2019b). Gönüllü olarak Orta Amerika ülkelerini birleştiremeyeceğine karar veren Barrios, gerekirse güç kullanarak ve güçlü ittifaklar kurarak birleştirme yoluna gitmiştir. Bu noktada ABD bariz bir seçenek olmuştur çünkü Orta Amerika birliğini desteklediği bilinmektedir. Bu amaçla ABD Bakanı Logan ile görüşmelere başlayan Barrios, ABD'nin desteğine karşılık olarak Nikaragua topraklarında yapılması öngörülen kanal projesini destekleyeceğini dile getirmiştir. Bakan Logan iki ay sonra dışişleri bakanlığına tüm Orta Amerika'nın en azından Barrios'un birleştirme planı başarılı olana değin ABD hamiliğine alınmasını önermiştir (Healy, 2001: 24). Fakat dönemin ABD siyasetçilerinin Barrios'un zor kullanarak birliği sağlamasına çekimser yaklaşması üzerine Barrios, Meksika ile uzun süredir anlaşmazlık yaşadığı toprak parçasını ABD'ye sunmuştur. Meksika ile gerilimi yükselten bu durumdan sonra Barrios ABD'den umudu kesmiş, Meksika ile anlaşmazlıkları bulunan topraklar üzerindeki iddialarından vazgeçmiştir (Healy, 2001: 26-38). Askeri güç kullanarak emelini gerçekleştirme yoluna giren Barrios, El Salvador'a düzenlenen askeri sefere liderlik etmiş burada da ölmüştür (Montalban, 2013: 127).

20. yüzyıla gelindiğinde entegrasyon fikirleri Orta Amerika'yı etkilemeye devam etmiştir. Salvador Mendieta ve Augusto Cesar Sandino gibi isimler Orta Amerika birliğini destekleyen ve bu amaçla fikirlerini dile getiren isimlerdendir. Örneğin Orta Amerika Birliği Partisi'nin kurucularından olan Mendieta, Orta Amerika Federasyonu'nu oluşturan beş ülkeyi tekrar birleştirmeyi amaçlamıştır (Racine, 2019). Ona göre Orta Amerika, birliğinin oluşturulması zorunlu bir tarihi topluluktur (Montalban, 2013: 129). Sandino ise anti-empyralist çizgide, ABD hegemonyası ve tüm yabancı işgalciler ile mücadele için Latin Amerika ruhunu savunan bir birliği amaçlamıştır. Sandino memleketi Nikaragua'ya dolayısıyla da Orta Amerika ve tüm İspanyolca konuşan kıtaya sorumluluk duyduğunu dile getirerek Latin Amerika birliğini teşvik etmiştir (Montalban, 2013: 142). Barrios, Sandino ve Mendieta gibi kişiler için Orta Amerika birliği bağımsızlıklarını ve egemenliklerini garanti altına alma yolu olmuştur (Puntigliano ve Briceno-Ruiz, 2013b:267).

Entegrasyonun bağımsızlığı koruma ve güvenliği sağlama amacıyla tahayyül edilmesine Orta Amerika haricinde Latin Amerika'nın geri kalan yerlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Brezilya'da 20. yüzyılın başlarında dönemin Brezilya Dışişleri Bakanı Rio Branco Baronu, José Maria da Silva Paranhos Jr., ve dönemin Brezilya Devlet Başkanı Getúlio D. Vargas, Arjantin'de dönemin Devlet Başkanı Roque Saenz Peña gibi isimler çeşitli derece ve şekillerde entegrasyon tahayyüllerini dile getirirken bağımsızlık ve

güvenlik unsurlarına rastlanmaktadır. 1902 yılında göreve başlayan Rio Branco Baronu Brezilya'yı o dönem siyasal karışıklıkların sık sık yaşandığı diğer Latin Amerika ülkelerinden farklı düşünmüş ve bu karışıklıklardan korunmanın en etkili yolunun bölgenin siyasal istikrarının sağlanması olarak görmüştür (Bueno vd., 2013: 209). Jeopolitiğe oldukça önem veren Rio Branco Baronu için odak noktası "Latin Amerika" ya da "Hispanik Amerika" değil Güney Amerika toprakları olmuştur. Kıtasalcı bir tutumda olan Rio Branco Baronu, Güney Konisinde¹⁰³ Brezilya'nın etkisinin Arjantin ve Şili ile paylaşılması gerektiği kanaatinde olmuş, bir yandan ABD ile uyumlu diğer yandan İspanyolca konuşan komşuları ile "paylaşılmış etki" alanı inşa edebileceği bir dış politika tutumu edinmiştir (Puntigliano, 2013: 32-34). Rio Branco Baronu, tüm Latin Amerika ya da Güney Amerika ülkelerinin bir antlaşma yapmasını imkânsız gördüğünden ve Brezilya'nın birçok Latin Amerika ülkesi ile iletişimi olmadığından dolayı Arjantin ve Şili ile bir savunma ve iş birliği antlaşması yapılmasını öngörmüş, bu çizgide ABC Antlaşması için müzakereleri başlatmıştır. Bu dönemde Arjantin'in Başkanı olan Peña, entegrasyon yanlısı olan Brezilya'nın teklifine olumlu bakmıştır. Brezilya'ya gerçekleştirdiği ziyaretinde "Todo nos une y nada nos separa¹⁰⁴" sözleriyle daha yakın ilişki yanlısı tutumunu dile getirmiştir (Severo, 2015). ABC Antlaşması bu dönemde öz müzakere safhasını geçememiş olsa da özellikle Peña ve Rio Branco Baronu'nun Güney Konisinde tahayyül ettikleri iş birliği Brezilya'nın 1934-1945¹⁰⁵ yıllarındaki Başkanı Getulio Vargas tarafından tekrar canlandırılmıştır. Rio Branco Baronu'nun dış politika görüşünü benimseyen Vargas, Brezilya'nın gelişimi için öncelikle Arjantin ve diğer Güney Konisi ülkeleri ile bir gümrük birliği kurulması taraftarı olmuştur.

Latin Amerika entegrasyonu açısından önemli isimlerden olan Arjantinli ekonomist Raúl Prebisch, bu dönemde yapılan müzakerelere katılmış ve desteklemiştir (Puntigliano, 2013: 35). Arjantin Merkez Bankası kurucularından ve ilk yöneticisi olan Prebisch, BM bünyesinde kurulan ECLAC Müdürü ve UNCTAD Genel Sekreteri olarak görev yapmış, ilk dönem Latin Amerika entegrasyon girişimlerine ivme kazandırmıştır (ECLAC, T.Y.). Prebisch Tezleri olarak adlandırılan ve özellikle Latin Amerika ülkelerine yönelik ekonomik analizler içeren çalışmalarında Latin Amerika'nın gelişimine odaklanmıştır. Prebisch dünya toplumunu sanayi merkezleri ve çevreler olarak ikiye ayırmıştır; sanayi merkezleri

¹⁰³Güney Konisi Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay ve Şili ülkelerini ifade etmektedir.

¹⁰⁴Her şey bizi birleştirir ve hiçbir şey bizi ayıramaz.

¹⁰⁵Getulio Vargas bu ilk dönem başkanlığından sonra tekrar 1951-1954 arası başkanlık yapmıştır.

verimliliğini sürdüren ve bunu sınıfları arasında maaş ve kar olarak dağıtan, ulusal gelirin %10-15'ini biriktirip yeni sermaye yaratmak için kullanan bir yapıda; çevreler ise geleneksel rolü merkezlere ham madde ve gıda sağlamak olan, üretilenin çoğunun tüketildiği ve birikimin %4-5'i geçmediği, düşük verimlilik- az birikim kısır döngüsünde kalmış bir yapıdadır (Frankenhoff, 1962: 191-192). Latin Amerika'yı dünya ekonomik sisteminde çevrenin bir parçası olarak niteleyen Prebisch, çözüm sunarken üç element üzerinde durmuştur; sanayileşme, korumacılık ve ortak pazar. Sanayi ve teknik gelişimi birbirlerini tamamlayıcı nitelikte değerlendiren Prebisch, çevrede gelişimin sağlam bir temelde ivme kazanması için hem ana hem de diğer aktivitelerde verimliliğin teknik ilerleme ile arttırılacağını ve ihracatı geliştireceğini belirtmektedir (Prebisch, 1959: 252). Sanayi teknik ilerlemeyi teşvik etmekte dinamik bir rol oynayan bir yapıdadır fakat gelir esnekliğini¹⁰⁶ azaltmak için belli başlı sınırları olan korumacılığa da ihtiyaç vardır. Prebisch korumacılığı, verilen bir zaman içerisinde gelişmesi gereken yeni sanayi kollarında düzenlemeleri sınırlandırmak için daha doğrudan ve basit bir yol olarak değerlendirmiş, seçimli korumacılık politikasını tercih edilebilir bir enstrüman olarak görmüştür (Prebisch, 1959: 257). Latin Amerika'nın bölgesel çapta sanayileşme ihtiyacı olduğunu belirten Prebisch, bu konuda milli bir tutumdan ziyade bölgeye yönelmiştir (Prebisch, 1959: 196). Ortak pazarın kademeli olarak kurulması yoluyla ulusal pazarların genişletilmesi, ana ve sanayi ürünlerinde uzmanlaşmanın teşviki için bölgede tercihli uygulamaya geçilmesini önermiştir (Frankenhoff, 1962: 201). Prebisch Latin Amerika'da iş birliği olmadan bağımlılığın belli başlı tezahürlerinin uzun vadeli karşılıklı ilişkilere dönüşemeyeceğini vurgulamış, entegrasyonu bölgenin sanayileşmesi ve ekonomilerini verimli hale getirecek bir araç olarak görmüştür (Prebisch'ten aktaran Casas-Gragea, 2013: 67). Ortak pazar, üyeler arasında yoğun ticaret ve ana merkezden ürettiği ithalat kapasitesine bağlı ithalat katsayısı ile sınırlı çok taraflılığın rasyonel bir politikasıdır, ortak pazar olmadan her ülke her ürünü üretmeye eğilimli olur (Prebisch, 1959: 267-268). Prebisch'in yönetimi altında Latin Amerika'da ortak pazar kurmak ECLAC'ın en önemli politikalarından biri haline gelmiştir.

Yukarıda bahsedilen isimler ve daha birçok isim Latin Amerika entegrasyonu tahayyül etmiş, kurgulamış ve bunu Latin Amerika'nın çeşitli sorunlarını çözmek için bir araç olarak

¹⁰⁶Prebisch, merkez ülkelerin Latin Amerika ana ürünlerine olan ithalat talebin değişime olan hassasiyetini vurgulamaktadır. Öte yandan merkezin sanayi ürünlerine olan ithalat talebinin gelir esnekliği daha düşüktür.

görmüştür. Latin Amerika'da entegrasyon düşüncesinin somut hale gelmesi ise 1950'li yıllarda başlamıştır.

3.3.2. Latin Amerika'da Entegrasyona Yönelik Girişimler

3.3.2.1. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği ve Latin Amerika Entegrasyon Birliği

Latin Amerika'da bölgesel iş birliğinin sağlanması yönündeki girişimler 1950'li yıllarda başlamıştır. 1957 yılında Amerika Devletler Örgütü (ADÖ) ekonomik konferansı düzenlenmiş, Latin Amerika ülkeleri arasında iş birliğinin artırılması konuşulmuştur. Bu dönemde Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay uluslararası forumlarda pazarlık gücü kazanma gayesiyle serbest ticaret bölgesi taslağı hazırlamış, bu doğrultuda 1960'ta Montevideo Antlaşması Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru tarafından imzalanarak 1962'de yürürlüğe girmiştir. Kolombiya ve Ekvator 1961'de, Venezüella 1966'da ve Bolivya 1967'de antlaşmanın tarafı olmuştur¹⁰⁷ (Karluk, 2007: 558). LAFTA'nın kuruluşunun özünde, ekonomik iş birliği sağlamak ve Latin Amerika ortak pazarı yaratmayı hedefleyen bölgesel bir örgüt yatmaktadır. Temelde, "en çok kayırlan ülke" prensibi ile işlev görme uğraşında olan LAFTA, 12 yıllık plan ile hassas olmayan ürünlerde tüm ticari bariyerleri kaldırmayı önermiş, hassas ürünlerde ise aşamalı bir politika oluşmayı benimsemiştir (Acosta, 2013: 15). Bölge ülkelerinin tarımsal üretimlerini ve sanayileşme politikalarını koordine etme ve uyumlaştırmayı da hedeflenmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 449). Fakat ortak bir dış tarife yoktur, tarım ürünleri konusunda daha himayeci/ulusalcı bir tutum vardır ve ortak bölgesel yaptırım politikası tahsis edilmemiştir (Manisalı, 1971: 176). Bu hali ile düşük dereceli bir entegrasyon söz konusudur¹⁰⁸. Ülkelerin ekonomik gelişim seviyelerinin farklı olması ile daha güçlü olan devletlerin zamanla örgütte ağır basmaya başlaması ve üyellerdeki siyasal istikrarsızlıklar örgütü olumsuz etkilemiştir. Buna ek olarak üyeler arasında gümrük vergilerinin kaldırması dahi sağlanamadığından LAFTA'nın etkinliğinin sorgulanmasına ve sonuç olarak feshedilmesine neden olmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 450). LAFTA'nın hedefleri, bu dönemde bölgedeki genel ekonomik durum

¹⁰⁷1962'de Küba'nın başvurusu 1953-1959 yılları arasında gerçekleşen Küba Devrimi ve 1961'de yaşanan Domuz Körfezi Çıkarması gibi olayların etkisiyle reddedilmiştir.

¹⁰⁸Yine de örgüt kurulduktan sonra örgüt içi ticaretin ortalama yıllık artış haddi %7'den %13'e yükselmiştir. LAFTA içi ticaretin gelişmesi sanayileşmeyi de hızlandırmıştır (Manisalı, 1971: 178).

göz önüne alındığında fazla iddialı olarak değerlendirmiş ve feshedilmesi bununla da ilişkilendirilmiştir (Acosta, 2013: 16).

1973'te yaşanan petrol ambargosu petrodolar endeksli bankaların düşük faiz oranıyla kredi vermesine neden olmuş ve pek çok Latin Amerika ülkesinde kredi alımı olmuştur. 1980'lere gelindiğinde ise çoğu Latin Amerika ülkesinde çokça dış borç ve ticaret açığı baş göstermiş ve bu durum Latin Amerika finansal krizine yol açmıştır¹⁰⁹. Bunun da etkisiyle ülkeler daha fazla ekonomi odaklı ve daha gevşek bir sistem oluşturmak istemiştir (Acosta, 2013: 16). 1980'de yine Montevideo'da imzalanan antlaşma ile LAFTA'nın yerine LAIA kurulmuş ve 1981'de yürürlüğe girmiştir. Özünde entegrasyona özendirmek olan LAIA'nın ilk hedefi kısa dönemde tercihli ticaret bölgesi oluşturmak, uzun vadede ise ortak pazar kurulması amacı vardır (Laçiner, 2003: 308). LAFTA'dan farklı olarak üyelerinin gelişmişlik seviyesine bağlı bir şekilde tarifelerde bir uyum yapılmasını öngörmüştür. Bu sebeple üyeler üç gruba ayrılmıştır; çok gelişmişler: Arjantin, Brezilya¹¹⁰, Meksika, orta gelişmişler: Şili, Kolombiya, Peru, Uruguay ve Venezüella ve az gelişmişler: Bolivya, Ekvator, Paraguay (Karluk, 2007: 560). Buna göre nispeten az gelişmiş ülkeler farklı oranlarda tarife indirimlerine katılacaktır (Laçiner, 2003: 308). LAIA, bölge-altı entegrasyon antlaşmaları oluşturulmasını destekleyerek CAN ve MERCOSUR' kurulmasının temellerini atmıştır (Acosta, 2013: 17). LAIA bugün 1999'da Küba'nın ve 2012'de Panama'nın da katılımıyla 13 üyeli ve 510 milyon kişiyi kapsayan bir yapıdadır. Topluluk; genellikle üyelerin dışişleri bakanlarından oluşan ve entegrasyon sürecinin siyasi boyutu ile ilgili kararlar alan en üst organ *Bakanlar Kurulu*, Uzmanlık Kurumları ve Çalışma Grupları içeren ve üyelerce atanan kişilerden oluşan *Temsilciler Komitesi*, üyelerin tam yetkili temsilcilerinden oluşan ve entegrasyon sürecinin işleyişini incelemek, ekonomik entegrasyon açısından daha geniş kapsamdaki eylemleri teşvik etmek gibi görevleri bulunan *Değerlendirme ve Yakınlaşma Konferansı*, Birliğin teknik organı olan ve hedeflere ulaşılması için çeşitli çalışmalar yapan *Genel Sekreterlik* organlarından oluşmaktadır (La Asociación Latinoamericana de Integración [ALADI], 2019). LAIA 2014'ten beri her yıl farklı bir üye ülkede gerçekleşen "The Expo Aladi" etkinliklerini düzenleyerek şirketleri bölgesel büyümeye teşvik etmekte ve

¹⁰⁹ Ayrıca 1980'ler Latin Amerika tarihinde en çok terör saldırılarının gerçekleştiği yıldır. Öyle ki bu yıllar "terörizm yılları" olarak adlandırılmaktadır.

¹¹⁰ 1993'te LAIA'nın en büyük üyesi olan Brezilya çekilmiştir. Bu duruma ek olarak Meksika, Brezilya ve Arjantin krizlerinin bölge ekonomilerini dolayısıyla entegrasyonu olumsuz etkimiştir (Laçiner, 2003: 308).

üyeler arasında ticareti güçlendirmeyi ve arttırmayı amaçlamaktadır (EXPOALADI, 2019). Ekonomik olarak LAIA, MERCOSUR ve CAN gibi yapılanmalar ile iç içe bir yapıda olduğundan ve bölge-altı entegrasyon girişimlerini desteklediğinden söz konusu örgütlenmelerin verileri daha ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3.1. Bölge İçi Ticaret Payı: LAIA

YIL	LAIA
1980	%13,8 (<i>ihracat</i>) %12,6 (<i>ithalat</i>)
1999 / 2011	%15,8 / %17
2017 / 2018 / 2019	%13,5 / %14,4 / %21

Kaynak: 1980 verisi için (Edwards ve Savastano, 1988: 75); 1999 verisi için (UNCTADSTAT, T.Y.); 2011 ve 2019 verileri için (ALADI, 2020); 2017 verisi için (United Nations DESA, 2019a: 26); 2018 verisi için (United Nations DESA, 2019b: 26) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.1. LAIA'nın bölge içi ticaret payını vermiştir. Buna göre LAIA'nın kurucu antlaşmasının imzalandığı 1980 yılında bölge içi ihracat payı %13,8, bölge içi ithalat payı %12,6'dır. 1999 yılına gelindiğinde %15,8 olan bölge içi ticaret payı 2011'de %17'ye ulaşmıştır. 2017, 2018 ve 2019 verileri ise sırasıyla %13,5, %14,4 ve %21 şeklindedir¹¹¹. LAIA bahsedildiği gibi bölge altı entegrasyonlar barındırdığından bu verilerde söz konusu bölge altı entegrasyonların etkisi vardır.

3.3.2.2. And Milletler Topluluğu

Şili ve Kolombiya, 1964'te LAFTA toplantısında ilk bölge-altı entegrasyon grubu oluşturulması için teklif yapmıştır. 1969'da Cartagena Antlaşması ile Bolivya, Kolombiya,

¹¹¹1999, 2011 ve 2019 için verilen oranlar bölge içi ticaret payı belirtilen kaynaktaki verilere göre bölge içi ticaret payı formülüne göre hesaplanmıştır. Hata payı vardır.

Ekvator, Peru ve Şili Andean Grubu'nu oluşturmuştur (Acosta, 2013: 18). Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi bölgedeki büyük devletlere karşı denge unsuru sağlayabilme gayesi güdülmüş, ekonomik serbestleşme ve iş birliği yoluyla verimliliği, ticareti ve rekabet gücünü arttırmak hedeflenen unsurlardan olmuştur (Laçiner, 2003: 313). Topluluk en geniş ekonomik, ticari ve siyasi entegrasyonu yeni bir Andean Bütünleşme Sistemi olarak hedeflemiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 453). Hedefi coğrafi olarak sınırlı olan örgütte daha gelişmiş olan Şili, Kolombiya ve Peru antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile gümrük tarifelerini ve diğer ticareti kısıtlayıcı engelleri kaldırmış, az gelişmiş olan Bolivya ve Ekvator ise gümrük tarifelerini zamanla kaldırmayı kabul etmiştir (Karluk, 2007: 560). Sanayileşme planlaması ve dış yatırımları yönetme programları ile sanayinin az geliştiği ülkelerde oluşturularak küçük bir ortak dış tarife kurulması sağlanmış, bölge-altı ticarete ve sanayi ürünlerinin büyümesinde olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca 1978'de Andean Rezerv Fonu kurularak ödemeler dengesi açığı veren üye ülkelere yardım edilmesi sağlanmıştır (Karluk, 2007: 560). 1970'lerde önemli başarılar gösteren Grup¹¹² özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren zorluklar ile karşılaşmıştır. Örneğin 1976'da Şili ulusal gümrük oranlarını yükseltmeyi reddederek ayrılmış, 1981'de bağımsızlıktan bu yana süren toprak anlaşmazlığı Peru ve Ekvator'u tekrar savaşa sürüklemiş ve yine bu yıl Bolivya'da askeri darbe gerçekleşmiştir (Acosta, 2013: 19). Tüm bu hadiseler entegrasyonu olumsuz etkileyen unsurlar olmuştur.

1973'te Venezüella'nın CAN'a taraf olmasının ardından entegrasyon şeması gözden geçilmeye başlanmış ve Avrupa örnek alınarak 1979'da yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Laçiner, 2003: 314). Durgun geçen 1980'lerden sonra, 1990'lı yılların değişen uluslararası sistemi çerçevesinde toplanan liderler 1993'te uyumu arttırmak için Ortak Dış Politika rehberi oluşturmuş ve yine bu yıl Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Venezüella arasında Serbest Ticaret Bölgesi devreye girmiştir (Laçiner, 2003: 314-315). 1996'da Trujillo Protokolü ile yeni kurumsal değişiklikler yapmış ve böylece Andean Grubu CAN haline gelmiştir¹¹³ (Acosta, 2013: 20). Ortak Dış Politika Rehberi ile Bolivya ve Şili MESCOSUR'a ortak üye olarak iki bloğun birbirine daha yakınlaşmasını sağlanmıştır (Karluk, 2007: 560). 1998'de MERCOSUR ile CAN arasında serbest ticaret alanının

¹¹²Örneğin 1970'te 112 milyon dolar olan iç ticaret 1979'da 1.113 milyon dolara çıkmıştır (Laçiner, 2003: 313).

¹¹³Ayrıca bu protokol ile bazı organlar uluslar üstüne benzer otoriteyle donatılmıştır.

oluşturulması için bir çerçeve antlaşma imzalanmış ve ABD ile CAN-ABD Ticaret ve Yatırım Konseyi oluşturulmuştur (Laçiner, 2003: 315). CAN'ın en zengin ve en sanayileşmiş ülkesi olan Venezüella'nın, Kolombiya ve Peru'nun en büyük ithalatçısı olan ABD ile ticari bir antlaşmaya girişmesi nedeniyle 2006'da Topluluk'tan ayrılmıştır (Acosta, 2013: 21).

Tablo 3.2. Bölge İçi Ticaret Payı: CAN

YIL	CAN
1969 / 1979	%0,7 / %4,5
1993 / 1996	%6,3 / %8,17
1999 / 2003	%7,82 / %10,79
2006 / 2008	%9,31 / %7,64
2017 / 2018	%7,06 / %7,46

Kaynak: 1969 ve 1979 verileri için (Molestina, 2019: 106); 1993'ten 2008'e kadar olan veriler için (Dominguez, 2015: 246); 2017 ve 2018 verileri için (Comunidad Andina Secretaria General, 2019: 2) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.2.'de CAN'ın yıllar içindeki bölge içi ticaret payları verilmiştir. Buna göre; Cartagena Antlaşması ile Andean Grubu'nun kurulduğu 1969 senesinde %0,7 olan pay yapısal değişikliklere gidilen 1979 yılında %4,5'e yükselmiştir. Serbest Ticaret Bölgesi'nin Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Venezüella arasında devreye girdiği 1993 senesinde %6,3 olan pay Trujillo Protokolü ile Andean Grubu'nun CAN haline geldiği 1996 senesinde %8,17'dir. MERCOSUR ve ABD ile anlaşmaların yapıldığı 1998 senesinin ardından 1999'da %7,82 olan ticaret payı 2003'te %10,79 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. CAN'ın en zengin ve en sanayileşmiş ülkesi olan Venezüella'nın ayrıldığı 2006 senesinde %9,31 olan pay 2008'de ise %7,64'e gerilemiştir. Topluluğun bölge içi ticaret payı bağlamında yayımladığı son verisi 2017 ve 2018 yıllarına ait olup sırasıyla %7,06 ve %7,46 oranındadır. Genel olarak ekonomik bağlamda son yayımlanan istatistik verisi ise Şubat-Ekim 2019 aralığına ait olup bölge içi ihracat payını %7,4 olarak vermektedir (Comunidad Andina Secretaria General, 2020: 4).

3.3.2.3. Güney Amerika Ortak Pazarı

Brezilya ve Arjantin'in LAIA'yı kuran 1980 Montevideo Antlaşması çerçevesinde ikili görüşmelere başlamasının ardından 1988'de Entegrasyon, İş Birliği ve Kalkınma Antlaşması imzalanmış, böylelikle iki ülke MERCOSUR'un temellerini atmıştır (Laçiner, 2003: 309). Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay 1991'de Asuncion Antlaşması ile bölgesel ticaret antlaşması imzalayarak MERCOSUR'u kurmuş, ticaretin serbestleştirilmesi, ekonomi ve diğer politikaların uyumlaştırılması amaçlanmıştır¹¹⁴. 1995'te ortak pazar uygulaması başlamış, üyeler yatırım¹¹⁵ ve ticari rejimlerinde önemli değişiklikler yaparak kendi aralarındaki ticari ilişkilerde bütün sınırlayıcı kuralları kaldırmıştır¹¹⁶ (Hasgüler ve Uludağ, 2018: 452). 1999'da gerçekleşen Brezilya para birimi devalüasyonu ve 2001 Arjantin krizi gibi ekonomik problemler kurucu antlaşma ile belirlenmiş hedeflerin dışındaki alanlara yönelmeye katkı sağlamış ve bölgesel vatandaşlık, sosyal uyum ve demokratik karar alma gibi alanlarda ele alınmaya başlanmıştır (Acosta, 2013: 23). 2002 yılında üye devlet vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı da verilmiştir (Onursal Beşgül, 2014: 537).

MERCOSUR ile malların ve insanların serbest dolaşımının yanında dövize getirilen kısıtlamalar üyeler arasında kaldırılmıştır (Karluk, 2007: 567-568). MERCOSUR'da karşılaşılan en önemli engellerden biri Latin Amerika bürokrasisinin karmaşıklığı ve kuralların uygulanmasındaki düzensizlik olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu durum yatırımcıların ve iş adamlarının entegrasyonda daha aktif bir rol oynamasını engellemektedir (Laçiner, 2003: 309). Fakat MERCOSUR, Kuzey Amerika Ticaret Antlaşması (NAFTA), AB ve Japonya'dan sonra dünyanın dördüncü büyük entegre pazarını oluşturmaktadır¹¹⁷ (Smith, 1999: 41). Bugün MERCOSUR Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay oluşmaktadır ve 2016'dan bu yana örgütün taraf devlet statüsünde bulunan tüm hak ve yükümlülükleri askıya

¹¹⁴1994'te yapılan Ouro Preto Antlaşması ile MERCOSUR'un yapısı AB örnek alınarak fakat aynen kopya edilmeden yeniden düzenlenmiştir. AB'den en önemli farkı, uluslararası yetkilerle donatılmış organların MERCOSUR'da bulunmamasıdır.

¹¹⁵Üyeler arasında yatırım miktarının da artırılmasına önem verilmesiyle 1999 yılında Arjantin'de bulunan Brezilya firma sayısı 458, Brezilya'da bulunan Arjantin firma sayısı 322'ye ulaşmıştır (Laçiner, 2003: 312).

¹¹⁶MERCOSUR ile CAN arasında serbest ticaret antlaşması da yapılmıştır.

¹¹⁷1995 verileri ışığında MERCOSUR'un toplam GSMH değeri 714 milyar dolardır. Bu, o dönem Latin Amerika GSMH toplam değerinin yarısına denk gelmekte, nüfus bakımından ise örgüt Latin Amerika toplam nüfusunun %40'ını, dış ticaretinin 1/3'ünü oluşturmaktadır (Smith, 1999: 41).

alınan Venezüella vardır. Şili, Kolombiya, Ekvador, Guyana, Peru, Surinam ve üye olma süreci içinde olan Bolivya ise ortak üye statüsündedir (MERCOSUR, 2018).

Tablo 3.3. Bölge İçi Ticaret Payı: MERCOSUR

YIL	MERCOSUR
1986 / 1988	%10,3 / %9
1991 / 1995	%13,18 / %19,64
1998 / 2002	%23,42 / %13,9
2008 / 2011	%16,15 / %19
2017 / 2018	%16 / %16,4

Kaynak: 1986'dan 1991'e kadar olan veriler için (Campos, 2016: 868); 1995'ten 2008'e kadar olan veriler için (Dominguez, 2015: 247); 2011 verisi için (Motto Veigo ve Rios, 2019: 17); 2017 verisi için (United Nations DESA, 2019a: 28); 2018 verisi için (United Nations DESA, 2019b: 28) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

İlişkilerin ekonomik boyuttaki ilerlemesi ve ekonomik büyümenin temel gaye olduğu MERCOSUR'un bölge içi ticaret payı verileri Tablo 3.3.'de verilmiştir. Buna göre Brezilya ve Arjantin'in ikili görüşmeler ile MERCOSUR'un temellerini attığı 1986 ve 1988 yıllarına ait bölge içi ticaret payı sırasıyla %10,3 ve %9'dur. MERCOSUR'un kurulduğu 1991'de %13,18 olan pay ortak pazar uygulamasına başlanılan 1995'te %19,64'e yükselmiştir. 1999 Brezilya para birimi devalüasyonundan önce 1998'de %23,42 ile en yüksek değere ulaşan pay 2001 Arjantin krizinin ardından üye vatandaşlarına serbest dolaşım hakkının verildiği 2002'de %13,9'a gerilemiştir. 2008'de %16,15'e ve 2011'de %19'a çıkarak artış gözlemlenmiştir. Son döneme bakıldığında pay 2017'de %16 ve 2018'de %16,4 oranındadır.

2019'da ise bölge içi ticaret payı yaklaşık %14,8¹¹⁸ civarındadır (Sistema de Estadísticas de Comercio Exterior del MERCOSUR, 2020).

3.3.2.4. Latin Amerika İçin Bolivarıcı Alternatif

Anti-kapitalist ve anti-emperyalist bir entegrasyon modelini temsil eden ALBA, ilk olarak 2001'de Venezüella tarafından “dayanışma, tamamlayıcılık, iş birliği” ilkelerine dayanan bir entegrasyon modelinin dile getirilmesi ile gündeme gelmiştir (Puntigliano ve Briceno-Ruiz, 2013a: 2). Dönemin Venezüella Devlet Başkanı Hugo Chavez ve Küba Devlet Başkanı Fidel Castro, 2004 yılında protokol imzalayarak ALBA'yı hayata geçirmiştir. Özünde gelişimin sosyal yönüne eğilen ALBA, yoksulluğun giderilmesi ve sosyal dışlanma ile mücadele konularına önem vermektedir (Azzi ve Harris, 2006: 6). İmzalanan protokoller bağlamında ALBA “bağımsızlığı, kendi kaderini tayin hakkını ve onu oluşturan insanların kimliğini savunmada siyasi, ekonomik ve sosyal ittifak” olarak tanımlanmıştır (Goodchild, 2019).

ALBA, temelde neoliberal serbest ticaret antlaşmalarını reddetmekte, bunun yerine üyeler arasında çalışma ortaklığı ve dayanışmayı ön plana çıkarmakta, kaynak transferine önem vermekte, aile ve küçük ölçekli üreticileri korumaya yönelik politikaları ve kooperatifçiliği desteklemektedir (Karluk, 2007: 573). ALBA kapsamında, tıpta bölgesel lider olan Küba Venezüella'ya doktor gönderme ve ülkede inşa edilecek olan kliniklere destek olmanın yanında Küba üniversitelerinde burs verme yoluyla Venezüellalı doktorları eğitme görevini üstlenirken petrol zengini Venezüella, Küba'ya indirimli petrol sağlama görevini üstlenmiştir (Azzi ve Harris, 2006: 6). 2004 yılında başlatılan ve komşu ülkelerin dikkatini çekme amacı da güden “Mucize Operasyon”¹¹⁹ ile bedava göz ameliyatı fırsatı sunulmuştur. 2006'da Bolivya'nın katılması ile Küba ülkenin enerji verimliliği için yardım sünerken Venezüella ülkenin gaz ve mineral çıkarma sanayisinin yenilenmesinde geniş bir ortaklık sağlama görevi üstlenmiştir. Bolivya'nın katkısı ise doğal gaz, tarım vb. ürünlerin ihracatındadır. Bunun yanı sıra üye ülkelerin öğrencilerine burs imkânı ve yatırımcılarına vergi indirimi gibi alanlar da kapsama alınmıştır (Azzi ve Harris, 2006: 7). 2018 itibariyle;

¹¹⁸Bu hesaplama bölge içi ticaret payı formülü ile kaynak olarak verilen sitedeki veriler ışığından hesaplanmıştır. Hata payı barındırmaktadır.

¹¹⁹Sadece Latin Amerika ülkelerinin vatandaşlarına yönelik başlayan Mucize Operasyon kapsamında doktorların 3,4 milyon kişinin ameliyatını yaptığı tahmin edilmekte ve bazıları Asya ve Afrika'da olmak üzere 31 ülkede faaliyette bulunmaktadır (Whitney Jr, 2014).

2009'da Antigua ve Barbuda ve Saint Vincent ve Grenadinler, 2008'de Dominika Cumhuriyeti, 2007'de Nikaragua, 2014'te Grenada ve Saint Kitts ve Nevis, 2013'te Saint Lucia'nın katılımıyla¹²⁰ 10 üyesi bulunan ALBA, Latin Amerika'nın toplam GSMH'nin %10,4'üne sahiptir (Masud, 2013). 2005 yılında oluşturulan PetroCaribe, 2008'de oluşturulan ALBA Bankası ve bunu takiben 2009'da geliştirilen bölgesel sanal para Sucre ile ALBA ekonomik anlamda ilerleme sağlamıştır¹²¹.

ALBA'da öneriler belgeler ile on dokuz alana bölünmektedir: 1. Petrol ve Enerji, 2. İletişim ve Haberleşme, 3. Ordu, 4. Dış Borç, 5. Ekonomi ve Finansman, 6. Hafif ve Temel Sanayiler, 7. Doğal Kaynaklar, 8. Toprak, Gıda Egemenliği ve Toprak Reformu, 9. Eğitim, 10. Üniversiteler, 11. Bilimsel ve Teknolojik Gelişim, 12. Kitle İletişim, 13. Sağlık, 14. Cinsiyet, 15. Göç-Kimlik, 16. Yerleşim, 17. Katılımcı Demokrasi, 18. Yerli Hareketleri, 19. İşçi Hareketleri (Azzi ve Harrison, 2006: 14). Öneriler konularına göre bölünerek her birine ayrı yaklaşımlar ile yeni antlaşma yahut yeni düzenleme, yeni kurumsal yapı kurulması amaçlanmaktadır. 2019 yılında Bolivya'da yaşanan askerin de dahil olduğu siyasal kargaşa üzerine 2005'ten beri ülkenin başında olan Evo Morales görevinden istifa edip ülkeden ayrılmış, ALBA'nın bu 'darbeyi' kınaması üzerine Bolivya'nın yeni hükümeti ALBA'dan ayrıldığını açıklamıştır (South Front, 2019). Böylelikle ALBA en büyük ve ilk üyelerinden biri olan Bolivya'nın ayrılması ile 9 üyeli bir yapı haline gelmiştir.

¹²⁰ALBA üyesi Honduras 2010'da ve Ekvador 2018 yılında ayrılmıştır.

¹²¹PetroCaribe ile Venezüella Karayip ülkelerine indirimli petrol ve gelişme yardımı amaçlamıştır. ALBA Bankası ile eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda sosyal programlara yatırım sağlanmakta; Sucre ise üyeler arası ticarete kullanılmak üzere, ABD Dolarının kullanımından kaçınmak amacıyla oluşturulmuştur (Masud, 2013).

Tablo 3.4.Bölge İçi Ticaret Payı: ALBA

YIL	ALBA
2004 / 2006	%4,33 / %1,98
2009 / 2014	%5,2 / %4,8
2017 / 2018	%3,8 / %2,6

Kaynak: 2004 ve 2006 verileri için (Dominguez, 2015); 2009'dan 2018'e veriler için (UNCTADSTAT, T.Y.) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

Entegrasyonun daha çok dayanışma ve sosyal boyutlarına eğilen ALBA'da bölge içi ticaret payı Tablo 3.4.'te verilmiştir. Buna göre ALBA'nın kurulduğu 2004'te %4,33 olan pay Bolivya'nın katıldığı 2006'da %1,98'dir. Sucre para biriminin oluşturulduğu 2009'da %5,2 olan pay yeni üye katılımlarının gerçekleştiği 2014'te %4,8'dir. Son veriler ise 2017 ve 2018 yılından olmakta ve sırasıyla %3,8 ve %2,6 şeklindedir¹²². Ticaret payının düşük seviyelerde olmasında bir süredir devam etmekte olan Venezüella krizinin etkisi muhtemel gözükmektedir.

3.3.2.5. Orta Amerika ve Karayipler

1961'de yapılan Amerikalılararası Ekonomik ve Sosyal Konsey Konferansı'nda (1. Punta del Este Konferansı) 20 ADÖ üyesi¹²³ J. Kennedy'nin açıkladığı kapsamlı iş birliği ve ABD yardımları temelinde oluşan "İlerleme için İttifak" kalkınma planını onamış, 1967'de 2. Punta del Este Konferansı'nda Latin Amerika'da Ekonomik Bütünleşme ve Endüstriyel Kalkınma için Eylem Planı'nı kabul etmiştir. Bu plan, Latin Amerika Ortak Pazarı kurulabilmesini iki bütünleştirici sistemin geliştirilmesine bağlamaktaydı: Orta Amerika Ortak Pazarı ve Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (Gemalmaz, 1991: 284). Orta Amerika'da örgütlenmeler bu çerçevede hızlanmış fakat Orta Amerika ekonomik

¹²²2009-2018 arası verilen oranlar için bölge içi ticaret payı belirtilen kaynaktaki verilere göre bölge içi ticaret payı formülüne göre hesaplanmıştır. Hata payı vardır.

¹²³Küba hariç.

bütünleşmesi 1951'e kadar uzanmakta ve 5 bölge devleti ile ECLAC etkinliği belirginleşmektedir.

1958'de ekonomileri esas itibariyle tarım, deniz ürünleri ve ormancılığa dayanmakta olan Nikaragua, Honduras, Guatemala, Kosta Rika¹²⁴ ve El Salvador Serbest Ticaret İçin Çok Taraflı Antlaşma ve Orta Amerika'da Ekonomik Entegrasyon Antlaşması, aşamalı bir liberalleşme amacıyla imzalanmıştır (Laçiner, 2003: 318). 1960'ta Managua'da Orta Amerika Ekonomik Bütünleşmesi Genel Antlaşması imzalanarak son tahlilde gümrük birliğini sağlamak amacıyla OAOP kurulmuştur (Gemalmaz, 1991: 285). Bu dönemde bölge içi ticarete artış gözlemlenmiştir (Fagen, 1987: 20). 1966 yılında ortak dış tarife devreye girmiş, tarifeler kademeli olarak azaltılmaya başlanmış fakat siyasi istikrarsızlıklar ve 1970'li yıllarda oluşan kriz ortamının da etkisiyle istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır (Laçiner, 2003: 318). 1969'da Honduras ile El Salvador arasında 5 gün süren savaş sonucunda iki ülkede OAOP'den çekilmiş ve bu durum OAOP'a olumsuz etki eden gelişmelerden olmuştur (Fagen, 1987: 21). Bunun yanı sıra Orta Amerika'nın çeşitli ülkelerinde hem ekonomik hem siyasi zorluklar yaşanmıştır. Örneğin Nikaragua'da bugün bile hala süren siyasi gerginlik özellikle 1970'li yıllarda hızla tırmanmış ve o dönem ülkenin başında olan Ulusal Muhafızlar hükümeti Sandinista Devrimi ile 1979 yılında devrilmiştir. 1990'da azalan siyasi gerilim ile OAOP yenilenme dönemine girmiş ve 1991 yılında Tegucigalpa Protokolü ile Orta Amerika Ekonomik Bütünleşmesi Genel Antlaşması üzerinde değişikliğe gidilmiş, SICA kurularak yeni yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır (Bulmer, 1998: 316). Tegucigalpa Protokolü ile kurulan SICA kendi bünyesi içerisinde beş adet alt-sistem barındırmaktadır. Bunlar; yine Tegucigalpa Protokolü ile oluşturulan Siyasal ve Kurumsal Alt-Sistemi, 1993 Guatemala Protokolü ile oluşturulan Ekonomik Entegrasyon Alt-Sistemi, 1995 Sosyal Entegrasyon Antlaşması (San Salvador Antlaşması) ile oluşturulan Sosyal Gelişim Alt-Sistemi, 1994 Orta Amerika'nın Sürdürülebilir Gelişimi için Birlik (ALIDES) ile Çevresel Alt-Sistemi ve kültürel iş birliği Konvansiyonlarına dayanan Kültürel Alt-Sistemi (Papageorgiou, 2011: 19).

¹²⁴Antlaşma Kosta Rika'da onaylanmamıştır.

Tablo 3.5. Bölge İçi Ticaret Payı: OAOP/SICA

YIL	SICA
1960 / 1970	%6 / %25
1984 / 1991	%16 / %19 (ihracat) %12 (ithalat)
2000 / 2008	%16,6 / %18,31
2017 / 2018	%17,6 / %17,5

Kaynak: 1960, 1970 ve 1984 verileri için (Blomqvist ve Lindholm, 1992: 59); 1991 verisi için (Sistema de Estadísticas de Comercio de Centroamérica, T.Y.); 2000 ve 2008 verileri için (UNCTADSTAT, T.Y.); 2017 verisi için (United Nations DESA, 2019a: 17); 2018 verisi için (United Nations DESA, 2019b: 17) kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.5.'te OAOP/SICA'nın bölge içi ticaret payı verilmiştir. Buna göre OAOP kurucu antlaşmasının imzalandığı 1960'da %6 olan pay 1970'te %25'e çıkmıştır. 1984'te pay %16'ya gerilemiş, Tegucigalpa Protokolü'nün imzalandığı 1991'de bölge içi ihracat payı %19 bölge içi ithalat payı %12'dir. 2000'de %16,6 olan bölge içi ihracat payı 2008'de %18,31'dir. Son veriler 2017 ve 2018 yılından olup sırasıyla %17,6 ve %17,5'tir¹²⁵.

1958'de kurulan Batı Hint Adaları Federasyonu'nun 1962'de dağılmasından sonra bu federasyonun parçası olmuş Barbados, Guyana ve Antigua, Karayip Serbest Ticaret Birliği'ni Kuran Dickenson Bay Antlaşması'nı 1965'te kabul etmiş Trinidad ve Tobago'da da geçerli olmak üzere 1968'de işlerlik kazanmıştır (Berry, 2014: 21-22). Böylelikle CARIFTA oluşturulmuştur. 1968'de diğer İngilizce konuşan Karayip ülkelerinin katılımıyla da genişlemiştir. Antlaşma kapsamında, tarım ürünleri hariç olmak üzere, nispeten daha zengin olan Jamaika, Barbados, Guyana, Trinidad ve Tobago beş yıl içinde ticari kısıtlamaları azaltmayı kabul ederken daha az gelişmiş olan üyeler on yıl içerisinde azaltmayı kabul etmiştir (Laçiner, 2003: 320). Vergiden gelen gelirlere oldukça bağımlı olan üyeler, vergilerin

¹²⁵2000-2008 için verilen oranlar bölge içi ticaret payı belirtilen kaynaktaki verilere göre bölge içi ticaret payı formülüne göre hesaplanmıştır. Hata payı vardır.

azaltılması ya da kaldırılması konusunda giderek daha az istekli hale gelmiştir. Bunun yanı sıra Jamaika Birlik içerisinde uygun bir şekilde temsil imkânı bulamadığını dile getirerek çekilmiş ve diğer ülkeler Jamaika'yı takip etmiştir. Böylece CARİFTA dağılmış fakat 1973'te Chaguaramas Antlaşması ile kurulmuş olan CARICOM için temel olmuştur (Halton, 2019).

CARICOM ortak pazar oluşturmak, eğitim, sağlık, ulaştırma, araştırma alanlarında iş birliği geliştirmek, ticareti güçlendirmeyi amaçlamıştır. Antlaşmanın ilk tarafları Barbados, Guyana, Jamaika, Trinidad ve Tobago'dan sonra 1974'te altı az gelişmiş ülke¹²⁶ ve yine 1974'te Antigua ve Saint Kitts-Nevis, Anguilla, 1983'te de Bahama CARICOM'a katılmıştır (Karluk, 2007: 563). Günümüzde 15 üye ülke ve 5 ortak üyeye sahip olan Topluluk, yaklaşık on altı milyonluk bir nüfusu kapsamaktadır (CARICOM, T.Y.a). "CARICOM'un tek pazar ve ekonomik alan oluşturulması hedefi çerçevesinde, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, üye ülke vatandaşlarının herhangi başka bir üye ülkede iş kurma serbestisi, ortak gümrük tarifesi, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ticaret politikası, işgücünün serbest dolaşımı ve diğer ortak ekonomik ve mali politikalar uygulanması amaçlanmaktadır." (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011). Fakat CARICOM'un üyeleri arasındaki gelir ve nüfus seviyeleri büyük farklılıklar göstermektedir. Ayrıca küçük ada devletleri arasında etkin bir ulaştırma ağı gelişmediği gibi Jamaika, Trinidad ve Tobago dışında diğer tüm ülkeler tarıma ve turizme dayalı bir yapıya sahiptir. Bu durum, CARICOM'un başarısını engelleyen etkenlerdendir (Karluk, 2007: 563).

¹²⁶Grenada, Dominik, Saint Vincent, Saint Lucia, Belize ve Montserrat.

Tablo 3.6. Bölge İçi Ticaret Payı: CARICOM

YIL	CARICOM
1967	%4,6(<i>ihracat</i>) %5,6(<i>ithalat</i>)
1973 / 1982	%8,81 / %10,04
1993 / 1999	%11,25 / %14,56
2001 / 2006	%15,59 / %14,4
2017 / 2018	%9,9 / %9,7

Kaynak: 1967 verisi için (Hope, 1974: 175); 1973'ten 2005'e kadar olan veriler için (Girvan, 2012: 56-57); 2017 verisi için (United Nations DESA, 2019a: 18); 2018 verisi için (United Nations DESA, 2019b: 18) kaynakları kullanılmıştır.

Tablo 3.6. CARICOM'un bölge içi ticaret payı verilerini vermektedir. Buna göre CARICOM'un selefi olan CARIFTA'nın kuruluş sürecinde olduğu 1967 yılına ait bölge içi ihracat payı %4,6, bölge içi ithalat payı %5,6 şeklindedir. CARICOM'un kurulduğu 1973'te bölge içi ticaret payı %8,81 iken 1982'de ilk kez yüzde onun üzerine çıkarak %10,04 olmuştur. Chaguaramas Antlaşması ile belirlenmiş kalan sorumlulukların tamamlanması için öngörülmuş tarih olan 1993 senesinde pay %11,25 iken 1999'da %14,56'ya çıkmıştır. Düzenlenmiş Chaguaramas Antlaşması'nın sunulduğu 2001'de pay %15,59 iken yürürlüğe girdiği 2006'da %14,4 olmuştur. 2017 ve 2018 verileri ise sırasıyla %9,9 ve %9,7 olduğu görülmektedir.

Özellikle 2010-2015 yıllarında genel olarak ticaret açığı yaşanan CARICOM'un kuruluşundan bu yana en önemli ticaret partneri hem ithalatta hem de ihracatta ABD iken LAIA'da Topluluğu'n önemli ticaret partnerlerindedir¹²⁷ (The CARICOM Secretariat, 2018,

¹²⁷ CARICOM'un ABD'ye olan ithalatı 2011-2016 döneminde %32,9 iken LAIA'a olan ithalatı %15,9, Topluluğun ihracatının %41,5'i ABD'den gelmekte iken %13,2'si LAIA'dan gelmektedir.

3). Ticari anlamda dalgalanmalar yaşansa da CARICOM'un üyelerine en önemli katkısı, "bölge bilincinin" kazanılması olmuş, böylece dışa karşı kimlik geliştirme etkisi ortaya çıkmıştır (Karluk, 2007: 564). Örneğin 2014 yılında "Celebrating CARICOM" adıyla Topluluğu'n resmi *marşı* çıkarılmış, Patwa ve Sranan Tongo gibi yerel dillere de yer verilerek hâkim dil İngilizce de olsa Topluluğun dilsel çeşitliliği kutlanmıştır (CARICOM, T.Y.c). 2019'da on dördüncüsü düzenlenen Karayip Sanat Festivali-CARIFESTA ile başta CARICOM üyeleri olmak üzere Karayipler 'de ve genel anlamda Latin Amerika'da bir kültür birliği ve bilinci oluşturmak amaçlanmıştır (CARIFESTA, T.Y.).

3.3.3. Sosyal İnşacılık Bağlamında Latin Amerika Entegrasyonları

Latin Amerika tarihiyle, kültürüyle, sanatı ve inş çıkışlarıyla özdeşleşmiş bir inşadır. İlk bölümde de değinildiği gibi Latin Amerika'nın hangi ülkeleri kapsadığı konusunda tartışmalar vardır. Bu Latin Amerika'yı Latin Amerika yapan unsurların ne oldukları ile bağlantılı bir tartışmadır. Örneğin sadece Latin kökenli diller tanım içine katıldığında Jamaika gibi İngilizce konuşulan ya da Surinam gibi Felemenkçe konuşulan ülkeler tanımın dışında kalır ve bölgenin farklı yerlerinde pek çok farklı yerel dilin konuşulduğu göz önüne alınmalıdır. Öte yandan tam bağımsız ülkeler olarak ele alındığında Porto Riko gibi pek çok Karayip ülkesi tanımın dışında kalır. Sömürge geçmişi ele alındığında örneğin Brezilya'nın geri kalan pek çoklarından farklı bir deneyim yaşadığı öne çıkmaktadır. Etnik bir çizgide bakıldığında ise özellikle Karayipler ve genel olarak bölgenin doğu kıyıları daha fazla köle ticaretine şahit olduğundan, farklı bir etnik yapıdadır. Pek çok değişken söz konusuysen sosyal inşacı açıdan en uygun olan tanım kimlik ile bağlantılı gözükmektedir. Öyleyse milletlerin kendilerini Latin Amerika'ya ait hissetmesi en önemli ve uygun unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kendini Latin Amerika'ya ait hisseden diğer ülkeler tarafından da kabul edilmek "biz ve öteki" ekseninde önemlidir. Bu bağlamda eski İspanyol kolonisi olan Meksika incelendiğinde dil, kültür, mücadele ve iç karışıklıklar gibi sayılabilecek unsurlar bakımından Latin Amerika unsurları ile örtüşen bir ülkedir. 2008 yılında yapılan anket sonuçlarına göre halkın %55'inin kendini Latin Amerikalı olarak %7'sinin Kuzey Amerikalı olarak tanımladığı Meksika, özellikle NAFTA'nın bir parçası haline geldikten sonra sembolik olarak zaman zaman Latin Amerika'dan kovulduğu dile getirilmektedir (Santa-Cruz, 2015: 108). Bu bakımdan kimlik ve öteki algısı Latin Amerika entegrasyonunun sosyal inşacı açıdan incelenmesi için uygun bir başlangıçtır.

Bağımsızlıktan önce özellikle yerli halk ve Afrika kökenliler kendilerini daha büyük bir topluma veya kültüre ait hissetmemiştir (Eakin, 2004: 31). Genellikle kreoller tarafından liderlik edilen bağımsızlık mücadeleleri ile milliyetçi bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bununla beraber oluşan birlik hissiyatı farklı bloklar ve üst üste binmiş projeler ile bugüne tezahür etmiştir (van Klaveren, 2017: 2). Bu tezahürde Bolivarcılık ve Monroe Doktrini'nin etkisi olmuştur. Kolektif kimlik büyük ölçüde ABD'nin 18. ve 19. yüzyıllarda bölge üzerinde büyüyen gücüne takriben oluşmuştur (Eakin, 2004: 33). Böylelikle Latin Amerika kimliğini ve entegrasyonların akışını etkileyen iki akım ortaya çıkmıştır: Pan-Amerikanizm ve Latin-Amerikanizm. Burada belirtmek gerekir ki Avrupa entegrasyon sürecinde öteki algısı, AB'nin parçası olmanın ne anlama geldiğini tanımlarken entegrasyonun sınırlarının ne olduğunu da gösteren bir unsur olarak yorumlanmaktadır. Öyleyse Latin Amerika açısından ele alınan bu iki akımın da entegrasyon sınırları ve entegrasyonun parçası olmanın ne anlama geldiğini belirleme potansiyeli barındırdığı söylenebilir. Pan-Amerikanizm ABD'nin çıkarları ve gücüyle ilişkilendirilebilen bir kavram olmak üzere Amerika kıtasının en kuzey ucu olan Alaska'dan en güney ucu olan Tierra del Fuego'ya birliğini savunan bir düşüncedir (Legler, 2015: 318). Pan-Amerikanizm daha soyut değerler ve ekonomik çıkarların altını çizer (Santa-Cruz, 2015: 98). Pan-Amerikanizm doğrultusunda ve komünizmin kıtada yayılmasının önüne geçilmesi amacıyla ADÖ kurulmuş, Amerika Kıtası Kalkınma Bankası ile Latin Amerika ülkelerini ekonomik ve sosyal gelişim bakımından desteklemekte ve demokrasi ve insan hakları üzerine sözleşmeler ve beyannameler ile ortak payda oluşturmaktadır. Pan-Amerikanizm özünde ABD'yi ön plana çıkaran bir düşünce olduğundan etkilerini başta NAFTA olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin ABD ile ticari ilişki gütmelerinde de görülebilmektedir. Kolombiya, Peru ve Kosta Rika gibi Latin Amerika ülkeleri serbest ticaret antlaşmaları ile ABD ile ekonomik ilişkilerini geliştirirken Brezilya'nın da ekonomik iş birliği üzerine ilişkilere sahiptir. Latin-Amerikanizm ise Bolivarcılığın kimliğe dayanan kültürel ve politik izlerini taşıyan, sömürge ve emperyalist genişleme döneminden gelen ve ABD'den kültürel ve manevi bakış açısından, Avrupa'dan emperyalist ve kolonyal açıdan kendini farklılaştırma amacı ile başlamış, özellikle Küba Devrimi'nden sonra anti-emperyalist/kapitalist doğrultuda ABD karşıtı çizgide Latin Amerika'yı kendi tarihi gerçekliği ve ihtiyaçları ile düşünme olarak geliştirmiştir (Mendieta, 2007: 79-82). Bu bağlamda Latin-Amerikanizm en doğrudan şekilde ALBA'da görülmektedir.

Onuki, Mouron ve Urdinez (2016) yaptıkları çalışmada Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Meksika ve Peru'da Latin Amerika kimliği ile alakalı bir anket düzenlemiştir. Buna göre Latin Amerikalı, Güney Amerikalı, dünya vatandaşı, kendi ülkeleri (Şilili, Arjantinli vb.) ve ülkelerinin içinde buldukları bloklar (CAN, MERCOSUR gibi) seçenek olarak verdikleri ankette söz konusu ülke vatandaşlarının kendilerini tanımlama oranları incelenmiş ve hiçbir ülkede içinde buldukları bloklar ilk üç cevap içine girmemiştir. Bunun yanı sıra ülkelerin ilk ve en önce kendilerini Latin Amerikalı olarak tanımlama oranları Kolombiya %59, Ekvador %55, Arjantin %52, Meksika %47, Peru %39 ve Şili %38 şeklinde seyrederken Brezilya'da oran %4'tür. Bölgesel liderlik vasfı güden Brezilya'nın halk bazında kendini bölgenin bir parçası olarak görmemesi dikkat çekici bir sonuç olmakla beraber özellikle Brezilya bazında bölgeselleşmenin iş dünyasının ve toplumun katılımından ziyade devlet kaynaklı olduğu ile tutarlı bir sonuçtur (van Klaveren, 2017: 6). Çalışmada "Latin Amerika'nın dış politikada öncelikli olması", "Latin Amerika'da insanların serbest dolaşımına destek" ve "Bölgede yer alan daha az gelişmiş ekonomik yardım yapılması" ile ilgili sorulara Brezilya ele alınan ülkeler içerisinde en düşük oranı göstermiştir. Sosyal inşacı açıdan bölgeselleşmenin devlet tarafından kullanılan fikirlerin dağıtılması olarak düşünüldüğünde Brezilya'nın kendi iç dinamiklerinin adapte olmadığı görülmektedir. Önceden beri var olduğu tartışılan bu aidiyet durumunun aşılması için çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Güney Amerika'nın en büyük kenti olan São Paulo'nun merkezinde yer alan "Latin Amerika Anıtı" içerisinde Latin Amerika kültürünü yansıtan özel arşiv, sergiler ve Latin Amerika Kütüphanesi'nde ücretsiz İspanyolca eğitimleri ile etkileşim sağlamaktadır (Agencia EFE, 2019).

Latin Amerika kimliğiyle etkileşim içerisinde olan bu iki düşünce entegrasyonun gidişatını ve başarısını etkileyen faktörlerdendir. Örneğin 2006'da o dönem CAN'ın en zengin ve sanayileşmiş ülkesi olan Venezüella'nın, Kolombiya ve Peru'nun ABD ile ticaret antlaşması yapması üzerine topluluktan ayrılması söz konusu faktörün etkisi olarak değerlendirilebilir. Sosyal inşacı yaklaşıma göre bölgeler dinamik siyasal ve sosyal inşalardır. Latin Amerika da salt coğrafi bir yer olmaktan ziyade ekonomik, sosyal, politik ve tarihi faktörlerce şekillenmiş bir bölgedir (Cezne, 2013: 2-5). Bu bölge, güvenlik ve güvensizlik, bağımsızlık ve karşılıklı bağımlılık unsurlarını barındırmaktadır. Sömürge geçmişi ve emperyalist genişlemeye maruz kalmanın yanı sıra ekonomik krizler, sosyal ve siyasal istikrarsızlık döngüleri söz konusu unsurların temelleridir. Bu ise özellikle ithal ikameci

sanayileşme çevresinde şekillenen ilk dönem entegrasyon döneminde korumacılık, devlet kontrolünde pazar ve sanayi teşviki sonucunu doğurmuştur.

Korumacılık politikaları ile ticaret akışının kısıtlanması Latin Amerika'daki ticari bloklarının önündeki en büyük engel haline gelmiştir. Bugün de var olan entegrasyonların hedeflerine ulaşamamasında devletlerin korumacı politikalarının etkili olduğu tartışılmaktadır (Cezne, 2013: 9-12). Öte yandan bölgesel entegrasyon güvenlik ve barış ortamı sağlamakla da ilişkilidir. Latin Amerika ülkeleri 19. yüzyılda toprak anlaşmazlıkları nedeniyle birbirleriyle çatışmış fakat 20. yüzyıldan bu yana bölge devletleri arasında çatışma görece nadirdir (Domínguez vd., 2003: 6). Gerilla, terörist ve benzeri şekilde tanımlanmış, FARC, Peru'da Aydınlik Yol (SL) ve Paraguay Halk Ordusu (EPP) gibi pek çok grubun varlığının yanı sıra kartel ve benzeri organize suç örgütleri Latin Amerika'da oldukça etkili olmuştur. BM 2015 raporu, Latin Amerika'nın yılda 450 bin cinayet ile en şiddetli kıta altı bölgesi olduğunu belirtirken çoğu vakanın cezasız kaldığını da ortaya çıkartmıştır (Minutti, 2016: 19). Bunun yanı sıra dünyanın en tehlikeli ülkeleri 2018 listesinde ilk elli ülkenin kırk ikisi Latin Amerika ülkesidir (Consejo Ciudadano Para la Seguridad Pública y la Justicia Penal, 2019). Bu durumda her açıdan hassas olan Latin Amerika ülkelerinin entegrasyon girişimlerinde özellikle malların, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımı konusuna isteksiz yaklaşım göstermeleri doğal gözükmektedir. Belirtildiği gibi sosyal inşacılığın önemli argümanlarından biri aktörlerin kendi sosyal çevrelerinden bağımsız bir şekilde var olamayacağı ve aktörler ile sosyal yapıların karşılıklı birbirini inşa ettiğidir.

Peki Latin Amerika'nın söz konusu kimlik unsurları norm ve kuralları nasıl etkilemektedir? Dil, söylemsel pratikler, etkileşim ve sosyal öğrenme kavramları sosyal inşacı yaklaşımda normların, kuralların ve pratiklerin oluşumunda ve şekillenmesinde rol oynayan öğelerdir. Ortak değer ve ortak beklenti ekseninde normlar-kurallar-pratikler entegrasyonun yönüne ve yapısına etki etmektedir. Örneğin MERCOSUR ele alındığında; MERCOSUR Brezilya ve Arjantin arasındaki iş birliği ile kurulmuştur. Fakat ikilinin ilişkileri bölgede nükleer silahları yasaklama amacıyla 1968'de yürürlüğe giren Tlatelolco Antlaşması'na dayanmaktadır. Latin Amerika'da nükleer güce sahip iki ülke olarak Arjantin ve Brezilya nükleer silah denetimi gibi önemli ve hassas bir konunun uzmanlarca denetlenmesini istediğinden, doğan diyaloglar sayesinde iş birliği içerisine girmiştir (Gardini, 2010: 97). Dolayısıyla nükleer silah nezdinde başlayan diyalog, etkileşim vb. unsurlar sayesinde ekonomik birlik hedefine dönüşmüştür.

Bir entegrasyonu oluşturmak ya da ilerletmek bu bağlamda aktörlerin -ele alınan konu açısından devletlerin- iletişimi ve bu iletişimin devamlılığı ve ortamı ile ilgili değerlendirilebilir. Bu durumda ise Latin Amerika'nın müzminleşmiş gibi görünen siyasal problemleri devreye girmektedir. Latin Amerika diktatörlükler, darbeler, dış müdahaleler ve benzer süreçler nedeniyle 'demokratik olmayan' pratiklere sık sık ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Örneğin Bolivya ele alındığında; neredeyse on dört yıllık görev süresiyle Latin Amerika'nın en uzun görevde kalan liderlerinden eski Devlet Başkanı Eva Morales, başkanların kaç dönem görevde kalacağına dair kısıtlamanın kaldırılması için yaptığı referandumdan hayır oyunun çıkmasına rağmen dördüncü dönemi için tekrar seçime katılmıştır. Morales, seçimleri kazanması üzerine başlayan protestolar sonucunda istifa etmiş ve Meksika'da sığınma tanınmıştır. Yukarıda değinildiği gibi bu durum Bolivya'nın ALBA'dan çekilmesine neden olmuş, bunun yanı sıra Morales'in Meksika'ya gidişine yardım ettiği gerekçesiyle hem iki İspanyol diplomat hem de Meksika'nın elçisi ülkeden ihraç edilmiştir (BBC News, 2019a).

Venezüella ele alındığında; Devlet Başkanı Nicolás Maduro'nun ikinci dönemi için yapılan seçimler öncesinde yaşanan olaylar nedeniyle seçimin geçersiz olduğunu belirterek kendini Devlet Başkanı ilan eden Juan Guaidó, bazı Latin Amerika ülkeleri de dahil olmak üzere ABD, AB başta olmak üzere yaklaşık altmış ülke tarafından tanınmış, bir yıldan fazladır süren durum halen çözülememiştir (BBC News, 2020). Brezilya ele alındığında; 1960'tan beri ilk kez 1989'da doğrudan seçimler düzenlenen ülkede 2002-2010 arası Luiz Lula 2011-2016 arası Lula ve Lula'nın desteklediği Dilma Roussef devlet başkanlığı yapmıştır. Ülkede Roussef'in görevi kötüye kullanma suçlamasıyla başlayan süreç Lula'nın da adaylığını koyacağı 2018 seçimleri öncesi hapse atılması ile sonuçlanmıştır (BBC News, 2019b).

Meksika ele alındığında; yolsuzluğun ve organize suçun yaygın olduğu Meksika'da ülkenin en güçlü kartellerinden birinin oğlunun ve başka üyelerinin tutuklanmasının ardından kartel üyelerinin devlet güçlerine ve sivillere saldırması, rehin alması ve öldürmesi üzerine serbest bırakılmaları ve Meksika Devlet Başkanı López Obrador'un bu tahliyeyi halkın güvenliği için yapıldığını belirterek savunması bazı kesimlerce hükümetin yetkinliğinin sorgulanmasına yol açmıştır (Tuckman, 2019). Düşük seviye güvenilirlik ve meşruluğu olan zayıf siyasal kurumlar, yüksek seviyede kutuplaşma, belirsizlik ve istikrarsızlık, seçimlerin sık sık tekrarı, yolsuzluklar nedeniyle halkta oluşan güvensizlik gibi olgular, Latin Amerika genelinde hissedilmektedir (Zovatto, 2019).

Bölgesel entegrasyonlarda müzakereleri yürütecek olan hükümetlerin söz konusu durumu, sosyal inşacı yaklaşıma göre entegrasyonların oluşumunun dayanağı olarak belirtilen değerler ve normlar üzerindeki fikir birliği gereğine olumsuz etki edebilmektedir. Katılımcı toplumlar tarafından paylaşılan normlar ve değerler, tarafların çıkarları ve kimlikleri etkileşime girerek ortaklaşip yakınlaşabilmektedir. Fakat Venezüella'daki gibi “iki Devlet Başkanı” olgusu ya da Bolivya'daki gibi Devlet Başkanı'nın halk referandum sonucuna karşın hareket etmesi etkileşim sürecini zora sokan dinamiklerdir. Nasıl ki ülkelerin iç politikalarının AB kimliği üzerindeki etkisine anahtar bir rol atfediliyorsa Latin Amerika ülkelerinin iç politika dinamiklerinin entegrasyona etki ettiği söylenebilir.

Sosyal inşacı yaklaşım uluslararası örgütlerin yaratımını ve etkinliğini algıya bağlamakta ve örgütü oluşturacak toplumların problem algılamasında köklü farklılıkların süreci zora sokacağını belirterek temel problemlerde algı paylaşımının önemini vurgulamaktadır. O halde Latin Amerika entegrasyonlarında halkın entegrasyon sürecinin bir parçası haline getirilmesi ya da en azından sürecin farkında olması önemlidir. Bu sadece belirli bir entegrasyon için değil Latin Amerika halkları arasında ortaklık bilincinin geliştirilmesi ile de mümkün olabilir. AB iktisadi çerçevede kurulan bir örgütten bugünkü haline gelmesi arasındaki süreçte yapı ve amaçlarının değiştiği gözlemlenebildiği gibi Latin Amerika entegrasyonlarında da özellikle algı boyutunda birtakım değişimler yaşandığı ya da en azından değişimin amaçlandığı söylenebilir.

2005'te Venezüella tarafından kurulan TeleSUR, “Nuestro Norte es el Sur” sloganıyla “Güney” insanların birleşmesini öncülük etmek ve desteklemek amacı gütmektedir (TeleSUR, T.Y). O güne kadar yapılmış en hırslı girişimlerden olan bu proje, bölge için hem kuzey tarafından empoze edilen görüş ve bakış açısını dengelemek için bir ses hem de entegrasyona yardım etmek için tasarlanmıştır (Cañizález ve Lugo-Ocando, 2008: 211). TeleSUR'un Latin Amerika entegrasyonunu destekleyen bir proje olarak başladığı fakat günümüzde Venezüella hükümetinin olumsuz imajını dengeleme aracı haline geldiğinden entegrasyon projesini kısıtladığı eleştirilmektedir (Parra, 2015: 3685). Arjantin, Bolivya, Küba, Ekvador, Nikaragua ve Uruguay'ın da finansal olarak desteklemiş olduğu projeyi Arjantin görüşlerinin TeleSUR'da paylaşılmasının yasaklandığı ve çoğulculuğun olmadığı gerekçesi ile 2016'da desteklemeyi bırakmıştır (The Guardian, 2016). Uruguay ise yeni dış politikası gereğince ideolojik yakınlığa dayalı birliklerle entegre olmama gerekçesiyle 2020'de desteklemeyi bırakmıştır (El Observador, 2020). Öte yandan Kolombiya ve Peru en

başta TeleSUR'un ülkede yayın yapmasına izin vermeye gönüllü ülkeler olmasına rağmen ilk yayından sonra vazgeçmiştir. Kolombiya nezdinde bu durumun nedeni açılıştaki dönemin FARC lideri Manuel Marulanda ile yapılan bir saatlik röportajın yayımlanması iken Peru'da bunun nedeni Venezüella ve Peru Devlet Başkanları arasındaki gerilimdir (Cañizález ve Lugo-Ocando, 2008: 214-215). TeleSUR eleştirilere ve olası eksiklerine rağmen Latin Amerika insanların etkileşimi açısından önemli bir noktayı temsil etmektedir. Entegrasyonu destekleme hedeflerini tüm kıtadan programlar ile günlük plana yansıtmıştır (Cañizález ve Lugo-Ocando, 2008:217).

TeleSUR'dan önce de bazı girişimler olmuştur. Örneğin Latin Basın (PL) ve Latin Amerika Popüler Eğitim ve İletişim Birliği (ALER) gibi projelerde olmuştur. PL, Küba Devrimi'nden hemen sonra 1959'da Havana'da kurulmuş ve hem Küba hem de Latin Amerika'da gerçekten olup bittiğini bildirmeyi amaçlamıştır. Günümüzde çoğu Latin Amerika'nın çeşitli yerlerinde olmak üzere 39 ofisi ile radyodan gazeteye hizmet vermektedir (Prensa Latina, 2016). 1972'de 18 radyo istasyonunun birleşmesiyle kurulan ALER ise bölgede demokratikleşme, kimliği ve ilişkisel bağları güçlendirme gibi amaçlara sahiptir (ALER, 2020). ALER Latin Amerika Bilgi Ajansı (ALAI) ile birlikte Amerika'mızın Entegrasyonu İçin İletişim Forumu'nun (FCINA) kurulmasına da öncülük etmiştir. FCINA bölge insanların entegrasyonunun ilerletilmesi amacıyla insanların bölgesel birlik sürecine katılımı için bir forum olmayı hedeflemiştir (ALAI, 2015). Bölgesel haber ve analiz yapan dijital medya Otramérica, yerli Latin Amerika halklarını konu alan, Şili merkezli dijital medya Mapuexpress ve Brezilya'da bulunan Latin Amerika Entegrasyonu Federal Üniversitesi (UNILA) radyosu Webradio Unila gibi projeler de çeşitli alanlarda, çeşitli ölçeklerde var olan projelerdendir (Parra, 2015: 3689-3690). Öte yandan belirtmek gerekir ki TeleSUR EuroNews ile de karşılaştırılmaktadır. Çoğu AB ülkesine ulaşmayı amaçlamış olan EuroNews, eş zamanlı olarak birkaç dilde, AB haberleri ağırlıklı olarak verilen bir Pan-Avrupa haber kanalı niteliğindedir. EuroNews da TeleSUR gibi hükümet ödenekleri ile yürütülmesi ve TeleSUR bir "Latin Amerika görüşü" sunarken EuroNews'un "Avrupa haberleri" yansıtması açısından paralel niteliktedir (Cañizález ve Lugo-Ocando, 2008: 221). Fark olarak ise EuroNews sadece haber kanalıyken TeleSUR siyaset, tarih, toplumsal konular, röportajlar ve sanat, eğlence gibi konuları barındırmaktadır.

Peki Latin Amerika entegrasyon örneklerinin literatürde yeri nedir? Literatürde MERCOSUR, CAN ve CARICOM'un sosyal inşacı yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiği

görülmektedir. Prito'nun (2003) sosyal inşacı yaklaşım ile CAN ve MERCOSUR projelerini ele aldığı çalışmasında bölgesel kolektif kimliğin inşa edici düşünceleri, kolektif bilginin yapısı ve uluslararası anarşi kültürlerini tanımlayan rollerin yapısını incelemiştir. Buna göre karşılıklı bağımlılık, ortak kader, homojenlik ve öz kısıtlama söz konusu entegrasyonlar ele alınmıştır. Yazar, her iki entegrasyonda da karşılıklı bağımlılığın düşük seviyede olduğunu, homojenlik bağlamında ise her iki entegrasyonun neoliberal ekonomi ve demokratik siyasal düzenlemenin desteklenmesi açısından benzer olduğunu belirtmiştir. Öte yandan ortak kader konusunda her iki entegrasyonun resmi söylemlerinde ortak dış tehditler dile getirilirken CAN'da Bolivar'ın ideali ve MERCOSUR'da demokratikleşme ağır basmaktadır. Öz kısıtlama ekseninde CAN'da toprak anlaşmazlıkları MERCOSUR'da yükselen tansiyon var olmasına rağmen askeri boyuta gitmemesi kolektif kimliğin oluşumuna katkı sağlayan bir durum olarak ele alınmıştır.

Yine Prito'nun (2015) 2010-2011 tarihlerinde CAN üyesi ülkelerde bölgesel ve ulusal yetkililer ile yaptığı saha çalışması ile sosyal inşacı yaklaşım üzerinden CAN normları ve kurumsal organizmasının And kolektif kimliğinin kültürel, ideolojik ve grup içi boyutlarının oluşumuna nasıl katkı sağladığını analiz ettiği bir çalışması mevcuttur. Bölgesel kurumların, kolektif kimlik inşasına katkı sağladığı düşüncesiyle, "kurumsal atalet" oluşturduğunu ve kurumsal ataletin neden CAN projesinin az başarısı ve üyeler arasında zayıflayan siyasal ilişkiye rağmen devam ettiğini açıklamaya katkı sağladığını belirtmiştir. Çalışmaya göre CAN, And ülkeleri arasındaki ortak kimliğin varsayımına dayalı inşa edilmiş devlet kaynaklı bir bölgeselci projedir. Yazar And Dağlarında yaşamış İnka halkından gelen yerli kültürü mirası bağlamında bu ülkelerin ortak geçmişini anlatan "Andiyet" ve Bolivar tarafından özgürleştirilip Büyük Kolombiya olarak tek bir bağımsız ülke oluşturmuş, sonraki iki yüz boyunca ayrı bağımsız ülkeler olarak siyasal rejim ve ekonomik yapılarında ortak özellikler paylaştıklarından meydana gelen "Andilik" fikir dizisine değinmiştir. Kısaca And ülkelerinin ortak siyasal kaderi hakkındaki düşünceler olan Andilik ile Andiyet birlikte CAN'ın kurulmasından önce And kolektif kimliğinin varlığı için temel oluşturan konseptlerdir. Röportaj yapılan kişilerin kolektif kimlik ile ilgili cevapları doğrultusunda And kimliği üç boyutta sınıflandırılmıştır; 1) Kültürel boyut: İnsanları And bölgesine ait -Andlı- hissettiren düşünceler, ideolojik imanın bulunmadığı, ulusal yetkililer ya da bölgesel bürokratlara has olmayan boyuttur. 2) İdeolojik boyut: And ülkelerinde uygulanan siyasal organizasyon ve gelişim modelleri hakkındaki ideolojik konsensüs boyutudur. Bu demokrasi üzerine ve

serbest pazar ekonomisi, ekonomik açıklık ve gelişim modelinde serbest ticaret üzerine konsensüstür. 3) Grup içi boyut: ulusal ve bölgesel yetkililerin birlikte çalışırken ve müzakere ederken paylaştıkları “grup hissi” düşüncesini anlatan boyuttur. Yazara göre bu üç boyut kolektif kimliğin temelinde olan “biz hissini” doğurur. Andiyet ve Andilik konseptleri ortak dil ve sanat gibi diğer kültürel nitelikler ile birlikte “kardeşlik” fikrinin elementlerini oluşturur ve yetkililerce ulusal ve bölgesel seviyedeki söylemlerde sık sık dile getirilmektedir. Öte yandan CAN norm ve kurumları And kimliğinin düşünsel, kültürel ve ideolojik boyutlarını yeniden üretmeye hizmet etmektedir. CAN’ın devamlılığını açıklamada yazar kurumsal atalet konusuna değinerek iki temel durumdan bahsetmektedir. İlki CAN norm ve kurumlarından sağlanan yararlar ile tetiklenen özdeşleşme etkisinden, diğeri And kimliğinin grup içi boyutundan gelmektedir. Böylelikle yazar bölgesel kurumların kolektif kimlik inşasında önemli rol oynama olasılığına değinmiştir.

Santos (2015), milliyetçilik ve dış düşman ekseninde birleştirici proje ideası kavramlarını kullanarak oluşturduğu çalışmasında MERCOSUR’un performansını ve kolektif kimlik doğuşunu ele almıştır. Santos’a göre bağımsızlıktan beri Güney Amerika ülkeleri ABD hegemonyası tarafından hükmedilme tehdidi nedeniyle “Kuzey Amerika’daki Öteki” üzerine kurulmuş, bu tehdit birlik ve entegrasyon fikrini motive edici işlev görmüştür. Yazar MERCOSUR’da entegrasyona yönelik siyasal ivmenin, onun toplumları arasındaki bölgesel entegrasyon sürecinden daha etkili olduğunu savunarak MERCOSUR’da yukardan aşağı bir entegrasyon modelinin var olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Santos MERCOSUR’da yaşanan Arjantin ekonomik krizi, Brezilya’daki devalüasyon gibi, krizlerin sosyoekonomik, kimlik vb. alanlarda krize yol açtığı vurgulamıştır. Buna göre ulusal ve bölgesel gelişim projelerini tekrar gözden geçirme gibi durumlar yaşanmış, dolayısıyla bu bölgesel krizler entegrasyonun bazı yönlerini pekiştirme fırsatı açmıştır. Buna ek olarak iç zayıflıkların bölgesel seviyede aşılmasının daha makul olduğu görüşü doğmuştur. Bölgesel süreç ve MERCOSUR’u yeniden tanımlamanın yerindeliği hakkında karşılıklı anlaşma artmış ve daha büyük kolektif kimliğe ve ortak bölge fikrine yol açmıştır. Böylelikle MERCOSUR’a sosyopolitik elementler eklenmiştir. Santos burada FOCEM ve Somos MERCOSUR örneklerinin altını çizmiştir. Yazara göre FOCEM projesinin altında kolektif kimlik algısına dayalı bölgesel birliktelik mantığı yatmaktadır. Somos MERCOSUR ise entegrasyon sürecinde sivil topluma daha geniş bir rol vermeyi amaçlamış, bu programla vatandaşları ve karar vericileri yakınlaştırarak bölgesel proje üzerinde aidiyet hissi oluşturmak istenmiştir.

Böylelikle üye ülke vatandaşları arasında MERCOSUR kimlik hissi geliştirmek hedeflenmiştir. Santiago ve Irún (2006: 294) koordinatörlüğünde yürütülen araştırma içinde ortalama yüzer kişiye “MERCOSUR’un [ülke adı] üzerindeki etki seviyesi” birden beşe kadar olan değer aralığında saptanması istenmiş ve sonuçlar Arjantin 3.4, Bolivya 3.06, Brezilya 3.9, Şili 3.48, Paraguay 3.05 ve Uruguay 3.76 şeklinde bulunmuştur. Santos, bu veri ve 2005-2012 yılları arasında MERCOSUR ülkelerinde gerçekleştirdiği görüşmeler ışığında MERCOSUR üyesi ülkelerin vatandaşlarının kendilerini ortak bir bölgesel projenin üyeleri olarak gördükleri iddiasını desteklemiştir.

Öte yandan Karayipler, kıta Latin Amerika unsurlarından çok daha farklı dinamikleri olan bir alan olarak değerlendirilebilmektedir. Bağlı ve bağımsız olan ülkelere oluşan Karayipler, İspanyolca haricinde İngilizce, Felemenkçe ve Fransızcanın da konuşulduğu ve kölelerin, Brezilya’dan sonra, en çok getirildiği yer olarak pek çok bakımdan farklılıklar sergilemektedir. García (2008), Karayip bölgesel entegrasyonunu jeopolitik, ekonomik ve kültürel-tarihsel faktörler çerçevesinde incelediği çalışmasında benzeşen ve ayrışan unsurları ele almıştır. Yazara göre homojen bir Karayip kimliğinden ziyade bölgenin yerli halkı, kölelikle oluşan Afrika Diasporası ve plantasyon ekonomilerini oluşturan Avrupalı yerleşimcilerin eşsiz fakat benzer olarak oluşturdukları sosyal, siyasal ve ekonomik kurumlar ve kültür ekseninde bölgesel gelenek, pratik ve inanç paylaşımı vardır. García’a göre entegrasyonun önünde şu engeller bulunmaktadır; Karayip Havzasının eski ve şimdiki koloni güçlerce çıkarlarına hizmet eden bir stratejik kale olarak görülmesi, Karayip Havzası ekonomilerinin turizm, tarım ve ihracat için monte üretim olmak üzere benzeşmesi fakat aynı zamanda aralarındaki asimetri, ülkeler arasındaki önyargılar ve bazı ülkelerin askeri geleneği karşında diğerlerinin bundan yoksun olmasıdır. Fakat yazara göre özellikle son dönemde, 21. yüzyıl ile birlikte, ülkeler arasında artan bir farkındalık ile entegrasyona ihtiyaç olduğu düşüncesi artmıştır. Ayrıca yazar, müzik ve genel olarak sanat kültürünün entegrasyon yaratan bir güce sahip olduğunu vurgulamıştır. Sanatan (2013) ise ortak kölelik tarihi, kolonileşme ve son olarak küreselleşmenin Karayip ülkelerini birleştiren unsurlar olarak saymıştır. Ona göre yemek, müzik ve festivallere yansıyan belli başlı normlar ve değerler Karayip ülkelerine miras kalmıştır. Yukarıda, CARICOM’un ele alındığı kısımda değinildiği gibi, CARICOM bölge bilincini ve kültür birliğini, Celebrating CARICOM marşı ve Karayip Sanat Festivali-CARIFESTA gibi projeler ile arttırmıştır. Santos’un FOCEM ekseninde yaptığı çıkarım CARICOM Kalkınma Fonu için de geçerli olabilir çünkü iki kurumunda

temeli aynıdır. Öte yandan Prito'nun CAN norm ve kurumlarının And kimliğinin düşünsel, kültürel ve ideolojik boyutlarını yeniden üretmeye hizmet ettiği düşüncesi CARICOM içinde geçerli olmuş ya da gelecekte olabilir.

3.4. Latin Amerika'daki Entegrasyon Girişimlerinin Avrupa Birliği ile Karşılaştırılması

3.4.1. Kurumsal Bağlamda

Kurumsal dinamikler hem ekonomik entegrasyon kuramında hem de sosyal inşacılıkta ele alınan önemli bir faktördür. Entegrasyonun kurumsal yapısı, işlevi, doğası ve gücü entegrasyonların başarısını etkileyen unsurlardandır. Bu bakımdan ele alınan entegrasyonlar girişimlerinin kurumsal bağlamda karşılaştırılması analizin önemli bir parçasıdır. Kurumsal karşılaştırma yapılırken LAIA bu bağlama alınmamıştır. Çünkü LAIA entegrasyon olarak bölge-altı yapılanmaları destekleyen, bu bölge-altı yapılara nazaran geri planda kalan bir yapıda değerlendirilmektedir.

Tablo 3.7. Kurumsal Yapı Bakımından AB ve Latin Amerika Entegrasyonları

Kurum	Karar Veren/Yöneten	Anlaşmazlık Çözümü	Temsilci	Danışma
A B	Avrupa Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Bakanlar Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Avrupa Komisyonu (<i>uluslarüstü</i>) Adalet Divanı (<i>uluslarüstü</i>)	Adalet Divanı	Avrupa Parlamentosu	Ekonomik ve Sosyal Komite Bölgeler Komitesi
A L B A	Başkanlık Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Ekonomik Konsey (<i>hükümetlerarası</i>) Sosyal Konsey (<i>hükümetlerarası</i>)	Yok (Uyuşmazlıkların çözümü için çalışma grupları oluşturulmuş tur fakat kurumsallaştırılma yoktur.)	Yok (Sosyal Hareket Konseyi temsil işlevine en yakın ALBA organıdır.)	Siyasal Konsey
C A R I C O M	Konferans (<i>hükümetlerarası</i>) Bakanlar Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Sekretarya (<i>hükümetlerarası</i>) Karayip Adalet Divanı (<i>uluslarüstü</i>)	Karayip Adalet Divanı	Karayip Topluluğu Parlamenteler Kongresi	Bakanlık Encümenleri Büro
C A N	Başkanlık Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Dışişleri Bakanları Konseyi (<i>hükümetlerarası</i>) Komisyon (<i>uluslarüstü</i>) Genel Sekreterlik (<i>uluslarüstü</i>) And Adalet Divanı (<i>uluslarüstü</i>)	And Adalet Divanı	Parlamento	İş Danışmanlık Konseyi İşçi Danışmanlık Konseyi

M E R C O S U R	Ortak Pazar Konseyi (hükümetlerarası) Ortak Pazar Grubu (hükümetlerarası) Ticaret Komisyonu (hükümetlerarası)	Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi Ad-hoc Tahkim Heyetleri	Parlamento	Ekonomik ve Sosyal Danışmanlık Forumu
O A O P / S I C A	Başkanlar Toplantısı (hükümetlerarası) Bakanlar Konseyi (hükümetlerarası) Yürütme Komitesi (hükümetlerarası) Genel Sekreterlik (hükümetlerarası) Orta Amerika Adalet Divanı (uluslarüstü)	Orta Amerika Adalet Divanı	Orta Amerika Parlamentosu	Danışma Komitesi Başkan Yardımcıları ve Başkanlık Ofisi Yetkilileri Toplantısı

Kaynak: (Acosta, 2013: 53) kaynağından bulunan tablonun çevrilmesi ve bu kaynakta mevcut bulunmayan örgütlerin bilgilerinin (IDW, 212), (Masud, 2013), (O'Brien, 2011: 638-639) kaynakları kullanılarak genişletilmesi ile oluşturulmuştur.

Tablo 3.7.'de verilen bilgiler karşılaştırmaya yardımcı olmaktadır. Aşağıda kurumsal yapılar daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Karar veren/Yöneten kurumlar bakımından; Avrupa Konseyi, üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşan ve Başkan'ın iki buçuk yıllığına Konsey'in kendisi tarafından seçildiği, yasama işlevlerini icra etmeyen bir kurumdur (Craig ve de Burca, 2011: 47). AB ülkeleri arasındaki en yüksek siyasal iş birliğini temsil eden Avrupa Konseyi, liderleri AB'nin siyasal gündemini belirlemek amacıyla bir araya getirmektedir (European Union, 2020a). Avrupa Komisyonu'ndan gelen tasarıları görüşmek ve karara bağlamak, AB'yi kuran anlaşmaların belirlediği konularda karar almak gibi yetkileri olan Avrupa Konseyi'nin en

önemli görevi ODGP'nin ilkelerini ve genel çerçevesini belirlemektir (Ateş, 2012: 259). Ekonomi ve mali politika alanın da rehber hazırlayan kurum, antlaşmalarda başka türlü olduğu belirtilmedikçe uzlaş (consensus) ile karar almaktadır (Bozkurt vd., 2012: 123). ALBA'da ise her üyenin devlet başkanlarından oluşan ve kurumsal yapının en üstünde bulunan Başkanlık Konseyi, her konuyu müzakere etme, karar alma ve siyasi yönelimleri belirleme yetkilerine sahiptir (Portal ALBA, 2009). CARICOM'da Konferans üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşmakta ve Topluluğu'n politikalarına karar vermektedir (CARICOM, T.Y.b). Topluluğu'n gerekli harcamaları için finansal düzenlemeler yapmak adına kararlar alan Konferans, dış ilişkileri etkileyen kararlarda da son merciidir ve bu kararlar her üyenin veto hakkının olduğu 2/3 nitelikli oy çoğunluğu yöntemi ile alınmaktadır (O'Brien, 2011: 638-639). CAN'da en üstte üye devletlerin devlet başkanlarından oluşan Başkanlık Konseyi vardır. Her üye ülkenin başkanı alfabetik olarak bir yıl süreyle Başkanlık Konseyi'ne başkanlık etmektedir ve Başkanlık Konseyi bölgesel entegrasyon politikalarını tanımlama, bölgeyi ilgilendiren konularda eylemleri yönlendirme ve teşvik etme gibi işlevlere sahiptir (Comunidad Andiana, T.Y). SICA'da üye ülkelerin başkanlarından oluşan ve en üst mevkide bulunan organ Başkanlar Toplantısı'dır. Demokrasi, gelişme, özgürlük, barış ve güvenlik hususlarında karar alınması gerektiğinde bölgesel sorunları ele alan Başkanlar Toplantısı, oybirliği ile, bölgenin entegrasyonu için yönergeler oluşturma yoluyla SICA'nın politikasını tanımlama ve yönlendirmenin yanı sıra SICA'nın kurumlarının aktivitelerinin uyumu koordinasyonunu sağlamak için gerekli olan kanuni hükümleri oluşturmak; kararlarının ve genelgelerinin takibini, gözlemine ve tasdikini yapmak; devletlerin dış politikalarını uyumlaştırmak; süregiden birleşmiş sağlam Orta Amerika sürecinin bir parçası olarak bölgesel kimliği güçlendirmek; Tegucigalpa Protokolü'nün maddelerini onaylamak; SICA'nın yasal düzenini oluşturan Tegucigalpa Protokolü ve diğer antlaşmalar, sözleşmeler ve protokollerde bulunan yükümlülüklerin yerine getirilmesinden emin olmak; SICA'nın yeni üyelerinin kabulüne karar vermek gibi işlevlere sahiptir (Papageogiou, 2011: 15).

AB'ye gelince, örgütün kurumu Bakanlar Konseyi, her bir üyenin bakanlarından oluşur ve başkanın dönüşümlü olarak altı ay görev yapmaktadır (Craig ve de Burca, 2011: 41). AB'nin hem yasama hem de yürütme kurumu olan Bakanlar Konseyi, Parlamento'nun onayı ile antlaşma yapma, Sayıştay, Ekonomi ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi üyelerini atama gibi işlevlere sahiptir (Bozkurt vd., 2012: 127-129). Parlamento ile beraber AB'nin ana karar alma mekanizmasıdır (European Union, 2020b). Anayasal önem taşıyan, siyasal olarak

hassas olan, yeni üyelerin kabulü ve Topluluğu'n kendine özgü mali kaynakları gibi önemli konularda oybirliği ile karar alan Bakanlar Konseyi, bazı konularda¹²⁸ nitelikli çoğunluk ve basit çoğunluk ile de karar almaktadır (Bozkurt vd., 2012: 138).

Öte yandan ALBA'da üye ülkeler tarafından seçilen bakanlardan oluşan ve enerjiden altyapıya kadar pek çok konuyu ele alan Ekonomik Konsey ile kendi ülkelerinde sosyal alanlarla ilgilenen bakanlardan oluşan ve eğitim, sağlık vb. alanlarda gözlemlerin aktarıldığı Sosyal Konsey mevcuttur (Masud, 2013). Ekonomik Konsey'in altında bulunan on adet Çalışma Grupları iş birliğini sağlamaya yardımcı olmakta ve Sucre ile ALBA Bankası'nın işlevselliğinden emin olmaktadır. Bakanlık seviyesindeki görüşmeler ile ülkelerin ekonomi ve finans politikalarının koordinesi, teknik seviyedeki görüşmeler ile ilgili alanlarda çalışmalar, öneriler ve politikaların uygulanması için projeler hazırlamaktadır (Portal ALBA, 2009). ALBA Sosyal Programlarının uygulanması, derinleştirilmesi ve takip edilmesinden sorumlu olan Sosyal Konsey, bünyesinde bulunan Kadın ve Eşit Fırsatlar Komitesi aracılığı ile de kadınlara yönelik çalışmalar yürütmektedir (Portal ALBA, 2009).

CARICOM'da Bakanlar Konseyi üyelerce atanan bakanlardan oluşur ve ortak pazar, iş birliği gibi konularda etkili gelişim ve uygulamadan sorumludur (CARICOM, T.Y.b). Bakanlar Konseyi de Konferans gibi kararlarını 2/3 nitelikli oy çoğunluğu ile almaktadır (O'Brien, 2011: 639). Diğer taraftan CAN'da yıllık toplantılar ile bütünleşme sürecini koordine etme amacı güden Dışişleri Bakanları Konseyi bulunmaktadır (Hasgüler ve Uludağ: 2018: 453). Üyelerin dışişleri bakanlarından oluşan Konsey, bölge çıkarları olan konularda üye ülkelerin dış politikasını formüle etmekten ve yürütmekten sorumlu yasama ve karar alma organıdır (Comunidad Andiana, T.Y.b). Söz konusu dönemde And Başkanlık Konseyi'nin başkanlığını elinde bulunduran üye, Dışişleri Bakanları Konseyi'nin başkanlığını da elinde bulundurmaktadır. Üyelerin dış politikalarını formüle etmek, üçüncü taraflarla dış politika ve iş birliği konularında anlaşmak ve antlaşmalar imzalamak, uluslararası forumlarda ve müzakerelerde ortak konumu koordine etmek gibi yetkileri bulunmaktadır (Comunidad Andiana, T.Y.b). Topluluk hukukunun en önemli kaynaklarından biri olan normlar da bu

¹²⁸AB İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİA) 240/3: Konsey içtüzüğünün kabul edilmesi, ABİA 337: Komisyona bilgi toplama ve inceleme yetkisinin verilmesi gibi konularda basit çoğunluk; Antlaşmaların aksini belirtmediği diğer durumlarda ise nitelikli çoğunluk ile karar alınmaktadır (Bozkurt vd., 2012: 131).

Konsey tarafından, üyeler için zorunlu karaktere sahip olarak yapılmaktadır (Prieto, 2015: 590).

MERCOSUR’da dışişleri ve ekonomi bakanlarından oluşan, bölge-altı yasaların benimsenmesi ve gündem belirleme alanında en üst yetkiye sahip siyasi kurum Ortak Pazar Konseyi (OPK) ve dışişleri ve ekonomi bakanları, merkez bankası yöneticilerinin de arasında bulunduğu memurlardan oluşan, politika önerilerinde bulunma ve Sekreterlik için bütçe onaylama görevlerine sahip temel yürütme kurumu Ortak Pazar Grubu (OPG) bulunmaktadır (Acosta, 2013: 28-29). OPK ortak pazarın kurulması için saptanmış zaman çizelgesi ve hedeflerin uygulanmasına olarak sağlayan normatif işlevlere ve politika oluşturma görevine sahiptir (Ferrari, 1993: 436). OPG OPK’nin kararlarını uygular, gümrük ve vergi harici konularda OPK’ye karar tasarıları önerebilir ve oluşturduğu normlar “ilke karar” niteliğinde olup bütün üye ülkeler için geçerli hale gelmektedir (Sağır, 2013). Ayrıca makroekonomi politikalarının koordinasyonu ve üçüncü taraflar ile antlaşmalar müzakere etme görevlerine sahiptir (Ferrari, 1993: 437). SICA’da üye ülkelerin ilgili bakanlarından oluşan ve Başkanlar Toplantısı tarafından alınmış kararların uygulanmasından sorumlu olan Bakanlar Konseyi bulunmaktadır (International Democracy Watch [IDW], 2012). Bakanlar Toplantısı için olası gündemleri de hazırlayan Bakanlar Konseyi, Tegucigalpa Protokolü madde 18’de belirtildiği üzere “Ekonomik entegrasyon ve bölgesel gelişimden sorumlu olan Bakanlar Konseyi, Başkanlar Toplantısı’nın ekonomik entegrasyon hususunda aldığı kararları uygulamaktan sorumlu olacak ve bölgesel entegrasyona yönelik ekonomi politikalarının gelişimine yardım edecektir.” (SICA,1991: 6). Ekonomik entegrasyon bağlamında ayrıca bir görev edinmiştir.

Avrupa Komisyonu, AB’nin siyasal olarak bağımsız olan yürütme koludur (European Union, 2020c). Bir komisyon başkanı ve komiserlerden oluşan Komisyon’da başkan, Avrupa Konseyi’nin bir aday göstermesi ve Parlamento’nun oy çoğunluğu ile seçmesi ile atanır. Üyeler, Komiser adayları önerilerinde bulunur ve oluşan aday listesi Bakanlar Konseyi ve komisyon başkanı tarafından kabul edilir. Kabul edilen adaylar listesi Parlamento tarafından onay oyuna tabi tutulur ve Avrupa Konseyi’nin nitelikli oy çoğunluğu ile resmi atamayı gerçekleştirmesi sonucu komiserler göreve gelmektedir (Craig ve de Burca, 2011: 34). Avrupa Komisyonu, antlaşmalardan doğan yetki ve Bakanlar Konseyi’nin görevlendirmesi ile yasa teklifi hazırlama; Birliği’n yıllık bütçesi ile yapısal fonlarını yönetme ve üçüncü taraflar ile ticaret, iş birliği antlaşmaları müzakere etme; antlaşmaların üyeler tarafından doğru uygulanıp uygulanmadığını denetleme ve ABİA 258. madde uyarınca antlaşma

hükümlerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediğini düşündüğü devlete karşı, Adalet Divanı önünde, ihlal davası açma yetkisine sahiptir (Bozkurt vd., 2012: 148-149).

CARICOM'da Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Konferans tarafından atanan ve idari sorumlulukları olan bir Sekretarya bulunmaktadır (CARICOM, T.Y.b). Avrupa Komisyonu'nun aksine siyasal bağımsızlığı bulunmayan Topluluk Sekretaryası başkan, başkan yardımcısı ve beş direktörden oluşmakta ve Konferans, Bakanlar Konseyi ve Bakanlık Encümenlerinin toplantılarını hazırlama, bu toplantılarda alınan kararlara uygun eylemlerde bulunma, CARICOM'un ilkeleri doğrultusunda çalışmalar başlatma ve yürütme gibi görevleri üstlenmektedir (O'Brien, 2011: 639). CAN'da her ülkeden bir temsilci ve dönüşümlü başkanlık sistemi ile çalışan temel siyasi karar kurumu Komisyon ve üç yıllık dönemler ile seçilen ve birçok alanı yönlendiren Genel Sekreterlik bulunmaktadır (Hasgüler ve Uludağ: 2018: 453). Genel Sekreter beş yıllığına Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından oybirliği ile atanmakta ve değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (Acosta, 2013:28). Topluluğu'nun yürütme ve teknik kurumu olan Genel Sekretarya, entegrasyon sürecini yöneten, Topluluk taahhütlerine uyumu sağlayan, yetki alanı altındaki sorunları çözen ve diğerleri arasında kararlar için girişimler ve öneriler sunan bir işlevdedir (Comuniad Andiana, T.Y.c). MERCOSUR'da Ortak Pazar Grubu'na yardımcı olma, sadece ortak pazar ve diğer ticari araçlar için yürütme yetkisine sahip Ticaret Komisyonu bulunmaktadır (Acosta, 2013: 29). Üye devletlerin gönderdiği memurlardan oluşan Ticaret Komisyonu'nun oluşturduğu normlar "yönerge" niteliğindedir ve OPG'ye ilgili konularda norm oluşturma veya değiştirme önerilerinde bulunabilmektedir (Sağır, 2013). SICA'da her üyenin devlet başkanı tarafından atanan kişilerden oluşan Yürütme Komitesi ve Başkanlar Toplantısı tarafından dört yıllığına atanan, SICA'nın baş idarecisi ve yasal temsilcisi olan Genel Sekreter'in yönetiminde Orta Amerika Birliği'nin inşa edilmesi sürecine teknik ve yönetsel olarak hizmet eden Genel Sekreterlik mevcuttur (IDW, 2012). Yürütme Komitesi, Başkanlar Toplantısı tarafından alınan kararların uygulanması, önerilerin hazırlanması, değerlendirilmesi ve Bakanlar Konseyi'ne sunulması gibi görevleri icra etmekte iken Genel Sekreterlik, politikaların infazı, düzenlemelerin ve diğer yasal metinlerin hazırlanması Tegucigalpa Protokolü'nün maddelerinin uygulanmasının gözlemlenmesi ve bazı bütçesel yetkilere sahiptir (Papageorgiou, 2011: 17).

Entegrasyonların karar veren/yöneten kurumları son tahlilde entegrasyonun gidişatına şekil veren etmenlerdendir. AB'de Avrupa Konseyi, ALBA'da Başkanlık Konseyi,

CARICOM'da Konferans, CAN'da Başkanlık Konferansı ve SICA'da Başkanlık Toplantısı kurumları entegrasyona taraf olan ülkelerin devlet başkanlarından oluşurken MERCOSUR'da devlet başkanlarından oluşan bir kurum bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan Avrupa Konseyi'nde olduğu gibi SICA Başkanlar Toplantısı'nda da farklı konular için farklı oylama şekillerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum entegrasyonun ilerlemesi için olumlu etki yaratabilmektedir. CARICOM'da ise Konferans'ın yetkisi dahilindeki her konu için veto hakkı saklı olmak üzere nitelikli oy çokluğu kullanıldığından karar almayı ve dolayısıyla entegrasyonun ilerlemesini olumsuz etkileyebilmektedir. Bir başka fark ise Avrupa Konseyi'nde başkan seçilirken CAN Başkanlık Konferansı'nda başkan sırayla göreve gelmektedir. Burada iki entegrasyonun üye sayılarındaki farklılıktan doğan durumu göz önünde bulundurulduğunda iki yöntemin de söz konusu entegrasyona uygun ve olumlu etkide olarak değerlendirilebilir.

AB'deki Bakanlar Konseyi kurumuna paralel olarak ALBA'da Ekonomik Konsey ve Sosyal Konsey, CAN'da Dışişleri Bakanları Konseyi, CARICOM'da Bakanlar Konseyi, MERCOSUR'da OPK ve OPG, SICA'da Bakanlar Konseyi kurumları bulunmaktadır. Bu kurumlar paralel olmasına karşın işlevi ve/veya gücü bakımından oldukça farklıdır. AB Bakanlar Konseyi gücünü AB Parlamentosu ile paylaşarak oldukça geniş yetkilere sahipken örneğin ALBA Ekonomik Konsey ve Sosyal Konsey Başkanlık Konseyi karşısında oldukça güçsüzdür. AB Bakanlar Konseyi üye kabulünden atamalar yapmaya kadar pek çok alanda anahtar role sahipken SICA'da ve CARICOM'daki Bakanlar Konseyi ekonomi boyutunda önemlidir. CAN'da Dışişleri Bakanları Konseyi'nin yaptığı normların üyeler açısından zorunlu karaktere sahip olması ve MERCOSUR'da OPG'nin ilke kararlar alması ve OPK'nin bölge altı yasaları benimsemesi bu kurumların entegrasyon içerisinde etkisini arttıran bir özelliğidir. Bu kurumlar karşılaştırıldığında AB Bakanlar Konseyi'nin entegrasyon içindeki konumu, ele alınan diğer entegrasyonların söz konusu kurumlarından çok daha çeşitli ve etkili bir yapıda olduğu görülmektedir. Sadece Latin Amerika entegrasyonları açısından karşılaştırıldığında ise CAN ve MERCOSUR'un söz konusu kurumlarının diğer entegrasyonlarındakinden daha etkisiz bir konumda oldukları görülmektedir.

AB'deki Avrupa Komisyonu'na paralel olarak ise CARICOM'da Sekretarya, CAN'da Genel Sekreterlik ve Komisyon, MERCOSUR'da Ticaret Komisyonu ve SICA'da Genel Sekreterlik kurumları bulunurken ALBA'da Avrupa Komisyonu'na paralel bir kurumun olmadığı görülmektedir. Avrupa Komisyonu'nu söz konusu diğer kurumlardan ayıran en

büyük özelliği siyasi olarak bağımsız olmasıdır. Bu sayede Avrupa Komisyonu daha şeffaf bir denetleme yürütme potansiyeline sahiptir. Öte yandan Avrupa Komisyonu'nun seçilmesi de diğer kurumlara nazaran daha karmaşıkken örneğin MERCOSUR Ticaret Komisyonu, üyeler tarafından yollanmaktadır. Bu faktörler değerlendirildiğinde AB'nin karar veren/yöneten kurumları arasında yetki paylaşımının daha güçlü ve etkili olduğu görülmektedir.

Anlaşmazlık Çözümü kurumları bakımından; Avrupa Adalet Divanı¹²⁹ üyelerin gönderdiği birer yargıç ve bu yargıçların kendi aralarında seçtikleri mahkeme başkanından oluşmaktadır (Craig ve de Burca, 2011: 58). AB'nin bağımsız yargı kurumu olan Divan, antlaşmaların ve ikincil hukuk normlarını uygulamakta ve yorumlamaktadır (Bozkurt vd., 2012: 149-150). AB Hukuku'nun her üye devlette aynı şekilde yorumlandığından, uygulandığından, AB kurumlarının ve üyelerinin bu hukuka uyduğundan emin olmaktadır (European Union, 2019c). Hukukun öznelere arasında çıkacak anlaşmazlıkları çözmek, üyelerin Birlik Hukuku'nu ihlal edip etmediğini karara bağlamak gibi görevleri de olan Divan'ın kararları kesindir¹³⁰. Uyuşmazlıklar Birlik kurumları, üye devletler ya da üye vatandaşlar tarafından Divan'a getirilmektedir (Bozkurt vd., 2012: 53).

CARICOM'da Karayip Adalet Divanı (CCJ) özellikle tek pazar ve tek ekonomi konularında son karar merciidir (CARICOM, T.Y.b). CCJ Yargıtay'ın yargı yetkisine ve ilk yargı yetkisine sahip bir mahkeme olduğundan Yargıtay'ın yargı yetkisi kapsamında, bu yetkiyi kabul etmiş ülkelerden sivil, cezai ve anayasal konularda başvurular alabilmektedir; zorunlu ve münhasır olan ilk yargı yetkisi kapsamında üyeler arasında uyuşmazlık çözümü yetkisine sahiptir (O'Brien, 2011: 643). CAN'da 1999'da uyuşmazlık çözümü için faaliyete geçen And Adalet Divanı vardır (Hasgüler ve Uludağ: 2018: 453). And Adalet divanı en yüksek adli merci olarak uluslararası yapıda oluşturulmuş, doğrudan etki ve hukukun üstünlüğü prensipleri ile donatılmıştır (Acosta, 2013: 30). MERCOSUR'da Ad-hoc Tahkim Heyetleri ve Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi (DGGM) olmak üzere iki yargı kurumu bulunmaktadır. Ad-hoc Tahkim Heyetleri, birer tane tarafların seçtiği ve bir tane ortaklaşa

¹²⁹AB içerisinde bir de Genel Divan bulunmaktadır. Genel Divan pek çok açıdan Avrupa Adalet Divanı ile benzer olmakla beraber her üyeden ikişer yargıç vardır ve pratikte temel olarak rekabet hukuku, devlet desteği, ticaret, tarım ve markalar konular ile ilgilenen bir Divan'dır (European Union, 2019c).

¹³⁰Divan, üyelerde Birlik hukukunun ihlali konusunda son karar merci olsa da bu yetki tespit niteliğindedir. Ulusal organların karar ve işlemlerini iptal yetkisi yoktur (Bozkurt vd., 2012: 156).

seçtikleri olmak üzere toplam üç hakemden oluşur. Üyeler söz konusu heyetlerin kararlarına DGGM’de itiraz edebilir fakat başvuru süresi dolduğu takdirde heyetlerin kararları bağlayıcı ve *res judicata*¹³¹ gücüne sahiptir (ECLAC, T.Y). DGGM, üyeler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek ve uluslararası hukuku doğru uygulayıp yorumlamak amacıyla kurulmuş, yasal sorularda tavsiye niteliğinde fikirler beyan edebilen bir kurumdur (Sağır, 2913). Her üyeden birer hakem olmak üzere beş kişinin iki yıllığına görev yaptığı DGGM’nin kararları kesin ve Ad-hoc Tahkim Heyetlerinin kararlarından üstündür (ECLAC, T.Y). Kararlar taraflar için bağlayıcı ve *res judicata* gücüne sahiptir. SICA’da üyelerce atanan ikişer Daimî Hâkim ve her birine birer vekilden oluşan ve bölgede barış ile üyeler arasında birliği sağlamak amacı güden Orta Amerika Adalet Divanı bulunmaktadır (SICA, 2020a). Söz konusu Divan, üye devletlerin talebi üzerine aralarında çıkabilecek anlaşmazlıkları inceleme; Tegucigalpa Protokolü’nün uygulanması ve yorumlanması hususunda SICA kuruluşları için danışman olarak hareket etme, temel kurumlar ile ülke yetkilileri arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda, etkilenen tarafın isteği üzerine, inceleme ve karar alma gibi yetkilere sahiptir (Papageorgiou, 2011: 16).

Anlaşmazlık çözümü açısından ele alınan entegrasyonlar örneklerinin, anlaşmazlık çözümüne dair kurumu olmayan ALBA hariç, kurumları oldukça benzer güçte ve yetkide gözükmektedir. Bu açıdan AB Adalet Divanı ile karşılaştırıldığında Latin Amerika entegrasyonlarının anlaşmazlık çözümü kurumları birbirleri ile yakın konumdadır.

Temsilci kurumlar bakımından; Avrupa Parlamentosu her üye için farklı koltuk sayısı olan, 1979’dan beri beş yıllığına AB vatandaşları tarafından doğrudan seçilen ve başkanının parlamenterler tarafından iki buçuk yıllığına seçildiği bir kurumdur (Craig ve de Burca, 2011: 52-53). Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ile beraber yasama yetkisi icra etmekte ve Bakanlar Konseyi ile beraber AB bütçesini oluşturmaktadır. Ayrıca Komisyonca hazırlanan bütçeyi onaylamakta ve Komisyon üyelerinin-başkanlarının atanması ile görevden alınmasında rol oynamaktadır. Soru ile genel görüşmeler yoluyla denetici rolü bulunan ve tavsiyelerde bulunabilen Parlamento AB vatandaşlarını temsil eden ve Topluluğu’n demokratik temellerde olmasını sağlayan işlevdedir (Bozkurt vd., 2012: 111-119 ve Ateş, 2012: 260).

¹³¹Kesin hüküm.

ALBA'da temsil işlevi tam olarak karşılanmasa da entegrasyonu kolaylaştırma ve doğrudan sosyal katılım için ana mekanizma olan, üye ve üye olmayan ülkelerdeki sosyal hareketlerle ilgilenen Sosyal Hareket Konseyi bu işleve en yakın kurumdur (Masud, 2013). Doğrudan Başkanlık Konseyi'ne bağlıdır ve “anti-emperyalist, anti-neoliberal bir alan” olarak tanımlanmaktadır. Karayip Topluluğu Parlamenterler Kongresi (KTPK)¹³², CARICOM üye ve gözlemci ülkelerin parlamentoları tarafından seçilen ya da atanan temsilcilerden oluşmaktadır. Üye ülkeler bir oy hakları bulunan dörder temsilci gönderebilme hakkına sahipken gözlemci ülkeler sadece konuşma hakkına sahip olan ikişer üye gönderebilmektedir. KTPK, temsilci bir kurum olarak politikaları, programları tartışabilmekte ve CARICOM'un kurumlarına tavsiyede bulunabilmekte, bu kurumlardan bilgi talep edebilmekte ve KTPK'yi Kuran Antlaşma kapsamına giren konularda bağlayıcı olmayan ve aksi belirtilmedikçe basit çoğunluk ile kararlar alabilmektedir (Berry, 2014: 91-92).

CAN'da her üyeden beşer kişi ile her ülkenin başkentinde dönüşümlü olarak toplanan Parlamento mevcuttur (Hasgüler ve Uludağ: 2018: 453). Bazı üyeler parlamenterlerini doğrudan seçerken bazı üyeler atamaktadır. Parlamento başkanı ise bir yıl süreyle alfabetik sırayla görev yapmaktadır. Uluslararası yasal statüye ve onu yöneten uluslararası hukuk sistemine uygun olarak kullanma yeteneğine sahiptir (Comunidad Andiana, T.Y.d). Parlamento ulusal yasalar ile bölge hukukunu uyumlaştırma, bölge-altı entegrasyonu destekleme ve bölgesel politikalar için önerilerde bulunma gibi görevlere sahiptir (Acosta, 2013: 30). MERCOSUR'da Parlamento (Parlasur), ulusal parlamentolar arasında iş birliğini güçlendirme, MERCOSUR normlarının ulusal yasalara dahil edilmesini düzenleme, topluluk ile ilgili konularda sivil toplumun katılımını kolaylaştırma, MERCOSUR projelerinin demokratik kapasitelerini artırma gibi amaçlara sahiptir (Mariano vd., 2017: 7). 2006 yılında ilk kurulduğunda her üyeden on sekiz adet parlamenter olması, 2014'ten sonra nüfus ve genişlik uyarınca; Paraguay ve Uruguay'dan on sekiz, Arjantin'den kırk üç ve Brezilya'dan yetmiş beş temsilci olması kararlaştırılmış, böylece tek bir üyenin Parlasur'un koltuk sayısının yarısını geçmesi önlenmiştir (Lixinski ve Correa, 2010: 415). Özünde parlamenterlerin

¹³²Düzenlenmiş CARICOM Tek Pazarı ve Ekonomisi Dahil Karayip Topluluğunu Kuran Chaguaramas Antlaşması 2001 kapsamında 21. Madde ile kurulan KTPK genel olarak; Karayip entegrasyonunu derinleştirme, halk katılımı ve dahiliyetine olanak sağlama, Topluluk politikalarının koordinesine ve gözetimine olanak sağlama olarak sayılabilir (Berry, 2014: 92).

doğrudan seçilmesinin hedeflendiği Parlasur'da tam anlamıyla bu sağlanamamış, karşılaşılan engeller dolayısıyla bu açıdan istenilen ve öngörülen yapıya ulaşamamıştır (Mariano vd., 2017: 8). SICA'da entegrasyonun güvenlikten kültüre çeşitli boyutlarını ele alan Orta Amerika Parlamentosu (Parlacen) temsilci kurum konumundadır (IDW, 2012). Dokunulmazlık sahibi olan parlamenterler doğrudan seçilmektedir. Parlacen her üyeden yirmişer temsilci ile birer vekilden oluşmaktadır (SICA, 2020b). Parlacen, entegrasyon sürecini ve Orta Amerika devletleri arasında en üst iş birliğini desteklemek; Orta Amerika ülkelerinde müzakere edilmek üzere bölgenin ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sağlayabilecek anlaşmalar ve taslak antlaşmalar teklif etmek; var olan ya da gelecekteki entegrasyon yapılarının en üst yöneticilerini seçmek, aday göstermek ve görevden almak gibi görevlere sahiptir (Papageorgiou, 2011: 9).

Temsilci kurumlar söz konusu entegrasyonun parçası olan ülke halklarının sürece dahil olması ve söz hakkına sahip olması açısından öneme sahiptir. Entegrasyonun bürokratik tarafı ile vatandaş arasında köprü inşa ederek entegrasyonu güçlendirecek olan ideallerin içselleştirilmesine yardım etmektedir. Temsilci kurumlar açısından öncelikle ALBA'nın diğerlerinden farklı bir paralelde olduğu dikkat çekmektedir. Tamamen Başkanlık Konseyi'ne bağlı olan ALBA Sosyal Hareket Konseyi ideolojik bir yapılanmadır. Öte yandan CARICOM Parlamentosu da entegrasyon içerisinde pek güçlü gözükmemektedir. Parlacen'e bakıldığında ise geniş yelpazede konularla ilgilenmesi olumlu tarafiyken entegrasyon içerisinde AB Parlamentosu'na yakın bir etkide değildir. AB Parlamentosu'nun örgüt içerisinde güçlü bir konumu, parlamenterlerin AB vatandaşları tarafından seçilmesi ve tartışmalı bir konu olsa da her üye için farklı temsilci sayısı gibi uygulamaları en önemli özelliklerindedir. Bu açıdan CAN Parlamentosu her üye için eşit sayıda temsilciye sahip olması bakımından AB'den farklı, bazı üyelerinin temsilcilerini doğrudan seçmesi bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca CAN Parlamentosu'nun örgüt içerisinde önemli yetkiler ile donatılmış olması açısından da AB Parlamentosu ile yakındır. Parlasur'da her üye için farklı sayıda temsilci olması açısından AB Parlamentosu ile benzerlik gösterirken doğrudan seçilmemesi bakımından farklılık göstermektedir. Ancak Parlasur'da doğrudan seçim hedeflenmektedir. Dolayısıyla Latin Amerika entegrasyonları arasında CAN ve MERCOSUR'un AB Parlamentosu ile paralel olan kurumlarının öne çıktığı söylenebilir.

Danışma kurumları bakımından; AB Ekonomik ve Sosyal Komite üyeleri Bakanlar Konseyi tarafından beş yıllığına oy birliği ile çiftçi, zanaatkar ve işçi gibi meslek gruplarından

seçilen bağımsız bir danışma kurumudur (Bozkurt vd., 2012: 172). Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu'na görüş veren Komite bu açıdan AB vatandaşları ve kurumları arasında köprü mahiyetindedir (European Union, 2020d).

ALBA'ya bakıldığında her üyenin dışişleri bakanlarından oluşan ve Başkanlık Konseyi'ne stratejik politika alanında danışman konumunda olan Siyasal Konsey vardır (Masud, 2013). Danışmanlık dışında diğer bakanlık konseylerinin ve kurumların aktiviteleri ile ilgili bilgi edinerek bu konuda düşünce ve öneriler sunmaktadır (Portal ALBA, 2009). Bakanlar Kurulu'na tavsiye ve destekte bulunan Finans ve Planlama, Ticaret ve Ekonomik Gelişim, Dış ve Topluluk İlişkileri, İnsan ve Sosyal Gelişim adlarını taşıyan dört adet Bakanlık Encümenliği vardır ve her bir encümenliğin başında ilgili alanın bakanı bulunmaktadır (O'Brien, 2011: 639-640). CAN'da iki danışma meclisi bulunmaktadır; İş Danışma Meclisi ve İşçi Danışma Meclisi. İş Danışma Meclisi iş sektörünün entegrasyon sürecine daha fazla katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Konsey, üyelerin her birinden dört delegeden oluşmakta ve söz konusu delegeler ve dört yedek üyesi, her üye tarafından belirlenen temsilci iş organizasyonlarının en üst düzey yöneticileri arasından seçilmektedir (Comunidad Andiana, T.Y.e). İşçi Danışma Meclisi işçilerin entegrasyon sürecine etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Üyelerin her birinden, üyelerce belirlenen işçi örgütlerinin en üst düzey yöneticileri arasından seçilen dört delegeden oluşmaktadır (Comunidad, T.Y.f). MERCOSUR'da OPG'ye danışmanlık eden Ekonomik ve Sosyal Danışmanlık Forumu (ESDF) ekonomik ve sosyal sektörlerin temsil edildiği kurumdur. Özel sektör temsilcilerinden oluşan Forum aracılığıyla sivil toplumun da entegrasyon sürecinde yer alması amaçlanmıştır (Sağır, 2013). ESDF sektörel, ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeyde entegrasyon sürecine yönelik politikalardan ve uygulamanın çeşitli aşamalarından kaynaklanan sosyal ve ekonomik etkileri izleme, analiz etme ve değerlendirme; MERCOSUR ile ilgili ekonomik ve sosyal konularda benzer nitelikte araştırmalar, çalışmalar, seminerler veya etkinlikler düzenleme; entegrasyon ile ilgili ekonomik ve sosyal norm ve politikalar önerebilme gibi yetkilere sahiptir (MERCOSUR, 2019a). SICA'da bağımsız ve egemen bir yapı olan ve çeşitli aktiviteler ile entegrasyon çalışmalarında Parlacen'e yardımcı bir Danışma Komitesi bulunmaktadır (IDW, 2012). SICA (1991: 5) Tegucigalpa Protokolü madde 12 uyarınca Danışma Komitesi, Orta Amerika'daki iş adamları, işçiler, akademik alandakiler ve diğer işkollarının liderlerinin temsilcilerinden oluşur ve alakalı işkollarını temsil ederler. Söz

konusu Komitenin kurulmasıyla pek çok hükümet dışı organizasyon ve platform bir araya gelme şansı bulmuştur (Papageorgiou, 2011: 25).

Bölgeler Komitesi AB içerisinde yerel ve bölgesel yönetimleri temsil eden bir danışma kurumudur (Bozkurt vd., 2012: 175). Bölgeler Komitesi'nin üyeleri yerel ya da bölgesel makamlarda görev yapan kişilerdir, her bir üye nüfusuna oranla sayıları belirlenen şekilde kendi adayını gösterir ve Avrupa Konseyi beş yıllığına bu kişileri atamaktadır (European Union, 2020e). Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu yerel ve bölgesel yönetimi ilgilendiren eğitim, gençlik, ulaşım gibi konularda kanun oluştururken Bölgeler Komitesine danışmak zorundadır (Bozkurt vd., 2012: 176).

CARICOM'da Konferans'ın bir önceki, şu anki, bir sonraki başkanları ve Genel Sekreter'den oluşan ve temel yürütme kurumu olan Büro vardır (CARICOM, T.Y.b). Büro, bölgesel ve ulusal düzeyde gelişim için öneri başlatma ve Topluluk kararlarının uygulanmasına yardım etme gibi görevlere sahiptir (O'Brien, 2011: 642). SICA'da Başkanlar Toplantısı'na yardımcı Başkan Yardımcıları ve Başkanlık Ofisi Yetkilileri Toplantısı bulunmaktadır. Oybirliği ile karar alan danışma organı Parlacen tarafından sunulan tavsiyeleri incelemenin yanı sıra bölgesel entegrasyon sürecini destekleme; alınan kararların uygulanmasını gözlemlenme ve entegrasyon yapılarını destekleme gibi görevlere sahiptir (Papageorgiou, 2011: 9).

Danışmanlık kurumları toplumun farklı kesimlerinin uzmanlıklarını aktardığı alanlardır. AB'de çiftçilerden esnaflara, iş adamlarından işçilere kadar pek çok kesime yer verilmiştir. Latin Amerika entegrasyonları arasında ise benzer uygulamalar gözükmemekte fakat CAN ve SICA'nın danışmanlık kurumları göze çarpmaktadır. CAN'da ve SICA'da AB'deki yapıya oldukça benzer bir uygulama görülmektedir. Ayrıca SICA danışmanlık kurumlarının bağımsız yapısı onu daha da öne çıkaran bir özelliğidir.

Kurumsal olarak ele alınan tüm entegrasyonun benzer ve farklı yönleri görülmektedir. AB kurumları baz alındığında Latin Amerika entegrasyonlarının her birinin farklı açıdan benzerlikleri bulunmaktadır. Fakat ALBA'nın diğerlerine oranla AB'den oldukça uzak bir kurumsal yapı edindiği söylenebilir. Öte yandan CAN, CARICOM, MERCOSUR ve SICA kurumsal yapılarının güçlü ve zayıf yönleri olduğundan hepsi farklı alanlarda AB çizgisinde gibi görünmektedir.

3.4.2. Ekonomik Entegrasyon Kuramı Bağlamında

AB ile Latin Amerika entegrasyon örneklerinin karşılaştırılmasına ekonomik entegrasyon kuramı bağlamında yapılan tanımların incelenmesi ile başlanabilir. Örneğin Jan Tinbergen (aktaran Yardımcı, 2014: 19-20) ekonomik entegrasyonu uluslararası ekonomik iş birliğinin en iyi seviyeye çıkarılması olarak tanımlarken denetleyici ve sınırlayıcı unsurların kaldırılıp daha serbest bir şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesini negatif entegrasyon; uluslarüstü bir kurumun varlığı ile bağlayıcı politikaların sınırlarında faaliyetlerin yapılmasını pozitif entegrasyon olarak tanımlamıştır. O halde Tinbergen'in entegrasyonun kurumsal yapısında uluslarüstü niteliğin ekonomik iş birliğini en iyi seviyeye çıkararak bir dayanak olarak değerlendirdiği söylenebilir. Çünkü entegrasyonlarda uluslarüstü yapıların varlığı, tarafların üzerinde etkili bir kontrol mekanizması işlevine sahip olabilmekte ve entegrasyonu olumsuz etkileyebilecek faaliyetlere karşı caydırıcı bir güç olabilmektedir. Bu bakımdan AB'de uluslarüstü ve siyasi olarak bağımsız, yıllık bütçe ve yapısal fonları yönetme, ticari antlaşmaları müzakere etme ve antlaşmaların doğru uygulanıp uygulanmadığını denetleme işleviyle diğer bir uluslarüstü AB kurumu olan Avrupa Adalet Divanı önünde ihlal davası açma gibi yetkilere sahip Avrupa Komisyonu'nun varlığı Tinbergen'in tanımı gereği ekonomik entegrasyonu en iyi seviyeye çıkararak faktörlerdendir.

Latin Amerika açısından ise ALBA ve MERCOSUR hiçbir uluslarüstü yapı barındırmazken SICA ve CARICOM sadece Adalet Divanları açısından uluslarüstü niteliktedir. Öte yandan CAN'da Avrupa Komisyonu işlevini aralarında paylaşan iki uluslarüstü kurum; araştırma ve politika önerileri başlatma gibi yetkileri olan ana yürütme kurumu Genel Sekreterlik ve bu politika önerilerini sunan, ticaret ve yatırım ile ilgili olan söz konusu politika önerilerinin uygulanması sürecinde yardım eden ve bütçesel bazı yetkileri bulunan Komisyon bulunmaktadır (Acosta, 2013: 28). O halde Latin Amerika entegrasyon unsurları Tinbergen'in tanımı ışığında analiz edildiğinde CAN, en iyi seviyede entegrasyona ulaşmaya daha yakındır. Bu bakımdan dünya entegrasyon girişimleri arasında en başarılı örnek olan AB'nin entegrasyon seviyesine en yakın olan da CAN olmalıdır.

El-Agraa (2001: 1) ise ekonomik entegrasyonu, en az iki katılımcı millet arasında iş birliği ve koordinasyon yoluyla tüm ticaret engellerinin kaldırılması olarak tanımlamıştır. El-Agraa aynı zamanda sermaye, girişimci, emek ve doğal kaynaklar olan üretim faktörlerinin de serbest dolaşım kapsamına almıştır. AB'de sürece bakıldığında 1970'lerde gümrük

birliğinde zorluklar ile karşılaşan AT’de Jacques Delors ve Lord Cockfield’in Komisyon içindeki çalışmaları ile tek pazar programı ivme kazanmış ve programın başarısı için kurumsal değişiklik gündeme gelmiştir. 1985’te hazırlanan The White Paper ile sürecin çizelgesi, kapsamı ve stratejisi belirlenmiş, 1987 ATS ile de Konsey’in tek pazar konusunda nitelikli çoğunluk ile karar alması kararlaştırılmıştır. Böylece 1992 yılında tek pazara geçilerek Tek Pazar Programı ile belirlenmiş kriterlerin %95’i benimsenmiştir (Dinan, 1998: 419-421). AB, El-Agraa’nın ekonomik entegrasyon tanımını tam anlamıyla karşılayan bir dinamiktir.

Latin Amerika entegrasyon örneklerine bakıldığında: ALBA Halkların Ticaret Antlaşması (ALBA-TCP) ulusal çıkarların söz konusu olduğu ürünlerin korunduğu ve üretim faktörlerinde serbest dolaşımın olmadığı bir yapıdır (Anzola-Gil, 2015: 265-268). ALBA’nın amacı bir serbest ticaret alanı yahut gümrük birliği gibi bir yapı kurmaktan ziyade dayanışma, iş birliği ve tamamlayıcılık çerçevesinde ticari aktivitelerin gelişim amacıyla birer araç olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle ABLA El-Agraa’nın ekonomik entegrasyon tanımına uygun bir yapıda ve bu tanıma uygun bir yolda değildir. CAN, 1995 yılında Peru’nun entegre olmasıyla STB halini almış, 1996 Trujillo Protokolü ile de 2000’e kadar ortak pazar haline gelmeyi hedeflemiştir (Adkisson, 2003: 375). Fakat hem ortak dış tarife hem de serbest ticaret bölgesi halen ülke, sektör, ürün gibi alanlarda istisnalara tabi tutulduğundan “tamamlanmamış” bir gümrük birliğidir (Mendoza, 1998). CARICOM’da 2001 yılında CARICOM Tek Pazarı ve Ekonomisi de Dahil Karayip Topluluğunu Kuran Düzenlenmiş Chaguaramas Antlaşması ile Topluluk genelinde uluslararası rekabetçilik, koordineli ekonomik ve dış politika, işlevsel ortaklığa dayanan sürdürülebilir ekonomik gelişime ulaşmak ve üçüncü taraflar ile ekonomik ve ticari ilişkileri arttırmak amacıyla bölgesel ekonomik entegrasyonun derinleşmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır (Caribbean Community (CARICOM) Sekreteriat, 2001). Fakat CARICOM Tek Pazar Rejimi, ulusal parlamentolarda onaylanmaması ve ulusal mevzuatta gerekli değişimlerin yapılmasının yavaşlığı gibi sebeplerle halen tam olarak uygulanmakta değildir (Ode, 2016: 91). Buna rağmen CARICOM ortak pazar olarak geçtiğinden tanıma uygun bir yapıdadır.

1991 Asuncion Antlaşması ile malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını içeren bir ortak pazar hedefleyen MERCOSUR bunu dört yıl içerisinde gerçekleştirmeyi planlamış fakat 2002’ye gelindiğinde bu hedefleri tamamlayamamıştır. MERCOSUR henüz gümrük birliği statüsünü ve GATT tarafından yapılan serbest ticaret

bölgesi tanımı¹³³ uyarınca tam bir serbest ticaret bölgesi statüsünü karşılamış değildir (Acosta, 2013: 22). Bu durum halen devam etmektedir (Bown ve Tovar, 2016 ve Encyclopædia Britannica, 2019c). Bu durumda ortak dış politika ve ticaret engellerini kaldıran bir ekonomik birlik hedefleyen CAN ve MERCOSUR örgütlerinin ikisi de tamamlanmamış birer gümrük birliği ve hassas serbest ticaret bölgeleridir ve iki durumda da ekonomik krizler ve siyasi, sosyal dengesizlikler başta belirlenen taahhütlerin tamamlanmamasının sebeplerindedir (Cezne, 2013: 9). Öte yandan SICA, 1991 Tegucigalpa Protokolü ile Orta Amerika'nın barış, demokrasi ve gelişim bölgesi olmasını öngörmüş, 1993 Guatemala Protokolü ile de gönüllü, aşamalı, ilerleyici ve tamamlayıcı nitelikte bir ekonomik entegrasyona, ortak pazara, ulaşılması amaçlanmıştır (SICA, 2020c). SICA ortak dış tarifeye sahip ve neredeyse tamamlanmış gümrük birliği yapısındadır ve insanların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını alanlarında da önemli derecede ilerleme kaydetmiştir (Papageorgiou: 2011: 39). Bu bakımdan SICA, Latin Amerika entegrasyonları arasında El-Agraa'nın tanımına en yakın olan gibi gözükmektedir.

Ekonomik entegrasyonun etkileri bloklar, taraf olan ülkeler, etkileşimde olan mallar, incelenen dönem ve kullanılan metotlara bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Viner'in gümrük birlikleri üzerinden geliştirdiği teorisi ele alındığında ticaret yaratıcı, ticaret saptırıcı ve refah etkileri entegrasyonun etkilerini ölçmek için kullanılmaktadır. Buna göre eğer ticaret yaratımı ticaret saptırımından çoksa, ele alınan gümrük birliğinin refahının arttığı, tam tersi durumda ise refahının azaldığı ele alınmaktadır¹³⁴. AB'nin ticaret yaratıcı-saptırıcı etkisini dördüncü (1995) ve beşinci (2004) genişlemeleri üzerinden değerlendiren Akram ve Rashid (2016: 108) söz konusu genişlemelerin AB'nin ticaret akışı üzerinde karışık etkileri olduğu sonucuna varmaktadır. Buna göre bazı ürünlerde bölge içi ticaret, AB'nin üye olmayanlar ile ticareti etkilenmeden artarken bazı ürünlerde ticaret, dünyanın geri kalanından üye ülkelere doğru saptmıştır. Akram ve Rashid (2016: 124-125), çoğu mal gruplarında AB'nin üyeler arasında ticaret akışını arttırdığına yönelik deliller sunarken dördüncü ve beşinci genişleme ile üyelerin üye olmayan ülkelere ithalatı azaltarak ithalat saptmasına yol açtığını göstermektedir. Üye olmayanlar ile yapılan ithalatın azalması, üye olanlar arasındaki ithalatın

¹³³GATT 24/8(b)'de Serbest ticaret bölgesi, gümrük vergilerinin ve diğer kısıtlayıcı düzenlemelerinin taraflar arasındaki tüm ticari aktivitelerde önemli ölçüde elimine edilmesi olarak tanımlanmıştır (General Agreement on Tariffs and Trade, 1986).

¹³⁴Öte yandan Lipsey, ticaret saptmasının ticaret yaratımından çok olduğunda gümrük birliğinin refahının artacağını söylemektedir (Akram ve Rashid, 2016: 108).

artışından daha azdır. Bu durumda AB içi ticaret söz konusu genişlemelerin ardından güçlenirken dünyanın geri kalanı ile yapılan ticaret zarar görmüş, ticaret sapması yaşanmıştır. Dördüncü genişleme sonrasında ihracat, üye olmayanlardan üye olanlara saptmıştır. Bu sapma üyeler arasında yapılan ihracat artışından daha azdır. Beşinci genişleme sonrasında AB'nin hem üyeler arasındaki hem de üye olmayanlar ile olan ihracatı artmış, ticaret yaratımı olmuştur. Dördüncü genişleme sonrası AB içi ithalat, dünyanın geri kalanı ile yapılan ithalatın azalması pahasına, “Madeni Yakıt, Yağ ve bağlantılı ürünler” ve “Makine ve Ulaşım Ekipmanları” grupları haricindeki tüm ürünlerde artmıştır. Bu durumda söz konusu iki mal grubu hariç, dördüncü genişleme ticaret sapmasına yol açmıştır. Söz konusu iki mal grubu için oluşan ticaret yaratıcı etkisi ise AB'nin dünyanın geri kalanından ara mamul olduğunun göstergesi olabilir. Diğer tüm mal gruplarındaki ticaret saptırıcı etki, AB ülkelerinin iç ihtiyaçlarını karşılamada kendi kendine yetebilir hale geldiğinin göstergesidir.

Avrupa entegrasyonunu çekirdek-çevre AB¹³⁵ üzerinden değerlendiren Egger ve Pfaffermayr (2013: 711) üç ana sonuç bulmuştur:

1) Özellikle entegrasyonun ilk aşamalarında, AB'nin oluşumu ve genişlemesi boyunca önemli derecede ticaret yaratımı olmuştur. Genişlemeler süresinde ve AB ile EFTA arasında ticaretin serbestleştirilmesiyle bu ticaret yaratıcı etki, yeni üyelerle, azalmıştır. Buna ek olarak, kuzey genişlemeleri ile karşılaştırıldığında güney genişlemelerinin görece daha küçük bir ticaret yaratma etkisi olduğu görülmüştür.

2) AB üyeliğinin önemli derecede AB içi ticaret sapmasına dair buldular vardır ama Batı Avrupa bütünleştikçe, EFTA ülkeleri açısından Ab genişlemelerinin saptırıcı etkisi azalmıştır.

3) Çekirdek-çevre ticareti entegrasyondan pozitif etkiler almıştır ve hem çekirdek-çevre hem de çevre içi ticaret çekirdek içi ticaretin kendisinden daha hızlı büyümüştür.

Ticaret yaratıcı ve saptırıcı etki, bir Latin Amerika ülkesinin birden fazla entegrasyon içinde yer alması ya da örneğin ALBA'nın klasik anlamda bir serbest ticaret antlaşması uygulamaması ve Venezüella'nın petrolünü, Küba'nın tıbbi bilgisini ve kapasitesini

¹³⁵Çekirdek AB, AB-6; Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Luxemburg, Hollanda ülkelerini kastederken çevre geri kalan tüm AB üyeleridir.

paylaşması gibi pratikler gütmesi nedeniyle Latin Amerika entegrasyonları için analizi daha zor gözükmektedir. Üç farklı Çekim Modeli metodu¹³⁶ kullanarak And Topluluğu'nun, OAOP'in, CARICOM'un ve MERCOSUR'un tarafların ticaretleri üzerindeki etkilerini inceleyen Muhammad ve Yucer (2009), 1986'dan 2005'e kadar olan zaman dilimini ele almıştır. Ele alınan bu entegrasyonların birbirleri ile yaptıkları ticaretin toplam ticaretlerine oranı ile ticaret yoğunluğunu da analiz eden çalışmada 1986-2005 arası beşer yıllık aralıklara bölünerek incelenmiş ve ticaret yoğunluğu sırasıyla yaklaşık olarak; And Topluluğu için %3,5- %4,5- %7 ve %6, CARICOM için %5,1- %4- %9 ve %7, OAOP için %13- %11- %12 ve %14, MERCOSUR için %7- %8- %16 ve %9 oranlarındadır. Öte yandan ele aldıkları ilk iki model bakımdan söz konusu entegrasyonların birbirleri ile olan ticaretinin arttığı ve üye olmayanlar ile yapılan ticaretten daha yüksek olduğu sonucu elde edilirken üçüncü model ile And Topluluğu'nun üyelerinin ticaret hacmi üzerinde pozitif etkisinin olduğu, MERCOSUR'un ticaret saptırıcı etkisinin olduğu ve And Topluluğu ile OAOP'nin hem üyeler arasındaki hem de üye olmayanlar ile ticareti arttığı sonucu bildirilmiştir.

Ekonomik entegrasyonlar daha iyi şartlara ulaşılması amacıyla yapılmaktadır. Daha iyi şartlara ulaşmayı başarmak ise entegrasyonun başarısına bağlıdır. İlk bölümde değinildiği üzere bir entegrasyonun başarılı olabilmesi için ekonomik dengeler, yakınlık, kurumlar, uyumlaştırma, tamamlayıcılık ve ortaklık gibi şartlar gerekli görülmektedir. *Ekonomik dengeler açısından*: AB'nin 2018 yılı gayri safi yurtiçi hasılası 18.768 trilyon dolar ile dünya ekonomisinin %30,24'üne denk gelmekte ve Almanya 3,947 trilyon dolar ile bu hasılanın yaklaşık %21'ini oluşturarak en büyük paya sahiptir (The World Bank, 2019a ve Trading Economics, 2020). Almanya'dan sonra Birleşik Krallık, İtalya, Fransa ve İspanya en çok payı olan AB ülkeleriarken Malta, Kıbrıs, Estonya, Bulgaristan, Hırvatistan, Letonya, Luxemburg, Slovakya, Slovenya bu hasılanın %1'inden daha azına denk gelmektedir (The World Bank, 2019a). Geriye dönük olarak bakıldığında, üç topluluğun birleşerek AT olduğu 1965 yılında kurucu üyeler dünya ekonomisinin yaklaşık %19'una denk gelmiştir¹³⁷. Ekonomik dengeler

¹³⁶Akram ve Rashid, Egger ve Pfaffermay de Ticaretin Çekim Modeli'ni kullanarak analizlerini yürütmüştür. Muhammad ve Yucer'in ilk metotları temel model olup mesafe ve zaman değişkeni dalgalanmalarını içerir, ikinci metotları mesafe değişkenini bırakarak ülke çifti sabit etkilerini içerir, üçüncü metotları her bir bölgesel ticaret antlaşmasının üye olan ve olmayanların ticaret hacimleri üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelenir. Çekim Modeli için (Akram ve Rashid, 2016), (Egger ve Pfaffermay, 2013) ve (Muhammad ve Yucer, 2009) kaynaklarından yararlanılabilir.

¹³⁷(The World Bank, 2019) kaynağında yer alan verilere (Grotewold, 1973: 356) kaynağında yer alan Batı Almanya hasılası eklenerek yapılmış bir tahmindir. Yaklaşık 500 milyar dolar olan toplam AT hasılasında Batı

açısından ise World Inequality Database'e [WID] (2018: 5) göre Avrupa, ekonomik ve sosyal eşitsizlik açısından, dünya genelinde en düşük seviyede olan bölgedir. Öte yandan Latin Amerika, WID'e (2018, 14) göre gelir eşitsizliği en yüksek olan bölgelerdendir. Gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan Gini İndeksi'ne göre dünyadaki en çok eşitsizliğin olduğu yirmi ülkeden sekizi Latin Amerika ülkesidir (Gonzalez, 2017). Fakat en çok gelişmeyi gösteren bölge yine Latin Amerika'dır. En eşit 0, en eşitsiz 1 olmak üzere 0 ile 1 arasında değer veren Gini İndeksi nazarında Latin Amerika'da 2002'de 0.53 olan değer 2017'de 0.47'ye düşmüş, en çok gelişmeyi Bolivya, Ekvador ve El Salvador sağlamıştır (Jaramillo, 2018). Latin Amerika'nın 2018'de toplam gayri safi yurtiçi hasılasının dünya genelindeki payı ise yaklaşık 5.5 trilyon ile %6'sına denk gelmektedir (The World Bank, 2019). Kişi başına düşen gelir bakımından 2018 ortalaması 9.000.000 dolar civarındayken Brezilya, Kolombiya ve Peru gibi pek çok ülke bu ortalamanın altında yer almış, Arjantin, Şili ve Uruguay gibi belli başlı ülkeler ise ortalamanın üstünde yer almıştır (The World Bank, 2019b). Gelişime gelirin ötesinde yaklaşan İnsani Gelişim İndeksi¹³⁸ kapsamında Conceição'nun (2019: 22-25) yayımladığı rapora göre 189 ülke içerisinde 0.816 puanla 52. sırada yer alan Romanya ve Bulgaristan hariç tüm AB üyeleri ilk elli arasındadır ve ilk on ülkenin dördü AB ülkesidir. Aynı rapora göre 0.478 puanla Haiti 168.sırada, 0.843 puanla Şili 44. sıradadır. Tüm bu veriler ışığında ekonomik dengeler açısından Latin Amerika hem bölge genelinde eşitsizlik hem de gerileme deneyimlemektedir denilebilir.

Yakınlık açısından: AB, üye ülkelerin kıta dışındaki toprakları hariç, en kuzeyi Finlandiya, en güneyi ve en doğusu Kıbrıs, en batısı İrlanda olmak üzere 4 milyon km²'den fazla alanı kaplamaktadır¹³⁹. Çoğu üye ülke, örneğin Portekiz İspanya ile, İspanya Fransa ile, Fransa İtalya, Luxemburg ve Belçika ile sınır paylaştığından birbirleri ile karadan bağlıdır. Avrupa ortalama yükseltisi az ve tarihi olarak da pek çok gelişmiş liman bir coğrafya olmanın yanı sıra demiryolları, havalimanları gibi yapılar açısından da dünyanın en eski ve gelişmiş

Almanya en çok paya sahipken Luxemburg en az paya sahip olan üyedir. Fakat ikinci en yüksek hasıla payına sahip Fransa ile karşılaştırıldığında kişi başına düşen milli gelir birbirine yakın değere sahiptir.

¹³⁸Beklenen yaşam süresi ve sağlık, bilgiye erişim ve makul yaşam standarttı nezdinde en kötü 0 en iyi 1 olmak üzere.

¹³⁹En batı Portekiz'e bağlı olan ve Atlas Okyanusu'nun ortalarında bulunan Azor adaları ya da Batı Hint Adalarında bulunan ve Fransa'ya bağlı olan Saint Martin adası olarak da geçebilir. En doğu ve en güney Hint Okyanusu'nda bulunan ve Fransa'ya bağlı Réunion olarak da geçebilir.

ulaşım sistemlerine sahiptir. Dolayısıyla AB görece yakın, ulaşılabilir ülkelerden meydana gelmektedir (European Union, 2019d).

Latin Amerika'nın ise özellikle batı kesimleri engebeli ve ulaşım açısından zorlu olabilecek türdendir. Ulaşım ağlarına bakıldığında 1830'lu yıllarda ilk demiryolu Küba'da inşa edilmiş, bölgenin geri kalanı ise 1850'li yıllarda başlamış ve 1920'lere kadar tüm ülkelere yayılır hale gelmiştir (Herranz-Loncán, 2011: 4-5). Bazı Latin Amerika lkeleri günümüzde en uzun demir yollarına sahip olan ülkeleri arasında olsa da coğrafyanın genişliği ile karşılaştırıldığında daha az alan kaplamaktadır. Alan ve demiryolu açısından Küba, Arjantin ve Meksika en yoğun demir yoluna sahip Latin Amerika lkeleridir. Havalimanları açısından Latin Amerika'da yapılan yatırımlar, dünya genelinde yapılan havalimanı yatırımlarının %14'ne denk gelmekte ve bölgesel olarak değerlendirildiğinde listenin sonunda yer almaktadır (CAPA, 2014). Entegrasyonlar açısından, MERCOSUR ve CAN karasal olarak kesintisiz bağlantıları bulunan Latin Amerika entegrasyonlarındandır. SICA'nın Dominik Cumhuriyeti hariç diğer yeleri karasal olarak kesintisiz bağlantılıdır. ALBA ve CARICOM daha dağınık ve deniz yoluyla ulaşılabilen üyelerden oluşmaktadır.

Kurumsal açıdan yukarıda değerlendirilme yapılmıştır. *Uyumlaştırma açısından:* Ekonomik ve mali politikaların koordinasyonu, ortak para politikası ve ortak para birim gibi konuları içeren ekonomik ve parasal birlik, 1992'de başlatılarak AB ekonomilerinin entegrasyonun temel adamlarından olmuştur. Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Merkez Bankası gibi pek çok kurum ve tüm üyeler bu ekonomi ve parasal birliğin temel aktörlerini oluşurmaktadır. Uyumlaştırma çerçevesinde örneğin 2007 yılında yaşanan kriz sonrasında İstikrar ve Büyüme Paktı (SGP)¹⁴⁰ oluşturularak mali disiplinin uygulanması, mantıklı ve sürdürülebilir kamu finansının sağlanmasına yardımcı olunmuştur. Uzun vadede yeni krizlerden kaçınmak amacıyla da iki kademeli yol haritası belirlenmiştir. Buna göre ilk aşama 2015-2017 arasında gerçekleşmiş olan ve var olan enstrümanlar ile güncel antlaşmalar kullanılarak rekabetçiliğin ve yapısal ekonomik yakınlığın arttırılması iken ikinci aşama 2025'e kadar daha bağlayıcı ve daha geniş kapsamlı eylemler ile ekonomik ve parasal birliğin tamamlanmasıdır (European Commission, 2017).

¹⁴⁰SGP kapsamında örneğin bütçe açığının gayri safi hasılanın %3'n geçmemesi ve devlet borcunun gayri safi hasılanın %60'ından fazla olmaması gibi gerekler bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde genel anlamda Avrupa ülkelerinin ekonomi politikalarına bakıldığında ise Keynes'in devletin ekonomi içindeki rolünün arttırılması düşüncesine paralel olarak sanayinin devletleştirilmesi ana yönelimdir (Dalbay, 2019: 50). Öte yandan uluslararası para sistemine istikrar kazandırılmasını amaçlayan ve liberal ekonomik doktrinin ve serbest ticaretin yaygınlaşmasının önemli bir adımı olan Bretton Woods Konferansı ile kurulan kurumlara, örneğin IMF'ye, AKÇT ülkelerinin beşi 1945'te, faaliyete geçmeden önce, biri faaliyete geçtikten kısa bir süre taraf olmuştur. Buradan yola çıkarak söz konusu ülkelerin belli boyutlarda uyumlu ekonomi politikaları ya da hedefleri götüktükleri söylenebilir.

Latin Amerika'da ekonomi politikaları büyük ölçüde toplu değişime uğramıştır. Bağımsızlıkta sonraki dönemde ihracat odaklı ekonomi politikaları benimseyen Latin Amerika ülkelerinden özellikle büyük olanları 1929 buhranından sonra ithal ikameci sanayileşme (ISI) modelini benimseyerek içe dönük gelişime odaklanmışlardır (Bulmer-Thomas, 2003: 17). 1980'lere gelindiğinde devlet müdahalesinin sık olduğu ISI modeli umulduğu kadar başarılı olmamış, politikalar giderek pazar işleyişine eğilerek neoliberal bir hal almıştır (Reyes ve Sawyer, 2011: 17). Bu dönemde yaşanan ekonomik kriz ve özellikle Latin Amerika borç krizi, likidite problemi nedeniyle daha fazla borç ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Kredi vericileri iş birliğinin makroekonomik disiplin ve politika reformları ile mümkün olduğunun altını çizerek IMF ve Dünya Bankası ile Washington Konsensüsü¹⁴¹ olarak bilinen düzenlemeler öngörmüştür (Bulmer-Thomas, 2003: 357). Böylelikle 1980'lerden sonra Latin Amerika bu düzenlemelere göre ekonomi politikalarından reforma gitmiştir. ISI'nın başarısızlığı ile değişen ekonomi politikalarının ekonomik bozulumu ne ISI modeline ne de neoliberal modele tam olarak uyan politikaların adaptasyonuna ya da en azından bu tarz politikaların değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu durum ise Latin Amerika'nın zaman zaman heterodoks ekonomiler olarak tanımlanmasına yol açmış ve yüzyıllar süren politika tahrifi ekonomide iz bırakmıştır (Reyes ve Sawyer, 2011: 18).

Tamamlayıcılık açısından: Tarımdan araba sanayine ormancılıktan tekstile pek çok sektörde partner olan ülkelerin birbirini tamamlayıcı ticari unsurlara sahip olmasıyla maksimum fayda sağlanacağı öngörülmektedir. Var olan bir entegrasyonda tamamlayıcılık

¹⁴¹Yüksek gelirli ülkelerin veya hızlı büyüyen orta gelirli ülkelerin ekonomi politikalarının özelliklerini taşıyan Washington Konsensüsü; makroekonomik durumlara uygun bir maliye politikası, ticari engellerin serbestleştirilmesi, etkisi olmayan devlet girişimlerinin özelleştirilmesi ve mülk haklarının korunması gibi ekonomi politikaları içermektedir (Reyes ve Sawyer, 2011: 17-18).

özelliğinin olup olmadığına ya da ne ölçüde olduğuna dair bölge içi ticaret verileri bilgi verebilir. 2018 verilerine göre mallarda toplam ithalat ve ihracat ortalaması bakımından AB ülkelerinin bölge içi ticareti yaklaşık %80 ile %50 oranlarında değişmektedir. Örneğin Luxemburg'un mallarda gerçekleştirdiği ticaretin %80'inden fazlası AB üyesi ülkelerle iken Kıbrıs'ta bu oran %49 civarındadır (Eurostat, 2019a). 2018'de ihraç edilen mallarının bölge içi ticaretteki yeri; başlıca mallar %19 ve mamul mallar %80 oranında paya sahiptir¹⁴² (Eurostat, 2020). Dünya genelinde pek çok üründe çeşitli AB devletlerinin ihracatta ön sıralarda olduğu görülmektedir¹⁴³. Bu bakımdan AB'nin tamamlayıcılık açısından verimlilik seviyesi olumlu bir tablo çizmektedir.

Şili, Brezilya, Arjantin gibi çeşitli Latin Amerika ülkeleri incelendiğinde ekonomilerinin ağırlıklı olarak ham madde ihracatına dayalı olduğu görülmektedir. Eduardo Galeano'nun Latin Amerika için söylediği "Ama hizmetçi durumunu koruyor. Yabancı gereksinimlerin hizmetinde gene hep. Dışarı için tükenmez bir ... ham madde ... kaynağı ve yedek ambar olmakta devam ediyor gene." sözleri halen gerçekliğini koruyor (Tokatlı ve Hakmen, 1988: 9). Zira çoğu Latin Amerika ülke ekonomisi günümüzde de ağırlıklı olarak soya fasulyesi ve alakalı ürünler, bakır, çinko ve demir gibi çeşitli madenler, ham ve rafine petrol, kahve, et ve şeker gibi gıdalar çevresinde dönmektedir (The Observatory of Economic Complexity [OEC], T.Y). Bu nedenle ham madde ticaretine dayalı bu ekonomik modelden ileriye gitme çalışmaları sonucunda özellikle Kuzey Amerika ülkelerinden gelen yatırımın arttığı ülkeler, örneğin Meksika ve Kosta Rika, ekonomilerini çeşitlendirmeyi başarmıştır (Drzeniek-Hanouz ve Di Battista, 2014). 2017'de en çok ticareti yapılan ürünler; ham petrol, araba, entegre devreler, rafine petrol, yayıncılık ekipmanları, araba parçaları, paketlenmiş ilaç, bilgisayar ve petrol gazıdır. Dolayısıyla Latin Amerika ülkelerinin özellikle teknoloji alanında faaliyet göstermesi ile tamamlayıcılığa yakınlaşılabilir.

¹⁴²Bu dönemde bölge içinde sırasıyla en çok araba, kimyasal, makine, bilgisayar ve gıda ürünleri ihraç edilmiştir. Oran olarak çok; araba, kimyasallar ve makine Almanya'dan, bilgisayar Hollanda'dan ve gıda ürünler birbirine yakın oranlarda olmak üzere Almanya ve Hollanda'dan AB'ye ihraç edilmektedir (Eurostat, 2019b: 3-7).

¹⁴³Örneğin araba ihracatında Almanya birinci; paketlenmiş ilaç ürünlerinde Almanya birinci, İrlanda dördüncü; yolcu ve kargo gemisinde Almanya ikinci, İtalya üçüncü; rafine petrolde Hollanda dördüncü; uçak-helikopterde Fransa ikinci, Almaya üçüncü, İrlanda beşinci; güzellik ürünleri, bilgisayar ve diğer eşitli alanlarda da önemli paylara sahiptir (The Observatory of Economic Complexity [OEC], T.Y). Tarım ürünleri ihracatında da Hollanda, Almanya, Fransa, İspanya, Belçika ve İtalya ilk onda olan ülkelere aittir (Humboldt, 2018).

Ortaklık açısından: Üyelerin entegrasyon içerisindeki temsili ve ekonomik olarak destek ortaklıkta önemli faktörlerdir. Temsil konusu ele alındığında üye ülkelerin politikaları ve kararları etkileme dereceleri, entegrasyonun çeşitli kurumlarında temsil sayısı, kurumlarda çalışanların oranının üyelere göre dağılımı ve hatta üye ülke partilerinin entegrasyonların parlamentolarındaki oranı gibi pek çok unsur göz önüne alınabilir. Örneğin AB’de üyelerin farklı koltuk sayılarına sahip olduğu Parlamento’nun dağılımının orantısız olduğu yönünde eleştiriler vardır. Bunun yanı sıra Parlamento’da seçilen raportör pozisyonu konusunda da bazı ülkelerin az temsili söz konusu olmuştur. Başlıca parlamenter olarak raportör kurum içi ve kurumlar arası karar vermede kilit isim ve usul ile ilgili önemli ayrıcalıklara sahip olduğundan, üye ülkelerin yetersiz temsili AB mevzuatına daha az etki etme anlamına gelmektedir. Hurka S., Kaeding M. ve Obholzer L. (2015: 1237) tarafından yapılan ve 2009-2014 yıllarını kapsayan çalışmada 2004 ve 2007 genişlemeleri ile katılan üye ülkelerin aradan on yıl geçmesine rağmen raportör olmalarının daha az olası olduğu sonucuna varmıştır. Bir başka çalışmada ise çeşitli AB kurumlarında AD5 başlangıç AD16 en üst olmak üzere değişen çeşitli yönetici seviyelerinde çalışanların dağılımının orantısızlığına dikkat çekilmiştir. Buna göre örneğin AD5-AD8 arası seviyelerde 2004 öncesinde üye olan on ülkenin az temsili söz konusu iken AD9-AD12 arası seviyelerde 2004 sonrası üye olan ülkeler ile Lüksemburg’un az temsili vurgulanmıştır (European Commission, 2018b: 7-8).

Öte yandan AB kurumlarına değinilen yukarıdaki kısımda bahsedildiği gibi AB, yerel yönetimlerden çeşitli iş ve işçi unsurlarına bünyesi içinde yer vermektedir. Ekonomik destek bağlamında AB ekonomi ve mali politika koordinasyonu kapsamında Kıbrıs, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Letonya, Portekiz, Romanya ve İspanya’ya Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM) ve Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF) gibi çeşitli kurumları aracılığıyla finansal destek sağlayarak bölge genelinde güçlü ve istikrarlı ekonomi hedefine hizmet etmektedir (Dias, 2020).

Parlamentoda temsil konusu Latin Amerika entegrasyonlarında ele alındığında CARICOM’da her üyeden birer, CAN’da her üyeden beşer, SICA’da her üyeden yirmişer temsilcinin olduğu bir parlamento yapısı mevcutken MERCOSUR’da üyelerin büyüklüklerine göre değişen sayıda fakat tek bir ülkenin toplam sayının yarısını geçmesi de önlenecek şekilde bir parlamento yapısı vardır. MERCOSUR’da orantılı bir sisteme geçilmesinde hem dünyanın yüz ölçümü açısından en büyük on ülkesi arasında yer alan hem de Latin Amerika ülkeleri arasında en çok nüfusa sahip ilk beş ülke arasına giren Brezilya ve

Arjantin'in entegrasyonun parçası olması muhtemel görünmektedir. Öte yandan işçi ya da iş adamı gibi gruplar da entegrasyon kurumları aracılığıyla farklı derecelerde temsil fırsatı bulabilmektedir. Fakat CAN ve MERCOSUR bu konuda daha gelişmiş gibi gözükmektedir. Finansal olarak değerlendirildiğinde AB ülkeleri de dahil pek çok ülke bankalardan ya da başka kurumlar aracılığıyla borç almaktadır. Fakat Latin Amerika ülkelerinin ekonomik kriz ve istikrar konusunda hassasiyeti mevcuttur. Uluslararası borç istatistiklerine bakıldığında 2008-2018 arası yapılan incelemeye göre Latin Amerika ülkelerinin sektörel dış borç payında hükümet ve bankacılık dışı sektörlerden payı IMF ve IBRD gibi kuruluşların payından daha büyük gözükmektedir¹⁴⁴ (World Bank Group, 2020: 20). Fakat söz konusu kuruluşlardan da önemli miktarlarda borç alan bölge ülkelerin olduğu görülmektedir. Örneğin Arjantin 2018'de IMF'nin en büyük yardım paketini almak için antlaşma yapmıştır (Dwyer, 2019:). Arjantin'in dışında Ekvador, Kolombiya, Meksika IMF'den borç alırken Brezilya, Meksika, Arjantin, Kolombiya da IBRD'den en çok borç almış on ülke arasındadır (International Monetary Fund [IMF], 2019 ve The World Bank, 2017).

Bölgedeki entegrasyonların finansal destek bağlamında çalışmalarına bakıldığında; ALBA 2005 yılında PetroCaribe'yi kurarak on dört Karayip ülkesine indirimli petrol, düşük faiz ve petrolün indirimli ihraç malları ile ödenmesini sağlayan bir sistem geliştirmiştir. Aynı zamanda ALBA-Karayip Fonu kurularak PetroCaribe üyelerinden toplanan fon ile bölgedeki en yoksul ülkelerde gelişme projelerine yatırım yapılması sağlanmıştır (Azzi ve Harris, 2006: 23). CAN 1976'da Cartagena Antlaşması kapsamında Andean Rezerv Fonu'nu (ARF) kurmuş, 1988'de ARF Latin Amerika Rezerv Fonu'na (LFAR) dönüşerek CAN üyesi olmayan ülkelerin de LFAR'a taraf olmasının yolu açılmıştır (Union of International Associations [UIA], 2020). Taraflara finansal ödemeler dengesi sağlamak, taraf ülkelerin mali ve finansal politikalarını uyumlaştırma gibi amaçlara sahip olan LFAR'ın dördü CAN üyeleri olmak üzere; Venezüella, Paraguay, Uruguay ve Kosta Rika dahil sekiz üyesi bulunmaktadır (Titelman vd., 2014: 25). LFAR, Bogota Deklarasyonu ile kurulan Latin Amerika Gelişim Bankası ve CAN'ın temel organlarıyla yakın ilişki içerisindedir (UAI, 2020).

Bir diğer oluşum CARICOM, 1969'da uyumlu ekonomik büyüme ve gelişim, iş birliği, bölge içi ticareti destekleme, bu doğrultuda proje ve programları destekleme ve teknik

¹⁴⁴Örneğin Latin Amerika'nın 2018 yılı uzun vadeli dış borcu 1534 milyar dolardır. Bu miktarın 626 milyar doları "genel hükümet" borcu olarak listelenmişken 58 milyar doları IMF'ye ait olarak listelenmiştir.

yardımda bulunma gibi hedefler ile CARICOM'a üye olan on altı ülke ve Kanada ile Birleşik Krallık'ın da bulunduğu Karayip Kalkınma Bankası'nı (CDB) kurmuştur (CARIBANK, 2007). 2016'da Belize'deki Earl Kasırgası sonrası ülkeye finansal destekte bulunma, Erika Tropik Fırtınası sonrasında Dominika'ya ulaşım ve altyapı başta olmak üzere teknik ve maddi destek sağlama gibi faaliyetler göstermiştir (CARIBANK, 2020). CDB dışında sadece CARICOM üyelerinin bulunduğu, Düzenlenmiş Chaguaramas Antlaşması kapsamında 2008'de kurulan ve dezavantajlı olan ülke, bölge ve sektörler için teknik ve finansal destek sağlayan CARICOM Kalkınma Fonu (CDF) bulunmaktadır.

MERCOSUR 2005'te, bölge altyapısını geliştirmek için programları destekleme, rekabet gücünü geliştirme, sosyal uyum sağlama ve bölge entegrasyon süreci kurumsal yapısını güçlendirme gibi amaçlara sahip Yapısal Uyum Fonu'nu (FOCEM) kurmuştur. 2007'den beri faaliyette olan FOCEM çoğu bloğun daha küçük ekonomilerinde gerçekleşen ulaşım, bio-güvenlik, eğitim gibi pek çok alanda kırktan fazla proje gerçekleştirerek ekonomik asimetriyi azaltmayı hedeflemektedir (MERCOSUR, 2019b). SICA'da sistem ülkeleri ve sistem dışı yedi ülkeyi¹⁴⁵ kapsayan bir kredi, yatırım ve uzun vadeli finansal kiralama gibi hizmetler veren, Orta Amerika Ekonomik Bütünleşmesi Genel Antlaşması ile birlikte kurulmuş olan Orta Amerika Ülkeleri Ekonomik Entegrasyon Bankası (CABAI) bulunmaktadır (Central American Bank for Economic Integration, 2020).

Ekonomik entegrasyon şemaları olan serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik bir sonraki bir öncekinin özelliklerini kapsayacak şekilde sırasıyla; iç ticaret engellerinin kaldırılması, ortak dış tarifenin konulması, malların, iş gücünün ve sermayenin serbest dolaşımı ve ortak ekonomi politikalarının adaptasyonu şeklinde birbirinden ayrılmakta ve zaman zaman ortak pazar ile ekonomik birlik arasında yerleştirilen, ortak para biriminin olduğu parasal birlik olarak sınıflandırılmaktadır.

Ele alınan Latin Amerika entegrasyonlarından CAN, CARICOM, MERCOSUR ve SICA'ya bakıldığında aslında ortak pazarın gereği olan serbest dolaşım şartını antlaşmalar ile belirlemiş örgütlerdir. Fakat aşamaların gereklerinin bir kısmında eksiklikler vardır. Örneğin CARICOM ele alındığında ortak dış tarife 1992 yılında belirlenmesine karşın istisnai uygulamalar bulunmaktadır. Bu durum özellikle bölge talebinin %75'inin taraflar tarafından

¹⁴⁵Bu ülkeler; Güney Kore, Küba, Meksika, Tayvan, Arjantin ve Kolombiya'dır.

karşılanamadığı ürünlerde ve ilaç, tarım ürünleri gibi yüksek talep gören ürünlerde özel muamele ya da daha esnek uygulamalara tabidir (Ministry of Foreign Affairs-Guyana, 2019). Tek pazar rejimi alanında da örneğin Haiti gibi kısmi katılımcı olan ya da Bahamalar gibi CARICOM üyesi olup tek pazara taraf olmayan veya gerekleri tamamlama aşamasında olan üyeler bulunmaktadır. ALBA ele alındığında ise durum daha farklıdır. Çünkü ALBA özü gereği klasik ekonomik uygulamaları ve entegrasyon şemalarına “alternatif” yapıdadır. Serbest ticaret antlaşmalarına açık bir tepki içerisinde olan, Sucre adlı para birimini belirlemiş fakat faktörlerin serbest dolaşımının olmadığı ALBA'nın var olan entegrasyon şemalarına yerleştirilmesi uygun gözükmemektedir. Sonuç olarak ALBA dışında ele alınan entegrasyon girişimleri ekonomik birlik hedefi içerisinde olan yapıdadır.

3.4.3. Sosyal İnşacı Yaklaşım Bağlamında

Sosyal inşacı yaklaşıma göre entegrasyon bir süreç olarak çalışılmalıdır. Bu açıdan Avrupa ile Latin Amerika entegrasyonlarının bir süreç olarak karşılaştırılması önemlidir. Öncelikle Avrupa entegrasyon süreci İkinci Dünya Savaşı ile başlayan bir süreç değildir. Bugün AB'yi oluşturan devletler yüzyıllardan öncesinden iş birliği deneyimi ve bürokratik pratikler sahibidir. Avrupa bir yandan iki dünya savaşının merkezi ve pek çok savaşın yaşandığı bir bölgedir. Diğer yandan ise modern dünyanın kurulduğu antlaşma olarak adlandırılan Utrecht Antlaşması'nın yapıldığı, modern uluslararası örgütlerin ilk örneklerinden olan Viyana Kongresi vesilesi ile yapılmış Dörtlü Bağdaşma'nın gerçekleştiği, Ren Komisyonu'ndan Evrensel Posta Birliği'ne pek çok iş birliğinin merkezi olan bir bölgedir. Avrupa Orta Çağ'dan bu yana belirgin bir şekilde kimlik ideallerinin söylemler ile işlendiği bir süreçten geçmiştir. Öyleyse Avrupa entegrasyonu bir süreç olarak çok daha uzun ve derin yapıdadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ile başlayan dönemi önemli kılan belki de bu idealerin halk tarafından hissedilmesi ve halka indirilmesidir. Burada kastedilen, bu dönemden önce yapılan iş birliklerinin örneğin bir köylünün hayatında fark yaratma etkisi ve bu iş birlikleri hakkında fikir sahibi olma ihtimali düşüktür. Fakat bu dönemden sonra atılan entegrasyon adımlarının halkın her kesimi üzerindeki etkisi azımsanmayacak kadar artmıştır. Elbette bu Avrupa entegrasyon dinamiklerinin küreselleşmenin etkileri ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Yani Avrupa entegrasyonunun aktörleri yüzyıllar boyunca edindikleri birikimler ışığında küreselleşmenin etkilerini entegrasyonun yararına kullanabilmiştir. Öte yandan Latin Amerika entegrasyon süreci bu kadar derin ve uzun bir yapıda değildir. Dolayısıyla Latin Amerika entegrasyonlarına taraf olan ülkeler, Avrupa entegrasyonuna taraf

olan ülkelerin sahip olduğu etkileşim seviyesine ve geçmişine sahip değildir. Öyleyse nasıl ki Avrupa kendi yolunu çizerek ve bu yolda o dönemlere has dinamiklerle etkileşime girerek bugün AB gibi öncül bir entegrasyonu ortaya çıkartmıştır, Latin Amerika da kendine has, kendi ihtiyaçlarına ve gereklerine uygun bir yol çizerek başarılı bir entegrasyona ulaşabilecektir.

Sosyal inşacılık uluslararası örgütlerin yaratımını ve etkinliğini algıya bağlamaktadır. Problemlerin algılanmasında köklü farklılıkların olması örgütün başarısını olumsuz etkilemektedir. Etkili bir uluslararası örgütte temel problem algılarının paylaşılması gerekli görülmektedir. Avrupa entegrasyonuna bakıldığında, ülkelerin en büyük probleminin dünya savaşlarından ötürü ekonomik, sosyal ve siyasal olarak büyük zararlar almasıdır. Avrupa bir savaşı daha kaldıramayacak durumdayken tek çözüm bu ülkeler arasında barışın korunmasıdır. Dolayısıyla bu ortak problemin çözümü içten gelmektedir. Burada ABD'nin Avrupa entegrasyonunu teşvik edici ve destekleyici tavrının kolaylaştırıcı etkide olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Latin Amerika'da ise örneğin entegrasyon girişimlerinin ilk döneminde çoğu bölge ülkesi için ortak problemlerden biri sanayileşmemiş ve ham madde ihracatına dayalı ekonomi modelidir. Bu ortak problem özellikle LAFTA'nın kurulmasına ve gündemine etki etmiştir. Öte yandan bu problem, ülkelerin korumacılık politikaları edinmesi ile sonuçlanmıştır. Ülkelerin bu tutumunda müzminleşmiş denilebilecek istikrarsızlık ve güvensizlik duygularının da etkisi olabilir. Sosyal inşacı yaklaşım açısından Latin Amerika entegrasyonlarının değerlendirildiği bölümde değinilen istikrarsızlık, güvensizlik ve iç işlerinde yaşanan sorunlar ülkelerin korunmasız hissetmesine yol açması olası görünmektedir. Dolayısıyla sosyal inşacı yaklaşım nezdinde sadece problem algısının değil çözüm algısının da ortak ve ortaklığa uygun çizgide olması gerekli olarak değerlendirilebilir. Öyleyse AB'yi oluşturan ve geliştiren unsurlardan birinin de ülkelerin var olan problemler için birlikte hareket etmeyi çözüm olarak seçmesi sayılabilir. Latin Amerika ülkelerinde ise birlikte hareket etme güçlü bir çözüm olarak algılanmamış denilebilir.

Avrupa entegrasyonunun sosyal inşacı yaklaşıma göre değerlendirildiği bölümde, iç politika dinamiklerinin AB ve Avrupa kimliğini şekillendiren bir önemde olduğu belirtilmiştir. Bu paralelde Latin Amerika'nın değinilen iç politika dinamiklerinin de şekillendirici etkiye sahip olduğu varsayılarak iki bölgedeki farklı iç politika unsurlarının entegrasyonlarını farklı etkilediği sonucu çıkartılabilir. Dolayısıyla iç politika, sosyal inşacı yaklaşım açısından Avrupa ve Latin Amerika entegrasyonlarını farklı kılan unsurlardan

biridir. Öte yandan ABD, Avrupa entegrasyonunu etkilediği gibi Latin Amerika entegrasyonunu da etkileyen bir aktör olmuştur. Coğrafi yakınlık ve Monroe Doktrini gibi siyasal etkileşim göz önüne alındığında, ABD'nin Latin Amerika için daha etkili bir aktör olduğu söylenebilir. Bu etki ise karmaşık gözükmemektedir. Bahsedildiği gibi 1933'te F. Roosevelt'in ABD başkanı olmasıyla gelişen ilişkiler ABD'ye olan özellikle ticari bağımlılığın artmasına neden olmuştur. Latin Amerika'nın ithalat-ihracat ve yatırım payında en büyük dilim ABD'nindir. Öyleyse entegrasyonların ticaret saptırıcı etkiye neden olabileceği göz önüne alındığında, ABD'nin kendi pazar payını daraltacak bir girişimi desteklemesi çıkarlarına uygun değildir. Diğer yandan ABD, uzun yıllar devam etmiş, kıtanın lideri gibi bir imaja da sahiptir. Galeano "Bu arada bizler, Amerikalı diye adlandırılmak hakkını dahi yitirdik... Bugün bütün dünyanın gözünde Amerika demek, Birleşik Devletler demektir." derken ABD'nin konumuna işaret etmektedir (Tokatlı ve Hakmen, 1988: 10). Bu açıdan Latin Amerika, ABD'nin bir nevi kimliği ile ilgilidir ve kimliğinin parçasıdır. Nitekim bu durumun tam tersi de geçerlidir; ABD karşıtlığı ya da yandaşlığı Latin Amerika ülkelerinin kimliğinde etkilidir. ABD'nin ADÖ gibi girişimler ile kıtasal bir etkileşim amaçladığı da göz önünde bulundurulduğunda sosyal inşacı yaklaşım açısından, iç politikanın yanında dış ilişkilerin de entegrasyonu şekillendiren bir unsur olduğu söylenebilir. Öyleyse iki bölgedeki farklı dış ilişkilerin entegrasyonlarını farklı etkilediği sonucu da çıkartılabilir. Öte yandan ABD ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişki "öteki" algısıyla da alakalıdır. Çünkü bazı Latin Amerika ülkelerinde ABD bir ötekiyken diğerleri için değildir. Avrupa'da entegrasyonun düşünsel temellerinde bahsedilmiş olan ve Avrupa'nın, örneğin İslam medeniyetini, ortak bir öteki olarak algılayarak iş birliğine gitmeleri olgusu, entegrasyonun gidişatını etkilemiştir. Bu öteki algısı, AB'nin parçası olmanın ne anlama geldiğini tanımlarken entegrasyonun sınırlarının ne olduğunu da gösteren bir unsur olarak yorumlanmaktadır. Bu açıdan Latin Amerika ülkelerinin ABD'yi öteki olarak algılayıp algılamamasına bağlı olarak entegrasyonun dinamikleri farklılık gösterir. Örneğin ABD karşıtı olan ülkeler için ABD ile iş birliği zaman zaman "kabul edilemez" olarak görülerek entegrasyonun gidişatını sekteye uğratmaktadır.

Sosyal inşacı yaklaşım kurumsal çatılar altında derinleşen etkileşim ve sosyal öğrenme argümanlarını kullanmaktadır. Kurumsal açıdan AB, yıllar içerisinde uzmanlaşmış ve pratiklik kazanmış kurumlara sahiptir. Böylece taraf ülkelerin sistem içerisindeki bürokratlarının, entegrasyon sistemine dahil edilmiş, iş adamları ve çiftçiler gibi grupların

iletişimini arttırmaktadır. Bu bakımdan kurumsal çatı altında çalışanlar sosyal öğrenme ve sosyalleşme imkanına sahiptir. Öyleyse AB kurumsal yapısının gelişmiş olması norm ve kurallar için olumlu bir etkiye sahiptir. Latin Amerika entegrasyonlarının kurumları da bu potansiyele sahiptir. Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak işlenen kurumsal karşılaştırma, Latin Amerika entegrasyonları ile AB arasında benzer ve farklı yönleri göstermektedir. Burada hangi AB kurumlarının ne bakımdan fark yarattığına da değinilmiştir.

Sosyal inşacı yaklaşım argümanlarıyla entegrasyonların çeşitli yönlerine ışık tutmaktadır. Burada da Avrupa ve Latin Amerika entegrasyonları arasında ekonomik dengelerin ötesinde bir karşılaştırmayı mümkün kılmıştır. Genel hatlarıyla bakıldığında sosyal inşacı yaklaşım çerçevesinde yapılan çalışmalar Avrupa entegrasyonunun geldiği noktaya ne süreçler ile geldiğine bakarken Latin Amerika entegrasyonlarının ne noktada olduğunu saptayama yöneliktir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bugün dünya üzerindeki tüm ülkeler ister kültürel ister askeri içerikli olsun bir şekilde iş birliği içindedirler. Ülkeler arasındaki çalışma ortaklıkları bazen geniş çaplı ve derin etkilere sahipken bazen kısıtlı alanlarda ve daha yüzeysel yapıdadır. Bu ortaklıklar pek çok uluslararası örgütü ya da uluslararası rejimi doğurarak yaşadığımız dünyaya dair değerlerin, kuralların, sınırların ve özgürlüklerin, hakların ve daha birçok bilginin doğasını anlatmaktadır.

Tarihsel gelişim açısından uluslararası örgütlenmelerin temelleri olan ittifaklar ve antlaşmalar, Westfalya Barışı'na kadar genel anlamda askeri bir nitelikte kurulmuştur. Bu tarihten sonra askeri boyutu aşmaya başlayan yapılanmalar 19. yüzyıl ile birlikte pek çok alanda görülmeye başlanmıştır. Bu yapılanmalar hangi alanda ve konuda olursa olsun bir şekilde düzen tesis etme ile ilgilidir ve barış, güvenlik, güç unsurları önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu unsurlar değiştikçe uluslararası örgütlerin doğası da değişmiştir. Önceden bir ülkenin gücü ve güvenliği onun topraklarının genişliği ve ordusunun boyutu ile doğrudan bağlantılıyken günümüzde giderek ülkelerin ekonomisi ile bağlantılı hale gelmiştir. Bu nedenle günümüzde ekonomi ekseninde yapılan antlaşmaların, kurulan örgütlerin sayısı artmaktadır. Ülkeler arasında ortaklıkların artması ve ortaklıkların her alana yayılması barışın korunmasında da rol oynamaktadır.

Barışın tesisi pek çok düşünürce işlenen bir idea olmuştur. Pierre Dubois ve Saint-Pierre'nin ideallerinde görüldüğü gibi bu idealar kimi zaman belli coğrafi ve kimlikli sınırlar içerisinde dile getirilirken Dante ve Kant'ın ideallerinde görüldüğü gibi kimi zaman daha evrensel ölçekte dile getirilmiştir. Günümüzün “küresel köyü” de bu ideaların ve daha fazlasının küresel ve bölgesel düzeyde aktarıldığı bir yapıdadır. Çünkü Soğuk Savaş'tan sonra ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel kısacası hayatın her boyutuna etki eden küreselleşme sistemi ile bölgeselleşme aynı sürecin iki yüzüdür. Öyle ki bir “ayrım” düzeni olarak tanımlanan Soğuk Savaş sisteminin yerini aldığı belirtilen küreselleşme sistemi bir “entegrasyon” düzeni olarak görülmektedir. Küreselleşme kimilerince birleştirdiği kadar bölen bir sistemdir. Bu sistemde birleştiren unsurlar bölen unsurların kendisidir. Dolayısıyla

küreselleşirken bölgeselleşme gerçekleşmektedir. Bu bölgeselleşme ise dünya genelindeki entegrasyon girişimlerine doğrudan etki eden sebeplerdendir.

1950-1980 arasında ilk dalgasını yaşayan bölgeselleşme, ekonomi eksenli olup altında güvenlik ihtiyacının yattığı bir dönemdir. Bu ekonomi eksenli bölgeselleşme ise yine aynı dönemlerde ortaya çıkmış olan ekonomik entegrasyon kuramı ile bağlantılıdır. Jacop Viner'in gümrük birlikleri nezdinde üretim odaklı ve statik etkilere eğildiği ekonomik entegrasyon kuramı günümüze kadar tüketim etkileri ve dinamik etkiler gibi unsurları içine alarak geliştirilmiştir. Ekonomik entegrasyon doğası gereği daha iyi koşullara ulaşmayı ve refahı arttırmayı amaçlayan bir yapıda olduğundan kuram içerisine katılan çeşitli unsurlar entegrasyonun nasıl başarılı olabileceğini ya da neden başarılı olamadığını bulmaya yöneliktir. Bu bağlamda ekonomik entegrasyon kuramında Avrupa entegrasyon süreci önemli bir yerdedir. Çünkü Avrupa entegrasyonu ekonomik entegrasyon kuramının gelişimini etkilemiştir.

Avrupa entegrasyonu Avrupa kavramı, fikri ve kimliği ile şekillenmiş, bu unsurlardan etkilenerek ve bu unsurları etkileyerek ortaya çıkan bir süreçtir. Özellikle Aydınlanma Çağı'ndan itibaren Avrupa hakkındaki fikirler ve Avrupa'nın geleceğine dair öneriler pek çok düşünür tarafından dile getirilerek söylemsel olarak da entegrasyon geliştirilmiştir. Dünya savaşlarının ardından Avrupa entegrasyonu bir ideadan, bir öneriden öteye geçerek bir ihtiyaç haline gelmiştir. Yaklaşık otuz yıl içerisinde her bakımdan yıkım yaşamış ve tükenmiş Avrupa devletlerinin aralarındaki problemlerini geride bırakmaktan başka bir şansları kalmamıştır. Öte yandan uluslararası alanda da Avrupa'nın barışı sağlamasını isteyen bir yönelim oluşmuştur. Böylelikle Avrupa, yaklaşık yetmiş yıllık sürede genişleyen ve derinleşen bir entegrasyona ulaşmıştır. Bu süre zarfında pek çok sorunla da karşılaşmıştır. Fakat bu barış ve dayanışma ortamının korunması ve ilerletilmesi hayati bir önem taşıdığından ve entegrasyon başta taraf ülkelere pek çok açıdan fayda sağladığından ortaya çıkan sorunlara gerekli özen gösterilmiştir. Burada Avrupa ülkelerini teşvik edebilecek bir diğer faktör de güç dengeleri olabilir. Çünkü Avrupa tarihinde bakıldığında Hollanda'dan Fransa'ya çeşitli ülkeler belli dönemlerde dünyayı etkisi altına alan bir güce ulaşmıştır. Zamanla solan bu güçlerine çağımızın dinamiklerinde yakınlaşmanın yolunun Avrupa'da birlikten geçtiğini düşünmeleri bu teşvikin temelidir.

Öte yandan Latin Amerika entegrasyonu genellikle bağımsızlık savaşları ile filizlenmeye başlamış ve savaşlara önderlik eden liderlerce düşünmeye başlanmış bir idea olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde entegrasyon düşüncelerinin temelini bağımsızlaşma ve bağımsızlığı koruma istekleri oluştururken ilerleyen dönemlerde egemenlik, kalkınma ve sanayileşme gibi öğeler entegrasyon dahilinde hedeflenmiştir. Avrupa entegrasyonunun düşünsel temellerinden farklı olarak Latin Amerika'da entegrasyon bölgenin entelektüellerince dile getirilmemiş, bağımsızlık liderleri, siyasetçiler ve devlet adamlarınca ele alınmıştır. Fakat Avrupa entegrasyonunda olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Latin Amerika entegrasyon girişimleri hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

Bu bakımdan Latin Amerika entegrasyon sürecinin en önemli sorunlarından biri sağlam bir alt yapı kurulmadan üst seviye bir entegrasyona ulaşılmaya çalışılmasıdır. Entegrasyon kurmak bir antlaşma imzalanmasından çok daha karmaşıktır. Ne kadar çok taraf varsa ve hedef ne kadar büyükse o kadar daha fazla emek ve uzmanlık gerektirmektedir. LAFTA örneğinde görüldüğü gibi Latin Amerika ülkeleri gerçekçi olmayan hedefler koyarak ve ivercen bir üslupla davranıp başarı yakalayamamıştır. Fakat AB sürecinde öncelikle AKÇT, EUROTOM ve AET kurulmuş, adım adım ve gerçekçi bir yol inşa edilmiştir. Örneğin, AET ortak pazar, ortak tarım politikalarında olumlu ilerlemeler yaşadıktan sonra Lome Konvansiyonları'nda gözlemlendiği gibi dış pazar ve dış ilişkiler konularına eğilmişlerdir. AB'nin bu adım adım ilerlemesinde başarıyı yakalamak anahtar bir konumda gözükmektedir. Bu yönden Avrupa, entegrasyon adına başarı elde ederek motive olurken Latin Amerika, entegrasyonları adına isteksiz ve yorgun hale gelmiştir.

Diğer taraftan bölgesel ekonomik entegrasyonlar taraflar arasında gerçekleşen ticaret ve üretim faktörlerinin devinimiyle ek kazançlar sağlayarak ekonomik büyümeyi canlandırmaktadır. Daha büyük iş birliklerinde ekonomik egemenlik de kazanılır ve bu sayede küresel ekonomide pazarlık gücü artabilmektedir. Entegrasyonlara ekonomik açıdan bakıldığında öncelikle AB, tarafların bölgesel ticaret payı açısından oldukça geniş bir bölüm kapsadığı görülmektedir. Günümüzde %60'ın altına düşmeyen bu pay taraf ülkelerin ekonomik açıdan birbirlerine ne kadar bağımlı hale geldiği ve ekonomilerinin tamamlayıcı niteliği hakkında ip ucu vermektedir. Latin Amerika entegrasyonlarının ticaret payı ise, her biri tek tek incelendiğinde, genellikle %20'nin altında seyretmektedir. Bu da ekonomik bağımlılığın gelişmediğine ve de ekonomilerinin AB kadar tamamlayıcı nitelikte olmadığına

işaret etmektedir. Fakat öncelikle göz önünde bulundurulması gereken unsur, AB'nin kurumsal olarak temellerinin atıldığı 1950'li yıllarda bölgesel ticaret payının %40 civarında olduğudur. Çünkü bu taraf ülkelerin halihazırda bağımlı ve tamamlayıcı bir ekonomik ilişki içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Latin Amerika entegrasyonlarında ise her birinin kurumsal temellerinin atıldığı dönemin bölge içi ticaret payı genel olarak %10 ya da %10'un altında bir seyirdedir¹⁴⁶. Öyleyse oransal olarak bakıldığında AB ile Latin Amerika entegrasyonlarının bazılarının bölgesel ticaret payı aslında yakın bir seviyede katlanmıştır. AB'nin 1950'lerde %40 civarında seyreden bölge içi ticaret payı bu oranın yarısı kadar artarak günümüzde %60 civarına çıktığı göz önüne alındığında bölge içi ticaret payının başlangıç yüzdesinin yarısı (%20) kadar arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda örneğin CAN'ın 1979'da %4,5 olan bölge içi ticaret payı bu oranın yarısı kadar artarak son dönemlerde %7,4'e yükselmiştir. SICA'nın da 1960'larda %6 olan bölge içi ticaret payı bu oranın yaklaşık 3 katı kadar artarak son dönemlerde %17 civarına yükseldiği görülmektedir. Bu oranlar ALBA, CARICOM ve MERCOSUR'da denk olmasa da CAN, SICA ve de LAIA'nın bölge içi ticaret payı kapasitesi özünde AB kadar veya AB'den fazla bir oranda artmıştır. AB'nin daha yüksek bir payla başlamış olması onun avantajlarından biridir. Diğer yandan Latin Amerika ülkelerinde Birinci Dünya Savaşı ile pek çok ekonomik değer yabancı yatırımcılara verildiği görülmüştür. Bakırdan petrole, demirden şekere bölge genelinde pek çok kaynak %90'lara varan oranda özellikle ABD'lilerin olmuştur. İlerleyen zamanda millileştirme politikalarına rastlansa da günümüzde bu faktörün etkisi sürüyor gibi görünmektedir.

Tamamlayıcılık niteliğine daha yakından bakıldığında AB ekonomileri genel anlamda¹⁴⁷ iyi bir seviyededir. Bölge içi ticaret payının yüksekliği ihtiyaç duyulan ürünlerin AB içerisinde üretilebilme kapasitesinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Öyleyse AB ülkeleri üçüncü taraflardan daha bağımsız bir şekilde ekonomik faaliyette bulunmaktadır. Latin Amerika entegrasyonlarında ise bölge içi ticaret payının AB'den çok daha düşük oranda olmasının yanında Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerinin benzerliği tamamlayıcılık açısından daha düşük bir seviyeyi işaret etmektedir. Çünkü Latin Amerika'da ekonomi genel olarak petrol, soya, kahve, bakır, çinko vb. ürünler etrafında dönmektedir. Burada Latin Amerika'nın sömürgecilik döneminde ham madde ve tahıl ambarı olarak kullanılmasının

¹⁴⁶ CAN için bu oran 1969 için %1'in bile altındadır.

¹⁴⁷ Bazı ürünler için dışa bağımlılık mevcuttur. Örneğin doğal gaz, ham petrol açısından Rusya'ya bağımlılık söz konusudur.

etkisi olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Yaklaşık yüz elli yıl sonra bile bu ekonomiler dönüşmekte zorluk çekmektedir. Brezilya, Meksika gibi belli başlı Latin Amerika ülkelerinde bu dönüşüm aşama kaydetmiştir. Fakat başta Karayip ülkeleri olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin önemli bir bölümü dar bir ürün kategorisine sahiptir. Ekonomik çeşitliliğin az olması da Latin Amerika entegrasyonlarının tamamlayıcı olmasının önündeki engellerden biridir.

Öte yandan tamamlayıcılık seviyesinin düşük olmasının da etkisiyle 1990'lerden itibaren ABD ile ekonomik antlaşma yapma niyeti ivme kazanmıştır. Meksika'nın NAFTA'nın parçası olması sonrasında pek çok Latin Amerika ülkesi ABD ile serbest ticarete yönelik girişimlerde bulunmuştur. Çünkü bu şekilde ABD pazarına girmek ve yabancı yatırımı çekmek daha garanti olarak görülmüştür. Dolayısıyla ABD ile ekonomik ilişkilerin ilerletilmesi söz konusu ülkeler için ekonomilerini geliştirmek adına yaptıkları seçimi göstermektedir. ABD'ye olan süregelen ekonomik bağımlılıklar da göz önüne alındığında Latin Amerika entegrasyonu için ABD faktörü tanımlayıcı niteliktedir. Bir bakımdan ABD'siz bir entegrasyonun "en verimli üreticinin birlik dışında kaldığı" türden olacağı gibi düşünülebilir.

Bununla birlikte Pan-Amerikanizm düşüncesi ve bu düşünceyle bağlantılı olarak kurulan ADÖ gibi yapılanmalar, ABD'nin Latin Amerika entegrasyonu üzerindeki ekonominin ötesinde olan etkisine işaret etmektedir. Bu etki entegrasyonun sınırlarını belirlemede öteki algısı ile alakalıdır. Pan-Amerikanizm ABD'yi ön plana çıkaran bir akım olduğundan sadece Latin Amerika ülkeleri arasında olması tahayyül edilen bir entegrasyon modeli ile örtüşmemektedir. Çünkü bu şekilde başarılı bir entegrasyon modeli söz konusu ülkelerin birbirleri üzerindeki etkilerini arttırırken ABD'den, özellikle ekonomik olarak, daha bağımsız hale gelmelerini sağlamaktadır. Fakat Meksika'nın NAFTA'nın parçası olması, Kolombiya ve Peru gibi Latin Amerika ülkelerinin ABD ile ilişkilerini geliştirme adımları Pan-Amerikanizm'in ya da en azından ABD ile iş birliğine gitmenin olumlu olduğu düşüncesinin etkisidir. Buna ek olarak ABD ile ilişkiler, Venezüella'nın CAN'dan ayrılmasının veya Meksika'nın sembolik olarak "Latin Amerika'dan kovulması" söylemlerinin Latin Amerika entegrasyonuna olumsuz olarak nitelendirilebilecek etkisini ortaya koymaktadır.

Pan-Amerikanizm Latin Amerika'da öteki algısını etkileyen bir düşünce olsa da bölgede kimlik konusu entegrasyon girişimleri açısından daha karmaşık bir haldedir. Aidiyete dair çalışmalar Latin Amerika entegrasyonlarının halk üzerinde kimliksel bir etkide olmadığına işaret etmiştir. Ülkelerin ilk ve en önce kendilerini Latin Amerikalı olarak tanımlamalarına bakıldığında oranları Kolombiya %59, Ekvador %55, Arjantin %52, Meksika %47, Peru %39 ve Şili %38 şeklinde seyrederken Brezilya'da oranın %4 olduğu görülmüştür. Hiçbir ülkede içinde buldukları bloklar ilk üç cevap içine girmemiştir. Öte yandan AB üyeleri vatandaşları 2019 verilerine göre %73 oranında kendilerini Avrupalı ve AB vatandaşı olarak hissetmektedir. Sosyal inşacı yaklaşım bir entegrasyon, bir uluslararası örgüt içinde tarafların paylaşılan değer ve normlarının sunulması ile kimliklerin yakınlaşabileceğini dile getirir. Öyleyse Latin Amerika'da AB kadar kimliksel ortaklığın olmayışı Latin Amerika entegrasyonlarının paylaşılan değer ve normları AB kadar etkili sunmadığına bağlanabilir. Çünkü yüzyıllar boyunca şekillenen Avrupalılık AB ile etkileşim içinde yine AB aracılığı ile sunulmuş, onunla bağdaştırılmış ve halk tarafından önemli derecelerde benimsenmiştir. Halk tarafından belli ölçülerde hissedilen Latin Amerikalılık ise entegrasyon girişimleri tarafından yeterince etkileşime girmemiş ve sunulmamış gözükmektedir.

Öte yandan sosyal inşacı yaklaşım, özellikle toplumların problem algılamasında köklü farklılıkların entegrasyon sürecini zora sokacağını belirterek temel problemlerde algı paylaşımının önemini vurgulamaktadır. Paylaşılan değer ve normların entegrasyon tarafından sunulması ile aynı paralelde olan algı paylaşımı yine entegrasyonlar ile kimliğin ilişkisi ile bağlantı içindedir. Çünkü algı, Latin Amerika halkları arasında ortaklık bilincinin geliştirilmesi ile de mümkündür ve bu, entegrasyonların söz konusu unsurları sunması ile ilişkilidir.

Latin Amerika entegrasyonunu etkileyen sadece dışsal faktörler değildir. Bölgenin iç dinamiklerinin de entegrasyonu zorlayıcı hale getirdiği durumlar mevcuttur. Özellikle AB sosyal inşacılık açısından çalışılırken ülkelerin iç politikalarının entegrasyona etkisi, çalışmalarda ele alınan temel dinamiklerdendir. Çünkü iç politika dinamikleri AB kimliği üzerinde anahtar bir rol oynamaktadır. Bu açıdan Latin Amerika entegrasyonlarında iç politika ve onu etkileyen dinamikler önem arz eder. Örneğin örtüşen yapılar, güvensizlik, istikrarsızlık, demokratik olmayan pratikler entegrasyon için başlıca sorunlardandır. Örtüşen yapılar Latin Amerika'daki üst üste binmiş entegrasyon girişimlerini kastetmektedir. Bu

doğrultuda ülkeler paralel amaçları olan birden çok entegrasyona taraf olmakta ve bazı durumlarda bir entegrasyonun gelişimi için çabalamak yerine daha kolay yolu seçerek bir entegrasyondan diğerine taraf olmaktadır. Bu, Venezüella'nın CAN'dan ayrılarak MERCOSUR'a taraf olmasında görülebilir.

Dünyanın en büyük petrol rezervlerinden birinin sahibi ve Latin Amerika'nın en sanayileşmiş ülkelerinden biri olan Venezüella Latin Amerika entegrasyon girişimleri açısından önemli aktörlerdendir. CAN'da bölge içi ticaret payının Venezüella ayrıldıktan sonra gerilemesi de bunu işaret etmektedir. Buradan hareketle Latin Amerika entegrasyon girişimlerinin birleşmeye gitmek yerine üst üste binmesi, Latin Amerika entegrasyonunu olumsuz etkileyen bir durumdur. Çünkü Avrupa entegrasyonunda kurulan üç yapılanmanın 1967'de birleşmesi ile hem kurumsal yapıların tekrarından kaçınılmış hem de entegrasyonun ilerlemesi sağlanmıştır. Latin Amerika'da ise benzer işlevi ve benzer amaçları olan kurumlar, birden fazla entegrasyon girişimine taraf ülkeler Latin Amerika entegrasyonlarının tekrarlayan yapısını göstermektedir.

Latin Amerika'da var olan güvensizlikler bölgedeki istikrarsızlıklar ve demokratik olmayan pratikler ile bağlantılı bir olgudur. Bölgede güvensizlik olgusu üç başlıdır. İlki, bölgenin terör geçmiştir. Örneğin terör örgütü olarak kabul edilen yapılanmaların Küba gibi başka bölge ülkelerinde eğitim vb. faaliyetlerde bulunması ülkeler arasında güveni zedeleyen unsurlardan birisidir. İkincisi, yönetim değişiklikleri sonrası yeni hükümetlerin önceki borçları yok sayması ve bağılıklardan vazgeçmesidir. Geçmişte sıkça yaşanmış olan bu duruma günümüz için Bolivya örneği vardır. Yönetim değişikliğinden hemen sonra ALBA'dan çekilen Bolivya'nın yukarıda verilen Venezüella örneğinde olduğu gibi davrandığı da söylenebilir. Çünkü Bolivya da halihazırda MERCOSUR'a üye olma sürecindedir. Üçüncüsü, yaşanan darbeler, sivil protestolar, organize suç örgütleri ve terör faaliyetlerinin etkileri ile ilgilidir. Bu unsurlar hem bölge ülkelerini dolaylı olarak etkileyebileceğinden hem de bir ülkeden diğerine yayılabileceğinden önemli bir çekincedir. Bölgesel entegrasyonlarda müzakereleri yürütecek olan hükümetlerin söz konusu durumu, sosyal inşacı yaklaşıma göre entegrasyonların oluşumunun dayanağı olarak belirtilen değerler ve normlar üzerindeki fikir birliği gereğine olumsuz etki etmektedir.

Öyleyse Latin Amerika entegrasyonunun ilerlemesi için yapılması gereken ilk adımlardan biri ülkeler arasında güven inşa etmek olmalıdır. Bunun diyalog ve etkileşim ile

geliştirilmesi mümkündür. Hem hükümetler hem de haklar arasında ister kültürel ister siyasi olarak köprüler kurmak ve geliştirmek faydalı bir yoldur. Çünkü entegrasyonlar güvene dayalı ve güven inşası ile alakalı bir süreçtir. Latin Amerika kimliğine etki ettiği iddia edilebilecek bu güvensizlik, bu gibi pratikler ile değiştirebilir. Zira kimlik durağan ve verili değil, dinamik ve değişebilir bir unsurdur.

AB'nin kurulmasının temellerine bakıldığında, Avrupa'nın güçlü ve etkili ülkelerini içerdiği görülmektedir. Bu AB'yi cazip hale getirmede önemli bir faktördür. Avrupa'nın küçük ve görece zayıf ülkeleri tarafından kurulan bir yapının AB kadar başarılı olamaması beklenebilir. Öte yandan farklı büyüklükte, ekonomik güçte, ideolojide, yapıda olan tüm Latin Amerika ülkelerinin ileri düzeyde bir entegrasyon kurması gerçekçi bir hedef değildir. Bu nedenle ortak paydaları ya da hedefleri olan devletler arasında gerçekleşen ve güçlü ülkeleri de barındıran bir entegrasyon modeli daha gerçekçidir. Bunun yanı sıra, entegrasyonda pozitif ayrımcılığın benimsenmesi ona yardımcı bir etken olarak değerlendirilebilir. Öte yandan AB'nin içinde de özellikle ekonomik olarak daha zayıf ve iç politikası daha düzensiz ülkeler vardır. Peki neden bu Latin Amerika entegrasyonu için bir engel olarak değerlendirilmiştir? Çünkü AB genel olarak genişlemelerinde daha temkinli adımlar izlemiş ve izlemektedir. Bu genişlemeler AB kendini bir aktör olarak ispatlamaya başladıktan sonra gerçekleşmiş ve bu genişlemeleri koyduğu kriterlere tabi tutmuştur. AB'ye katılmak isteyen ülkelerin bu kriterleri iç politikalarına ve iç dinamiklerine adapte etmesi de AB'nin bu genişlemelerden önce belli bir güçte ve cazibede olduğunu işaret etmektedir. Fakat Latin Amerika entegrasyonlarında bu temkinlilik güçlü bir faktör olarak gözükmemektedir.

Öte yandan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde küreselleşme, Avrupa entegrasyonunu pekiştirirken Latin Amerika entegrasyonuna aynı güçte bir etkiyi yaratmamıştır. Avrupa, küreselleşmenin etkileri karşısında birlikte hareket etme tutumu ile entegrasyonu güçlendiren bir süreç yaşamıştır. Bu da onların tarihten gelen pratikleri ve onları bu tutuma iten yeterince güçlü motivasyonları ile bağlantılıdır. Latin Amerika ise yine aynı dönemde korumacılık ile hareket ederek entegrasyona zarar verici gibi gözükken bir süreç yaşamıştır. Bunun da kökeni yine geçmişlerindedir. Bu yukarıda bahsedilen problemler ve iş birliği konusunda Avrupa kadar deneyim sahibi olmayışları ile alakalıdır. Ayrıca Latin Amerika entegrasyon girişimlerinde etkili bir isim olan Prebisch'in, Latin Amerika entegrasyonu için önerdiği ve desteklediği politikalardan olan korumacılığın ilk dönem entegrasyon girişimlerinde uygulanması da bir etken olarak değerlendirilebilir. Korumacılık

politikalarının ülkeler bazında yararları olmuştur ancak entegrasyona katkıda bulunmamıştır. Tüm bu yönlerin değerlendirilmesiyle, Latin Amerika entegrasyonuna AB ve ele alınan entegrasyon düşünceleri açısından yamalı ve eksik bir entegrasyon tanısı konulabilir. Fakat bölge ülkelerinin sömürge döneminde uzun bir süre boyunca birbirleriyle etkileşimi olmayan, ticari faaliyette bulunamayan kral vekilliklerinden bugüne geldikleri değerlendirildiğinde entegrasyon namına azımsanamayacak bir aşama kaydetmiştir.

Latin Amerika'da entegrasyon potansiyel taşımaktadır. Bu potansiyel onun getireceği yarar ve başarılı bir entegrasyon olması ile bağlantılıdır. Öncelikle bu ülkelere getireceği refah, gelişim gibi beklenen ve hedeflenen yararlardandır. Küreselleşme ile kaçınılmaz olarak değerlendirilen çeşitli bağımlılık olgularının arttığı göz önüne alındığında Latin Amerika'nın bölgesel entegrasyona eğilmesi onun, bu bağımlılıkların kime karşı olacağını belirlemesine ya da en azından bağımlılıklarının derecesini kontrol etmede bir nebze yetki verebilir. Ayrıca bölgeselleşme ve sosyal inşacılıkta önem atfedilen ortak kimlik, tarih ve kültür çerçevesinde değerlerin homojenliğinin ülkeleri bu yola yönelteceği dile getirilmektedir.

Latin Amerika ülkeleri de bu doğrultuda hareket etmek isterse ve imkân bulursa özünde bu değerlere sahip olabilme veya ortak değerler yaratabilme potansiyeline sahiptir. Yine bu çerçevede bölgeselleşme kapsamında, yerel tehditlerin bölgesel düzeydeki bir yönetimce daha etkili bir şekilde ele alınacağı belirtildiğinden, bölgesel entegrasyonun başarısı ülkelerin iç problemlerinin çözümünde oldukça önemlidir. Burada elbette bir ikilem de ortaya çıkmaktadır. Çünkü ülkelerin iç problemleri hem entegrasyona zarar verici bir nitelik taşımakta hem de entegrasyonun çözebileceği en büyük getirilerinden birini oluşturmaktadır. Başarılı bir Latin Amerika entegrasyonuna ulaşmada bir diğer potansiyel ise sahip olunan nüfus, alan vb. niteliklerde saklıdır. Çünkü Latin Amerika hatırı sayılır oranlarda genç nüfusu barındıran, geniş bir alana sahiptir. Öte yandan Latin Amerika'da başarılı bir entegrasyona ulaşılması manevi açıdan bir potansiyel taşır. Çünkü AB her ne kadar dünyadaki tüm entegrasyon girişimleri için en başarılı entegrasyon modeli olsa da genel olarak gelişmiş ülkelerden oluşan bir yapıdadır. Fakat Latin Amerika'da başarılı bir entegrasyon kurulduğu takdirde bu, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha yakın ve aşına olunan bir örnek olma potansiyeli taşımaktadır.

Son dönemde yaşanan olaylar ışığında COVID-19 pandemisi ile aylardır süren mücadele ülkeler arasında iş birliği, dayanışma ve uyumun önemini bir kez daha kanıtlamış

durumdadır. Bunun yanı sıra ülkelerin küresel nitelikteki bu kriz karşısında tek başlarına mücadele etmesinin imkânsız olduğunu da göstermiştir. AB bu süreçte bir yandan teşhis, tedavi ve aşı çerçevesinde küresel müdahalede rol oynarken diğer yandan ulusal sağlık sistemlerini sağlamlaştırmak ve virüsün yayılmasını kontrol altına almak için üyeleri ile birlikte çalışmaktadır. Öte yandan bu pandemi karşısında ortak tutumun önemini kavrayarak hareket eden AB, sosyo-ekonomik etkileri azaltmak adına da harekete geçmektedir. Latin Amerika'da ise pandemiyle mücadele bölge boyunca ciddi farklılıklar göstermektedir. Bazı bölge ülkeleri çeşitli sebeplerle pandemiye karşı önlem almayı reddetmiş ya da geciktirmiş, bazı bölge ülkeleri ise gevşekten sıkıya değişen önlemler almıştır. Bununda etkisiyle bölgede vaka sayısı ciddi seviyelere ulaşmıştır. Özellikle Brezilya, Peru, Şili ve Meksika bölgede en çok vaka sayısının görüldüğü ülkelerden olmuştur. Bu uyumsuzluk içerisinde iş birliği ve dayanışmayı seçen, bunu entegrasyon girişimleri üzerinden yapan ülkeler de mevcuttur. Pandemi boyunca ve pandemi sonrası süreçte koordinasyonu sağlayabilen ve dayanışmayı güçlendiren entegrasyon şüphesiz etkinliğini kanıtlayarak gelecek dönemlerde daha emin adımlar atabilecektir. Bu açıdan yaşanan kriz entegrasyonların geleceğini belirlemede hayati bir rol oynayacaktır.

5. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Adler, E. (2010). Constructivism and International Relations., W. Carlsnaes, T. Risse ve B. A. Simmons. (Editörler), *Handbook of International Relations* içinde (95-119). Londra: Sage Publications Ltd.
- Akkoyunlu Wigley, A. (2013). Yeni Ekonomik Entegrasyon Teorisi., O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe, Ş. Tüylüoğlu. (Editörler), *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* içinde (119-140), (Geliştirilmiş 3. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Alatlı, A. (Der.), (2016). *Batı'ya Yön veren Metinler II* (İkinci baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Anzola-Gil, M. (2015). ALBA_TCP: A Viable and Sustainable Alternative?., B. M. Bagley ve M. Defort. (Editörler), *Decline of U.S Hegemony? A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century* içinde (256-276). Londra: Lexington Books.
- Appleyard, D.R. ve Field Jr., A. J. (1995). *International Economics* (İkinci baskı). Chicago: IR-WIN.
- Archer, C. (2001). *International Organizations* (Üçüncü baskı). Routledge.
- Arıboğan, D. E. (1996). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi.*, İstanbul: Der Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2013). *19. yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (On üçüncü baskı). İstanbul: Timas Yayınları.
- Ateş, D. (2012). *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Ateş, D. (2013). Uluslararası Politika ve Bölgeselleşme., M. Çemrek. (Editör), *Uluslararası Politika II* içinde 4. Ünite. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Balassa, B. (1969). *The Theory of Economic Integration* (Üçüncü baskı). Büyük Britanya: Taylor Garnett Evans & Co Ltd.
- Baradat, L. P. (2012). *Political Ideologies: Their Origins and Impact* (On birinci baskı). USA: Pearson Education, Inc.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Baun, M. (1999). Enlargement., L. Cram, D. Dinan, N. Nugent. (Editörler), *Developments in the European Union* içinde (269-289). Londra: Macmillan Press.
- Baurer, S. W. (2015). *Dünya Tarihi: 3. Cilt: Yeniçağ: Keşifler Çağından Sanayi Devrimi'ne* (Çev. Doğan, M.). İstanbul: Say Yayınları (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı).

- Bennet, A. L. (1991). *International Organizations: Principles & Issues* (Beşinci baskı). Prentice Hall.
- Bennet, A. L., ve Oliver, J. K. (2002). *International Organizations: Principle & Issue* (Yedinci baskı). Prentice Hall.
- Bentham, J. (1961). *The Utilitarians: Principles of Morals and Legislation*. New York: Dolphin Books.
- Berksoy, K. ve Işık, K. (2004). *Avrupa Birliği Üzerine Yazılar*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Berry, D. S. (2014). *Caribbean Integration Law*. New York: Oxford University Press.
- Bilsel, C. (1936). *Devletler Hukuku 3. Kitap: Devletler Arasında Andlaşmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2005). Literature Rewiew., C. G. MacDonald. (Editör), *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: Constructivist Approach* içinde (13-35). Taylor & Francis e-Library: www.eBookstore.tandf.co.uk
- Bozkurt, E., Özcan, M. ve Köktaş, A. (2012). *Avrupa Birliği Hukuku* (Altıncı baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Börzel, T. A. Ve Risse, T. (2006). Europeanization: The Domestic Impact of European Union Politics., K. E. Jorgensen, M. A. Pollack ve B. Rosamond (Editörler), *Handbook of European Union Politics* içinde (483-504). Londra: SAGE Publication.
- Bueno, C., Vigevani, T. ve Ramazani Jr., H. (2013). Latin American Integration: A Brezilian View., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (207-232). New York: Palgrave Macmillan.
- Bulmer-Thomas, V. (1994). The Latin American economies, 1929-1939., L. Bethell. (Editör), *Latin America Since 1930. Economy, Society and Politics* içinde (65-117). New York: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Bulmer-Thomas, V. (2003). *The Economic History of Latin America Since Independence* (İkinci baskı). New York: Cambridge University Press.
- Burchill, S.ve Linklater, A. (2005). Introduction., S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit & J. True. (Editörler), *Theories of International Relations* içinde (1-29) (Üçüncü baskı). Çin: Palgrave Macmillan.
- Burchill, S. (2005). Liberalism., S. Burchill, A. Linklater, R. Devatak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit ve J. True. (Editörler), *Theories of International Relations* içinde (55-83) (Üçüncü baskı). New York: Palgrave Macmillan.
- Cañizález, A. ve Lugo-Ocando, J. (2008). Beyond national media systems: a medium for Latin America and the struggle for integration., J. Lugo-Ocando. (Editör), *The Media in Latin America* içinde (211-229). İngiltere: McGraw-Hill Open University Press.

- Casas-Gragea, A. M. (2013). Regional Integration in the Inside Trends of Latin American Dependency Thinking., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (53-81). New York: Palgrave Macmillan.
- Chalmers, D., Davies, G. ve Monti, G. (2010). *European Law: Cases and Materials* (İkinci baskı). New York: Cambridge University Press.
- Chasteen, J. C. (2017). *Latin Amerika Tarihi* (Çev. Duru, E.) (İkinci baskı). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 2001 yılında yayımlandı).
- Chaumont, C. (1995). *Birleşmiş Milletler* (Çev. Radi Başgut.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 13.baskı olarak 1992’de yayımlandı).
- Chomsky, N. (2001). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: Heinz Diererich’in Söyleşisi* (Çev. Sakınç, M. E.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Clack, I., (2001). Globalization and the Post-Cold War Order., John B. Ve Steve S. (Editörler), *The Globalization of the World Politics: An Introduction to International Relations* içinde (634-649) (İkinci baskı). New York: Oxford University Press.
- Cohn, T. H. (2002). *Global Political Economy: Theory and Practice* (İkinci baskı). Longman Inc.
- Craig, A., Graham, W., Kagan, D., Ozment, S. ve Turner, F. (2011). *The Heritage of World Civilizations* (Dokuzuncu baskı). ABD: Pearson Education Inc.
- Craig, P. ve de Burca, G. (2011). *EU Law: Text, Cases, and Materials* (Beşinci baskı). New York: Oxford University Press.
- Çelik Wiltse, E. (2014). Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık., E. Balta. (Editör), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (133-150). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Dabène, O. (2009) *The Politics of Regional Integrastion in Latin America: Theoretical and Comparatve Exploration*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Daddow, O. (2009). *International Relations Theory*. California: SAGE Poblications Ltd.
- d’Appollonia, A. C. (2002). European Nationalism and European Union., A. Pagden (Editör), *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union* içinde (171-190). New York: Cambridge University Press.
- Davies, N. (2006). *Avrupa Tarihi: Doğu’dan Batı’ya, Buz Çağı’ndan Soğuk Savaş’a, Urallar’dan Cebelitarık’a Avrupa Panoraması*. (Çev. Çığman, B., Topçugil, E., Emiroğlu, K., Kaya, S.). Ankara: İmge Kitapevi. (Eserin orijinali 1996 yılında yayımlandı).
- Dedeoğlu, B. (Derleyen), (2003). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Kitapları.

- Delanty, G. (2005). *Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik*. (Çev. İnaç, H.). Ankara, Adres Yayınları. (Eserin orijinali 1995 yılında yayımlandı).
- Demircioğlu, H. (1998). *Roma Tarihi I. Cilt: Cumhuriyet* (Dördüncü baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi* (Çev. Akay, H.) (İkinci baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin orijinali 2004 yılında yayımlandı).
- Dinan, D. (2009). *Avrupa Birliği Tarihi* (Çev. Akay, H.) (İkinci baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin orijinali 2004 yılında yayımlandı).
- Dinan, D. (2010). *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*. Colorado: Lynne Rienner Publishing.
- Dominguez, R. (2015). ALBA and Economic Regionalization in Latin America., B. M. Bagley ve M. Defort. (Editörler), *Decline of the United States Hegemony? A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century* içinde (237-259). Londra: Lexington Books.
- Ertürk, E. (2002). *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*. (Geliştirilmiş Üçüncü baskı). Bursa: Vipaş A.Ş.
- Europa Regional Surveys of the World (2012). *South America, Central America And The Caribbean* (Yirminci baskı). Birleşik Krallık: Routledge.
- Fagen, R. (1987). *Forging Peace: The Challenge of Central America*. ABD: A PACCA Book.
- Friedman, T. L. (2000). *The Lexus and The Olive Tree: Understanding Globalization* (Yenilenmiş ve genişletilmiş baskı). New York: Anchor.
- Galeano, E. (1988). Latin Amerika'nın Kesik Damarları (Çev. Tokatlı, A. ve Hakmen, R.) (İkinci baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık (Eserin orijinali 1971'de yayımlandı).
- Gardini, G. L. (2010). *The Origins of Mercosur: Democracy and Regionalization in South America*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gehler, M. (2010). At the Heart of Integration: Understanding National European Policy., W. Kaiser ve A. Varsori. (Editörler), *European Union History: Themes and Debates* içinde (85-109). Londra: Palgrave Macmillan.
- Gemalmaz, M. S. (1991). *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*. İstanbul: Kavram Ajans Yayıncılık.
- Gençalp, E. (2011, Eylül). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve Türkiye'nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü. Sözlü Bildiri, 38. ICANAS: *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Kitabı*. Ankara, 765-775.
- Gerven, W. (2005). *The European Union: A Polity of States and Peoples*. California: Stanford University Press.

- Gibson, J. S. (1991). *International Organizations, Constitutional Law and Human Rights*. New York: Praeger Publishers.
- Gilherhus, M. T. (2000). *The Second Century: U.S.-Latin American Relations Since 1889*. ABD: Scholarly Resources Inc.
- Girvan, N. (2012). Caribbean Community: The Elusive Quest for Economic Integration., K. Hall ve M. Chuck-A-Sang(Editörler), *Regional Integration: Key to Caribbean Survival and Prosperity* içinde (34-67). ABD: Trafford Publishing.
- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2012). *International Relations* (Onuncu baskı). A.B.D.: Pearson.
- Gönlübol, M. (2002). *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar* (Beşinci baskı). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Göze, A. (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (Dokuzuncu baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2018). *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler* (Yedinci baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Hayes-Renshaw, F. (1999). The European Council and the Council of Ministers., L. Cram, D. Dinan, N. Nugent. (Editörler), *Developments in the European Union* içinde (23-43). Londra: Macmillan Press.
- Healy, D. (2001). *James G. Blaine and Latin America*. Missouri: University of Missouri Press.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler* (Çev. İnanç, H.). Ankara: Adres Yayınları. Eserin orijinali 3. baskı olarak 2003'te yayımlandı).
- Hobsbawm, E. J. (2018). *Yaşasın Devrim Latin Amerika Üzerine Yazılar* (Çev. Nilüfer. S.), L. Bethell (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2016'da yayımlandı).
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. London: Cornell University Press.
- Homerus. (1957). *İliada İlias Destanı*. (Çev. Emine, A. C.). İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Hurd, I. (2011). *International Organizations; Politics, Law, Practice*. Birleşik Krallık: Cambridge University Press.
- Jackson, R. ve Sorensen, G. (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approches* (Beşinci baskı). Birleşik Krallık: Oxford University Press.
- Jovanovic, M. N. (1997). *European Economic Integration: Limits and Prospects*. Londra: Routledge Publishing.
- Jovanovic, M. N. (2014). *International Economic Integration: Limits and Prospects* (İkinci baskı). New York: Routledge.

- Kaczorowska-Ireland, A. (2016). *European Union Law* (Dördüncü baskı). New York: Routledge.
- Karluk, R. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye* (Dördüncü baskı). İstanbul: Menkul Kıymetler Borsası Yayını.
- Karluk, R. (1998). *Uluslararası Ekonomi* (Beşinci baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Karluk, R. (2007). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar* (Altıncı baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Karluk, R. (2014). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar* (Yedinci baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Keyman, E. F. (2015). Küreselleşme., Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler), *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (509- 523) (Dördüncü baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kishlansky, M., Geary, P., O'Brien, P. ve Wong, R. B. (1995). *Societies and Cultures in World History*. New York: HarperCollins College Publishers.
- Kocaoğlu, M. (1993). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara.
- Koffler, S. (Ed.), (1961). *The UNESCO Courier: Latin America-150 Years of Independence*. Londra: UNESCO.
- Kurki, M., Wight, C. (2013). International Relations and Social Science., T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith. (Editörler), *International Relations Theories* içinde (14-36) (Üçüncü baskı). İtalya: Oxford University Press.
- Legler, T. (2015). Beyond Reach?The Organization of American States and Effective Multilateralism., J. I. Domínguez ve A. Covarrubias. (Editörler), *Routledge Handbook Of Latin America In The World* içinde (311-329). New York: Routledge.
- Linklater, A. (2001). Globalization and the Transformation of Political Community, John B. Ve Steve S. (Editörler), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* içinde (617-634) (İkinci baskı). New York: Oxford University Press.
- Livingstone, G. (2009). *America's Backyard: The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror*. London: Zed Books.
- Lixinski, L. ve Correa, F. (2010). The Legal Future of Mercosur., M. T. Franca Filho, L. Lixinski ve M. B. Olmos Giupponi. (Editörler), *The Law of MERCOSUR* içinde (413-425). Birleşik Krallık: Hart Publishing.
- Lütem, İ. (1956). *Devletler Hukuku Dersleri Cilt 1-2*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Lynch, J. (2011). *Simon Bolivar* (Çev. Doğan, B. O.). İstanbul: Kültür Yayınları (Eserin orijinali 2006'da yayımlanmıştır).

- Manisalı, E. (1971). *Uluslararası Ekonomi: Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Mansel, A. M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi* (Onuncu baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mazour, A., Peoples, J. ve Rabb, T. (1987). *People and Nations: A World History* (Gözden geçirilmiş beşinci baskı). ABD: Harcourt Brace Jovanovich Publishers.
- McCormick, J. (2008). *Understanding the European Union: A Concise Introduction* (Dördüncü baskı). New York: Palgrave Macmillan.
- McGlinchey, S., Walters, R. ve Gold, D. (2017). Getting Started with International Relations Theory., S. McGlinchey, R. Walters, ve C. Scheinpflug. (Editörler), *International Relations Theory* içinde (1-14). Bristol: E-International Relations Publishing.
- McNeill, W. H. (1989). *Dünya Tarihi* (Çev. Şenel, A.), (İkinci baskı). Ankara: Verso Yayıncılık-İmge Kitapevi Yayınları.
- Mendieta, E. (2007). *Global Fragments: Globalizations, Latinamericanisms, and Critical Theory*. ABD: State University of New York Press.
- Meray, S. L. (1977). *Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Merriman, J. (2018). *Modern Avrupa Tarihi*. (Çev. Alpagut, Ş.). İstanbul: Soy Yayınları. (Eserin orijinali 3. baskı olarak 2010'da yayımlanmıştır).
- Molestina, J. (2019). *Regional Competition Law Enforcement in Developing Countries*. Münih: Springer-Verlag.
- Montalban, R. P. (2013). Central America: In Search of Lost Unity., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (121-146). New York: Palgrave Macmillan.
- Montesquieu, C. (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine*. (Çev. Baldaş, F.). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Nugent, N. (1999). Decision-Making., L. Cram, D. Dinan, N. Nugent. (Editörler), *Developments in the European Union* içinde (130-150). Londra: Macmillan Press.
- Onuf, N. G. (2013). *Making Sense, Making Worlds*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Onursal Beşgül, Ö. (2014). *Yerelleşme, Bölgeselleşme ve Bütünleşme.*, E. Balta (Editör), *Küresel Siyasete Giriş* içinde (525-545). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Öke, M. K. (2013). *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880- 1923)* (Altıncı baskı). Kırmızı Kedi Yayıncılık.

- Pacteau, S., Mougel, F. C. (1993). *Uluslararası İlişkiler Tarihi* (Çev: Üstün, G.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pagden, A. (2002). Introduction., A. Pagden (Editör), *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union* içinde (1-32). New York: Cambridge University Press.
- Palabıyık, M. S. ve Yıldız, A. (2007). *Avrupa Birliği*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Palmer, R. R. Ve Colton, J. (1995). *A History of the Modern World* (Sekizinci baskı). ABD: McGraw-Hill, Inc.
- Pazarcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk* (On ikinci baskı). Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.
- Pease, K. K. S. (2012). *International Organizations* (Beşinci baskı). A.B.D.: Pearson Education Inc.
- Pocock, J. G. A. (2002). Some Europes in Their History., A. Pagden. (Editör), *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union* içinde (55-71). New York: Cambridge University Press.
- Ponting, C. (2011). *Dünya Tarihi*. (Çev: Özbilen, E. B.). İstanbul: Alfa Basım.
- Prounhon, P. (1979). *The Principle of Federation*. (Çev. Vernon, R.). Toronto: Canada University Press (Eserin orijinali 1863'te yayımlandı).
- Puntigliano, A. R. (2013). Geopolitics and Integrastion: A South American Perspective., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (19-53). New York: Palgrave Macmillan.
- Puntiglino, A. R. Ve Briceno-Ruiz, J. (2013a). Introduction: Regional Integration – Linking Past and Present., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (1-19). New York: Palgrave Macmillan.
- Puntigliano, A. R. ve Briceno-Ruiz, J. (2013b). Conclusion: About the Endurance of Latin American Regionalism., A. R. Puntigliona ve J. Briceno-Ruiz. (Editörler), *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean Development and Autonomy* içinde (259-271). New York: Palgrave Macmillan.
- Reus-Smith, C. (2005). Constructivism., S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit & J. True. (Editörler), *Theories of International Relations* içinde (188-213) (Üçüncü baskı). Çin: Palgrave Macmillan.
- Reyes, J. A. ve Sawyer, W. C. (2011). *Latin American Economic Development*. Oxfordshire: Routledge.
- Risse, T. (2009). Social Constructivism and European Integration., A. Wiener ve T. Diez (Editörler), *European Integration Theory* içinde (144-160) (İkinci baskı). New York: Oxford University Press.

- Rittizenger, V., Zangl, B., & Kruck A. (2012). *International Organizations* (Çev. Groom, A.). (İkinci baskı). Palgrave Macmillan.
- Rivera, S. (2014). *Latin American Unification History of Political and Economic Integration Efforts*. North Carolina: McFarland Company Publishers.
- Robson, P. (1972). Introduction., P. Robson. (Editör), *International Economic Integration* içinde (9-29). Büyük Britanya: Penguin Books Ltd.
- Rosamond, B. (2010). New Theories of European Integration., M. Cini, N. Borragan (Editörler), *European Politics* içinde (104-122) (Üçüncü baskı). New York: Oxford University Press.
- Rouquie, A. (1986). *Latin Amerika'da Askeri Devlet* (Çev. Tekeli, Ş). İstanbul: Alan Yayıncılık (Eserin orijinali 1982'de yayımlanmıştır).
- Rousseau, J. (1964) The Social Contract., Sir E. Barker. (Editör), *Social Contract* içinde (169-307) (Beşinci baskı). New York: Oxford University Press.
- Ruttley, P. (2002). The Long Road to Unity: The Contribution of Law to the Process of European Integration since 1945., A. Pagden (Editör), *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union* içinde (228-259). New York: Cambridge University Press.
- Rüma, İ. (2014). Uluslararası Örgütler., E. Balta. (Editör), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar Teoriler, Süreçler* içinde (371-407). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Salvatore, D. (2012). *Introduction to International Economics: International Student Version* (Üçüncü Baskı). John Wiley & Sons Inc.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* (On ikinci baskı). İmge Kitapevi.
- Santa-Cruz, A. (2015). Liberalism, Constructivism and Latin American Politics since the 1990s., J. I. Domínguez ve A. Covarrubias. (Editörler), *Routledge Handbook Of Latin America In The World* içinde (97-112). New York: Routledge.
- Santiago, Á. G. ve Irún, J. C. Z. (2006). *Los estereotipos nacionales de las poblaciones de los países del Mercosur y de España*. Santander: Universidad de Cantabria.
- Sarıca, M. (1980). *Siyasal Tarih*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Schiff, M. ve Winters, L. A. (2003). *Regional Integration and Development*. Washington: Oxford University Press.
- Scholte, J. A. (2000). *Globalization: A Critical Introduction*. London: Macmillan Press.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (On beşinci baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
- Shepherd, W. R. (1914). *Latin America*. New York: H. Holt and Company.

- Smith, A. (2011). *Milletlerin Zenginliği* (Beşinci baskı) (Çev: Derin, H.). İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.
- Soutou, G. (2014). *Avrupa Birliği Tarihi: 1815'ten Günümüze*. (Çev. Alp, E.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Strauss, L. ve Cropsey, J. (Ed.), (1972). *History of Political Philosophy* (İkinci baskı). Chicago: Rand McNally Collage Publishing Company.
- Tanilli, S. (2002). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt IV* (Dördüncü baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
- Tanilli, S. (2004). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt III* (Altıncı baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
- Theys, S. (2017). Constructivism., S. Mcclinchey, R. Walters ve C. Scheinpflug. (Editörler), *International Relations Theory* içinde (36-42). E-International Relations Publishing: <https://www.e-ir.info/>
- Thorp, R. (1994). The Latin American economies, 1939-1950., L. Bethell. (Editör), *Latin America Since 1930. Economy, Society and Politics* içinde (117-158). New York: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- United Nations DESA (2019a). *2017 International Trade Statistics Yearbook Volume I: Trade by Country*. New York: United Nations Publications. 05.04.2020, <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2017/VolI2017.pdf>
- United Nations DESA (2019b). *2018 International Trade Statistics Yearbook Volume I: Trade by Country*. New York: United Nations Publications. 05.04.2020, <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2018/VolI2018.pdf>
- Vico, G. (2007). *Yeni Bilim*. (Çev. Önal, S.). Ankara: Doğu-Batı Yayınları. (Eserin orijinali 1744 yılında yayımlandı).
- Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler*. (Çev. Tüfekçi, A.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık. (Eserin orijinali 2003 yılında yayımlandı).
- Voltaire (2011). *Age of Louis XIV*. (Çev. Fleming, W. F.). Liberty Fund, Inc.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Çev. Ertem, H. S. ve Öner, S. G. I.). İstanbul: Küre Yayınları (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).
- Wood, B. (2015). The Making of the Good Neighbor Policy., M. J. LaRosa ve F. O. Mora (Editörler), *Neighborly Adversaries Readings in U.S.-Latin American Relations* (Üçüncü baskı) içinde (101-109). ABD: Rowman & Littlefield.
- Woodruff, W. (1991) *A Concise History of the Modern World: 1500 to Present*. New York: Palgrave Macmillan.
- Yalkın, G. K. (1972). *Uluslararası Ekonomi: C. D. Kindleberger'den Uyarılama*. Ofset Matbaa.

Yardımcı, P. (2014). *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yurdusev, A. N. (1997). Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği., A. Eralp. (Editör), *Türkiye ve Avrupa Kimliği* içinde (17-87). Ankara: İmge Kitapevi.

MAKALELER

Adkisson, R. V. (2003). The Andean Group: Institutional Evolution, Intraregional Trade, and Economic Development. *Journal of Economic Issues*, 37(2), 371-379. 17.02.2020, <https://www.jstor.org/stable/4227900>

Akçay, E. Y., Argun, Ç., Akman, E. (2011). AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış Güvenlik Politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 117-131.

Akram, M. ve Rashid, A. (2016). Trade Creation and Diversion Effects of European Union. *Pakistan Journal of Applied Economics: Special Issue*, 105- 135. 21.02.2020, <http://www.aerc.edu.pk/wp-content/uploads/2017/11/7-TRADE-CREATION-AND-DIVERSION-1.pdf>

Ataöv, T. (1960). 1815-1865 Arasında Devletler Tarafından Kurulan Milletlerarası Teşekküller. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 29-48. 17.12.2018, http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=42&sayi_id=391

Ateş, D. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 213-235.

Aydın Yılmaz, E. S. (2014). Political Identity Building in the EU: A Constructivist Approach. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), 47-971.

Azzi, D. ve Harris, D. (2006). ALBA Venezuela's answer to "free trade": the Bolivarian Alternative for the Americas. *Focus on the Global South: Occasional Paper 3*. 07.01.2020, <https://focusweb.org/wp-content/uploads/2017/04/occ3.pdf>

Barnett, M. N., & Finnemore, M. (1999). The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations. *International Organization*, 53(4), 699-732. 01.02.2019, <https://www.jstor.org/stable/2601307>

Blomqvist, H. C. ve Lindholm, C. (1992). The Economic Integration in Central America: Doomed to Fail? *Ibero-Americana, Nordic Journal of Latin American Studies*, 22(1), 45-82. 10.04.2020, <https://www.iberoamericana.se/articles/abstract/10.16993/ibero.231/>

Bulmer-Thomas, V. (1998). The Central American Common Market: From Closed to Open Regionalism. *World Development* 26(2), 313-322.

Bumgartner, L. E. (1963). Jeso Cecilio del Valle's Dream of a Latin-American Federation. *Journal of Inter-American Studies*, 5(1), 103-106. 17.12.2019, <https://www.jstor.org/stable/165287>

- Campos, G. L. (2016). From Success to Failure: Under What Conditions Did Mercosur Integrate? *Journal of Economic Integration*, 31(4), 855-897. 31.03.2020, https://www.e-jei.org/upload/JEI_31_4_855_897_2013600115.pdf
- Capannelli, G., Lee, J. ve Petri, P. (2009). Developing Indicators for Regional Economic Integration and Cooperation. *ADB Working Paper Series on Regional Economic Integration*. No. 33. 13.04.2020, https://www.researchgate.net/publication/46448750_Developing_Indicators_for_Regional_Economic_Integration_and_Cooperation
- Cezne, E. M. (2013). Evolution and Challenges of Latin American Regionalism. *Academia*. 02.12.2019, https://www.academia.edu/11586384/Evolution_and_challenges_of_Latin_American_regionalism
- Checkel, J. T. (1999). Social Construction and Integration. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 545-560.
- Checkel, J. T. (2006). Constructivist approaches to European integration. *Centre for European Studies University of Oslo*, Working Paper, No: 06. 12.09.2019 https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2006/wp06_06.pdf
- Christiansen, T., Jorgensen, K. E. ve Wiener, A. (1999). The Social Construction of Europe. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 528-544.
- Coudenhove-Kalergi, R. N. (1939). Europe To-Morrow. *Royal Institute of International Affairs*, 18(5), 623-640. 29.07.2019, <https://www.jstor.org/stable/3019776>
- Dalbay, S. (2019). Liberal Politikardan Neoliberal Politikalara: Sosyal Devletin Dönüşümü. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (74), 46-68. 28.02.2020, <https://dergipark.org.tr/pub/abuhxbd/issue/49150/627250>
- Domínguez, J. I., Mares, D., Orozco, M., Palmer, D. S., Aravena, F. R. ve Serbin, A. (2003, Ağustos). Boundary Disputes in Latin America. *Peaceworks-United State Institute of Peace*, 50. 11.03.2020, <https://www.usip.org/publications/2003/08/boundary-disputes-latin-america>
- Eakin, M. C. (2004). Does Latin America Have a Common History?. *Vanderbilt e Journal of Luso-Hispanic Studies*, 1, 29-49.
- Edwards, S. ve Savastano, M. A. (1988). Latin America's Intraregional Trade: Evolution and Future Prospects. *NBER Working Paper*, No. (2738), Ekim.
- Egger, P. H. ve Pfaffermayr, M. (2013). The Pure Effects of European Integration on Intra-EU Core and Periphery Trade. *The World Economy*, 36(6), 701-712. 21.02.2020, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/twec.12065?casa_token=QWPEUjky9_cAAAAA:wicgRwLFr-XUP3qD1aYK47TNUAJ9M9xz3JyjJRjjesBewyzHPR1Q-2U-kvohMcZrTFTVG9spo77RawC

- Ferrari, M. H. (1993). MERCOSUR: A New Model of Latin American Economic Integration. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 25(3), 413-448.
- Frankenhoff, C. A. (1962). The Prebisch Thesis: A Theory of Industrialism for Latin America. *Journal of Inter-American Studies*, 4(2), 185-206.
- García, E. P. (2008). Economic Integration and Caribbean Identity: Convergences and Divergences. *Caribbean Studies*, 36(1), 53-74.
- George, W. G. (1922). Proudhon and Economic Federalism. *Journal of Political Economy*, 30(4), 531-542. 22.07.2019, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/253451>
- Grotewold, A. (1973). West Germany's Economic Growth. *Annals of the Association of American Geographers*, 63(3), 353-365. 24.02.2020, https://www.jstor.org/stable/2562001?seq=3#metadata_info_tab_contents
- Herranz-Loncán, A. (2011). The Contribution of Railways to Economic Growth in Latin America before 1914: a Growth Accounting Approach. *MPRA Paper No. 33578*. 24.02.2020, <http://www.ub.edu/histeco/pdf/herranz-DT01.pdf>
- Holloway, T. H. (2008). Latin America: What's in a Name?. *Academia*.10.10.2019, https://www.academia.edu/202121/Latin_America_Whats_in_a_Name
- Hope, K. R. (1974). Carifta and Caribbean Trade: An Overview. *Caribbean Studies*, 14(1), 169-179. 05.05.2020, https://www.jstor.org/stable/25612596?seq=7#metadata_info_tab_contents
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171-200. 03.07.2020, https://www.jstor.org/stable/2539267?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Hurka, S., Kaeding, M. ve Obholzer, L. (2015). Learning on the job? EU Enlargement and the Assignment of (Shadow) Rapporteurship in the European Parliament. *Journal of Common Market Studies*, 53(6), 1230-1247. 01.03.2020, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/jcms.12270?casa_token=85co4UERr14AAAAA:84kruMNU53BHgv6FHhQqkUtR3X1Uy8aHgjAiI4D0E-TVcFovCNQqbR14-SC44nkbLLVSFWgLYY06oPpv
- Karakoç, J. (2013). Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlik. *Deü İlib Dergisi*, 28(2), 131-160.
- Kaymaz, İ. Ş. (2007) Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23(67-68-69), 145-174. 05.02.019, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm>
- Kende, I. (1989). The History of Peace: Concept and Organizations from the Late Middle Ages to the 1870s. *Journal of Peace Research*, 26(3), 233-247.
- Laçiner, S. (2003). Latin Amerika'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri. *Avrasya Dosyası Enerji Özel*, 9(1), 299-325.

- Lynch, J. (2001). San Martín: Argentine Patriot, American Liberator. *University of London school of Advance Study ILAS*, Occasional Papers No. 25. 17.12.2019, <https://sas-space.sas.ac.uk/253/1/Lynch.pdf>
- Mariano, P. K, Nitsch B. R. ve Luciano. B. T. (2017). A comparative reassessment of regional parliaments in Latin America: Parlasur, Parlandino and Parlatino. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 60 (1), 1-18. 13.02.2020, <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=35849807007>
- Mathews, John M. (1935). Roosevelt's Latin-American Policy. *The American Political Science Review*, 29 (5), 805–820. 21.01.2020, www.jstor.org/stable/1947224
- Minutti, E. C. (2016). A Constructivist Approach Of The Regional Security In The Process Of Latin American Integration. *Boletín Informativo de la Asociación Mexicana de Estudios Internacionales*, 14, 18-25.
- Motto Veiga de P. ve Rios, S. P. (2019). MERCOSUR experience i.n regional integration: what could Africa learn from it?. *Policy Center For The New South*. 22.01.2020, <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/PCNS-PP1907.pdf>
- Muhammad, K. ve Yucer, A. (2009). Impact of Regional Trade agreements: Trade creation and Trade diversion in Western Hemisphere. *Academia*. 22.02.2020, https://www.academia.edu/396301/Impact_of_Regional_Trade_Agreements_Trade_Creation_and_Trade_Diversion_In_Western_Hemisphere
- Murray, P. ve Orcall, G. (2012). Deepening Regionalism in Europe and ASEAN – The Role of an Economic Constitution. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 17(3), 426-445. 13.04.2020, <http://dx.doi.org/10.1080/13547860.2012.694698>
- O’Brien, D. (2011). CARICOM: Regional Integration in a Post-Colonial World. *European Law Journal* 17(5), 630-648.
- Odle, M. (2016). Caribbean Integration. *The CLR James Journal*, 22(1/2), 87-94. 16.01.2020, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26752126>
- Onuki, J., Mouron, F. ve Urdinez, F. (2016). Latin American Perceptions of Regional Identity and Leadership in Comparative Perspective. *Contexto Internacional*, 38(1), 433-465.
- Parra, D. (2015). Alternative Media in Latin American Grassroots Integration: Building Networks and New Agendas. *International Journal of Communication*, 9, 3680-3701. 14.03.2020, https://www.academia.edu/25211856/ALTERNATIVE_MEDIA_IN_LATIN_AMERICAN_GRASSROOTS_INTEGRATION_Building_Networks_and_New_Agendas
- Prebisch, R. (1959). Commercial Policy in the Underdeveloped Countries. *The American Economic Review*, 49(2), 251-273.
- Prieto, G. C. (2003). Constructing regionalism in South America: the role of ideas in the Andean Community and Mercosur projects. *Colombian Economic Journal*, (1), 267-303.

- Prieto, G. C. (2015). Collective Identity in the Andean Community: An Institutional Account. *Papel Político*, 20(2), 585-604.
- Santos, S. C. (2015). Identity in Mercosur: Regionalism and Nationalism. *Global Governance*, 21, 43-59.
- Sarıca, M. (1964). Pierre- Joseph Proudhon. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, 30(3-4), 591-608. 22.07.2019, <https://dergipark.org.tr/pub/iuhfm/issue/9104>
- Smith, P. H. (1999). Whither Hemispheric Integration?, *Business Economics*, 34(3), 38-46.
- Titelman, D., Vera, C., Carvallo, P. ve Pérez Caldentey, E. (2014, Nisan). A regional reserve fund for Latin America. *CEPAL Review*, (112), 7-28. 02.03.2020, <https://repositorio.cepal.org/handle/11362/37018>
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425. 17.07.2019, https://www.jstor.org/stable/2706858?seq=7#metadata_info_tab_contents
- Wolff, L. (1995). Voltaire's Public and the Idea of Eastern Europe: Toward a Literary Sociology of Continental Division. *Cambridge University Press*, 54(4), 932-942.

ANSİKLOPEDİ VE SÖZLÜK

- Allende (İgnacio). (1986). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 1). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Amerika, Latin (tarih). (1993). *Glorier International Americana Encyclopedia* içinde (Cilt: 1). İstanbul: Glorier Inc.
- Argentina. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Cambridge Dictionary (T.Y.) Definition of "organization". *Cambridge Business Dictionary*. 15.02.2019, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/organization>
- Colombia. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Dinan, D. (Editör), (1998). *Encyclopedia of the European Union*. Londra: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- El Salvador. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Encyclopaedia Britannica. (Şubat, 2019a). Francisco Morazán. *Encyclopaedia Britannica*. 25.12.2019, <https://www.britannica.com/place/United-Provinces-of-Central-America>
- Encyclopaedia Britannica. (2019b). Justo Rufino Barrios. *Encyclopaedia Britannica*. 25.12.2019, <https://www.britannica.com/biography/Justo-Rufino-Barrios>

- Encyclopædia Britannica. (Eylül, 2019c). Mercosur. *Encyclopaedia Britannica*. 26.05.2020, <https://www.britannica.com/topic/Mercosur>
- Entegrasyon. (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 1). İstanbul: Risale Basın Yayın.
- Guadalupe, Victoria. (2004). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 22). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Herrera León, Fabián. (2016) "Latin America and the League of Nations." *Oxford Research Encyclopedia of Latin American History*. 25.11.2019, <https://oxfordre.com/latinamericanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199366439.001.0001/acrefore-9780199366439-e-39>
- Hidalgo Y Costilla. (1986). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 9). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Honduras. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Latin Amerika. (2004). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 14). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Lockhart, J., Bushnell, D. ve Kittleson, R. A. (2019). History of Latin America. *Encyclopædia Britannica*. 22.11.2019, <https://www.britannica.com/place/Latin-America>
- Masur, G. S. (2019, 01 Kasım). Simon Bolivar. *Encyclopædia Britannica*. 02.12.2019, <https://www.britannica.com/biography/Simon-Bolivar>
- MONROE DOCTRINE, The. (1973). *Encyclopedia Americana* içinde (Vol:19). ABD: The Encyclopedia Americana Corporation.
- Monroe Doktrini. (2004). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 16). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Morelos Y Pavon (José Maria). (1986). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 13). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Morelos (y Pavon), José Maria. (2004). *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 16). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- New World Encyclopedia (2015, Şubat 24). *European Colonization of the Americas*. 13.10.2019, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/European_Colonization_of_the_Americas
- Oxford Dictionaries (T.Y.). Definition of "Latin America". *Oxford Living Dictionaries*. 10.10.2019, https://www.lexico.com/en/definition/latin_america
- Definition of "international". *Oxford Living Dictionaries*. 15.02.2019, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/international>

- Paraguay. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Racine, K. (2019). Mendiata, Salvador (1882-1956). *Encyclopedia of Latin American History and Culture*. 26.12.2019, <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mendiata-salvador-1882-1958>
- Stearns, P. N., Adas, M., Schwartz, S. B. Ve Gilbert, M. J. (2008). *World Civilizations: The Global Experience* (Beşinci baskı). ABD: Pearson Education, Inc.
- Theory: Conception in the Social Sciences. (2001). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde (Cilt 23). Elsevier.
- Uruguay. (1972). *Lands and Peoples: South and Central America* içinde (Vol:6). ABD: Grolier Inc.
- Victoria. (1986). *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 20). İstanbul: Gelişim Yayınları.

RAPORLAR VE ANTLAŞMA METİNLERİ

- Caribbean Community (CARICOM) Secreteriat (2001). *Revised Treaty of Chaguaramas Establishing the Caribbean Community Including The CARICOM Single Market and Economy*. 17.02.2020, https://caricom.org/documents/4906-revised_treaty-text.pdf
- Comunidad Andina Secretaria General (2019). Informe Anual Comercio Intra y Extracomunitario de Bienes 2009 – 2018. Documentos Oficiales. 18.01.2020, <http://www.comunidadandina.org/DocOficialesFiles/DEstadisticos/SGDE858.pdf>
- Comunidad Andina Secretaria General (2020). Exportaciones Intra y Extra Comunitarias Enero - Septiembre 2019. *Documentos Oficiales*. 09.04.2020, <http://www.comunidadandina.org/DocOficialesFiles/DEstadisticos/SGDE892.pdf>
- Conceição, P. (2019). Human Development Report 2019. *United Nations Development Programme*. 27.02.2020, <https://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/hdr2019/UNDP-TR-HDR-2019-OVERVIEW-EN.pdf>
- ECLAC (T.Y.). Dispute Settlement Within the Southern Common Market (MERCOSUR). *Integrated Database of Trade Disputes for Latin America and the Caribbean*. 13.02.2020 <http://badicc.cepal.org/soluciones/iTemplate-MERCOSUR-explicacion.pdf>
- European Commission (T.Y.). How “European” do EU citizens feel?. *EU Citizenship*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/topics/fs5_citizen_40_en.pdf
- European Commission (2018b, Haziran). *Report From The Commission To The European Parliament And The Council: pursuant to Article 27 of the Staff Regulations of Officials and to Article 12 of the Conditions of Employment of Other Servants of the European*

- Union (Geographical balance)*. 01.03.2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0377&from=EN>
- European Union (T.Y.). *Treaty of European Union: Title I/Article B*. 10.06.2019, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
- Eurostat (2019b, Mart). *Intra-EU- most traded goods*. 29.02.2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/39713.pdf>
- General Agreement on Tariffs and Trade (1986). *The Text of The General Agreement. World Trade Organization*. 19.02.2020, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf
- ICF (2018). *Comprehensive evaluation of the European Union humanitarian aid, 2012-2016 Final Report*. Lüksemburg: Publication Office of the European Union.
- Mendoza, M. R. (1998). *The Andean Community in Motion: A Progress Report. II. Annual Conference Trade and Investment in the Americas*. 17.02.2020, [https://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData_files/PDF%20Files/Latin%20America/Peru%20-%20Andean%20Community%20\(Info%20Doc\)%20\(1992-1997\).pdf](https://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData_files/PDF%20Files/Latin%20America/Peru%20-%20Andean%20Community%20(Info%20Doc)%20(1992-1997).pdf)
- Papageogiou, I. (2011). *Central American Integration System. First International Democracy Report 2011; Centre For Studies on Federalism*. 14.02.2020, <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/sica?eprivacy=1>
- The CARICOM Secretariat (2018). *SNAPSHOT OF CARICOM'S TRADE SERIES 2: CARICOM'S TOTAL TRADE SUMMARY BY TRADING PARTNERS 2011-2016*. Guyana: The Regional Statistics Programme
- United Nations (2005). *Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character 1975. United Nations Publication*. 05.02.2019, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf
- Woodward, E. L. ve Butler, R. (Editörler), (1947). *Documents on British Foreign Policy 1919-1939, Second Series Vol 1*. Londra: Oxford University Press. 20.07.2019, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.276395/page/n11>
- World Bank Group (2020). *International Debt Statistics*. 15.04.2020, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32382>
- World Inequality Database (2018). *World Inequality Report: Executive Summary*. 25.02.2020, <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>

İNTERNET KAYNAKLARI

- Agencia EFE (2019, Mayıs). Brazilians do not recognize themselves as Latin Americans. *Practica Español*, 11.03.2020, <https://www.practicaespanol.com/en/brazilians-do-not-recognize-themselves-as-latin-americans/>
- ALADI (2020). *Sistema De Información De Comercio Exterior*. 10.04.2020, http://consultawebv2.aladi.org/sicoexV2/jsfComercio/totales_comercio_exterior.seam?cid=2386559
- ALAI (2015, Temmuz). Defending regional integration, advancing democratization Forum on Communication for Integration of Our America. *El Foro de Comunicación para la Integración de NuestrAmérica*. 16.03.2020, <https://www.integracion-lac.info/es/node/34935>
- ALER (2020). *Acerca de ALER*. 16.03.2020, <https://www.aler.org/index.php/node/1>
- BBC News (2019a, Aralık). *Why is Bolivia expelling foreign diplomats?*. 13.03.2020, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-50952251>
- BBC News (2019b, Ocak). *Brazil counry profile*. 13.03.2020, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-18909529>
- BBC News (2020, Ocak). *Venezuela crisis: How the political situation escalated*. 13.03.2020, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-36319877>
- Bentham, J. (1843). A Universal and Perpetual Peace. *University of Texas at Austin Classical Utilitarianism*. 03.05.2019, <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pil/index.html>
- Bolivar, S. (1815). Document #1: Letter from Jamaica. *Brown University Library*. 02.12.2019, <https://library.brown.edu/create/modernlatinamerica/chapters/chapter-2-the-colonial-foundations/primary-documents-with-accompanying-discussion-questions/document-2-simon-bolivar-letter-from-jamaica-september-6-1815/>
- Bolivar, S. (1819). Document #2: Address at the Congress of Angostura. *Brown University Library*. 02.12.2019, <https://library.brown.edu/create/modernlatinamerica/chapters/chapter-2-the-colonial-foundations/primary-documents-with-accompanying-discussion-questions/document-3-simon-bolivar-address-at-the-congress-of-angostura-1819/>
- Bown, C. ve Tovar, P. (Eylül, 2016). MERCOSUR is not really a free trade agreement, let alone a customs union. *Vox CERP Policy Portal*. 26.05.2020, <https://voxeu.org/article/mercosur-not-really-free-trade-agreement-let-alone-customs-union>
- CARIBANK (2007). *Agreement Establishing The Caribbean Development Bank*. 03.03.2020, <https://www.caribank.org/publications-and-resources/resource-library/document/agreement-establishing-caribbean-development-bank>

- CARIBANK (2020). *Explore Our Work*. 03.03.2020, <https://www.caribank.org/our-work/projects-map>
- CARICOM (T.Y.a). Who we are. *About CARICOM*. 16.01.2020, <https://caricom.org/about-caricom/who-we-are>
- CARICOM (T.Y.b). How we work. *About CARICOM*. 16.01.2020, <https://caricom.org/about-caricom/how-we-work/>
- CARICOM (T.Y.c). About the CARICOM Song. *Community*. 16.01.2020, <https://caricom.org/community/caricom-song>
- CARIFESTA (T.Y.). History of the CARIFESTA. *About Us*. 16.01.2020, <https://carifesta.net/history-of-carifesta/>
- CAPA (2014, Kasım). *Latin America airport construction and investment activity continues-but Brazil slows*. 24.02.2020, <https://centreforaviation.com/analysis/reports/latin-america-airport-construction-and-investment-activity-continues---but-brazil-slows-193981>
- Casteran, S. ve Cornu, J. M. (2017, Aralık 21). Map of European Union member states, highlighting countries that use the euro currency. *AFP Forum*. 17.09.2019, <http://u.afp.com/3TwK>
- Central American Bank for Economic Integration (2020). *About Us*. 03.03.2020, <https://www.bcie.org/en/about-us/>
- Citizenship (2019, Ağustos). Feel EU Citizens. *Eurobarometer 2019*. 17.09.2019, <https://mycitizenship.eu/>
- CleanPNG (T.Y.). *Flags of South America*. 31.05.2020, <https://img2.pngindir.com/20180608/xpy/kisspng-latin-america-flags-of-south-america-map-grottammare-5b1afb69370c86.5136072015284949532255.jpg>
- Comunidad Andiana (T.Y.a). *Consejo Presidencial Andino*. 12.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=9&tipo=SA&title=consejo-presidencial-andino>
- Comunidad Andiana (T.Y.b). *Consejo Andino de Ministros de RR.EE*. 12.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=18&tipo=SA&title=consejo-andino-de-ministros-de-rree>
- Comunidad Andiana (T.Y.c). *Secretaría General de la Comunidad Andina*. 12.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=26&tipo=SA&title=secretaria-general-de-la-comunidad-andina>
- Comunidad Andiana (T.Y.d). *Parlamento Andino*. 13.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=34&tipo=SA&title=parlamento-andino>

- Comunidad Andiana (T.Y.e). *Consejo Consultivo Empresarial Andino*. 13.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=41&tipo=SA&title=consejo-consultivo-empresarial-andino>
- Comunidad Andiana (T.Y.f). *Consejo Consultivo Laboral Andino*. 13.02.2020, <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=37&tipo=SA&title=consejo-consultivo-laboral-andino>
- Consejo Ciudadano Para la Seguridad Pública y la Justicia Penal (2019, Mart). *Las 50 ciudades más violentas del mundo 2018*. 11.03.2020, <http://www.seguridadjusticiaypaz.org.mx/seguridad/1567-estudio-las-50-ciudades-mas-violentas-del-mundo-2018>
- Dias, C. (2020, Şubat). Financial assistance to EU Member States. *European Parliament*. 01.03.2020, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/91/financial-assistance-to-eu-member-states>
- Drzeniek-Hanouz, M. ve Di Battista, A. (2014, Nisan). Which Latin American countries are best for trade?. *World Economic Forum*. 29.02.2020, <https://www.weforum.org/agenda/2014/04/latin-america-enabling-trade/>
- Dwyer, R. (2019, Mart). Latin America: An end to boom and bust? *Euromoney*. 02.02.2020, <https://www.euromoney.com/article/b1dd4cf9mv160j/latin-america-an-end-to-boom-and-bust>
- ECLAC. (T.Y.). Raúl Prebisch. *Economic Commission for Latin America and the Caribbean*. 01.01.2020, <https://www.cepal.org/en/equipo/raul-prebisch>
- El Observador (2020, Mart). *Uruguay se retira de Telesur y del Banco del Sur*. 16.03.2020, <https://www.elobservador.com.uy/nota/uruguay-se-retira-de-telesur-y-del-banco-del-sur-2020313125742>
- European Commission (2017, Haziran). *The EU and Economic and Monetary Union*. 28.02.2020, <https://op.europa.eu/webpub/com/factsheets/emu/en/>
- European Commission (2018a, Ekim). EU scales up humanitarian support to Afghanistan as worst drought in decades looms large. *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/echo/news/eu-scales-humanitarian-support-afghanistan-worst-drought-decades-looms-large_en
- European Commission (2019a, Temmuz). Humanitarian principles. *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/echo/who/humanitarian-aid-and-civil-protection/humanitarian-principles_en
- European Commission (2019b, Ağustos). Statement by High Representative/Vice-President Mogherini and Commissioner Stylianides on the World Humanitarian Day 2019. *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/echo/news/statement-high-representativevice-president-mogherini-and-commissioner-stylianides-world_en

- European Commission (2019c, Ağustos). Candidate countries and potential candidates. *Enlargement*. 12.09.2019, <https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm>
- Euro-Lex (2018, Temmuz). Imposition of EU sanctions to address the situation in Venezuela. *Summaries of EU Legislation*. 17.09.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:4324357>
- European Union (2019a, Eylül). Size and population. *EU in figures*. 17.09.2019, https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_en
- European Union (2019b, Nisan). Trade. *The economy*. 17.09.2019, https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/economy_en
- European Union (2019c, Aralık). *Court of Justice of the European Union*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en
- European Union (2019d, Nisan). *Transport*. 24.02.2020, https://europa.eu/european-union/topics/transport_en
- European Union (2020a, Şubat). *European Council*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_en
- European Union (2020b, Şubat). *Council of the European Union*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_en
- European Union (2020c, Şubat). *European Commission*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en
- European Union (2020d, Şubat). *European Economic and Social Committee*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-economic-social-committee_en
- European Union (2020e, Şubat). *European Committee of the Regions*. 04.02.2020, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-committee-regions_en
- Eurostat (2018a, Ağustos). Unemployment rate by age. *Statistics and opinion polls*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tepsr_wc170&language=en
- Eurostat (2018b, Ağustos). Gender pay gap in adjusted form. *Statistics and opinion polls*. 17.09.2019, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_05_20&plugin=1
- Eurostat (2019a, Ekim). *International trade in goods for the EU- an overview*. 29.02.2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods_for_the_EU_-_an_overview&oldid=454291

- Eurostat (2020, Şubat). *Intra-EU trade in goods-main features*. 29.02.2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Intra-EU_trade_in_goods_-_main_features&oldid=452727#Intra-EU_trade_in_goods_by_Member_State
- EXPOALADI (2019). *About the EXPO ALADI*. 18.01.2020, <https://www.expoaladi.org/en/about-the-expo-aladi.html>
- Federica Mogherini (2016, 26 Eylül). Federica Mogherini on the signing of the peace agreement in Colombia [Video]. Erişim adresi: 17.09.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=He2IGlqHGxY>
- Gonzalez, E. (2017, Aralık). Weekly Chart: Income Inequality in Latin America. *American Society Council of the Americas*. 27.02.2020, <https://www.as-coa.org/articles/weekly-chart-income-inequality-latin-america>
- Goodchild, L. (2019). What is the ALBA?. *ALBA INFO*. 13.01.2020, <https://albainfo.org/what-is-the-alba/>
- Halton, C. (2019). Caribbean Free Trade Association (CARIFTA). *Investopedia*. 16.01.2020, <https://www.investopedia.com/terms/c/caribbean-free-trade-association-carifta.asp>
- Humboldt (2018, Temmuz). *Top 10 Agricultural Exporters*. 29.02.2020, <https://humboldt.global/top-agricultural-exporters/>
- International Monetary Fund (2019, Mayıs). *Effectiveness of IMF Lending Programs*. 02.03.2020, <https://www.imf.org/en/About/effectiveness-of-imf-lending>
- International Democracy Watch (2012). *Central American Integration System*. 28.01.2020, <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/monitored-igos/america/558-central-american-integration-system?eprivacy=1>
- Jaramillo, K. (2018, 12 Şubat). Latin america: Is there a solution for economic inequality?. *Latin American Post*. 27.02.2020, <https://latinamericanpost.com/19590-latin-america--is-there-a-solution-for-economic-inequality>
- La Asociación Latinoamericana de Integración [ALADI] (2019). *Organización Institucional*. 18.01.2020, http://www.aladi.org/sitioaladi/?page_id=329
- Leading Britain's Conversation (2017, Ağustos). Why Is South America Called Latin America?. 10.10.2019, <https://www.lbc.co.uk/radio/special-shows/the-mystery-hour/why-is-south-america-called-latin-america/>
- Masud, M. (2013). Explainer: What is ALBA?. *Americas Society/Council of the Americas*. 13.01.2020, <https://www.as-coa.org/articles/explainer-what-alba>
- MERCOSUR (2018). *MERCOSUR Countries*. 13.02.2020, <https://www.mercosur.int/en/about-mercosur/mercosur-countries/>
- MERCOSUR (2019a). *Foro Consultivo Económico-Social (FCES)*. 14.02.2020, <https://www.mercosur.int/participacion-social/>

- MERCOSUR (2019b). *Fondo para la Convergencia Estructural del MERCOSUR (FOCEM)*. 03.03.2020, <https://www.mercosur.int/temas/focem/>
- Ministry of Foreign Affairs-Guyana (2019, 13 Ağustos). *The CARICOM Common External Tariff* [Video]. 04.03.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=Voczg7OnQ4M>
- Portal ALBA (2009, Aralık). *Estructura y Funcionamiento Del ALBA-TCP*. 08.02.2020, <http://www.portalalba.org/index.php/alba/documentos/1298-2009-12-13-y-14-viii-cumbre-la-habana-cuba-estructura-y-funcionamiento-del-alba-tcp>
- Prensa Latina (2016). *Who we are*. 16.03.2020, <https://www.plenglish.com/index.php?o=qs&id=quienessomos&SEO=quienes-somos>
- Pruitt, S. (2018). The Surprising Role Mexico Played in World War II. *History Stories*. 10.11.2019, <https://www.history.com/news/mexico-world-war-ii-surprising-involvement>
- Sağır, K. (2013, Şubat). MERCOSUR. *Uluslararası Politika Akademisi*. 13.02.2020, <http://politikaakademisi.org/2013/02/02/mercosur/>
- Sanatan, A. (2013, 19 Nisan). *CBNS101- Caribbean Identity and Culture* [Video]. Erişim adresi: 19.03.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=L0iv-hUsQTs>
- Severo, L. W. (2015). Relaciones Brasil-Argentina. *AmerSur*. 29.12.2019, <https://www.amersur.org/integracion/relaciones-brasil-argentina-todo-nos-une-y-nada-nos-separa/>
- SICA (1991). *Tegucigalpa Protocol to the Charter of the Organization of Central American States (ODECA)*. 14.02.2020, https://www.sica.int/documentos/tegucigalpa-protocol-to-the-charter-of-the-organization-of-central-american-states-odeca_2_320.html
- SICA (2020a). *Central American Court of Justice-CCJ*. 14.02.2020, <https://www.sica.int/consulta/entidad.aspx?IdEnt=795&Idm=2&IdmStyle=2>
- SICA (2020b). *Central American Parliament – PARLACEN*. 14.02.2020, <https://www.sica.int/consulta/entidad.aspx?IdEnt=827&Idm=2&IdmStyle=2>
- SICA (2020c). *Juridical Framework of SICA*. 19.02.2020, https://www.sica.int/sica/marco_j_en.aspx
- Sim, P. (2020, Ocak). Scottish independence: Could a new referendum still be held?. *BBC News*. 04.02.2020, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-50813510>
- Sistema de Estadísticas de Comercio de Centroamérica (T.Y.). *Mapa de Comercio*. 11.04.2020, <http://www.sec.sieca.int/>
- Sistema de Estadísticas de Comercio Exterior del MERCOSUR (2020, Ocak). *Bienes*. 10.04.2020, <https://estadisticas.mercosur.int/>

- South Front (2019, Kasım). *Bolivia Withdrew From Bolivarian Alliance Day After Organization Condemned Coup*. 27.01.2020, <https://southfront.org/bolivia-withdrew-from-bolivarian-alliance-day-after-organization-condemned-coup/>
- TeleSUR (T.Y.). *About Us*. 16.03.2020, <https://www.telesurenglish.net/pages/about.html>
- The Guardian (2016, Mart). *Argentina pulls out of leftist TV network Telesur*. 16.03.2020, <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/28/argentina-telesur-tv-network-venezuela-hugo-chavez>
- The New York Times (2020, Ocak). *U.K. Leaves E.U., Embarking On an Uncertain Future*. 04.02.2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/31/world/europe/brexit-britain-eu.html>
- The Observatory of Economic Complexity (T.Y.). *Products*. 29.02.2020, <https://oec.world/en/>
- The World Bank (2017). *IBRD Statement of Loans - By Country*. 02.03.2020, <https://finances.worldbank.org/Loans-and-Credits/IBRD-Statement-of-Loans-By-Country/akb9-rbcs>
- The World Bank (2019a). *GDP (current US\$)- European Union*. 24.02.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=EU>
- The World Bank (2019b). *GDP per capita (current US\$)-Latin America & Caribbean*. 27.02.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=ZJ-BR>
- Trading Economics (2020). *European Union GDP*. 24.02.2020, <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp>
- Tuckman, J. (2019, Kasım). 'We do not want war': Mexico president defends release of El Chapo's son. *The Guardian*. 13.03.2020, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/18/el-chapo-son-ovidio-guzman-lopez-release-amlo>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2011). *Karayıpler Topluluğu (CARICOM). Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz*. 16.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/karayıpler-toplulugu.tr.mfa>
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2019, Mayıs). *Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği. Avrupa Birliği*. 17.09.2019, <https://www.ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi>
- UNCTADSTAT (T.Y.). *Data Center*. 10.04.2020, <https://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>
- Union of International Associations (2020). *Latin American Reserve Fund*. 02.03.2020, <https://uia.org/s/or/en/1100001570>
- van Klaveren, A. (2017). *Regionalism in Latin America: Navigating in Fog. SECO / WTI Academic Cooperation Project*. 04.11.2019,

<https://www.wti.org/research/publications/1151/regionalism-in-latin-america-navigating-in-the-fog/>

Walker, M. (2018). Good Neighbors: Stories from Latin America in World War II. *Library of Congress*. 30.11.2019, <https://blogs.loc.gov/headlinesandheroes/2018/08/good-neighbors-stories-from-latin-america-in-world-war-ii/>

Whitney Jr, W. T. (2014). Cuba's "Operation Miracle" celebrated throughout Latin America. *People's World*. 13.01.2020, <https://www.peoplesworld.org/article/cuba-s-operation-miracle-celebrated-throughout-latin-america/>

Wikimedia Commons. (T.Y.). *Maps*. 26.05.2020, https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page

Wilde, R. (2019). The Countries Involved in World War I. *ThoughtCo*. 19.11.2019, <https://www.thoughtco.com/countries-involved-in-world-war-1-1222074>

Zovatto, D. (2019, Eylül). Latin America: political change in volatile and uncertain times. The International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 13.03.2020, <https://www.idea.int/news-media/news/latin-america-political-change-volatile-and-uncertain-times>

TEZ

Acosta, J. (2013). *Regional Integration in South America: A Comprehensive Analysis Towards a New Wave of Integration*. Honors Thesis, Florida State University College of Social Science&Public Policy, Florida.

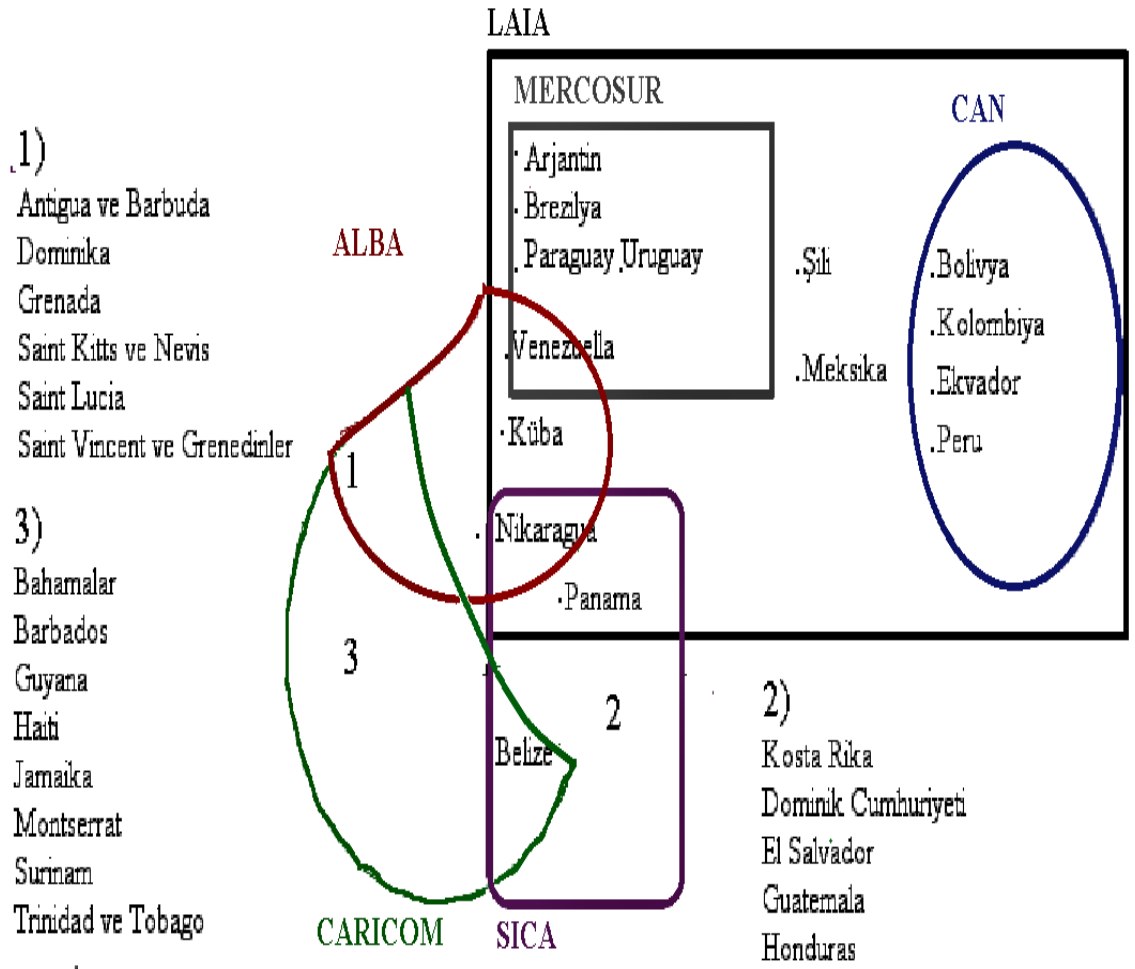
6. EKLER

Ek 1: Latin Amerika Ülkelerinin Bağımsızlık Tarihleri ve Bağımsızlıktan Sonra Oluşturulmuş Yapılanmalar



Kaynak: (Clean PNG, T.Y.) kaynağındaki görsel eklemeler yapılarak oluşturulmuştur.

Ek 2: Latin Amerika Entegrasyonlarının Kesişimi



Ek 3: Latin Amerika Entegrasyonlarının Harita Üzerinde Gösterimi



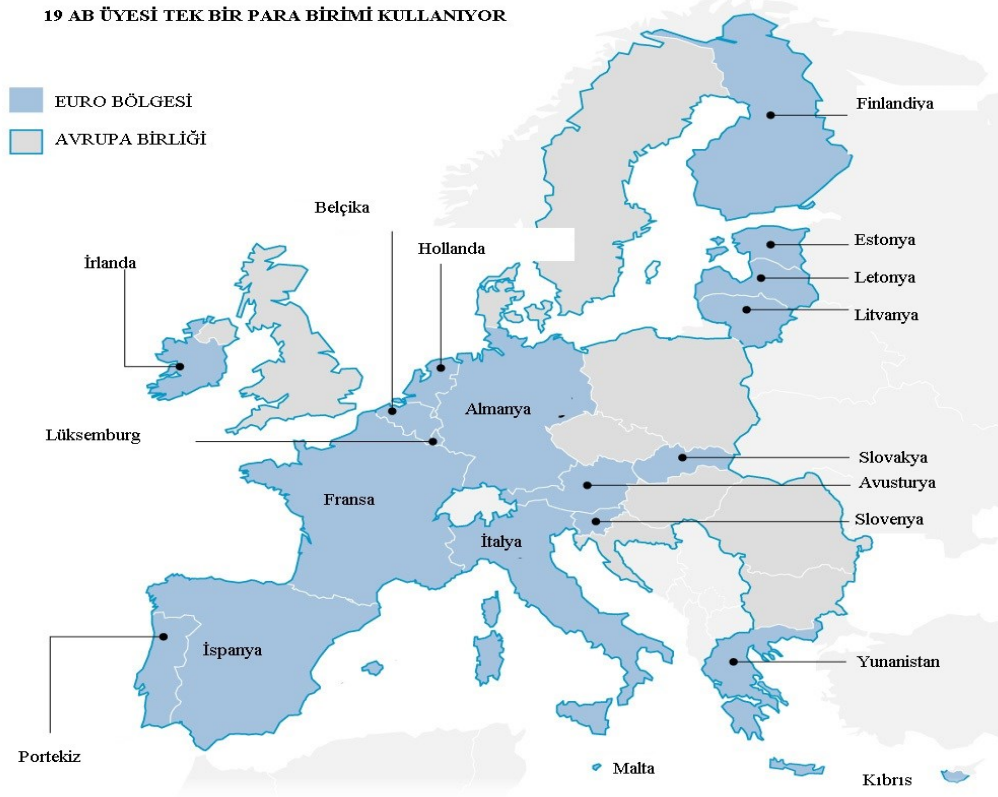
✦ Entegrasyonların ortak üyelerini göstermektedir.

◇ Söz konusu entegrasyonda üyeliği askıya alınmış ülkeyi göstermektedir.

☆ Söz konusu entegrasyona üye olma sürecinde olan ülkeyi işaret etmektedir.

Kaynak: (Wikimedia Commons, T.Y.) kaynağındaki harita özelliğinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Ek 4: Euro Bölgesi AB ülkeleri



Kaynak: (Casteran ve Cornu, 2017).

Ek 5: AB'nin Genişlemesi

Avrupa Topluluklarını Kuran Ülkeler	Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda
1.Genişleme (1973)	İngiltere, İrlanda, Danimarka
2.Genişleme (1981)	Yunanistan
3.Genişleme (1986)	İspanya, Portekiz
4.Genişleme (1995)	Finlandiya, Avusturya, İsveç
5.Genişleme (2004)	Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Slovenya, Slovakya, Polonya
6.Genişleme (2007)	Romanya, Bulgaristan
Ek Genişleme (2013)	Hırvatistan
Aday Ülkeler	Arnavutluk, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye
Potansiyel Adaylar	Bosna Hersek, Kosova

Kaynak: (European Commission, 2019c).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Cemre Çağla ATAMER

Doğum Yeri ve Tarihi: Bayburt / 16.10.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi / Uluslararası İlişkiler (İngilizce)

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
/ Uluslararası İlişkiler

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (YDS 2018 88,75)

İspanyolca (A2)

İletişim

e-posta Adresi: c.atamer_94@hotmail.com

1731330106@stu.adu.edu.tr

Tarih